

www.e-rara.ch

In sacrosanctum Davidis Psalterium Commentarii

Musculus, Wolfgang

Basileae, [1551]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-7916>

Psalmus primus[-X]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

PSALMVS PRIMVS.

ARGVMENTVM PSALMI.

Hominis iusti pietatem ac felicitatem hoc psalmo propheta admiratur, prædicat & extollit, simulq; de impiorum infelicitate ac diuersitate adijcit, atq; ita nobis piorum & impiorum discrimen paucis uerbis luculentissime ob oculos exponit.

Vsus huius psalmi.

Est autem psalmi huius usus ad id destinatus, ut animi piorum in pietatis studio, obedientia ac religione Dei confirmetur, ne quo pacto temporaria impiorum prosperitate conspecta, & Ag-
phoei illam animo concipiant, qua ratio humana nihil discriminis coram Deo inter iustum & impium esse statuit: ideoq; uanum eum esse iudicat, qui legi ac uerbo Dei studet. eos uero beatos prædicat, qui quibuscunq; modis fieri potest, ingenio suo obsequuntur: quæ tentatio & infra psalm. 73. & Hier. 12. & Malach. 3. retunditur. *Hab. 1.*

Dispositio psalmi.

Sunt uero psalmi huius tres partes Prima uates iusti hominis felicitatem ac pietatem, Ver. 1. 2. & 3. prædicat.

Altera diuersam impiorum sortem, Ver. 4. & 5. subiungit,

Tertia, ratione præmissæ utriq; iustorum & impiorum sorti conuenientē, Ver. ultimo adijcit.

PRIMA PSALMI PARS.

BEATVS ille uir, qui non ambulat in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stat, & in sede derisorum non sedet. *Ver. 1.*

LECTIO.

Græcus, et uulgata latina, et reliqui tã ueteres quã recentiores in præterito legunt, quæ ego uerti in præsentem.

B Deinde Græcus uertit, *ἱς καὶ θέσφα λαμῶν*, id est, in sede pestilentiarum. Et Vulg. lat. In cathedra pestilentiae. Hiero. In cathedra derisorum.

EXPLANATIO.

Duo facit hoc uersu propheta. Primum quasi post diuinã & intensam hominis iusti contemplationē & admirationem, exclamatione quadam in celebrationem ac prædicationē illius prorumpit, dicens, Beatus ille uir, &c. Ita quippe nō simpliciter dixit, Beatus uir, sed beatus ille uir, *איש האיש*. Est enim hoc loco he. nota emphatica. Hac exclamatione nō tam iusti foeli citatem in se, quã studium illud pietatis, quo iustus est peditus, commendat & extollit: sicut & Christus cū dicit, Beati pauperes spiritu, beati pacifici, beati mites, beati mundo corde, &c. non simpliciter fidelium felicitatem prædicat, sed animos humiles, pacificos, mites, ac synceros celebrat. Et cum dicit, Beati oculi qui uident quæ uos uidetis: nō de oculorum felicitate, sed de temporis illius gratia & salute disserit: quæ tanta sit, ut meritò beati sint, quibus hanc contueri, agnoscere & amplecti datum sit. Ita & hoc loco, propheta, cum propositum esset ipsam iusti hominis erga Deum pietatem, fidem ac religionem extollere, in hanc uocem prorupit, ut eum uirum qui ita sit affectus, beatum esset proclamet.

Deinde, pietatem illius ob quã beatus sit, describit, quo uidelicet animo erga Deū sit peditus, quã omnē impietate detestetur, diuinãq; sese uolūtati accomodat. Quoniã autem studiū hoc Dei in his duob. consistit, primò ut quæ Deo displicent auersemur: altero ut quæ illi probantur, cupide amplectamur, utramq; istã pietatis partē hoc ordine distinxit, ut primum in iusto prædicet, quod impiorū qualescūq; cōmercium sedulo fugiat, ac tum demū uersu altero subiiciat, quã sedulitate diuinę uoluntati noctes atq; dies studeat. Dicit itaq;: Qui nō ambulat in consilio impiorū, et in uia peccatorū nō stat, et in sede derisorum nō sedet. Ebreus, ut hoc obiter admoneã, uerba hæc ambulandi, standi, ac sedendi in forma præteriti tēporis posuit: utpote, ambulauit, stetit, sedit, uerū interpreti huius lingue curandū est, ut relicta illius a consuetu-

cōsuetudine, magis sensum q̄ formas uerborū exprimat. Solet enim illa uer- **C**
bis uel präteriti uel futuri tēporis etiā tum uti, quādo res ipsa de qua loqui-
tur, nec präterita, nec futura est, sed præsens. Caret nanq̄ præsēntis tempo-
ris forma, cuius loco aliquādo participijs utitur. Visum est igitur hoc loco
sic reddere, qui non ambulat, non stat, non sedet. Non enim de präterito ali-
quo pietatis studio, sed de eo qui iustis est perpetuus, loquitur. Sed ut ad
propositū reuertamur, dictiōib. ambulandi, standi ac sedendi, item cōsiliij,
uiæ, ac sedis, quæcunq̄ impiorum cogitata & facta, & ipsam quoq̄ securita-
tē qua in impietate sua perseverant, hoc est, omnē impiorū uitā & conuictū
complexus est, ut admoneat, omniū impiorū uitā abominationē esse iusto
homini, ita ut nec ambulare, nec stare, nec sedere cum illis sustineat.

Vocat autē eos, quorum commercii uir iustus auersatur, **רשעים חסידים**, id est, impios, peccatores ac derisores: nō quod alij ex illis sint impij,
& alij peccatores, ac rursus alij derisores, cum sint ijdem: sed quod his nomi-
nibus uisum sit impietate illorum uniuersam & animi, & uitæ, & omnis pie-
tatis contemptū exprimere. **רשעים** enim ppter ea dicuntur impij, quod ani-
mo sunt inquieto ac turbulento: quales esse solēt **ἀσέβητοι**, quib. ut nullus est Dei
respectus, nulla erga Deū fides, nulla religio in corde, ita nihil uere pacis po-
ssident, nec unq̄ solida cordis quiete potiunt. His rectē cōsiliū adiecit, di-
cēs, Qui non ambulat in cōsilio impiorū. Intelligit autē de maliosis, uafis, &
irrequietis cogitationibus, quibus cor impiū & impacatū, terrenisq̄ rebus
absq̄ ullo timore Dei deditū, uarias rationes cōminiscitur, quibus per fas et
nefas ad propositum perueniat, desiderijsq̄ impijs satisfaciāt. **רשעים** uero,
id est peccatores, ijdem quidem impij dicuntur, sed tum quando cordis illo-
rum impietas & inquietudo in externā totius uitę conuersationē fructibus
suis prorumpit, ut omnis illorū uita plena sit peccatis: nec aliud esse uidea-
tur, quā singulare quoddam & assiduū peccandi studium. **Viam istis tri-**
buunt, dicens, Et in uia peccatorū nō stat: propter impietatis illorū in peccatis
non solum expreſsionem, sed & progressum, usum, consuetudinē, & con-
tinuationē. Tertiō uocat eosdem **לצירים**, id est derisores, propter pertinacē
omnis pietatis, religionis, & iusticię cōtemptum ac subſannationem. Hoc
enim genus hominum non solū corde est impiū, & per omnē uitam peccan-
di studio deditum, sed & tale, cui omnis pietas ac rectē uiuendi doctrina et
ratio ludibrio sit, summæq̄ stulticię loco ducatur. Datur his sedes, non illa
quæ rerum firmitudinē ac stabilitatē significet, cum omnia illorum flu-
xa sint & caduca: sed qua securitas illorum exprimat, qua & sibi et alijs et
securi esse & regnare uidentur. uel certe Sedis hic dictiōe cœtus & confes-
sus cōsultantiū intelligitur, unde & Chaldeus habet **בסיעה**, id est, & in cœ-
tu derisorum, &c. Solet enim usu uenire in hoc seculo, ut impij homines in
concilijs & confessibus iudicum priores habeant, ac regnent.

Tres itaq̄ primus hic uersus triades habet, quarū prima dictiōib. impiorū,
peccatorū, ac derisorū, omne malorū et improborum hominū genus: altera
nomib. cōsiliij, uiæ & sedis, uniuersa illorū cogitata & facta, cū omni ui-
ta: tertia uerbis ambulandi, standi ac sedendi, quodcunq̄ illorū cōmmerciū cō-
prehēdit, ut eū uere beatū esse significet, qui nec ullū, nec ulla in re, nec cū ul-
lo reprobiorū hominū genere consortiū habeat. Hactenus declaratus sit pri-
mus hic uersus, cæterū uideamus quę præcipua in illo notāda ueniant.

OBSER.

1.

Quid sit bea-
tum esse.

Beatus ille uir. Principiō obseruandū est, quanti pietatis studiū æstimet mēti
spiritali, sciētiāq̄ Dei p̄dite. Tāti scilicet ppheta his uerbis iusti hominis pie-
tatē erga Deū æstimat, ut huius illū nomine beatū p̄dicet. At beatos eos p̄di-
care solemus, quib. uel singulare quoddā, uel amplū, uel plurimū ac multiua-
riū bonū diuino munere cōtigat, cuius beneficio reliquorū mortalium miserie
sint exēpti. Miserū est esse pauperē. Ergo diuites beatos uocāt, tanq̄ pauper-
tatis ac egestatis miseria liberatos. Miserū est esse contemptū: ideo gloriosos
beatos iudicant, uelut à contemptus ignominia uindicatos. Miserū est esse
morta-

A mortalem, & presentis huius uitæ ærumnis obnoxium: igitur ereptos ex hac lachrymarum ualle, beatos uocare solemus. Huiusmodi quidē felicitatis genera mūdus agnoscit: cuius uerō propheta hic meminit, nullo sensu t̄gitur. Neq; enim agnoscit quantā sit miserīa, esse impiū, ignorantē Dei, iniustū, peccati seruū, ac gratia Dei destitutū: ideoq; istam iusti hominis felicitatē ne tantilli quidem facit. Necesse est itaq; ut hāc agnitiuri, primū experiantur quātē sit miserīa, esse impiū peccati seruū, ac gratia Dei destitutū, ac deinde iusticiæ ac pietatis gustū percipiant. At neq; huius neq; illius sensus ex carne est, sed ex spiritus S. dono. Proinde carnales homines de hac iustorū felicitate nihilo magis iudicare poterūt, quā de cibi ac potus suauitate n̄ qui stomacho uiciatō nec famis periculū agnoscunt, nec cibi ac potus suauitatē affectant: imō hanc ita fastidiunt, ut penes se mirentur, quomodo n̄ qui sani sunt, tanta cum delectatione edere ac bibere queāt. Hinc est carnalib. ac terrenis hominib. tanta periturorum bonorū, opum uidelicet gloriæ, luxus, & quæ alia sunt eiusmodi, admiratio & existimatio, cum illa spiritalis homines propter ueræ facultatis gustū planē fastidiant: nec aliter usurpēt, quā quatenus uitæ huius necessitas exigit. Nequit enim fieri, ut minora ista ac trāsitoria bona plurimi faciat, qui maioribus ac perpetuis potitur: rursus fieri non potest, ut cui maiora ac sempiterna bona nondū innotuerūt, minora ac fluxa non magnificiat, inq; illis felicitatem & suam & aliorum collocet.

SIMILE

Probemus ergo hic quisq; seipsum, quo loco pietatis studiū ac ueram iusticiā ducamus. Hac enim nota deprehēdemus, sanī ne ac spiritalis simus, seu corrupti & carnales. Seipse seducit, qui cum cibū & potū fastidiat, sanū se esse iudicat. Ita reuera mēte sanus nō est, cui ista iusticiæ felicitas non adlūbescit, nec suauitate illius afficitur, ut & ipse cum propheta uerē et ex animo dicat: Beatus ille uir, qui non ambulat in cōsilio impiorū, &c. Non mox omniū est, ut in studio iusticiæ ipsum uerticē teneant: neq; ad hanc iusticiā prædicationē ista perfectio necessariō requirit, cum etiā in illis locum habeat, qui eam esuriūt ac sitiunt. Quemadmodum enim ad hoc ut cibi ac potus copiam magnificias, nō statim requiritur ut illā possideas, cum etiā ipsi eā plurimi faciant qui stomacho sunt famelico, nec habēt unde illi satisfaciant: ita & hic iusticiæ felicitatem etiā illi prædicare possunt, qui hanc nō ita dum apprehenderunt, peccati uerō seruitute pressi enixissimē quam nō habent appetunt. Illi ergo duntaxat hic excluduntur, qui corde prorsus impio peccatis & iniusticiā delectantur, nec ullo impietatis sensu mordentur: sed et iusticiæ studium auersantur, & fugiunt.

SIMILE

SIMILE

Qui non ambulat.) Secundo loco notemus, quomodo propheta studiū iusticiæ prædicaturus, primū illius gradū ponat secessum à malis: iuxta illud, Declina à malo, et fac bonū. Sicut enim corporis sanitas acquiri nō poterit, nisi prius materia morbi illius causante, abiecta: ita fieri nequit, ut iusticiā uiuatur, nisi primū studiū maliciæ reijciat. Quales ergo Christiani sumus, qui nondū gentiū infidelium impietati & iniusticiæ renūciāuimus? Quando iustitiæ operā dabimus, cum adhuc iniustitiæ mancipia simus? Quando ad superiora ascēdemus, cum inferioribus adhuc adeo tenaciter adhæreamus?

OBSER.
II.

Secessus autē iste ab impijs, peccatorib. ac derisorib., qui primo loco ponit, non est externus tantū, q̄ corpore malorū cōuictus declinat, qualis monasticus ille in speciē pretendit: sed talis, q̄ corde potius, ac spiritu perficiat. Verum quidē est, Pius homo, si fieri queat, etiā corpore cōuictū impiorū auersabit: inde tamen nō sequitur, mox liberū eum esse à consortio impiorū, qui externū illorū conuictū fugit, nisi et ipsam impietate et in iusticiā corde primū abiecerit, ut nec ipse, etiā cū solus est, impius sit, peccator ac derisor.

OBSER.
III.

Tertiō obseruemus et hoc, quod nō dicit, Impius nō fuit qui nō peccauit, qui in impios peccatores, ac derisores, uel in cōsilia, uia ac sedē impiorū peccatorū & derisorū nunquam incidit: sed, Qui nō ambulat, non stat, non sedet, &c. hoc est, qui non cōmunicat impiorū consilijs, nec uitam ex illis instituit, nec pedē in uia peccatorū figit: neq; tandē, omni emendatione abiecta,

quasi habitationem cum derisoribus, ipse quoque omnis iusticia derisor factus, in malo firmat. Alioqui quis in hunc mundum unquam, uno Christo dempto, ita natus est, ut impietatis prorsus expers fuerit? An non Deo datur ab Apostolo Rom. 4. quod iustificet impiū? An non Christus pro impijs est mortuus? Rom. 5. Rursus quis ita uixit in hac carne, ut nunquam peccarit, nūquam in consortium impiorum, peccatorum, ac derisorum inciderit? Verum ambulare in consilio impiorum, stare in uia peccatorum, ac sedere in sede derisorum, hoc demum non iusti, sed reproborum ac deploratorum est.

OBSER.

IIII.

Consiliū das
tur impijs.

In consilio, uia, sede.) Videmus hic honesta ac preclara nomina tribui impijs peccatoribus, ac derisoribus. Dat illis propheta primum consiliū, rem certē magni in se momenti. Non sunt igitur stulti ac temerarij, sed sapientes ac prudentes. Vbi enim consiliū est, ibi certē est & prudentia. unde & Christus filius os huius seculi prudentiores esse filijs lucis in sua generatiōe dicit. At hec impiorum prudentia non est ad bonū, sed ad malū intentā. Sapientes sunt, inquit Hier. cap. 4. ut faciant mala, benefacere nesciunt. Et certē impijs alioqui opus est multo consilio, multa prudentia & uersutia, ut quæ impij uolunt, pro animi sententia efficiant, effecta quoque tueantur. Iustus uero optimo ac facilimo compendio, uno hoc consilio contentus est, quo spem omnē in unam Dei sui gratiā ac prouidentia collocat, cuius infra psalm. 14. fit mētio. Consiliū, inquit, inopis cōfudistis, qd Dominus spes eius est. Pietas simplex est, & cōpendiosa: impietas uero multiplex, uaria, ac difficilis. Illa diuino consilio regitur, ista suapte uersutia & malicia fertur, iactatur, uertitur ac reuertitur.

Via peccato
ribus adscri
bitur.

Deinde cū dicit, Et in uia peccatorū nō stetit, peccatorib. uia adscribit. Via rerū agendarū progressus est. In hoc sunt peccatores prosperi & conspicui. Nō solū consultāt, sed & perficiūt, et quō uolūt, ad opes uidelicet, honores, ac uoluptates carnis, prosperē promouent. Vita eorū uidet strata quadam esse uia, in qua nihil sit offensaculi, imō cursus quidā esse apparet planē inof-

fensus. Sic Hier. cap. 12. per aliā metaphorā dicit, Proficiūt et faciunt fructus. Tertiō dat illis sedem, regnū uidelicet, iudiciariā quoque potestātē, ac impietatis securitatē, cum dicit, Et in sede, uel confessu derisorum nō sedet. Sic Dauid infra Psalm. 26 dicit: Non sedi in concilio uanitatis. Item, Et cum impijs nō sedebo. Et Hier. 15. Non sedi, inquit, in cōsilio illusorū. Quid aliud hac particula innuit, q̄ hoc genus hominū impiorū ac derisorū in concilijs adeo securē regnare ac dominari, ut uerē beatus sit, qui sese ab illorū cōmercio auolat? An non uidemus hodie omnia ferē cōcilia ab illusoribus istis occupari, qui cum pietatis studium & iusticiæ æquitatem in corde suauiter rideant, nihilominus utriusque exequutionem profitentur.

V. Impiorum, peccatorū, derisorum.) Gradus quosdā impietatis ponit, cū reprobos hoc uersu impios, peccatores, ac derisores uocat. His enim dictionibus, primum internā cordis maliciā, immo si mauis, omnis maliciæ radicē, deinde fructus illius, studiū scilicet peccandi, tertiō omnis religionis ac doctrinæ Dei cōtemptū & irrisiōnē notauit. Nā hic est impietatis orsus, cursus, ac terminus, his illa ueluti gradib. absoluit. De radice ipsa nemo certō iudicabit, uno illo dēpto, qui cordiū est cognitor, nisi fructus illius pdeat, ut ex impio fiat peccator, id est, peccatis uacās ac studēs, & ex fructib. arbor cognoscat. Peccat etiā subinde pij, sed peccatis nō studēt: ideoque peccatores dici nō debēt. sicut iuinofus nō dicit, q̄ semel atque iterū, idē modico uino, infirmi capitis uitio inebriat, sed is qui data opera noctes ac dies cōpotationib. est deditus. Talia nāque nomina magis animi affectus & studia agētū, q̄ actus ipsos exprimūt. Sic peccator est, qui peccādī iustus uero, qui iustē uiuēdi studio delectat. Verum etiā in secūdo hoc impietatis gradu cōstitutis, cōuersionis ac resipiscētis locus esse potest, sicut & in Euāgelicis literis peccatores & mulierē peccatricē resipuisse legimus, modō tales sint, qui auditū uerbī Dei nō aspernentur.

Peccatores.

Derisores.

Tertius uero gradus, qui derisorū est & illusorū, deplorationi ac desperationi subiectus est. De his enim nemo unq̄, qd mihi cōstet, animi impietate mutauit, peccandi quoque studiū abiēcit, ac resipuit. Inuenias impios ad pietatem conuersos,

Et uide. Son. gettloffen.
Sic solle in jo. saur
als Son. promunt.
der himmelt.

A conuersos, immo quis conuersorū impietati nō fuit obnoxius? Inuenias peccatores ad studiū iusticiæ mutatos, & in numerū sanctorū assumptos: de irrisoribus uerò, contēptoribus ac subsannatorib. uerbi Dei, haud unquam factū arbitror, ut quisquā sit ad resipiscentiā ac uerā pietatē conuersus. Hoc enim genus hominū, nullius est admonitionis, nullius castigationis, aut doctrinæ capax, quibus medijs impij & peccatores ad resipiscentiā interuentu gratiæ Dei uocant. Vnde Pro. 13. Qui illusor est, inquit, nō audit cū arguitur. Hoc hominū genus in nouissimis diebus abundaturū, 2. Petr. 3. predictū est. Sed in lege Domini uoluntas eius, et in lege eius meditatur die ac nocte. Ver. 2.

Legem hic simpliciter pro ea accipio, quam Israeli Dominus per Moſen **LECTIO.** dedit: ut legis dictione cōprehendantur omnia illa statuta, quæ populo huic diuinitus erāt pręcepta. Chaldaus habet בנמיסא, id est, in statuto. Arabs uerò pluraliter reddidit, id est, in statutis Domini: significans, dictione legis quæuis instituta Dei esse intelligenda. Ebraus dictionem תורה posuit, quæ doctrinam significat.

Voluntas eius.) הפץ Ebr. amplius quiddā est, quā uoluntas. Significatio enim dictionis huius, delectationē quandā, & uoluptatē, aut si mauis, iucunditatem includit. Sic psalm. 51. כי לא תהפץ ובה. id est, Quoniā sacrificiū nō uis. hoc est, non delectaris sacrificio. Nam alioqui pręceperat illis sacrificandi ritū. Multa subinde quibuscū de causis uolumus, quibus tamē non delectamur. At iusti uoluntas cum delectatione & animi propensione est in lege Domini. Nec Græci dictionis huius uim uersione sua expresserunt, red-
dentes ad hunc modum, ἐν τῷ νόμῳ καὶ τὸ δέλημα αὐτοῦ.

Et in lege eius.) Chald. habet באורייתא, id est, et in illuminatione eius. qua dictione legis potius effectum, de quo infra psalm. 19. quā ipsam legem expressit. Ebraus eandem dictionem תורה ingeminat, idē non sine emphasi, ut admoneat hanc iusto esse quā commendatissimam.

Meditatur die ac nocte.) Ebr. est תורה, id est meditabitur, in forma futuri. Quis autem non uidet, q̄ non conveniat ut in re eadem, cuius studium, quod hic commendatur, iusto nec pręteritum est, nec futurum, sed perpetuū presens, illic pręteritū, hic futuri temporis sensus accipiatur? Vt in primo uersu legamus, Qui non ambulauit, non stetit, nō sedit: hic uerò, Et in lege eius meditabitur, cū si illic in pręterito, & hic quoq; in pręterito: aut si hic in futuro, & illic in futuro legi conueniat. Proinde cum ea sit linguæ sanctæ conditio, ut huiusmodi uerba pro ratione sensus, uel in pręterito, uel in futuro, uel in presenti sint accipienda: uisum est hic quoq; quemadmodū & primo uersu, magis sensui causæ quæ agitur, quā formis uerborū seruire: ideoq; illud תורה in præsenti reddere, ut legamus, non meditabitur, sed Meditatur. quā rationem, uolente Domino, per totum quoq; psalterium seruabimus: haud ignari, quantum inde lucis & commoditatis lectori accedat.

Meditandi uerò uerbum, alij ad cordis cogitationes, alij ad oris garritum referūt. Chald. habet, בזיון, id est cantat, iubilat, &c. Psalm. 19. dicit, לפניו יזיון לבי. id est, Et meditatio cordis mei coram te. Et psalm. 37. תורה חכמה פי צדיק. id est, Os iusti meditatur sapientiam. Ecce & cordi & ori tributam hanc iusti meditationem. Neq; immeritò. Non enim corde tantū, sed et ore: nec ore duntaxat, sed & corde in lege Domini meditatur iustus: qua ita delectatur, ut meditationem illius abijcere nequeat. unde & addit, Die ac nocte. sicuti illis accidere solet, qui uel serijs uel adlubescens cogitationibus abstinere nō possunt. Vnde & Græci μελετῶσι dixerunt. quod uerbum curam quandam sensu suo complectitur.

EXPLANATIO.

Habet itaq; hic uersus alteram pietatis ac iusticiæ partē, quam hic propheta iusto tribuit. Nempe, ut non solum impiorum consilia, peccatorum uiam, ac derisorum sedem auerſetur ac fugiat: sed & in lege Domini sese oblectet, inq;

*Litb. expressit reddidit
n. 8. inuenit hanc hup
Sim. 9. 10. 11. 12. 13.*

Regula.

meditatur

*Amantissimum
exemplo.*

*Secundus gradus
pietatis, meditatio
legis domini*

inque illa noctes ac dies, id est, sine intermissione meditetur, de illa cogitet, hanc cupide legat & audiat, de hac loquatur & garriat: in summa, hanc spiret, uiuat, ac somniet, ut omnis illius uita, in huius meditatione sit ueluti absorpta. Hanc pietatis portionem Deut. 6. simul & precepta à Domino, & pluribus uerbis declarata uidemus. Sic enim illic legitur: Eruntque uerba hec, quae ego precipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditareris sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostijs domus tuae. Et Ios. 1. Non recedet uolumen legis huius ab ore tuo, sed meditareris in eo diebus ac noctibus, ut facias & custodias omnia quae scripta sunt in eo.

OBSER.

I.

Principio uidemus hoc uersu, quod non satis sit abstinere à contagione & commercio malorum, nisi & iusticiae studeamus. Magnū est non esse impiū, non peccatorem, non derisorē, nec ullo reproborum consortio obnoxium. At in hoc nondū sita est felicitas ista, quā iusto Propheta uersu precedenti tribuit. Alioqui & brutis animantibus illā dabimus. Et haec siquidē, nec in consilio impiorum ambulant, nec in uia peccatorum stant, nec in sede derisorum sedent: quae tamen nemo hoc nomine beata praedicat. Requirunt itaque ad hanc felicitatem & altera iusticiae portio, qua diuinae uoluntati ex animo studeamus. Vt enim plena liberatio ne potiti non sunt, qui Aegyptiorum quidē commercio ac seruitute liberati, terram uero promissam consequuti non sunt, sed in deserto perierunt: ita plenā iusticiam, & quae iusticiae assignatur, felicitatem non habet, qui malis quidem abstinet, uerā tamē iusticiae non studet. Abstinere à malis, causa felicitatis est, sine qua non: at diuinā uoluntatis studium, causa est per quam. Qui sarcinis oneratus, ad cursum factus est ineptus, apte quidem ad cursum se parat, si has abiciat: uerū nisi in pedes se coniciat, & ad metam praefixam contendat, frustra magnam, abiectis sarcinis, ad currendum est commoditatem consequutus.

OBSER.

II.

Sed in lege. Secundo loco notandum est, quod legem Dei, quae in se nihil est aliud quam uoluntas Dei, mortalibus declarata, תורה, id est, doctrinam uocat. Significatur hac dictione, in hunc finem esse legem à Deo datam, ut populus eius redderetur intelligens, & ad uerā pietatis & iusticiae cognitionem ac studium institueretur. Sic Moses Deut. 4. dixit: Haec est enim uestra sapientia & intellectus, &c. Et Ios. 1. Non declines ab ea ad dexteram, uel ad sinistram, ut intelligas cuncta quae agas, &c. Item, Tunc diriges uiam tuam, & intelliges eam. Praescribunt & tyranni subditis: at horum praescripta nona doctrinam, sed uiolentiam ac suppressionem sapiunt. Lex Dei praescriptum habet, quale est parentum erga liberos, medici erga aegrotos, praepitoris erga discipulos.

Deinde & huius nos dictio hac תורה admoneat, nempe quā simus uerē pietatis & iusticiae ignari. Alioqui quid opus erat coelitus praescribi, unde instituerentur ac docerentur qui in populum Dei erant assumpti?

OBSER.

III.

E/4.29.

Domini.) Non dicit, In traditionibus seniorum, doctrina & mandato hominum: sed, In lege Domini. Culpantur peruersi Israelitae, qui ore ac labijs Deo appropinquabant, corde uero ab illo recedebant: quod Deum timebant, id est, utcunque praepcepta eius custodierint, mandato & doctrinis hominum impulsī, non studio diuinā legis inducti. Et Christus Matthaei 15. scribis & Phariseis obiecit, quod mandata Dei propter suas ipsorum traditiones transgrederentur, immo & populum ita ad traditionum humanarum obseruantiam instituisent, ut propter hanc mandata Dei redderentur irrita. At hic noster beatus iustus lege Domini delectatur, inque illa meditatur nocte ac die. Pro tempore quidem hominum etiā statutis, praesertim magistratum edictis, obsequitur: sed quatenus illa diuinā legi non repugnant, maxime cum potestatem magistratus à Deo ordinatam esse sciat. Si roges quosdam hodie, quae sit Christiana pietas, audies humanarum traditionum, ac uulgatarum in ecclesia ἀποδεκτικῶν obseruationem. In hac omnis

Christianus

A Christiani hominis iusticia constituitur. Huic peruersitati debemus, quod plerique citius & securius adulterantur, quam cibum à Deo mortalibus destinatum, ab hominibus uetitum, sextis ferijs attingant. Etenim qui hoc facit, uel se Christianismo prorsus excidere putat: uel si Christiani hominis libertatem intelligat, comburitur. cum adulteris uero colluditur etiam. Quatum quæso ab hoc Christianorum genere, diuersus est hic iustus noster:

Voluntas eius.) Rectè quidē, quod aliquid hominis legi Domini addicitur. **OBSER.**
uerum plurimū refert quæ illius portio huc accommodetur. Et linguam & au- **III.**
res etiā hypocritæ adhibet. Nō itaq; dicit, Sed in lege Domini os eius, aures
eius. Sunt illa externa organa, & nōnunquam hypocrisi haud minus quam
ueritati seruiētia: nec totum hominē, sed aliquā duntaxat illius portionem,
eamq; non principalē, sed seruile cōplectuntur. Nec dicit, sed in lege Domi-
ni intellectus eius. Quamuis enim ille præclara sit interni hominis pars, nō
tamen uniuersum hominis imperiū tenet. Ita nanq; comparati sumus, ut me-
liora scientes, deteriora sequamur. Et Christus dicit, Seruus sciens uolunta-
tem Domini sui, & non faciēs, &c. Quid ergo dicit? Sed in lege Domini, in-
quit, uoluntas eius, delectatio eius. Hec est illa hominis portio, quam Deus
requirit, quæ omnē uitā hominis dirigit, aures, os, manū, intellectū, &c. Da
uoluntatem hanc legi Dei, & dedisti omnia. Sequentur hāc intellectus, &
quæcūq; aliæ cū animi, tum corporis uires. Et quid quæso cōpetentius di-
uinæ uoluntati adaptabimus, quam nostrā uoluntatem? Diuinæ uoluntati
inquam, quæ non minus amat quam uult. Lex Dei quid est, quam amans
nos uoluntas Dei? Quid in nobis est, quod illi cōuenientius accommode-
tur, quam uoluntas, non nuda illa, nō secundaria, nō coacta, non mercena-
ria, sed quæ ~~vera~~ sit, id est amor & delectatio. Hæc nos uerè Deo cōiungit.
Idem uelle & idem nolle, firma est coniunctio, firma amicitia. *Aut.*

B Sed unde est hæc iusti uoluntas, quæ lege Dei delectetur? Lex sancta est
& spiritalis, nos profani & carnales, atq; ita sub peccatū uenundati, ut odio
etiam quæ sancta sunt & spiritalia prosequamur. Inuenias carnalē hominē,
cui lex aduersum adulteros lata arrideat: uerum hæc uoluntas ex zelotypia
est, timet scilicet uxori. in se uerò caro legem hanc nō amat, sed mallet libidi-
ni omnia dari libera. Qui nanq; secundū carnē est, quæ carnis sunt affectat.
Et affectus carnis inimicitia est contra Deū, & legi Dei non subditur, neq;
potest etiam illi subdi. Oportet ergo iustum hūc spiritalem uirum esse, non
carnalem: hoc est, spiritu Dei regeneratum, ac nouum hominem, non uete-
rem creaturā, quæ ex Adam est. Hinc illud est Hier. 31. Dabo legem meam
in uiscera eorum, et in cor eorum scribam eam, &c. Excludūt ergo hic uni-
uersi carnales & hypocritæ, & solis electis ac regeneratis uera ista felicitas
relinquitur. Nisi quis, inquit Christus, natus fuerit ē supernis, non potest
uidere regnum Dei. Ioan. 3.

Et in lege eius meditatur.) Recto ordine uoluntati d. legis amanti meditatio-
nem subiecit. Neq; enim illa, si uera sit, hanc præcedit: neq; hæc ociosa est, ut
illam non pariat. Cauendum autem est, ne meditationem hanc cogitationi-
bus & oris garritu terminemus, cum omnē uitā iusti hominis, omnia cogi-
tata, dicta, et facta includat. Huc enim se extēdit, ut uolūtati Dei satisfiat. Sic
psal. 40. Ad faciendū, inquit, uoluntatem tuam Deus meus uolui ~~scire~~, &
lex tua in medio cordis mei. In medio cordis, tanquā uenis quibusdā fontis
scaturientis cōstituta lex Dei, ore & opere promanat. Et Iosue 1. Meditaberis
in eo dieb. ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo.

Die ac nocte.) Discriminat etiā hæc particula inter uerè pios & hypocritas. **OBSER.**
Hi quoniā lege Dei ex animo delectātur, in ea absq; intermissione constan- **VI.**
ter ac perseverātē meditātur: hypocritæ uerò, uel qui alias per occasionem
in meditationem legis quæcūq; incidunt, quoniā quod faciūt, uero legis
amore non faciūt, sed obiter & perfunctoriē, citò deficiūt. Perinde ac si fon-
tem, cuius uenæ aquis uiuis scaturiant, nocte ac die fluere: cisternam uerò
quæ aquam aliunde illatam habet, modico æstatis calore exiccare uideas.

Ver. 3.

Et est uelut lignum plantatum super riuos aquarum, quod fructum suum dat in tempore suo: & folium eius non defluit, et quicquid facit, prosperatur.

LECTIO.

Et est.) Ebr. *וְהָיָה*, id est, Et fuit. Chald. *וְהָיָה*. Grec. *καὶ ἔσται*, id est, & erit. Quod fructum suum dat. Ebr. *וַיִּתֵּן*, id est, dabit, sicut & Græcus. Chald. *וַיִּתֵּן*. *וְהָיָה*, id est, Et fructum suum concoquens, ad maturitatem producens. Et folium eius non defluit. Ebr. *וְהָיָה*, id est, non decidet. Quamquam sunt qui non legendum putant Defluet, aut decidet, sed inarescet: eo quod *וְהָיָה* significet cadere, *וְהָיָה* uero inarescere. Verum sensui nihil decedit. Nam casus iste foliorum exiccationem in se concludit. Et nos Germani de corporibus exiccatis dicimus, *Der mensch ist gar verfallen*. Chald. sic, *וְהָיָה*. *וְהָיָה*, id est, Et folia eius non marcida, non defluentia. Et quicquid facit, prosperatur. Ebr. *וְהָיָה*. *וְהָיָה*, id est, Et omne quod faciet prosperabitur. Chaldæus iterum in præsentī reddidit.

EXPLANATIO.

Similitudinem hoc uersu propheta inducit, sumptā de arbore & uiridī, & frugifera, & simul ita cōstituta, ut tempore siccitatis nihil patiat̃ur incommodi, utpote ad scaturigines aquarū plantata. Declarat autē hoc simili, quare hominē iustum, qui non ambulat in consilio impiorū, etc. sed lege Dei ita delectatur, ut noctes ac dies in illa meditetur, beatū prædicet. Ponit autem quatuor felicitatis huius notas. Primam, quod uelutī fluentis diuinæ gratiæ irrigetur. Hoc innuit, cū dicit: Et est uelut arbor plātata secus riuos aquarū. Alteram, quod cōlestē gratiam non frustra insumat, sed per hāc ita fecundet̃ur, ut fructus suos adferat. Loquitur autē de fidei, spei, patientiæ, charitatis, & omnis pietatis fructibus. Hoc significat dicens, Quod fructū suum dat in tempore suo. Tertiā, quod hac cōlesti gratia cōstanter ac perpetuō fruatur. Id significat, cū dicit, Et foliū eius nō defluit. Id est, perpetuō sui similis est. Quartā, quod omnia illius instituta & facta diuinitus dirigantur. Sic dicit: Et quodcūq; facit, prosperatur. Postremā hāc particulā Chaldæus sic reddidit, *וְהָיָה לִי בְלוֹבִי וְהָיָה לִי מְלֹכֶלֶךְ מִגֵּרָה וּבִיזְלָה*, id est, Et omne germen quod germinat, grauescit & prosperatur. Vt illud, quodcūq; facit, de fructibus arboris bonæ, secundum consuetam loquutionem intelligamus, qua arborem bonā bonos, malam malos fructus facere dicimus. Hæc enim arbor non solum fructus bonos progerminat, sed hos etiam ad iustam maturitatem prouehit. Vfus est hoc simili et Hier. cap. 17.

OBSER.

L

Et est uelut.) Principiō notandum est, quod rem planē spiritalem ac tantī momēti propheta, non simpliciter ac nude, ut cōparata est, sed similitudine rei terrenæ, notissimæ, ac palsim obuiæ, ob oculos uisendā & palpandā exponit. Mirabile consiliū spiritus sancti hoc et consimilib. alijs locis considerandum uenit. Res ipsa, quam hic propheta depingit, iam inde ab initio seculi ad finem usq; in iustis ipso mūdo spectāte perficitur, et interim ea est humani cordis cecitas ac stupiditas, ut manifesta diuinæ gratiæ indicia in pijs ac Dei timentibus relucētia, non obseruentur. Inducūt̃ur ergo res inanimatæ ac mutæ, quæ gratiam Dei in iustis operantē, seseq; conspicuē exerentem, uiriditate ac fertilitate sua deprædicēt. Potuisset uates aliquem ex priscis patriarchis exempli loco inducere, in quo hæc omnia quæ simile hoc arboris bonæ complectitur, declarasset: uerū nescio quī fiat, ut plus lucis proposita secundæ arboris similitudo, animo simplici, cui hic seruitur, obijciat.

Simul etiam notandum est, quod sit in obseruandis operibus Dei piorū hominum studium & ingenium. Vbiq; inueniunt, unde rerum spiritaliū ad moneantur. Perpetua est hæc in animis illorū anagoge, ut à terrenarū rerū formis ad spiritalia contēplanda ascendāt. Plena sunt illorū pectora cogitationibus, considerationibus, & sensu rerū spiritaliū. unde fit, ut harū uidecūq; ex terrenarū rerū cōspectu admoneātur. Vt enim carnalis animus, terrenarū rerū concupiscentijs refertus, etiam sacrarū rerū uisu, auditu, & quocūq; obiectu, eorū admonetur quæ cogitationib. impuris noctes ac dies uersat:

A ita contrario modo spiritualis homo, è quacunq; re terrena pietatis, quam in corde fouet, argumenta ducit. Hinc est, quòd prophetarum & Christi doctrina tam est parabolis, metaphoris, ac similibus referta, præsertim de arboribus sumptis, quibus uel benedictio iustorum, nunc uiti, nunc oliuæ, nunc palmæ frugifere, sicuti quidam hoc uersu fieri putant, propterea quòd de folijs non marcescentibus memoratur, uel reproborum malicia, nocendiq; studium spinis, ut Iudic. 9. uel malorū potentia ac fastus, cedris sublimibus, ac quercubus robustis, quæ non nisi magno casu alliduntur, Esa. 2. uel impiorum sterilitas uiti post diligentem curam nil nisi labruscas ferenti, Esa. 5. ac ficui sterili, Lucæ 13. uel sanctitatis species & hypocrisis ficui inani quidem, sed simul uiuenti, Matth. 21. comparatur. Ita omnis generis cū bonorum, tum malorum imagines in arboribus inueniunt hi qui sensu harum rerum tanguntur.

Lignum.) Notandum est & hoc, quòd ligni dictione spiritus S. arborem significat. In materia per se uili diuinæ benedictionis efficaciam considerandam proponit. Tolle ligno incrementi uiriditatis ac fertilitatis benedictionem, quæso quid residui erit, nisi materia quedam corruptibilis, & plerunq; igni destinata? Res speciosa arbor uiridis, iucunda, et utilis arbor, fecunda: sed si materiam inquiras, lignum est non minus quàm steriles ac malæ arbores. Beatus & spectabilis est uir iustus, qui hac imagine depingitur: sed si materiā cogites, terra est perinde atq; reprobi & impij. Quod lignū cortice uestitur, uiriditate foliorum decoratur, ac fertilitatis bonitate fructiferū redditur, cœlesti benedictioni, non materiæ per se inani ac sterili debetur. Ita quod terra ac puluis eò euehit, ut nō solū homo, sed et iustus ac pius homo fiat, certē non est materiæ tam uili, sed diuinæ deputandum uirtuti: quæ sola ut ex ligno bonas arbores, ita ex terra bonos homines facit. Quando igitur **B** audimus bonas arbores, lignum, & hominem, terram uocari, non contemniamus creaturas Dei, sed admirabilem conditoris uirtutem adoremus.

Plantatum.) Diuersæ sunt arborū species. Aliæ nullo cultu sponte sua pro-
ueniunt, aliæ nostra manu satæ procedūt. Illæ syluestres sunt ac feræ, istæ ue-
rò mitiores, ac frugibus aptiores. Syluestres igitur plantatione uelut regene-
rantur, & ex feris in mitem ac frugiferam naturā transeunt. Rectē itaq; hic
iustus noster non cuius ligno, sed plantato comparatur. Est enim mēte re-
generatus, diuinōq; cultu ex syluestri, fera, ac sterili natura, in mitem, benig-
nam, ac frugiferam, ex carnali & corrupta in spiritalem ac synceram trans-
latus. Natura deprauatus, cœlesti uerò opere restitutus ac reformatus: qui an-
tea impius erat, plantationis beneficio pius est factus.

Admonemur itaq; plantandi dictione, felicitatem hanc iusti hominis pri-
mæ non competere natiuitati, quæ ex Adā est, corrupta, fera, & peccatis ob-
noxia: sed necessariò cœlestē opē requirere, qua regeneremur, et ex impijs
iusti reddamur. Deinde cogitandū nobis proponitur, quāta sit illa erga nos
cœlestis patris cura ac diligētia, qua cum perditī essemus, uelut diligēs agri-
cola plantandi nobis ope succurrit. Vnde Esa. quinto: E' regno satanæ tran-
stulit nos in regnū filij sui: ex oleastro desumptos oliuæ inseruit, imò uerē
uiti, filio suo, Ioan. 15. Administratur autē hæc plantatio per doctrinā regni
Dei. Sic Paulus 1. Cor. 3. Ego plantaui, Appollo rigauit, Deus aut incrementum
dedit. Deinde cœlestis ista plantatio suā habet stabilitatē, ut nullis ad-
uersarijs uirib. extirpet. Omnis plātatio, inquit, quam nō plātauit cœlestis
pater, eradicabitur. Ergo quam ille plantauit, nō eradicabit. 2. Reg. 7. Et po-
nam, inquit, locū populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabo cum eo,
& non turbabitur amplius. Alijs uerbis Christus idē dicit, Et super hanc pe-
tram ædificabo ecclesiā meā, & portæ inferi nō præualebūt aduersus eam.

Super riuos aquarum.) Non est omnibus arboribus conducibile, ut super ri-
uos aquarum plantentur. Loquitur ergo propheta de eo arborum genere
quod riuus aquarū gaudeat. Gaudet autē illis palma, nobilis in S. scripturis
arbor, propterea quòd Iudæa, ut Plinius scribit, palmis est inclyta, præsertim
circa

OBSER.
II.OBSER.
III.Coloss. 1.
Rom. 11.

Matth. 15.

Matth. 16.

OBSER.
IIII.Plin. lib. 13.
cap. 4.

Rom. 7. que
ritur Ap^{osto}
lus nō esse in
carne sua bo
num.
Eph. 3. In cha
ritate radica
ti Coloss. 2.
Radicali et su
perditi ac confir
mati in fide.

Exo. 17.

1. Cor. 10.

Iob. 1.

circa Hiericunta. Palma, inquit, riguis, & toto anno bibere gaudet. Gigni
tur enim leui fabulosaq; terra. Quid hic aliud innuit, siue de palma prophe
ta loquitur, siue de alio quopiam bonarum arborum genere, quam etiam iu
stum hunc perpetuò opus habere, ut fluenta cœlestis gratiæ bibat: & nisi
hoc sit, nec uirere, nec consistere, nec fructificare posse, utpote alioqui ue
lut in sterili solo, in corpore hoc peccati constitutum. Radices, hoc est, fi
dem, spem, charitatem, patientiam, etc. ad fluenta cœlestia mittit, unde gra
tiam & benedictionem ad se perpetuò trahit. Ezech. 47. dicuntur aquæ istę
ē sanctuario fluere. Sanctuarium hoc Christus est. Vnde aquæ fluunt salien
tes in uitam æternam, quas credentes bibunt, ideo que nunquam sitiunt.
Ioh. 7. Aquarum istarum typum riuus ē petra deserti promanantes exhibue
runt. Petra enim Christus erat. Vnde bibunt omnes electi. De huius pleni
tudo, unde cœlestes riuus promanāt. Mundi huius gratia, quācunq; ptuleris,
nec plena, nec firma, nec perennis, sed imperfecta, infirma, & deficiens est.
Erunt ergo qui ad hanc radices mittūt, uelut myrice in deserto, &c. Hier. 17.

2 Notandum simul est, quod nō simpliciter dicit, Et est uelut lignum plan
tatum super aquas: sed על פלגי מים, id est, super riuos aquarum. Sunt au
tem פלגים, diuisiones. Recte. Nam cœlestis quoq; gratiæ diuisiones sunt.
licet idem sit fons, unde riuuli illius scaturiunt. Diuisiones gratiarum sunt,
inquit Apostolus, idem autē spiritus. Vide has diuisiones, 1. Cor. 12. Ita hic
iustus noster nō uniuersam gratiam spiritus bibit, sed super riuos illius plan
tatus, pro mensura donationis Christi, quæ sibi sunt deputata, ad se trahit.
Plenitudo spiritus uni Christo competit.

OBSER.
V.

1 Quod fructum suū dat in tempore suo.) Arbor sterilis maledictioni est obnoxia,
& indigna quę solū occupet: rursus quę frugifera est, benedictione ac cultu
digna habetur. Ita iustus noster, gratiam Dei non in uanum adeptus, sterilis
nō est, sed fructus suos pro mēsurā benedictionis acceptę uelut arbor bona
producit. Est itaq; hoc loco notādū, primū quod qui uerē iusticia p̄ditus
est, sterilis non est, sed frugifer. Nō dicit, Quod malū fructū nō dat: nam idē
& de sterili potest arbore dici. sed, Quod fructum dat. ex fructu cognosci
tur arbor, inquit Dominus. Siquidē hac in re argumentū est uerē iusticiæ, si
iusticię fructus tulerimus. Non potest arbor bona malos, mala bonos fru
ctus facere. Declaremus igitur ipsis fructib. quales simus, p̄i ne uel impij.

2 Deinde norandum est, quod fructificationem plantationi & irrigationi
subiecit. Præcedat enim oportet iustificationis quæ per fidē est gratia, ante
quam bonorū operū fecunditas p̄stetur. Aut facite arbore bonā, et fructus
eius bonos, inquit Christus: aut malā, & fructus eius malos. Sed quis est qui
ex impio iustū faciat, nisi solus Deus? Deus est, inquit Apostolus, qui iustifi
cat impiū. Hinc Aug. epistola 106. Opera, inqt, ex gratia, nō ex operib. gratia.
Quoniā fides quę per dilectionē operatur, nihil operaret, nisi ipsa dilectio
Dei diffunderetur in cordib. nostris, per spiritū S. qui datus est nobis. Nec
ipsa fides esset in nobis, nisi Deus utiq; partiretur mensurā fidei. Et de fide
& operibus cap. 14. Opera, inquit, sequūtur iustificatū, non p̄cedunt iustifi
candum. Hæc ille. Et hæc nostra felix arbor, unde fructus suos ferret, nisi &
plantata, & ad riuos aquarum planta, assidua humectatione irrigaretur?

3 Tertiò. Obseruemus & hoc, quod arbori huic fructuum fecunditas be
nedictionis ac felicitatis loco connumeratur. Quāquā enim felicitas in ijs
tantum esse uidetur, quæ nostro bono aliunde accepimus, & non in ijs quæ
ad aliorum usum à nobis proficiuntur, sicuti arbori isti plantatio, humecta
tio, perpetua foliorū uiriditas, & eorum quæ facit prosperitas, commodare
uidentur: fructuū uerò prolatio, qua alijs seruit, non itē: uidemus tamen hic
etiā hanc felicitatis loco deputari. Nō dicit, Quod fructū accipit: sed, Quod
fructū dat. Admonemur itaq; hoc loco, felicē esse eum qui alijs operū suorū
bonitate prodest: infelicem uerò, qui nemini commodat. Auari etiam opu
lentissimi, infelices sunt, Miserū est aliunde accipere, & nemini uicissim pro
desse:

A desse. Quis eum fontem felicē uocet, qui aquam non alijs, sed sibi soli accipiat: Sic Apostolus Actorum 20. Beatius est, inquit, dare magis, quā accipere. Nec dubitō, quin 1. Timot. 1. et 6. Deum nō minus propterea beatum uocet, quod dat omnibus omnia superabundanter, quā quod per se nullius rei est indigus.

Quarto. Nec hoc frustra est, quod nō simpliciter dicit, Dat fructum: sed, 4
Dat fructum suū. Quælibet arbor suos fructus producit, mala malos, bona bonos, rursus alios pirus, alios cerasus, alios palma, quæq; secundū genus suum, &c. ad hæc alia plures, alia pauciores. Ita et hic iustus noster suos fructus producit, secundū bonitatem suā, genus suum, ac mensurā donationis Christi. Ergo p̄ homines primū secundū qualitatem spiritus diuinitus accepti fructificat. Acceperūt autē spiritū bonū, et per hunc charitatem infusam: ergo bonos fructus, id est, charitatis opera proferūt. De fructib. spiritus uide Apostolū Gal. 6. Deinde, fructus piorū nō sunt unius generis. Alius docet, alius 2
cōsolatur, alius cibatur, alius hospitio sumit, etc. Sunt em̄ uaria spiritus S. charismata. Tertiō. Non est hic eadē bonorū fructuū copia. Alius plus, alius minus fructificat. Quisq; pro sua mēsurā quod bonū est operatur. Nota est parabola seminis in terrā bonā iacti, ubi fructū dat aliud centuplū, aliud sexagesuplū, aliud trigecuplū. fructus isti nō mensura, sed qualitate & affectu 3
estimantur. Bonus fructus erat, oblatio uidue, licet unius tantū quadrantis. Matb. 13. Marci 12.

Quinto. Etiam hoc notanter est adiectū, quod dicit, in tēpore suo. Quælibet arbor suū habet fructificandi tēpus. In genere quidē, estatis tempus, omnibus est fructificandi tempus. Quæ estate sterilis est, hyeme fecunda nō erit. Verū alia alijs maturius, alijs tardius fructificat. Cerasus estatis initio, morus omnium arborū postrema floret. Quod est autē iusto nostro fructificandi tempus? Habet & ille suam tempestatē, sed ea nulli certo anni tempori alligatur. Tēpus benefaciendi, omnibus est occasionibus oblatis annexū. Conspicūsus alienæ miseræ tempus illi est miserendi, tempus necessitatis alienæ tempus est benefaciendi. Samaritano tempus miserendi ac benefaciendi ex uulnerati conspecta miseria & necessitate offerebatur. Sed hoc benefaciendi tempus nec sacerdos, nec Leuita agnoscebāt. Nō enim erant bonæ arbores. Tempus benefaciendi diuiti offerebatur, cum ante illius ædes iaceret Lazarus. Sed & hic sterilis arbor erat. Non excludet hæc particula iugem beneficentiam, quam Apostolus in homine pio requirit, dicēs: Bonum autē facientes non deficiamus. & cuius propheta meminit, cū dicit, Nec desinit facere fructū. Hier. 17. & Dauid psalm. 37. Tota die miseretur, & cōmodat: sed hanc magis statuit. Nunquā enim officio suo deerit, qui suo quælibet tēpore perficit. Dum tēpus habemus, inquit idē Apostolus, operemur quod bonū est, erga omnes. Nequit hoc fieri, nisi opportunū sit, nisi locus sit, nisi occasio detur. Nisi in uulneratū incidisset Samaritanus, nullā eius beneficii occasionē inuenisset. Dandū est quidē semper, & omnibus, sed ubi necesse est, ubi charitas omnibus benefaciens locum habet. Omni petenti te, inquit Dominus, tribue. Quid si non sit qui petat? Quid si qui petit, ad res noxias & illicitas petat? Est ergo quidem omnis iusti uitæ benefaciendi tempus: uerū ita, ut iuxta oblatas occasiones bona sua dispenset.

Et folium eius non defluit.) Totidem uerbis & Ezechiel perennē hanc iusti uiriditatem cap. 47. ponit, dicens, *וירא יבנה עליו*: id est, nō flaccescit, uel inarescit, aut decidit foliū eius. Nō est cuiuslibet arboris ista uiriditatis perpetuitas, est autē palmæ. Ratio illius est, quod perpetuō humectatur: necessitas, quod perpetuō simul & floret, & fructus habet. Nā, ut Plinius scribit, triennio fructus illius maturescūt, et semper illi pomū est, subnascendo alio: ad quā rem necessariū est, ut foliorū illi uiriditas maneat. Et iustus noster, inquit propheta Psalm. 92. sicut palma floret. Et illi itaq; necesse est, ut & estatis & hyemis uim iuxta toleret, semper uirēs, semper sui similis, perpetuō alacer & immotus, ad quam rem illi perpetua spiritus sancti fluēta suppeditātur. Viriditas impiorum

OBSER. VI.

impiorum temporaria est, unde quercui folijs inarescentibus ac deciduis prædita comparantur. Huius admoneamur, quoties in autumnno arbores per æstatem uirides folijs priuari ac nudari uiderimus. Iusti uerò perpetuò quasi uernantes ac frondentes, & sibi ipsis solida animi alacritate constant: & quos fructus adferunt, illibata hilaritate, ne marcescant ac pereant, uelut fronde perpetuò uiuenti contegunt, & contra quamuis iniuriam fouent ac prouehunt, & præterea amœnum & iucundum sanctæ, honestæ, ac compo sitæ uitæ spectaculum quibus suis obijciunt.

OBSER. VII. Et quicquid facit prosperatur.) Summopere notanda est hæc particula. Docemur hic, rerum prosperitatem non esse nisi à Deo, illamq; dari iustis, ac Deitimentibus. horum enim opera Deus dirigit, sicuti de Ioseph Gen. 39. legimus: Fuit Dominus, inquit, cum eo, & erat uir in cunctis prosperè agens. Et Dominus erat cum eo, & omnia opera eius dirigebat. Et de Ezechia: In omnibus, inquit, operibus suis fecit prosperè quæ uoluit. Et Iosaphat, 2. Par. 20. dicebat ad populum: Credite in Domino Deo uestro, & securi eritis: credite prophetis eius, & cuncta euenient prospera. Et Apostolus Rom. 8. Diligentibus Deum, inquit, omnia cooperantur in bonum. Si respicias eam prosperitatem quæ seculi huius est, ob quam impij insolescunt, per quam stulti perduntur, certè non omnia prospera iustis, sed plurima aduersa accidunt. At hic propheta non de hac prosperitate loquitur, sed de ea qua opera iusti à Domino diriguntur. Quicquid facit, inquit, prosperatur. non autem loquitur de operibus carnis, sed de fructibus spiritus. Quicquid ex carne est, præsertim iustis, malè cedit: at rursus quicquid ex spiritu Dei ab illis geritur, non potest non prosperari. Impiis uerò dictum est, Nihil habebitis prosperum. Hier. 2.

ALTERA PSALMI PARS.

Ver. 4. Non sic impij, sed uelut puluis, quem proijcit uentus. D
LECTIO. Illud, Non sic, Septuaginta repetunt, sic reddentes, οὐχ' ὡς οἱ ἀσεβεῖς, ὡς ὁ τῶς, Non sic impij, nō sic. Et in fine uersus addunt ἀπὸ προσώπου τ' ὕψους, id est, à facie terre. Et Arabs uersionē Septuaginta sequutus magis q̃ Ebræa lectio nē, et ipse sic reddidit. לא כן הרשעים לא כן, id est, Non sic impij, nō sic. Et in fine uersus בְּפָנֵי הָאָרֶץ id est, à facie terræ. quod uehementer miror, cū Arabū lingua nihil prorsus affinitatis cū Græca, plurimū uerò cum Ebræa habeat. Velut puluis, בְּפָנֵי, id est, uelut quisquiliæ, uelut gluma. Illud, Quem proijcit uentus, & in Ebræo, & Chaldaeo in futuro ponit, Quem proijciet. Vel hic uidemus, non esse huius linguae interpreti adherendū uerborū formis: sed uidendū, ut sensum illorum cōmodè reddat. Alioquin cur non etiā hoc loco & Græcus & latinus in futuro reddiderunt? Et quod hic factū est, quare nō liceret & alijs locis facere, quibus æquè commodum est atq; isto? Chaldeus pro uento posuit עֶרְבַּא, id est, uentū furentem ac tempestuosum.

EXPLANATIO.

Hac altera psalmi parte propheta imaginē iusti perpetua felicitate florētis, eam quæ impiorum est subijcit. Sunt autem duæ uersus huius partes. Prima, cum dicit, Non sic impij: pernegat eandem esse impiorum sortem, cum ea quæ piorum est: affirmat illos eam felicitatem non allequi, quam iusto tribuit: hoc est, non esse illos uelut lignum plantatum super riuos aquarū, &c.

Altera uerò sortem illorum planè diuersam subijcit, dicens, Sed uelut qui squiliæ quas proijcit uētus. Quantum enim discriminis est inter quisquiliās uēto agitatās, & arborem ad scaturigines aquarum plantatam, frugiferam, semper uernantem, & ubiq; prosperam: tantum utiq; imò plus, est inter iustum & impium. Nec immeritò. Quomodo namq; sorte ac felicitate pares esse possent, qui ingenio & animi qualitate tantopere dissident? Non caret autem ratione, quod non arbori humore destitutæ, sterili, & arefcenti, sed quisquilijs, idq; nō simpliciter, sed à uento proiectis, impium comparat. Visum est enim, non satis exprimi posse istam piorum & impiorum diuersitatem,

A tem, ut & reuera ne hoc quidem simili satis depingitur.

Non sic impij.) Videmus hic quàm non sit impiorum prosperitas carnalibus, sed planè spiritalibus oculis diiudicanda. Etenim quam spiritus S. hic impijs felicitatem adimit, hanc illis potissimum mundus tribuit, quos instar cedrorum & palmarum habere iudicat. Proinde opus est, ut hanc pernegationem fidei oculis adspiciamus, nec quæ extrinsecus in hoc seculo apparent certa ac solida esse putemus: sed potius finem illorū prospectemus, ac nouissima eorum intelligamus.

Sed uelut puluis.) Notemus hic inanitatem omnis opulentiae, gloriae & potentiae impiorum, quam spiritus S. dictione quisquiliarum non hoc solum loco, sed & infra Psalmo 35. & Esaia 17. exprimit. Quid, obsecro, quisquilijs inanius, leuius, mobilius, & fugacius? At tales sunt omnes impij, quantum in hoc seculo uideantur omnium esse solidissimi, grauisissimi, ac potentissimi, itaq; radices egisse, ut nullis uiribus moueri posse putentur. Seponenda igitur ex oculis sunt impiorum spectra, quibus Dñi quidam, & ipsi coelo quoque, nedum inferioribus formidabiles apparent.

Quem proijcit uentus.) Vide, non satis est, quòd felices, non sunt impij, sicut pij: deinde quòd quisquilijs similes, omnium sunt inanissimi: nisi & diuinæ potentiae iustæ & ultrici, ad perpetuam sint & omnimodam perditionem obnoxij. Non est miserum satis, esse sicut quisquilia: accedit & uetus dispergens, ac propulsans. Quis iam impijs hanc illorum felicitatem, qua in hoc seculo insolescunt, inuidebit? Quis non magis tanquam omnium miserimos & infelicissimos miserabitur?

Simul etiam notandum, quàm aptè inuisibilem illam iudicij Dei potentiam, impiorum ultricem, uento comparat: qui adeò est inobseruabilis, ut nescias unde, quando & quò eat. Ita certè inuicta illa coelestis ultio, omnibus est impijs inobseruabilis: quam non praesentiunt, donec impulsu illius exagitantur, ac disturbentur.

Ideo non stabunt impij in iudicio, & peccatores in congregatio-
ne iustorum.

Non stabunt.) Ebr. לא יקמו, id est, non stabunt, non consistent. Graeci reddiderunt, & ἀναστήσονται, id est non resurgent, quæ lectio periculosa est, si ad carnis resurrectionem trahatur. Resurgent enim & impij in die iudicij: in iudicio uerò non consistent, sed condemnabuntur. itaq; auferentur, ut in cōgregatione iustorum nullum sint habituri locum.

Illud, in iudicio, Chaldaus sic reddidit. ביום דינא, id est in die iudicij magni, ut extremum iudicium exprimeret, quod uerè magnum erit. Iudicabitur enim in illo totus orbis. Arabs uertit בסוף, id est in fine, & ipse extremum illud iudicium, quod in fine mundi futurum est, notans.

Quod Ebr. habet, בעצה צדקים, id est, in cōgregatione iustorum, Grecus uertit, ἐν βουλῇ δικαίων, id est, in cōsilio iustorū. Legit opinor בעצה pro בעצה.

Duo facit hoc uersu uates. Primum ex præmissa quisquiliarum similitudine infert, impios iudicium Dei nō laturos, sed in eo prorsus condemnandos esse ac perituros. Non dicit simpliciter, Non stabunt: sed, Ideo non stabunt. Quare? Quia sunt inanes, in morem quisquiliarum, coram Deo uidelicet, cum in hoc mundo uideantur esse immotæ quædam rupes. Deinde quod de uento quisquilijs proijciente posuit, declarat, docens iudicium Dei id futurum impijs, quod uentus est quisquilijs, ut perinde atq; quisquiliae ante faciem uenti, ita impij in iudicio Dei consistere nequeant.

Ideo non stabunt impij.) Obseruanda est hæc prophetia. Non dicit, Ideo non stabunt impij, sed, Ideo non stabunt impij. Nam in hoc seculo nemo robustius ac solidius stare uidetur, quàm impijissimus quisq;: at erit aliquādo tempus, quo non stabunt impij. Verum & hic erit illud, Heus heus omnium rerū uicissitudo. Est ergo omnibus impijs destinata ruina, quam nolint uelint ali-

b quan-

quando eo experientur grauiorem, quo in hoc seculo sublimiora occupāt, & radices altius egisse uidentur.

○BSEER. II. *In iudicio.*) Minatur futurum iudiciū, atq; ita tempus hoc determinat, quo casuri sint impij. Tempus erit aliquando, quo omnia uocabuntur in iudiciū. Seculum hoc temeritatis plenum est, in locis iusticiæ regnat iniquitas, florent & stant impij, flaccescunt & iacent pii. Claudet uero totius mundi fabula, iudiciaria, hoc est omnium iustissima ac meritissima catastrophe, qua nudabuntur omnia: itaq; in ordinē redigentur, ut pii gloriam & salutē, impij perpetuam confusione ac perditionem inueniant. Obtinebit tandem iusticia, profligabiturq; iniquitas omnis. Qualis qualis hic mūdus sit, quātumuis impius & iniustus, iusto tamen fine claudetur. Non dicit, Ideo non stabunt impij in ira & potentia Dei: sed, in iudicio. Nemini fiet in iusto iudicio iniuria. Neq; enim tyrannide Deus & iniusticia mundo huic improbiſſimo & iniustiſſimo finem imponet, sed iudicio & iusticia. Vnde colligimus, seculum hoc per conuiuentiam ac patientiam Dei hæcenus stare, alioqui inducto iudicio periturum.

○BSEER. III. *Et peccatores.*) Cauendum hic, ne infirmis conscientijs desperationis causa obijciatur. Quis enim ita iustus est, ut à peccatis prorsus liber sit, suaq; iusticia fretus in iudicio Dei consistere possit? Si dixerimus, inquit Ioannes, nō habere nos peccatum, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et hic ipse propheta psalmo 130. Si iniquitates, inquit, obseruaueris Domine, Domine quis permanebit? Et psalmo 143. Et ne intres in iudiciū cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. At hic peccatores impijs coniungit, & utriq; minatur, quod staturi nō sint in iudicio. Sciendum igitur, duplex esse peccatorum genus. unū ex carnis infirmitate contra animi sententiam peccantium, resipiscantium tamen, dolentium, et ueniam peccatorum fide in Christum acquirantium: alterū ex impietate & destituta malicia, sine omni resipiscencia peccatis studentium, ac gratiam Christi respicientium, de quibus & primo & hoc præſenti uersu loquitur. Certē illi tanquam impij & contemptores gratiæ Dei, in iudicio causa cadent. Priores uero, propter fidem in Christum, in iudiciū non uenient, sed transibūt de morte in uitam. Ioh. 5. Nam alioqui nemo in se usq; adeo iustus est, ut propria sua iusticia in iudicio consistere possit. Proinde opus est, ut Christi iusticia conseruemur, ne in iudiciū inducamur, qui peccato primi Adæ cecidimus. Sic Apostolus 1. Cor. 1. Christum nobis à Deo iusticiam, sanctificationem & redemptionem factum esse dicit. Et Rom. 5. Sicut per inobediētiā, inquit, unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obediētiā iusti constituentur multi.

○BSEER. IIII. *In congregatione iustorum.*) Notandum hic est, primū quod eos, quorum felicitatem in hoc psalmo prædicat, qui in consilio impiorum non ambulant, &c. sed lege Dei delectantur, inq; illa noctes ac dies meditantur, יְדִיכָה, id est iustos uocat. Est autem יָדִיכָה, id est iusticia, in scripturis non ea modo, qua unicuiq; quod suum est tribuitur, & omnis peccati ac delicti iniquitas excluditur, secundum quam certē solus Deus iustus est: sed & qua boni benigni ac placidi reddimur, ut hoc sensu יָדִיכָה, id est iusticia, idē sit quod bonitas, sicut omnino psalmo 51. posita est, cum dicit, Libera me de sanguinib. Deus, Deus salutis meæ, & exultabit lingua mea (prædicando) יְדִיכָה, id est iusticiā tuam. Etenim iusticiam priorem illam iudiciariam, & peccatores punientem, non diceret se prædicaturum cum exultatione, si à peccato sanguinis liberaretur. Et psal. 69. uer. 27. Appone iniquitatem, inquit, super iniquitatem eorum, & non ueniant ad iusticiam tuam. Certē ad iusticiam Dei uenient impij, qua de impietate illorum pœna sumetur, ad bonitatē uero Dei non uenient. Et psal. 116. Clemēs Dominus, inquit, & iustus, & Deus noster miseretur: ubi iustum pro bono dixit. Et psal. 145. Memoriam magnæ bonitatis tuæ loquētur, & iusticiam tuam cantabunt, Clemens & misericors Dominus, lentus ira, & magnus

Agnus misericordia. Quid hic aliud quam bonitas Dei peccatis mortalium ignoscens prædicatur, ubi iusticiæ peccatores puniendi locus esse nequit. Unde & Græci dictionē **דָּכָה**, quæ absq; ulla controuersia bonitatē significat, per **δυσκοσύνη**, id est, iusticiam, plerunq; reddunt. Vt Gen. 19. ubi Loth sic dicit, **דָּכָה הָאֵלֹהִים** illi uerterūt, **ὅτι ἐμεγαλυνάστω δίκαιοσύνην σου**. Et Gen. 20. uer. 13. **וְהָאֵלֹהִים דָּכָה**, q̄ sic reddiderūt, **πάντῃ τῷ δίκαιοσύνῃ σου ἡπίσταις ἐπ' ἐμὴ**. Eodem modo & cap. 21. Ver. 24. & 27. **דָּכָה**, per **δυσκοσύνη** interpretati sunt. Hunc sensum nos Germani exprimimus, quando uirum bonum, probū, miti ac placido ingenio præditum, ein gutē frūmen man uocamus. Itaq; si priore sensu pios hic iustos propheta uocat, facit hoc propter iusticiæ imputationē, quæ per fidē est, & propter studiū iusticiæ, cui dediti sunt p̄j. sicuti uer. 2. de illis prædicauit. Deniq; & per collationē, qua respectu impiorū iusti dici possunt. Posteriore uerò sententiā, ingeniū piorum, probū, placidū ac bonum exprimitur, quod omnino in illis alienū à uersutia & improbitate re lucet. Cauendum igit, ne pios ob id iustos in scripturis dici putemus, quod peccatis careant, quibus & ipsi donec in corpore peccati detinētur, obnoxij sunt, ut sine intermissione orare cogantur, Remitte nobis debita nostra, etc.

Deinde & hoc obseruandum est, quod congregationem iustis in die iudicii futuram tribuit. In hoc seculo, ubi princeps mundi regnat, coeunt, conspirant, omnia possunt, omnia replent, passim obtinent impij: dispersi sunt iusti, segregati, abiecti, rari. uerū illi eādem uiceuersa, proiectis quisquiliarum in morem impijs, ad uniuersalia illa comitia, quibus Christus uerus Imperator, Dominus dominantū, splendidissima maiestate præsidebit, cōgregabuntur. Hac de re Christus ipse Math. 24. ad hunc modum prædixit: Videbunt filium hominis uenientem in nubibus cœli cū uirtute multa, & maiestate, & mittet angelos suos cum tuba, et uoce magna, & cōgregabunt electos eius à quatuor uentis cœli, à summo cœlorū usq; ad terminos eorum. Quocunq; dispersi sint, congregabuntur ad eam gloriā, quam diligentibus se Deus ante iacta mundi fundamenta præparauit. Rapiemur in nubibus, inquit Apostolus, obuīam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. 1. Theß. 4

TERTIA PSALMI PARS.

Quoniam nouit Dominus uiam iustorum, & uia impiorum peribit. Ver. ult.

ILLUD, Quoniā nouit, hoc loco idem est atq; Quoniā approbat, uel cure habet, quemadmodū & Psal. 37. Ver. 18. sumitur, ubi legi, **יָדַע יְיָ יְמֵי הַצִּדִּיקִים** id est, Nouit Dominus dies integrorū. Nam alioqui, si simpliciter hoc uerbū pro eo qd est scire & intelligere accipias, sensum prophete amittes: et præter rationem erit dicere, quod uiam iustorū sciat, cum nec impiorū uias ignoret. At hic uates Dominū uiam iustorum ideo nosse dicit, ut causam doceat, quare illis omnia prosperē cedant. Iam si ideo bene est iustis, quod uiam illorum Dominus non ignorat: eadem ratione bene erit & impijs, quorū utiq; omnia nouit. Proinde quod hic dicit, Quoniā nouit Dominus uiam iustorū: idem est, atq; Quoniam placet Domino uia iustorū. ut idem sit quod Psal. 37. Ver. 23. alijs uerbis sic ponit, **יָדַע יְיָ יְמֵי הַצִּדִּיקִים** id est, et uia eius delectatur. Ideo de uia impiorum non dicit, quod à Domino cognoscatur, sed quod sit peritura. Sic Matth. 7. minatur se Dominus dicturum hypocritis, Non noui uos.

Hac itaq; tertia psalmi parte Vates præcedenti piorum & impiorum discrimini, et impari sorti, causam unico hoc uersiculo subiicit, quadoceat, quare beati sint p̄j, & infelices impij: quare illi sint ad æternam felicitatē cōgregandi, isti diuini iudicii uento in morem quisquiliarum proijciendi. Quoniā, inquit, Dominus uiam, id est morem, ingenium, uitā, institutū, studium approbat, curæq; suæ cōmissam habet, adeoq; tuetur, ac per omnia dirigit. Quid autem male cesserit illi, cuius uia Domino placet, & ab illo dirigitur.

- gitur? Impiorum uerò uia peribit. Idest, omnes illorum conatus, omnia studia & instituta prorsus euanescent, & in nihilum redigentur. Habent enim potentiam cōtra se iusti iudicis, cuius iudicio condemnabūtur ac perdētur.
- OBSER. Duo sunt hoc uersu notanda. Vnum est, placere Domino uiam iustorū,
- 1 impiorum uerò displicere. Quum autem uia iustorum nihil sit aliud, q̃ iusticia ac pietatis, impiorū uerò maliciæ & iniusticiæ studiū: colligimus ex hac particula, diligere Deum iusticię studiū, & detestari impiorū maliciā. Quisquis ergo Deo displicere nolit, uiam impiorum deserat, & iustorum apprehendat. Etenim in omni gente qui timet Deum, acceptus est illi, &c.
 - 2 Alterum est, hāc esse felicitatis uerę ac perpetuę causam, si uia nostra Deo placeat: infelicitatis uerò, si displiceat. Nam in summa, placuisse Deo, felicē: displicuisse, infelicem ac perditum reddit. Expendat itaq; sua quisq; studia, ac uideat quam uiam, iustorum ne uel impiorum, in hac uita ambulet. Nota est uita iustorum, nota est impiorum, modo carnis non obcæcemur affectibus. Quali quali loco in oculis mundi huius sit iustorum uia, omnino dirigitur à Domino, et ad sempiternam felicitatem tendit: rursus quantumuis arrideat carnalibus uia impiorum, finis illius ad perditionem definit. Lata est uia, inquit Christus, quæ ducit ad perditionem, & multi ambulant eam. utut lata sit, amoena uideatur, & acceptabilis, peribit, inquit Propheta. Quare? Quia Domino displicet.

PSALMVS SECVNDVS.

ARGVMENTVM PSALMI.

S Vb typo regni Dauidis de firmitate & amplitudine regni Christi uaticinatur hic psalmus, si mulq; uanos gentium, populorum, ac principum conatus, quib. Christo erant frustra oblectati, traducit, & quosuis potentes ad resipiscētiā ac debitam fidem & subiectionem hortatur.

Vsus psalmi huius.

Psalmi huius usus est, ad confirmandum in tribulatione ac persecutionibus piorum animos, ne potentia, uiolentia, rebellionē, ac sæuitia tyrannorum huius mundi perterrefacti, à Christo deficiant, sed certò scientes immotum illi regnum super omnes gentes à patre datum, omnemq; aduersariam potestatem prorsus perituram: beatum uerò futurum, quisquis illi firma fiducia adhæserit, inconcussam fidem seruent. Et ad hunc modum usi sunt hoc psalmo apostoli Actorum 4. cum seniores ac principes populi Israelis mandassent, ne omnino in nomine Iesu docerent. Domine, inquit, qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauidis pueri tui dixisti, Quare fremuerūt gētes, & populi meditati sunt inania, &c.

Dispositio.

- 1 Habet autem & hic psalmus trinam diuisionem. Prima, uates impiorum regum, principum, ac populorum furorem aduersus regnum Christi sæuiturum præuidet, ac simul irritum fore prædicat uer. 1. 2. 3. 4. & 5.
- 2 Altera, personæ Dei patris, ac Mesia filij, de regno hoc loquētes introducūt. uer. 6. 7. 8. et 9.
- 3 Tertia, admonet propheta rebelles huius mundi principes ac iudices, ut rectē sapiant, Domino in timore seruiant, & filium osculentur, ac simul perditionis minas propter immorigeros, & felicitatis promissionē propter pios ac fideles adiicit, uer. 10. 11. & 12.

PRIMA PSALMI DIVISIO.

Vers. 1.

Vare fremunt gentes, & populi meditantur inania:

2

Erigunt se reges, & principes consultant simul, aduersus Dominum, & aduersus unctum eius.

3

Dirumpamus uincula eorum, & proijciamus à nobis funes eorum.

4

Qui habitat in coelis, ridebit, & Dominus subsannabit eos.

5

Tunc loquet̃ ad eos in ira sua, & in furore suo perturbabit eos.

Quare

A Quare fremunt.) Ebr. למחרת רגשו, id est, quare fremuerunt: sicut & Græcus reddidit, ἡ ἀπὸ τοῦ φρονήσαν. Significat autem uerbum רגש, nō solum frēdere, & incondito oris sonitu, sicut ira perciti solent, fremere, sed & turmatim concurrere & congregari, in quem morem solet plebs incompōita ita concurrere, ut procul etiam concurrentium uelut undosi maris fremitus audiat. unde haud illibenter fremendi uerbum retinui.

Et populi meditantur inania.) Ebr. ירהגו, id est, meditantur. Quare, inquit, fremuerunt gentes, & populi meditantur inania? ut uideas Ebræā linguā hīdem de rebus nūc in prēteriti, nūc futuri temporis forma loqui. Græcus reddidit ἐμελίτησαν, id est, meditati sunt. Chaldaus uerò מרגין, id est, loquentes, insonantes, garrientes. Erigunt se.) Ebr. יתהיל בו, id est, erigent se. Chaldaus קיימין, id est, insurgentes. Et Arabs uerbum insurgendi posuit, dicens יקוץ עלבי. Græcus uerò reddidit παρῆσαν, id est, altiterunt. Et principes consultant simul.) Chaldaus & Græcus interpretati sunt per uerbum conueniendi. Funes eorum.) Ebr. עבותיהו. Vetus habet secundum Septuaginta, iugum eorum, eo quod iugum ad bouum cornua funibus ligari solet.

EXPLANATIO.

Sicut in argumēto memini, contextit hoc psalmo uates prophetiam de regno Christi, unde & Actuum 4. initium illius, & cap. 13. & Ebr. 1. particula illa, Filius meus es tu, ego hodie genui te: de Christo citantur, mysterium illius sancto nobis spiritu per apostolos aperiente. Interea tamen negandum non est, typum quendam illius in Dauide præcessisse, in quo præliatum sit, quid olim filio Dei regnum gratiæ in terris auspiciaturo ab impijs regibus, principibus, gentibus ac populis futurum fuerit. Typum hunc uide 2. Sam. 2. 3. 5. 8. 10. ubi describitur, quomodo contra Deum & unctum eius Dauidem, mox initio regni eius, primū decem tribus Israelis, **B** deinde finitimæ quoque gentes Philistæorum, Ammonitarū, Moabitarum, Idumæorum ac Syrorum, cum regibus ac principibus suis infremuerint, concursarint, insurrexerint, & quæ hostilia sunt tentarint: & tamen omnes illorum conatus in uanum cesserint, eo quod habitator cœli unctum suum tueretur, donec tādē hostes per circuitum uicti, manus dare, & Israelitici Regis imperium agnoscere coacti sint. Hæc in Dauide uelut adumbratio quædam regni Christi præcesserunt, in Christo autem perfectæ sunt adimpleta.

Quod hūc itaque typum cōcernit, fiduciæ suæ firmitatem ac certitudinem hac prima Psalmi parte uates exprimit, qua ope ac protectione Dei confusus, impiorum populorum regum ac principum non modò aduersum se unctum à Deo, sed & aduersus ipsum Dominum insurgentium, impiam ac stultam temeritatem cum admiratione quadam notat dicens: Quare fremunt gentes, & populi meditantur inania? Quare erigunt se reges, & principes, quare consultant simul, aduersus Dominū & aduersus unctum eius? Sciebat se à Deo per Samuelem unctum in regem, non humano aliquo uel suo uel aliorum consilio intrusum. Sciebat fieri non posse, ut uoluntati Dei humanis conatibus resisteretur, ideoque non dubitabat irritos fore omnes omnium populorum, regum, ac principum quantumuis feroces, improbos, superbos & astutos conatus. Ridet itaque uana illorum studia: foreque prædicat, ut à Deo ipso rideantur, ac perdantur. Quod si hoc uates in administratione regni, à Deo quidem sibi concrediti, temporarij tamen & umbratici, uidit: quanto magis considerata in spiritu regni Christi sempiterni illius & cœlestis firmitate & amplitudine, futurum uidit, ut omnes illius aduersarij quæcunque gentes, quicunque populi, reges ac principes, frustra illi repugnaturi essent, & rebellaturi? Sed uideamus ipsa uerba.

Quare fremunt gentes.) Secundum historiam regni Dauidis, de Philistæis, Ammonitis, Moabitis, Idumæis ac Syris, ipsis quoque Israelitis: secundum regnum Christi uerò, non solum de Iudaica gente & principibus illius, Vers. 1. & 2.

qui ipsum Dominum crucifixerunt, sed & de omnibus totius orbis nationibus regibus ac principibus intellige. Quod enim Actorum quarto primam hanc Psalmi partem apostoli Herodi, Pilato, & gentibus ac populis Irlae tribuerunt, causae quae tum agebatur, hoc datum, & ad ipsam Christi personam respectum est. Ceterum quis neget omnes illas gentes, populos reges ac principes per uniuersum orbem, contra Dominum & Christum eius insurrexisse, qui ministris illius apostolis ac credentibus in ipsum aduersati sunt: id quod futurum Dominus ipse Matth. 10 & 24 praedixit. Sauli, qui ecclesiam persequebatur, coelitus dicebat, Saule Saule quid me persequeris? Non autem simpliciter dicit, Fremunt gentes, & populi meditantur: sed cum admiratione temeritatis illorum, rogat dicēs, Quare fremunt gentes, quare populi meditantur inania? Quare erigunt se reges? quare principes simul consultant aduersus Dominum & Christum eius? Causam admirationis innuit in eo, quod uana eos meditari dicit.

Deinde & impiorum conatibus feruorem, studium, fastum & conspirationem tribuit, cum fremitus meditationis, erectionis, ac consultationis meminit, ne tepidum quid ac remissum suspicemur. *Aduersus Dominum & aduersus unctum eius.* Nō dicit simpliciter, Aduersus Christum: multo minus, Aduersus me. sed praemittit, Aduersus Dominum: & subiicit, Et aduersus unctum eius: ne fortunam suam & Christi priuatae sortis esse sinat, sed hanc cum Deo communem faciat.

Ver. 1. *Dirumpamus uincula eorum.*) Quia populos meditari, & principes aduersus Dominum & Christum eius consultare dixit, ipsa hostium uerba subiicit, ut exprimat, quid illi inter se meditati sint, ac consularint, quas uoces inter se sparserint, nempe has, *Dirumpamus uincula eorum, & proiciamus a nobis funes eorum:* id est, luctemur huc omnibus uiribus, ne iugum ac seruitutem Dei huius ac regis, quem constituit, subeamus. Sic Philistaei 1. Sam. 17. in prelio sese mutuo adhortabantur, uociferantes, *Estote uiri Philistim, ne seruiamus Ebraeis.* Et contra Christum dicebant Israelitarum principes, *Nolumus hunc regnare super nos.* Chaldaeus paraphrastes, ut indicaret has uoces esse impiorum hostium, sic reddidit, *אֲנִי וְעַמִּי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעִים*, id est, *Dicentes, destruamus uincula eorum.*

Ver. 4 & 5.

Qui habitat in caelis.) Idem bis dicit: sed ita, ut nihil minus hic uersus habeat quam superfluum & ociosam tautologiam. Hac enim unius sententiae ingeminatione certò futurum affirmat, ut conatibus impiorum diuinitus frustratis, & ludibrio exponantur: quod per risum ac subsannationem Dei, humano loquendi more, intelligit: & iram contra se Dei experti perturbentur. Potest etiam haec particula, *Ridebit & subsannabit eos*, idem esse atque, *Securus ac tutus conatus eorum contemnet*, utpote coelos inhabitans, &c. Sic Iob 41. de cete scribitur, quod uibrantem contra se hastam derideat.

Quod autem dicit, *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo perturbabit eos*: simul & destinatum tempus, & sententiam, & grauitatem diuini contra impios iudicii significat. Nihil est enim aliud, Deum ad impios in ira loqui, quam iudicium suum contra eos non uerbis, sed re ipsa proferre. Iam, inquit, fremunt, iam meditantur, iam eriguntur, & inania consultant: uerum breui futurum est, ut sententiam irati contra se Dei, quem impugnant, experiantur, & ex temerarijs ac praesumptuosis mirum in modum perturbati reddantur. Supplicij uehementiam ac grauitatem per hoc notat, quod non solum irae Dei, sed & furoris meminit. Alioqui Deo sicut nec risus, nec subsannatio, ita nec ire, nec furoris passionis, quibus mortalium corda exestuant, competere possunt.

OBSERI

Ver. 1.

Gētes, populi, reges, principes.) Principio notandum est hoc loco, quae sit fors regni Christi in hoc mundo. Quod hic uates cum admiratione ex instinctu spiritus S. futurum praedixit, id ita accidit. Insurrexerunt primò contra regni huius cauput Christum, deinde & aduersum ciues eius credentes & apostolos, gentes, populi,

A populi, reges: ac principes: hoc est, quicquid uspiam est in hoc seculo potentia. ut uerum sit quod Simeon Christum signi loco futurum dixit, cui cōtra dicatur: & quod iudæi Romę ad Paulum dixerūt, quod huic sectæ (sic Christianos nominabant) contradiceretur ab omnibus. Quod ergo & tam perspicue ore prophetico prædictum est, & mox regni Christi initio & Christo ipsi, & post hunc apostolis simul & reliquis fidelibus accidit, quis piorum non æquo animo feret? cum ipse Dominus dixerit, Non esse discipulum supra magistrum. Et, Si patrem familias, inquit, Beelzebub uocarunt, quanto magis domesticos eius?

Quare?) Expendendū & hoc est, quod ista uates cum admiratione prædicat, id quod non præter rationem facit. Primum enim nihil potest ab ullis gentibus, populis, regibus ac principibus merito prætexi, cuius gratia contra Dominum & Christū eius, hoc est, contra regnum Dei debeant insurgere. Quid namq; prohibeat, quo minus Deo liceat regem dare populo suo? Deinde, rex iste, cui unquam genti, cui populo, cui magistratui obfuit? Immo quibus non profuerit, qui non uenit tollere mortalia regna, cum ipse det cœlestia? Quis ergo non miretur, quod huic regi & gentes & populi & reges ac principes, omnes omnium mortaliū status & ordines, haud secus quam communi cuidam pernicipi reluctantur, cum totius orbis unicus saluator à patre missus uenerit? Ad hunc uidelicet modum reluctantur phrenetici medicis, insensati discipuli præceptoribus, liberi parētib; ut neminem minus ferant, quam eos ipsos, quos, si saperent, obujs debebant ulnis amplecti. Altera prophetæ est admirationis huius causa, quod prospiciebat totū orbem usq; adeo contra Dominum & Christum eius insaniturum, ut impossibilia conaturus esset, haud secus quam si cæcutientes, lippi, ac lusi solē cœlo deturbare moliantur. Horum stultitiam ac temeritatem quis non merito admiretur? At quanto insanius est, bellum cum ipso Deo & regno eius gerere? Vidit hoc Gamaliel in Actis cap. 5. ideoq; dicebat: Si hoc opus ex Deo est, non poteritis illud dissoluere. Sinite itaq; homines istos, ne & Deo repugnare uideamini. Et Saulo bellum cum Deo gerenti, dixit ipse Christus cœlitus detonando, Saule Saule quid me persequeris? Durum est tibi cōtra stitulum calcitrare. Admiremur itaq; & nos nostri seculi stultitiam & temeritatem, qua doctrinæ regni Dei, uirtuti uidelicet ad saluandum propter electos orbi immissæ, homines insensati ac stolidissimi truculentis edictis, ferro, igne, carceribus, hoc est, terrena uiolentia, obsistere nituntur, cum ne uinū quidem uenti cursum totus queat orbis ullis cohibere remoris, quin ad metas diuinitus destinatas percurrat. Cursus regni Dei diuinus, cœlestis, ac spiritalis est prorsus: & sicuti à nemine mortalium dirigi, ita à nemine etiam cohiberi poterit.

Fremunt, meditantur, erigunt se, consultant.) Videmus his uerbis expressum, q̃ hostes impij non unis tantum, sed uarijs modis regno Christi aduersentur. In uerbo fremendi, concitatum & incompositum furorem ac feruorem: in uerbo meditandi, sedulum & irremissum studium: in uerbo erigendi, uim, robur & contumacem potentiam: in uerbo consultandi, astutiam, prudentiam & conspirationem, hominum impiorum, regno Dei sese opponentium, significari intelligimus. Ergo prædictum est, omnibus modis impugnandi regni Christi usuros impios. Si quis concitationis ac furoris spiritus, si qua sedulitas meditandi, si qua uis ac potentia, si quid consilij ac prudentiæ, impiorum animis inest, omnino aduersus regnum Christi pugnat. Quid apostolicis temporibus actum sit, sacræ literæ testantur. nostris uero, quem quæso fremitum & furorem, quam irremissam meditationem, quam contumacē potentiā, quod astutum consilium hominum impiorū & carnalium non uidimus contra doctrinā regni Christi grassari, ac pleno impetu ferri? Quæ humanæ societatis iura nō sunt rupta? Quod genus crudelitatis designatum non est? Quos astus ac dolos, quas impias cōsultationes

non præsumpserūt homines insigniter malicioſi: Quis quæſo ante aliquot annos tantam ſæuiciam ac crudelitatem in Eccleſia Chriſtianorum orituram credidiſſet? Qui ſperabantur eſſe patres ac fratres, conuerſi ſunt in hoſtes: qui uidebantur eſſe paſtores gregis Chriſti, facti ſunt lupi rapaces: qui habebant miniſtri Chriſti, produnt ſe eſſe miniſtros Satanae. In ſumma, carnalis hic populus, cum ſuis potentatibus ac principibus, fremit, meditat, erigit ſe & cōſultat etiā hodie, aduerſus Dominū & aduerſus Chriſtū eius.

OBSER.
III.

1. Cor. 2. Et A.

3. Petrus dixit:

Et nūc ſcio fratres,

quod per ignorantiam ſe-

ceritis, quem ad-

modum & prin-

cipes ueſtri.

Aduerſus Dominum, & aduerſus unctum eius.) Omnibus Chriſti hoſtib. hoc propheta tribuit, quod non ſolum aduerſus ipſum, ſed & aduerſus Dominum inſurgant. De gentibus nulla eſt controuerſia, quin & Dominum uerū & unicum Deum, Deum Iſraelis, ſimul & Chriſtum eius reiecerint. De Iudeis uerò quæri poterit, quomodo dicantur aduerſari Domino & Chriſto eius, cū uerī Dei cultores, & Chriſti eius expectatores uideri uelint. At nō ſecus illis quoq; tribuitur quod Domino & Chriſto eius aduerſent, quā gentibus. Actorum quarto dixerunt Apoſtoli: Conuenerunt enim uerē in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſrael, &c. Ergo quamuis Iudæi zelo Dei præditi fuerint, id quod Apoſtolus Ro. 10. fateſ, ideoq; Chriſtum crucifixierint, quod hunc nō unctum Dei, ſed ſeductorem ac blaſphemum aduerſus Deum iudicarint, (Si enim illum cognouiſſent, utiq; nō crucifixiſſent) nihilo tamen minus gentibus hic coniunguntur in eo, quod aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius inſurrexerint. Quid hinc aliud colligimus, quā Dei eſſe aduerſarium, quiſquis Chriſto eius aduerſatur, etiā ſi maximē pro Deo ſe facere, & non Chriſtū eius, ſed ſeductorem ac blaſphemum hominem reiſcere, ac Chriſtum uerum adhuc expectare putat. Neminem reperies in tota Iudæorum gente, qui hoc de ſe dici ferat, quod Ieſum hunc, quem Ieroſolymis gentis huius maiores crucifixierunt & abiecerunt, reſpuendo, ipſum Dominum, Deum patrum ſuorum, & unctū eius, in prophetis promiſſum, reſpuat. At ſpirituſancti inſtinctu hoc ipſum Iudæis æquē ac gentibus per os prophetæ, non gentilis alicuius, ſed qui & ipſe Iſraelita fuit, diſertis uerbis tribuitur. Poſteſt ergo fieri, ut qui zelo Dei præditi ſunt, ſicubi uera cognitione illius deſtituantur, dum ſe obſequium Deo præſtare, & Chriſtum eius cum primis colere putāt, ſimul aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius inſurgant. Qui hodie ueritatē Chriſti impugnāt, & ſanguinem eorum qui hanc amplectuntur, quā cupidiffimē fundūt, nihil minus uideri uolunt, quā Chriſtum & membra eius, & in illis Deum ipſum impugnare, cum ſe cultores Domini & Chriſti eius eſſe arbitrentur, quaſi ſoli Iudæi & Turci Chriſto aduerſentur: & hoc nō faciat, qui per ignorantiam ueritatem Dei, quam putat eſſe mendacium, auerſatur & condemnat. Eſt itaq; hæc particula diſigenter notāda, præſertim illis, qui propter Euangelicam ueritatem à fratribus & Chriſtianæ fidei profeſſoribus cōdemnantur, quam ſortem etiā qui ex Iudæis in Chriſtum crediderunt, à cōtribulibus ſuis, & eiufdem uerī Dei cultoribus paſſi ſunt. Eſt enim hoc genus perſequentionis multo grauius & periculofius, quā ſit ea quæ à manifeſtis Chriſti hoſtib. infidelibus inferitur: ideoq; plus exigit fidei & patientiæ, qua in ueritatis confeſſione perduret. Vidit hoc Baſilius ſuo tempore, ideoq; ad hunc modum ſcripſit. καὶ ὁ βαρύντα τοὺς, ὅτι εἴτε οἱ κακοχέρμενοι οἱ ἄλλοι εὐφροδία μὴ τυχεῖν τὰ πάθη διέχοντα, εἴτε οἱ λαοὶ οἱ μὴ τυχεῖν τὰς ἐν ἀδελταῖς θόρας πύλοισι, εἴτε ὁ χριστιανὸν ὄνομα τοῖς διώκταις ἀντιπαραστέλλει. Proinde firmum hoc ſit & inconcuſſum: Quiſquis uerum Euangelij Chriſti ſenſum impugnāt, Chriſtum Dei impugnāt: & qui hunc impugnāt, ſimul & Dominum à quo unctus eſt, impugnāt: quantumuis hoc nō ſolum per imprudentiam, ſed & zelo Chriſti ac Dei faciat.

OBSER.
V.

Unctum eius.) Notandum eſt hoc loco, quod filium Dei unctum uocat, Græcè χριστός, Ebr. משיח. Solebāt reges, ſacerdotes ac prophetæ in uet. teſt. iuſſu Dei

Epistola LXX
ad Episcopos
Gallia et Italia

A Dei oleo terreno inungi, atq; eo symbolo in regnum, sacerdotiū, munusq; prophetandi inaugurari. De regibus uide historiam Saulis, quem Dauid ipse unctum Domini uocauit: & Dauidis, ac reliquorum. De sacerdotibus uide historiam Aaronis ac successorū eius. De prophetis uide historiam Elizei 3 Reg. 19. At hic unctus noster non oleo externo, sed spiritu sancto, secundum humanitatem, inunctus, & regiam & sacerdotalem & propheticam dignitatem accepit. De regia præsens hic psalmus, de sacerdotali Psal. 110. de prophetica cap. 18 Deut. testat. De unctione eius per spiritū, propheta Esaia uaticinatus est cap. 61. quem locū Christus ipse sibi Lucæ 4. adaptauit. Hæc inauguratio cœlitus, spiritu sancto in specie columbæ missio, facta est. de qua Matth. 3. Rectè autem non externo aliquo oleo, in morem reliquorum regum, sacerdotum, ac prophetarum inauguratus est unctus noster, sed spiritu sancto. Administratio nāq; regni, sacerdotij, et prophetici muneris, ad quam cœlitus inauguratus est, non est externa, qualis erat regum, sacerdotū, ac prophetarum ueteris Testamēti: sed planè interna & spiritalis: hoc est, quæ spiritu sancto in cordibus electorum perficiatur. Sic regnum suum dixit non esse de hoc mundo, nec uenire cum externa obseruatione, sed, Intra uos est, inquit. Sic sacerdotium eius non est corporale & umbraticum, sed cœleste & spiritale. de quo uide Epistolam ad Ebreos. Sic propheticum illius munus, non litera & uoce humana, sed spiritu absoluitur. Accedit quidem litera & uox humana, sed his non absoluitur. scriptum enim est, Erunt omnes docti à Deo. Et dabo spiritum meū in corda eorum. Ideo apostoli dicuntur ministri spiritus, non literæ. Hæc paucis delibare uolui, ut rationem unctionis huius, ob quam Dominus noster, unctus Dei dicit, expēdamus, ac simul regni, sacerdotij, ac prophetici muneris illius qualitatē agnoscamus, cui omnino cōformandi sumus, quotquot in Christum credimus, atq; ob eam causam Christiani, id est uncti uocamur. Sumus enim participes ac consortes Christi, ideoq; & unctionis huius. Qui nanq; spiritū Christi non habet, hic non est eius. Rom. 8. Et Ioannes in sua Canonica dicit, Vnctio docebit uos. Ipse perfecta unctiōe super omnes est filios Dei, fratres ac consortes suos inunctus: hoc est, ad plenam regni ac sacerdotij dignitatē ac potestatem, ut sit caput, inauguratus. Hoc spiritus sancti oleum, oleum laticię Psal. 45 uocatur. unde regnum Dei, pax & gaudium in spiritu sancto appellatur. Rom. 14. propter hanc unctionem, credentes in Christum ab apostolo Petro ad hūc modum describuntur: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut uirtutes annuncietis eius, qui uos uocauit de tenebris in admirabile lumen suum. Ecce regiam, sacerdotalem, & propheticam dignitatem Christi fidelibus tributam. Vnde est ergo commentum illud pontificij regni ac sacerdotij, quod hodie in ecclesia regnat.

Dirumpamus uincula eorum.) Tria sunt hoc loco notanda. Primum, hunc impiorum contra regnum Christi fremitum, & uniuersam hanc repugnationem, & aduersandi meditationem ac consultationem, esse rebellionem, qualis est subditorum contra potestatem superiorem. Non omnis tergiuersatio rebellionem habet. Hæc autem, qua regno Christi aduersantur impij, criminere rebellionis grauatur. Quod enim dicunt, Dirumpamus uincula eorum, & proijciamus à nobis funes eorum: nihil est aliud, quàm recusamus imperium huius Christi, non feramus, ut iugo illius subijciamur. Simus ipsi domini. Seruiatur nobis, non seruiamus illi. Turpe est, tot reges, principes, gentes ac populos seruire fabri filio. Consimili metaphora, Israelitici populi inobedientia, qua perpetuò spiritui sancto restitit, Hier. 5. taxatur. Sed magis hi cōfregerūt iugū, ruperūt uincula. Prædicatū ergo est mundū fore regno Christi rebellem, nec iugum eius laturū. Deinde notandum est quod non dicunt, Dirumpamus uincula Dei, ac proijciamus à nobis funes eius: sed, Dirumpamus uincula eorum, ac proijciamus à nobis funes eorum.

quibus

1. Sam. 24. 26.

Psal. 45.

1. Pet. 2.

OBSER.
VI.

Z

quibus uerbis satis innuitur, quod tantum ad personas illas paucorū & infirmorum hominum impij respiciant, quibus Dominus regni & Euāgelij sui ministerium in hoc mundo committit. Sic enim externa tantum respiciunt, quæ si uiderint infirma, facile rumpenda putant. Diuinam uirtutem in ipsa causa, quam impugnant, non considerant: ideoq; ad reluctandū ac procul candum animantur. Iudæi in Christo nihil uidebāt aliud, quā summā uilitatem, sicut & in Apostolis: putabantq; sibi non cum Deo, sed cum paucis quibusdam homunculis esse negocium: quibus oppressis, oppressa esset & causa ipsa, quam ferre non poterant: ideoq; secure ad ista rebellionis cōsilia ferebantur, quasi tantum fabri & piscatorum uincula, quorum magisterium à tot sanctis, doctis, ac magnis uiris sine probro & tam præclari nominis ignominia ferri non posset, rupturi ac proiecturi. Accidit hoc perpetuò populo ac ministris Dei, ab illis qui uera cognitione ac religione Dei præditi non sunt, siue illi in uerbo, siue in magistratu Deo seruiant. Sic Pharaonon diuinam potentiam, sed uilitatem ac infirmitatem Moïsis & Aaronis intuitus, populum dimittere nolebat. Sic Israelitæ non Deum in Samuele, sed personæ illius uilitatem considerantes, more Gentium regem sibi dari petebant. Sic Saul non spiritum Domini in Dauide, sed generis humilitatem respiciens dicebat, Nunquid filius Isai faciet uos omnes centuriones, &c. ideoq; illum confidentius persequabatur. Et rex Syriæ cōsiderata Helizei prophetae tenuitate, non diuina, qua is protegebatur, maiestate: deinde et cogitans, quā esset oppidulū illud in quo agebat, exile et infirmum, ad capiendum eum mittebat exercitum, oblitus quod insidiaretur prophetae Domini. 4. Reg. 6. Et rex Assyriorum Sancherib, desolatam & unicam iam Hierusalem obsidione cingebat, putans sibi negociū esse non nisi cum paucis, ijsq; fame propè consumptis: non considerans se ciuitatem magni Dei obsidere, quod tandem magno suo malo expertus est. 4. Regum 18. 19. Hæc impiorum hominum insania, perpetuò in hoc mundo durat, & ad finem usque durabit.

3 Tertiò obseruandum est, quod leue illud Christi imperium, regnum gratiæ ac uitæ, uincula & funes uocant, quasi tyrannidem exerciturus in mundum hunc uenerit: qui ad hoc missus est, ut nos à uinculis Satanae, peccati ac mortis ereptos, in libertatem assereret. Sic solet indomita illa naturæ nostræ corruptio, seruitutē Satanae libertatis loco complecti: libertatem uerò quæ per Christum est, tanquam uincula et funes, manibus ac pedibus auersari et abijcere. Vocat quidem Christus Matth. 11. disciplinatum fideiū suorum, iugum & onus: sed facit hoc imitatione iugi & oneris peccati, à quo nos liberaturus aduenit. Alioqui ineptè adderet, iugum suum esse suaue, & onus suum leue, ac tale, in quo requies animarum inueniatur: cum nec iugū, nec onus in se suauitatem, leuitatem ac requiem habeat. At hic disciplinatus, quem mundus tanquam molestissimum quoddam onus auersatur, regeneratis omnium est suauissimus, quod ad spiritum attinet, nouo uidelicet homini, cui libertatem spiritus parit: carni uerò, id est ueteri Adæ, uinculorum ac funium, id est molestissimæ captiuitatis loco est, utpote carnales ac noxios illius affectus restringens.

OBSER.
VII.

Qui habitat in cœlis.) Notanda est hæc periphrasis, qua Deum habitatorem cœli uocat. Mundus hac impiè ad corroborandum delinquendi securitatem & impœnitentiā utitur, usurpās illud, Cœlum cœli Domino, terram dedit filiis hominum: quasi sic cœlos inhabitet Deus, ut nullam eorum quæ in terris gerūtur, rationem habeat. At hic propheta noster periphrasim hanc Dei magno animo ad irridendum Gigantæos illos conatus hominū impiorum, quibus contra Dominū insaniunt, usurpat. Quasi diceret: Quid nam omnium stultissimi moliantur? Quem impugnant: cœlos inhabitat, quò illi nunquam ascendent. Temeritatem illorum securus ridebit. Adhuc, cum cœlos in potestate sua habeat, utiq; & terræ Dominus est, quæ cœlis est subiecta,

A iecta, ut quocumq; momēto uisum fuerit, cœlitus illos prosternere ac perdere queat. Deus noster in cœlo est, inquit alibi, quæcumq; uult facit. Et: Deus noster, in cœlo sedes eius, oculi eius uident, palpebræ eius interrogant filios hominum. Et, Dominus de cœlo prospicit super filios hominum.

Notemus ergo, Deum cœli habitorem dici, non quod loco aliquo illius circumscribatur, quem cœli cœlorum capere nequeūt, utpote adimplentem omnia, sed quod & securus sit contra omnes omnium impiorum conatus, & quod in uniuersam hanc terram cum omnibus illius habitatoribus inuitabilem potestatem habeat: perinde ac si quis regiam arcem, in supremo ciuitatis loco sitam, & omnium munitissimam possideat, ita ut non solum securus sit contra ciuium rebellionem, sed inde quoq; quoties uisum fuerit, potestatem in ciues exercere queat. Sic cœlitus diluuium orbi immisit, Sodomam & Gomorrhā igne consumpsit, & alia huiusmodi supplicia de reprobis terræ huius incolis sumpsit. Sit ergo nobis hæc periphrasis Dei summo solatio cōtra impiorum conatus. Deinde simul admoneat nos, ut integrè & piè uiuamus in hoc seculo, utpote in conspectu Dei, sub hoc cœlo, ambulātes. Præterea quoties cœlum hoc suspicimus, cogitemus nos hic esse peregrinos, & breui ad cœlestem patriam migraturos. Oraturi, leuemus cum Christo oculos in cœlū. Delicturi, suspiciamus cœlos, arcem patris nostri, ut cum Susanna detrectemus peccare in conspectu Dei.

Ridebit & subfannabit.) Quid hic audimus? Sunt ne tam acerbi, tam feroces, OBSER. VIII
tam seduli, tamq; astuti, non plebeiiorum tantum, sed et Regū ac principum conatus, res ridiculæ, quæ subfannari debeant? Planè, sed in oculis Dei, deinde & in oculis prophetae. Sint igitur tales & in oculis nostris. Quis enim melius de conatibus mortalium, quantumuis potentium, iudicare poterit, quàm cui nō solum res ipsæ uniuersæ, sed & fines rerum præsentis sunt, & manifestæ? At huic sunt ridiculi omnes impiorum conatus, uelut temerarij, inepti, & frustranei. Tales sunt illi in se omnino, quales coram Deo æstimantur. Quod nobis uidentur formidabiles, infirmitas est iudicij nostri. Terremur spectris rerum, inanibus prorsus & ridiculis.

Dicet quisquā: Atqui, utut ridiculi fuerint fremitus & conatus hostium Christi, ad sanguinem ac mortem usq; progressi sunt, non Apostolorū modo, plurimorumq; fidelium & innocentum, sed et ipsius Christi, cui certè nihil minus quàm ridiculi uidebantur, cum diceret, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste: & Tristis est anima mea usq; ad mortē. Item in cruce: Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? Si Christo ipsi ridicula non fuerunt, quæ ab impijs est passus, quomodo nobis adflictiones carnis undecūque illatæ ridiculæ erunt? Diuidamus hic hominem piū, in carnem & spiritum: carnem infirmam, spiritum promptum. Deinde ipsos etiā impiorum conatus diuidamus, in finem, siue quem animo destinant, siue quē præter opinionem longè diuersum cōsequunturi sunt: & in ea quæ uel bonis, uel nominis, uel corporibus piorum inferunt. Caro pro sua infirmitate et malorum præsentium sensu, posteriorem partem conatuū impiorum horret ac fugit: apprehensa, & sub passionibus cōstituta, doloribus cruciatur, gemit, & clamat. Spiritus uerò, illuminatus à Deo, ac sano præditus iudicio, fidei oculis finem istorum conatum præuidet, inanitatemq; illorū intelligit: atq; ideo promptus & alacer, quantumuis horribiles appareāt, uelut laruas quasdam ridet. Huius uox erat, cum ad armatos obuiam progressus dicebat: Quem quæritis? Item: Si me quæritis, sinite hos abire. id quod non precādī modo, sed uelut securè ridendo dicebat. Sciebat enim ita constitutum esse diuinitus, ut solus ipse pateret. Sinite hos abire, inquit. q. d. In hos nihil poteritis, modo securi sunt, quātumuis armati irruatis. Quod in me committitis, ita constitutum est à patre. At hos, qui ueluti seminarium quoddam doctrinæ meæ, hoc ipsum breui propagabunt, quod extinguere conamini, nolitis uelitis, intactos relinquetis. Carnis uerò uox erat: Tristis est anima mea.

&

& Pater si fieri potest: & quæ alia sunt huiusmodi. Idem igitur pius homo, spiritu quasi quidam Democritus Gelasius, quoscunque impiorum conatus uelut inanes ac frustraneos, quantumuis carni horribiles appareant, securus & animo excelsissimo, unâ cum habitatore cœli, in cuius conspectu fide immota conuersatur, ridet & subsannat: carne uero passionibus ac doloribus obnoxia, horret, tremit, luget, dolet, aduersa deprecatur, gemit, lamentatur, illachrymatur, uociferatur, &c. Huic exemplari, Christo uidelicet, conformantur, quotquot spiritum illius acceperunt. Neque in proprijs tantum afflictionibus pii tales sunt, sed & in illis quæ proximis contingunt. Quatenus expendunt, quàm sint afflictiones huius seculi transitoria & inanes, cum Democrito rident uel Satanæ uel reproborum hominum ineptias: quatenus uero pro carnis sensu, tamquam & ipsi homines, miseriam huius uitæ considerant: hætenus certè uelut Heraclitus quidam, iuxta Apostoli admonitionem, cum flentibus flent & ipsi.

3 Dices, Sunt ad hunc modum comparati pii, de Deo autem quid dicemus? Dabimus ne illi quod de sanguine innocentum, quem impij fundunt, rideat: imò quod amplius etiam est, quod Christo filio ipsius in summis cruciatibus constituto, crucifixo illius riserit ac subsannarit? Unde ergo erant insolita illæ tenebræ? unde terræmotus? unde petrarum rupturæ? Erant ne ista indicia ridentis Dei? Deo, frater, risus à propheta tribuitur, non quod rideat, sed quod conatus impiorum securus, tanquam irritos & uanos, cœlitus est sublimi spectat. Quatenus ergo Herodes, Pilatus, seniores ac populi Israelis cum Gentibus ipsum Deum cœlorum in habitatorem, ac regnum eius, in filio ipsius frustra impugnabant, hætenus illos securus risisse dicitur. Quatenus uero filium ipsius, hominem Christum, tanta crudelitate & improbitate persequabantur, crucifigebant & occidebant: hætenus conatus illorum non risit, ueluti leues ac frustraneos, sed iusta uindicta ultus est, tanquam crudeles ac detestabiles. Scriptum est enim, Qui tangit uos tangit pupillam oculi mei. Non sunt ridicula coram patre cœlesti, quæ filijs ipsius ab improbis infliguntur. id quod toties declaratum est. Propter miseriam inopum, inquit, & gemitum pauperum, nunc exurgam. Proinde diligenter obseruandum est, non solum quid propheta Deo tribuat, sed etiam quomodo, quo sensu, & quatenus hoc illi tribuat: cauendumque ne ultra mentem illius ea quæ dicuntur extendamus, ac diuexemus, ne ridiculum nobis, non consulem, quod Romanis quidam probri loco dabat, sed Deum constituamus.

OBSER. IX.

Tunc loquetur ad eos in ira sua. Notanda est hæc loquutio, qua Deus hostibus & aduersarijs Christi sui in ira loquuturus dicitur. Loquutus est illis per filium suum, Ebr. 1. Et Christus dicit: Sermo meus, non est meus, sed patris qui misit me. Loquutus est autem non in ira, sed gratia, sermonem uidelicet pacis ac reconciliationis. Deus erat in Christo, inquit Apostolus, mundum reconcilians sibi. Et Christus Ioh. 3. Non enim misit Deus filium suum, inquit, in hunc mundum, ut iudicet mundum, sed ut seruetur mundus per ipsum. At hunc sermonem gratiæ & reconciliationis, non solum contempserunt, sed & blasphemiam condemnarunt ac proscripserunt, impij reges, principes ac populi. Quid igitur iustius gratiæ contemptoribus, rebellibus, blasphemis, contumacibus, ipsius filij Dei, apostolorum, & innocentum occisoribus contingere potuit, quàm ut in ira loquentem audirèt, cuius gratiam in filio respuerunt? Sicut alibi Propheta dicit: Noluisti benedictionem, elongabitur ab eo, induet maledictionem, &c. Euangelium Dei audire noluerunt, hostiles igitur Romanorum exercitus, non gratiam ac beneuolentiam, sed uastationem & ultionem horrendissimis uocibus insonantes audire coacti sunt. Quia, inquit Christus, noluit audire tempus uisitationis tuæ. Quid enim illi aliud exequuti sunt, quàm irati Dei iudicium, meritam ultionem aduersus contumaces loquentis? Et hoc præsens seculum, quandoquidē sermonem gratiæ Dei

A Dei tanta contumelia afficit, ac iugum Christi detrectat, & reconciliationis ministros persequitur & opprimit, quomodo non dignum relinquitur, quod iustum posthac iudicem, condemnationem ac uindictam in ira sua loquentem, hoc est, horribiles Turcorum exercitus frementes et omnia uastantes, audiat & sustineat?

Deinde, in eo quod non simpliciter dicit, Loquetur: sed, Tunc loquetur² ad eos in ira sua: obseruandum est, tempus quoddam esse iudicio & ultioni diuinitus contra aduersarios regni Christi & contemptores gratiæ ita certò destinatum, ut propheta spiritu in illud intentus, ultionem impijs quàm certissimè uenturam minetur. Non determinat illius momenta, quæ diuinæ providentiæ sunt permittenda, sed certò futurum notat. quasi dicat: Nunc quidē in hac die uestra scēuitis, insanitis, fremitis, meditamini inania, erigimini, cōsultatis & conspiratis aduersum Dominum & aduersus Christum eius: uerum futura est alia dies, prorsus ab hac diuersa, in qua mutato rerum uestrarum cursu, pœnas Domino et Christo eius dabitis. Ad hūc modum & Christus de ultionis tempore Lucae 19. loquitur: Et quidem in hac die, inquit, quæ ad pacem tibi. Nunc autem absconditum est ab oculis tuis, quòd uenturae sunt dies in te, quibus circumdabunt te inimici tui uallo, &c.

Ponamus itaq; perpetuò ante oculos mētis nostræ hanc temporum mutationem ac diuersitatē: cogitemusq; quantum sit discriminis inter diem delicti & diem ultionis, quem omnino destinatum, ac certò futurum esse, dubitare non debemus. Hinc est impiorum ac stultorum perditio, quòd præsens intenti, futurorum rationem non habent, quæ ab oculis illorum sunt abscondita. Hæreat igitur hæc cogitatio pectoribus nostris. nunc quidē ad hūc modū uiuimus, ac cum diuite epulone deliciamur, tunc uerò quid futurum est: nunc sermonem gratiæ audire detrectamus, tunc quid audiemus?

B Nunc ad resipiscentiam uocantem Deum auersamur, tunc qualem experiemur? Nunc opulenti sumus, magni ac splendidi, at tunc quales erimus? Nūc humilibus & infirmis uim inferimus, tūc quid ipsi feremus? Rursus cogitēt miseri & afflicti, nūc cū Lazaro esurimus, tunc uerò cum eodē refocillabimur. Nunc cum prophetis, Christo & apostolis persecutionem ferimus, & opprimimur: at tunc regnabimus, ac felices cum iisdem erimus. Si namque compatimur in hac uita, conregnabimus etiā in futura. sunt enim omnino rerum uices. Non est eadem temporis huius & futuri conditio.

In ira sua, & in furore suo.) Grauitatem huius impietatis ac contumaciæ, qua OBSER. sermoni gratiæ repugnatur, obseruemus in grauitate diuinæ ultionis, quæ X. iræ ac furoris dictionibus exprimitur. Castigat Deus suos uirga paterna, non in ira et furore: quia nō ad perditionem, sed ad salutem. at impios, Christi ac gratiæ eius contēptores & aduersarios, non in uirga paterna, sed in ira & furore, quia non ad emendationē, sed ad condemnationem & perditionem. Quanta fuerit ira hæc Dei, ac quàm intolerabilis furor, uidere est in Iosepho de Bello Iudaico. & Christus ultionis huius grauitatē Matthæi uigesimo quarto prædixit. Et hodiernus dies tot iam seculis durantem aduersus hanc gentem iram Dei, satis horrendo exemplo omnibus Christianis ob oculos exponit. Non est enim gens alia in orbe tanta, nō solum calamitate, sed & cæcitate diuinitus percussa, atque Iudaica illa, quæ perpetuò diuinæ gratiæ repugnando, iram ac furem Dei aduersum se concitauit. Quis autem satis expenderit intolerabilem illam iræ ac furoris Dei grauitatem, quā experiētur increduli ac reprobī in die iudicii? Vix hominis iram & furem ferimus, Dei quomodo feremus? Caueamus ergo hanc impietatem, qua sermoni gratiæ ac cursui regni Christi resistitur, ne istam diuini furoris grauitatem, quam hic propheta comminatur, experiri cogamur.

Perturbabit eos.) Omnium commodissimè iræ ac furori Dei uim eam tri OBSER. buit, quæ impios, feroces, obstinatos, contemptores, securos, ac contuma XI. ces regni Christi hostes, qui nunc uerbo gratiæ contumeliam inferunt, &

c omnia

omnia securè uelut ex alto ridet, nec ullo pacto cessuri uidentur, imò nunc uelut inuicti, **בְּהִלִּים** omnia perturbant, ac quosuis uolentia & improbitate sua perterrefaciunt, in die iudicij sit perturbatura. Hæc perturbatio tanta illis continget, ut montibus dicturi sint, Cadite super nos. Tunc uidelicet uersis uicibus turbatissimos ac desperatissimos uidebimus, quos nunc, uelut omnipotentes nemo non suspicere & adorare cogitur. Tunc, qui nunc depressis capitibus tristes ac lugentes incedunt, erecta ceruice Seruatorem suum ac iudicem impiorum lætissimi excipient. De hac iustorum alacritate, & impiorum perturbatione, Sap. 5. sic legimus: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes illi turbabuntur timore horribili, & mirabuntur subitationem insperatæ salutis, gementes, & præ angustia spiritus dicent intra se pœnitentiam agentes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprij, &c.

ALTERA PSALMI DIVISIO.

Ver. 6.

Et ego unxi Regem meum, super Sion montem sanctum meum.

7 Narrabo iuxta statutum Domini: dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

8 Postula à me, & dabo gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam, terminos terræ.

9 Conteres eos uirga ferrea, uelut fas figuli confringes eos.

LECTIO.

Ver. 6.

Et ego unxi.) Græcus hunc uersum sic reddidit: ἐγὼ ἵσταμαι βασιλεὺς ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ. id est: Ego uerò constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Quod Ebr. est **וַיִּסְמְךָ**, id est, Et unxi, passiuè reddidit, constitutus sum: & **מֶלֶכִּי**, id est Regem meum, omisso pro nomine reddidit, Rex & adiecit qd in textu nō est, **יְהוָה**, id est, ab eo. Deniq; illud **הַר הַקֹּדֶשׁ**, id est, montem sanctum meum, uertit, Montem sanctum eius. quæ uersione uerba patris de filio, fecit esse uerba filij de seipso. Hūc sequutus est latinus interpres, quemadmodum & Arabs, qui sic reddidit: Ego constitutus sum Dominus rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Chaldaeus uerò paraphrastes Ebraicam ueritatem retinuit.

Ver. 8.

Illud **וְהָיָה**, id est, Et possessionem tuam, Arabs uertit, Et potestatem tuam, uel principatum tuum.

Ver. 9.

Conteres eos.) Ebr. est **וַיִּדְרֹסֵם**, quod & Pasces eos reddi potest, sicut Græcus reddidit, ποιμαίνεις αὐτούς: & cōteres eos, quemadmodum Chaldaeus interpretatus est **וַיִּדְרֹסֵם**. Arabs eandem dictionem quam Ebræus habet, reseruaui. Verum quoniam altera uersus huius particula, quæ eandem prioris huius sententiam repetit, confringendi uerbum ponit, & metaphora uirgæ ferreæ magis ad contritionem impiorum quàm ad pastum ouium quadrat, malui conterendi quàm pascendi uerbum ponere.

EXPLANATIO.

Hac altera psalmi diuisione propheta personas Domini & Christi eius, quarum supra uers. 2. meminit, de regno hoc, cui tot gētes, populi, reges ac principes aduersantur, loquentes introducit. Primas autē oraculi huius partes patri tribuit, quem de filio suo Rege loqui facit, quod hunc regem super Sion montem sanctum suum constituerit. Deinde filium inducit, sententiā patris quam ad se dixerit, narrantē. Has personas ob id loquentes inducit, ut rationem eorū reddat, quæ prima psalmi parte cōmemorauit: uidelicet, cur gētium, populorum, regum, ac principum fremitus, meditationem, erectionem & consultationem non solū aduersus Christum, sed cum primis aduersus ipsum Dominum fieri, ideoq; se temeritatem illorum tāquam impiā & frustraneā admirari, ac Dominū qui cœlos inhabitat, conatus eorum ridere, suoq;

A suoq; tempore in ira illis ac furore locuturū dixerit. Ideo scilicet, quod Christus ille quem ipsi impugnant, ab ipso Domino rex sit constitutus: atq; ob eam causam, non illi tantum, sed ipsi Deo aduersentur. ut hoc tanquam omnium certissimū inculcet, non dicit, Dominus unxit regem suum: nec dicit, Filius eius est, hodie genuit eum, postulet ab eo, & dabit illi gentes hereditatem, &c. sed oraculū hoc ipsi patri tribuit, quo ipse de regno filij sui pronunciet, & omnē causę huius dubitationem auferat: quemadmodum & reliqui prophetae ipsum Dominum exercituum loquentem inducere solent, ubi sermo quid inculcandum adferunt.

Et ego unxi regem meum.) Quem supra unctum Domini uocauit, hic regem eius appellat, ita tamen, ut uerbum ungendi adiungat. Intelligit autem inaugurationem illius, eo quod reges, ut supra meminī, unctione ad regiam potestatem inaugurabatur. De unctione Dauidis, quæ iussu Dei per Samuelem facta est, uidere est 1. Sam. 16. De Christi uero unctione quæ est per spiritum sanctum, Matthæi tertio, & Lucæ quarto. Notanter autem, non simpliciter Regem, sed Regem meum dicit: quasi dicat, Hūc uolui esse regem, meus hic rex est & erit, ut ut eum agnoscere nolitis.

Super Sion montem sanctum meum.) Iuxta typum in Dauidē notum est, hunc motem a Deo, ut regni ac sacrarū sedes esset, electum. qua de re infra psalm. 78. iuxta ueritatem uero quæ in Christo est adimpleta, nota sunt uerba angelī Lucæ 1. Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et propheta dicit: De Sion exibit lex, & uerbum Domini de Hierusalem. Et Act. 1. Eritis mihi testes a Hierosolymis usq; ad fines terre. Itaq; mōs iste utrobq; Domino sanctus est habitus, cū propter typū q in Dauidē præcessit, tū propter ueritatē regni Dei, quæ in Christo Hierosolymis cœpit. Vbi & passus est, & resurrexit, & spiritum S. regni huius administratorē discipulis dedit, atq; ita regni sui exordia collocauit.

B *Narrabo iuxta statutum Domini.*) Hæc uox est filij, qua constitutionem patris regno se inaugurantis commemorat. Narrabo, inquit, iuxta statutum Domini. quasi dicat: De me nec ipse profiteor aliud, nec quenquam profiteri uolo, quā quod Dominus ipse constituit. Hoc fideliter commemorabo ac predicabo. Quid autem Dominus de se constituerit, non suo ipsius, sed illius potius uerbo inducto declarat, dicēs: Dixit ad me, Filius meus es tu: & quę sequuntur usq; ad uersum 10. quibus uerbis tria commemorat se ac regnum acceptum concernentia. Primum, quod sit filius Dei. De Dauidē hæc particula eo modo intelligi potest, quo illud psalm. 82. ad iudices ac potentes a Deo dictum est: Ego dixi, Dii estis, & filij excelsi omnes. Christus autem licet secundum uerbum sit unigenitus Dei, & secundum hominem quoque, quantenus de spiritu sancto cōceptus est, filius Dei Lucæ primo uocetur: hoc tamē pacto ipse quoq; filius Dei est, quo regno est per spiritum S. cœli tus inauguratus: siue intelligas quādo baptizatus est ad Iordanem, siue quādo per spiritum sanctificationis a mortuis excitatus, ac filius Dei est declaratus. Rom. 1. Atq; ita illud, Ego hodie genui te, in typo, de die unctionis intelligendum est, quo Dauid est a Domino per Samuelem inunctus ac rex Israelis creatus. in ueritate uero, uel ad diem baptismatis, quo cœlitus inauguratus, ac filius Dei paterna est uoce appellatus: uel certē ad diem resurrectionis referendum est, quo factus est primogenitus ex mortuis, Col. 2. & filius Dei declaratus. Vnde & Apostolus Act. 13. locum hūc resurrectioni Christi applicat, cum dicit: Deus uero resuscitauit eum a mortuis tertia die, qui uiuus est per dies multos his qui simul ascenderant cum eo de Galilæa Hierosolymam, qui huc usq; testes eius sunt ad plebē. Et nos uobis annunciamus, quod eam repromissionem quæ ad patres facta est, Deus adimpleuerit filiis eorum, nimirum nobis, resuscitato Iesu: sicut & in psalmo primo scriptū est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vbi omnino certum est, Apostolū generationem hanc filij Dei, resurrectionem, ac diem generationis huius, diē

resurrectionis intelligere. Non quod tum primum factus sit filius Dei, sed quod eo die planè sit regno cœlorum inauguratus, ac filius Dei per spiritum sanctificationis declaratus. Colligunt quidam (ut hoc obiter admoneam) ex præsentis Pauli loco, psalmum hunc unum & eundem olim, antequam diuideretur, cum primo fuisse. Credibile est, hunc Apostoli tempore primum fuisse: postea uerò in ordinem hunc, quem habemus, redactò Psalmorum libro, factum esse secundum.

Ver. 8. Alterum, quod in oraculo paterno ad filium commemoratur, est regni amplificatio. Postula à me, inquit, & dabo gentes hereditatē tuam, & possessio nē tuam terminos terræ. Quasi dicat: Tantū abest, ut regnum montis Sion quod tibi tradidi, per inobedientiū rebellionē manib. tuis eripiat, ut uniuersas quoq; totius orbis nationes imperio tuo subiecturus sim. Quod autē dicit, Postula à me: nihil aliud innuit, q̃ beneuolentiæ paternæ erga filiū propensionem, qua nihil illi denegare potest. Solent magni principes, si quos singulari fauore prosequunt, ad hunc modū ad petendū à se quiduis animare, seq; daturus polliceri. Tale quid Salomoni diuinitus contigit, 1. Reg. 3.

Quod typum cōcernit, Dauidi gentes ad ultimos usq; Iudaicę terrę terminos celsisse, 2. Sam. 8. 10. & 12. Vniuersas uerò totius orbis gentes illi datas esse, nusquā legimus. At Christo omnē potestatem à Deo patre non in terra modò, sed in cœlo datā esse, Matth. ultimo instruimur. Vnde & apostolos suos in orbem uniuersum, tāquam propriam ditionē, ad regnum suum pertinentem, amandauit, præcepitq; ut docerent omnes gentes, &c.

Ver. 9. Tertium est contritio & confractio hostium. Conteres eos, inquit. Inteligit autem gentes, populos, reges ac principes frementes, inania meditates, rebelles & consultantes. Vt autem exprimat, quā horum contritio & confractio futura sit facilis, exitialis ac prorsus irreparabilis, comparat eos uasi figulino, quod & facile conteritur, & contritū reparari nequit. Tanquā uas figuli, inquit, confringes eos. Quā cōtriuertit & confregerit hostes suos Dauid (ut & hic typi recordemur) locis supradictis uidere est. Hostiura uerò Christi contritionem, uniuersalem illam ac finalem, in secūdo illius aduentu uidebimus, quando cum exercitu cœlesti orbem uniuersum iudicaturus adueniet. Huius adumbratio quædam in uastatione ac confractione Iſraeliticę gentis, quę per Romanum est exercitum, diuinæ ultionis ministrū perfectā, præcessit. Quæ quā fuerit horrenda, & singularis exempli in Iosepho cernere licet. Et hodierna dies testatur, quā sit uasculum hoc figulinum misere & irreparabiliter contritum ac confractum.

OBSER. Et ego unxi regem meum.) Iudæi Christum coram Pilato accusarunt, quod regem se fecerit, atque ita Cæsari contradixerit. At ipsius testimonio Dei Christus non sibi ipse hunc honorem rapuit, sed à patre collatum accepit. Notemus itaq; huius oraculi initio, quā saluti nostrę consuluerit spiritus S. quod hanc ignominiam à nomine Christi ora impiorum diuino hoc atque paterno testimonio retundēdo reiecit. Quid enim ignominiosius iuxta ac perniciosius, quā si quis regem se in domo Dei suapte temeritate constituat? Vt itaq; certi essemus, hunc Iesum immunem ab hac temeritate & ignominia, ab ipso Deo patre unctum ac regem constitutum, adhibitum est paternum testimonium, quod primum uoce cœlitus delapsa, deinde miraculorum ac signorum uirtute, tertio per spiritum sanctificationis, in diē resurrectionis, & post illius assumptionem in cœlos, ita est luculenter præstitum, ut mundo non sit relictū quod incredulitati suę uerè prætexere possit. Ergo ne ipsum quidem filium suum Deus sine testimonio suo agnosci ac recipi à nobis uoluit, & homo peccati uoluit & obtinuit, peccatis nostris ita exigentibus, ut sine testimonio Dei rex, Pontifex, & caput ecclēsiæ habeatur.

OBSER. Regem meum.) Regem hunc Dei mundus, sub satana principe suo seruientis, ac militans, magno suo malo non agnoscit: imò ridiculum iudicat, regem

A gem eum dici ac credi, qui fabri, ut putat, filius, non solū nulla mundani regni gloria, cū in terris esset, atq; cū semiuiro illo piscatorū comitatu circuiret, conspicuus fuit: sed & morte turpissima ab ipsa sua gente condēnatus, & ligno affixus est. atq; ob eā causā credētes illi, omniū iudicat esse insanissimos. Cōtra hāc ignominiā Christianæ religionis obfirmemus animos nostros hoc præsenti oraculo, quo Christus rex Dei uocat. An rex non est, qui Deo rex est? Vtiq; rex est, etiamsi rūpantur & subsidāt fundamēta orbis. Agnoscamus itaq; regē hunc Dei, qualis qualis perituro huic mūdo uideat: relinquamusq; impijs suas laruas, quas impiē colūt & adorant. Iam olīm hoc seculum spectris rerum assuevit: res ipsas, ut coram Deo ueræ sunt, nec agnoscit, nec recipit: maxime ob hanc causā, quod mundanus fastus non additur, ita ut nec uerum cultum, nec ueros episcopos & pastores, qui Dei sunt, amplectatur, amplectatur autem fucatos & imaginarios.

Super Sion montem sanctum meum.) Atqui Pilato dicebat Christus, Regnum meum non est de hoc mundo. An mons Sion non est de hoc mundo? Mons Sion, terrestris ille, & in mundo est, & de mundo. Populus uidelicet carnalis ac re bellis, portio mundi, & ad principem mundi pertinens, qui coram Pilato clamabat, Regem non habemus, nisi Cæsarem. & in parabola dicebat, Nolumus hunc regnare super nos. At hic mons Sion, quem Deus ipse sanctum uocat, electus & spiritalis, de mundo non est, propter electionis & sanctificationis gratiam, cuius etiam nomine sanctus dicitur. Huius mōtis nomine nō terrenus ille locus, nec populus mundanus & carnalis, sed populus spiritalis, credētium uidelicet, ex Iudæis intelligendus uenit. Huic uidelicet cōlestis hic rex datus est, ut qualitatē regni cōlestis cōueniat & populus regni. Est itaq; Sion hic mōs sanctus, Dei ecclesia ex Ifraele, ad quā pertinet sancti patriarche, prophete, apostoli, & uniuersa reliqua eius gētis sancta et fidelis turba. Hic mōs regni Christi primitias & exordia habet, unde cōlestis gratia in orbē uniuersum emanauit. De hoc mōte apostolus Ebr. 12. sic scribit: Accessistis ad Sion montē, & ad ciuitatē Dei uiuentis, Hierusalem cōlestē, & multorum milliū angelorum frequentiam, & ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cōclis, &c. Et ad Galatas quarto Hierusalem hanc cōlestem ac matrem nostram nominat. Quod si terreno loco aliquid in ecclesia Christi deberetur prerogatiuæ, certē monti huic deberetur potius, quā Tarpeie rupi, ut Hieronymi uerbis utar, quæ de cōelo sapius fulminata, ostendit quod Domino displiceat. quæ & in Apocalypsi Ioannis, non mons Dei sanctus, sed Babylon, habitatio dæmonum, & custodia spirituum immundorum uocatur. Sed uideamus, quæ de ecclesia Christi nobis hoc sint obseruanda loco.

Primum Sion, id est specula uocatur. Quis usus sit speculæ, notū est. Vbi nullus est hostiū metus, ibi certē nulla opus est specula. At in monte Dei specula est. Ergo nulla dū est populo Dei ab hostib. securitas. Quemadmodū igitur Hierusalē illa terrena in medio gentiū cōstituta, propter finitimos hostes Sion, id est speculā habuit: ita & cōlestis Hierusalem suam speculam, id est uigiliās & excubias habet, propter hostes non solū uisibiles, sed & inuisibiles, a quibus undiq; dū in hac uita est, impetitur. Excubias autē in hac Sion habent non solum episcopi, id est speculatores, & angeli, qui circa timentes Dei castrametantur: sed & cum primis ipse Christus rex Dei, qui ad dexterā patris collocatus, uelut ē sublimi specula cōclitus detonabat. Saule Saule qd me persequeris: qui apud suos est usque ad finem mundi, & tanquam uerus Dauid in arce Sion habitat, illamq; per circuitum ædificat: quem & apostolus Petrus ob eam cōlestis custodiæ uigilantiam, episcopum, id est speculatorem, & pastorem animarum nostrarum uocat.

Deinde notandum est, quod ecclesia hoc loco mons uocatur. Mons quid est aliud, quā terre portio supra reliquum humum emīnens, et ad cōclum erecta. Et ecclesia Christi portio de terra est, ex terrenis hominibus

OBSER.
III.

Hieronymus ad Marcellā de laudibus Bethlehem.

Super Sio.

Psalm. 34.

Añ. 9.

Matth. ult.

2. Sam. 5.

1. Petr. 2.

Montem.

selecta, & supra reliquos mortales terræ filios in sublime ad cœlū exaltata. **Matth. 5.** Et Christus ipse ecclesiam suam ciuitati supra mōtem sitæ comparat. At hæc sublimitas & eminentia ecclesiæ Christi, non mundana & terrena, sed pro regis ac regni huius ratione spiritalis, & cœlestis est intelligenda. De hac apostolus sic scribit: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, nō quæ super terram. & Conresuscitauit, & cōsedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. & Nostra conuersatio in cœlis est. Gemina est montis huius eminentia. Vna est dignitatis eius qua per gratiam electionis & uocationis in Christum credētes, facti sumus filij & hæredes Dei, & coheredes Christi. Altera est cōuersationis, qua per spiritū Christi regenerati non secundū carnem in terræ fundo, sed secundum spiritum uelut in monte quodam conuersamur. **Esai. 2.** Hic est ergo mōs ille, qui in nouissimis diebus in uertice montium paratus, & super omnes colles exaltatus est, ad quem omnes gentes fluxerunt, &c. Itaque qui ecclesiæ Christi mundanam eminentiam, opes uidelicet, potentiam, & honores huius mundi tribuunt, illi eam ē sublimitate sua deijciunt, & regnum Christi cœleste terrenorum regnorum spectris adæquant & humiliant.

Sanctum. Tertiò obseruandum est, quod mons hic sanctus dicitur. Est enim ecclesia sancta. Sanctum est, quod Deo consecratum est. Oppositum huius est, quod mundanum & profanum est. Nihil igitur minus est ecclesia Christi, quàm mundana & profana, qualia sunt mundi huius regna. Hanc cœlestis gratiæ sanctitatem consequi debet & uitæ sanctimonia. Hinc est, quod Apostolus toties Christianos sanctos uocat, ut admoneat eos ad uerā uitæ pietatem ac synceritatem. Sed hac de re in frā psalm. 16. plura.

Meum. Quartò nec hoc prætereundum est, quod montē hunc sanctū Deus suum esse dicit. An' non uniuersa quoque terra cum omnibus suis regnis, mōtibus ac populis, Domini est? Planē. Domini est terra, inquit in frā psalm. 24. **D** & plenitudo eius, orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo. Quid est ergo aliud, quod montem hunc sanctum Deus suum esse dicit, quàm quod ecclesia Christi peculiariter Dei est, hæreditas uidelicet & selecta possessio ac domus Dei. Patris familias aliter filius est, & aliter seruus. Seruus in domo non manet, filius manet: seruus hæres non est, filius est. Mundus hic Domini est, tanquam conditoris, ac dominatoris. Ecclesia uerò illius est tanquam patris & inhabitatoris. Inhabitabo, inquit, in illis, et erunt mihi populus. **2. Cor. 6.** id quod de profanis & incredulis dici non potest. Commendat nobis hanc gratiam Apostolus, cum dicit: Domini sumus, siue uiuimus, siue morimur. **Rom. 14.** Nemo nostrū sibi ipsi uiuit, nemo sibi ipsi moritur.

OBSER. Narrabo iuxta statutum Domini.) Particula hæc Christum prædicatorem ac prophetam futurum uaticinatur, dum dicentem inducit, quod narraturus sit, id est prædicaturus. Deinde quid prædicaturus fuerit, adiungit, cum dicit, iuxta statutum uel præceptum Domini. Ergo Christus rex ille Dei, super Sion montem sanctum eius unctus, prædicator est, interpret ac propheta Domini. Sic Deut. decimo octauo Israeli Dominum ad hunc modum pollicitum legimus: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum ipsorum, sicut te: & ponam uerba mea in ore eius, loquetur' que ad eos omnia quæ præcepero illi. Hinc est uox illa patris cœlitus delapsa: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Verbum itaque Dei, quod in sinu patris est, suscepta carne, prædicationis in se munus accepit, ut uideamus quantæ illud sit dignitatis, cuius filium Dei non puduerit. Quæ est ergo illa peruersitas in ecclesia, quod episcopi, quorum munus est docere populum, uerbi ministerium, tanquam rem leuiculam & humilem, propter fastum secularem, quo seculi principes adæquant, a se abiecerunt, & inferioris notæ hominibus imposuerunt, ut hodie turpe habeatur Episcopo, si populum Christi doceat? Vsq̃ue adeo scilicet mundana sunt inebriati gloria, ut nec exemplo, nec præcepto Christi ad officium adigantur, Deinde, ad
monemur

Amonemur etiam, quid requiratur à uerbi ministro, nempe ut de suo nihil, ² sed omnia iuxta statutum Dei predicet. Sit igitur hic illi scopus unice pe- ³ tendus, ut cum Christo Domino suo dicat, Narrabo iuxta statutum Do- ⁴ mini, qui & Ioan. 12. dicit: Ego ex meipso non sum loquutus: sed qui misit ⁵ me pater, ipse mandatum mihi dedit, quid dicam & quid loquar. Filius Dei ⁶ normam & prescriptum eius à quo est missus, predicando seruat, & qui mini- ⁷ stri illius uideri uolūt, doctrinam in ecclesiam inuehunt, quam à Domino ⁸ non acceperunt. Præuaricator est, nō uerus legatus, qui aliud quàm quod ⁹ in mādatis accepit, principis sui nomine narrat. Cum suos Dominus aman- ¹⁰ daret in orbem, dicebat, Docentes eos seruare omnia quaecunq; mandauī ¹¹ uobis. Si mandato huic obtemperassent episcopi, tot erroribus ecclesia ¹² nunquam facta fuisset obnoxia.

Tertiò, uidemus hic Christum patrem suum uocare Dominum, nimi- ³ rum secundum humanitatem. Nam secundum diuinitatem, Dominum ⁴ non habet. Cum igitur Christus filius Dei secundum humanitatem, Do- ⁵ minum eum agnoscit à quo est inunctus, & à quo omnem cœlestis regni ⁶ potestatem accepit: quid nam siue in cœlis, siue in terris adeò sublime et ex- ⁷ cellens est, cuius non sit Deo se omnipotenti subiicere, ac Dominum illum ⁸ agnoscere?

Interea tamen cauendum nobis est, ne authoritatē Christi filij hominis ⁹ ob hanc causam diminuamus, quòd in forma serui, quā nostri gratia suscepit, ¹⁰ Deum patrem Dominum uocat. Licet enim secundū hanc minor sit pater, ¹¹ sicut & ipse Ioan. 14. ingenuè fatetur, dicēs, Pater maior me est: secundū di- ¹² uinitatem tamē, illi per omnia equalis est. Nostrū non est hoc solū, in Chri- ¹³ sto considerare, quod propter nos & ex nobis per uerbum illud æternum ¹⁴ est assumptum: sed potius utrūq; & uerum Deum, & uerum hominem: u- ¹⁵ num & eundē Christum filium Dei, et filium hominis: atq; ita eum Deum, ¹⁶ Dominum, præceptorem ac seruatore nostrū agnoscere, & fideliter confite- ¹⁷ ri. Seipse humiliauit propter nos, cū in forma Dei esset, atq; hætenus demi- ¹⁸ sit, ut nobiscum patrem suum Deum ac Dominū appellet. Hæc illius humi- ¹⁹ litas exosculāda nobis est, non ad ignominiam diuinę maiestatis rapienda. ²⁰ Hæc propterea commemoro, ut grauissimę calumnię occurrā, qua nos ²¹ Suenchfeldius Christi naturas ita separare dicit, ut ex uno filio Dei duos fa- ²² ciamus, & hunc nō totum & integrum, sed dimidiatum adoremus: cum ni- ²³ hil aliud sentiamus, nec doceamus, quàm quod sancti Athanasij symbo- ²⁴ lum & sententiā Ephesini concilij, contra Nestorūm lata tenet.

Dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Varia esse filiorū genera, notum ¹ est. Sunt naturales filij, sunt adoptiui, sunt etatis, sunt amoris, sunt regenera- ² tionis, quę animorum est: sunt etiam alterationis, qua pristina conditio in ³ nouam aliam mutatur. Quod ad Christū seruatore nostrum attinet, Chri- ⁴ stianis cognitum est, quo istorū genere sit filius Dei, quem fides nostra na- ⁵ turalem & unigenitum Dei filium esse credit, quātumuis hoc nomine à lu- ⁶ daica & Turcica impietate irrideamur, quod Deo naturalem filiū damus, ⁷ cum uxore non habeat. At quod præsentem hunc locum concernit, uiden- ⁸ dum est quomodo id ei conueniat, quod pater non simpliciter dicit, Ge- ⁹ nuī te: sed, Hodie genui te. Vox hæc certē nō competit nisi genituræ filijs. ¹⁰ Nec adoptiuo, nec ei qui uel secundum ætatem, uel amoris gratia filius est, ¹¹ rectē dicit quisquā, Hodie genui te. Oportet ut genitura aliqua accedat. Ea ¹² uerò triplex est: naturalis uidelicet, spiritalis, & cōditionalis. Naturalis est, ¹³ qua Deus pater uerbū, naturalem & consubstātiālē filiū, & homo hominē ¹⁴ gignit: spiritalis, qua mētes mortaliū ita regenerātur, ut ex impijs pij fiant, ¹⁵ secundū quam Apostolus Corinthijs dicit: In Christo Iesu per Euangelīū ¹⁶ ego uos genui: qua etiā Galatas iterū parturiebat. Cōditionalis est, qua q̄s ¹⁷ in aliā cōditionē & statū à priore diuersum mutat. ut si ex priuato cōfestim ¹⁸ rex, ex inglorio & obscuro gloriosus & illustris, ex mortali immortalis fias,

Nemini præiudico, neque contentioſe quicquam dictum uolo. Christo hæc uox, Hodie genui te, neq; secundum primā, non quod non sit naturalis filius Dei: sed quod ea generatio cum sit æterna, tempori alicui dari nequeat (nisi quis ad eum diem referat, qua uerbum incarnatum ex uirgine natum est) neque secundum alteram, quia cum mēte purus sit, impietatem non habuit, unde ad pietatem regeneraretur: sed secundū tertiā genituram competere uidetur, sicut & supra in explanatione memini. Quid enim aliud quā regeneratio quædam erat, immutatio illa status & conditionis Christi, quando per spiritum sanctum cœlitus ad Iordanem inauguratus, mox ab eo qui antea uisus fuerat, usq; adeo in alium uirum mutatus fuit, ut
Marci 6. de eo ciues ipsius consternati dicerēt: Vnde huic hæc omnia? Et quæ est sapientia hæc quæ data est illi? & uirtutes istæ quæ fiunt per manus eius? Nonne hic est faber, filius Mariæ, &c. Vel quando ex mortuis resuscitatus, omni carnis nostræ infirmitate ac mortalitate abiecta, ad cœlestem est gloriā & dexteram patris super omnia translatus et exaltatus, ut non immerito Apostolus præsentem locum resurrectioni & exaltationi illius deputet.

Hactenus uox ista conuenit capiti nostro Christo filio Dei, ut paterno testimonio sciamus illum declaratum, & ad cœlestem gloriā exaltatum. Interea tamen etiam nobis competit, qui filij Dei & fratres ipsius sumus, quatenus & qui sanctificat, & qui sanctificatur, omnes ex uno sunt patre. Nam
Ebr. 2. & ipsi in hac uita regeneramur, & testimonium spiritus sancti, oraculū scilicet paternum, accipimus, quod spiritibus nostris hanc uocem insonat: Filij mei estis, ego hodie genui uos. Testimonium enim spiritus sanctus reddit spiritibus nostris, quod sumus filij Dei. Deinde & in nouissimo die resurgemus & ipsi: hoc est, regenerabimur, & ex mortuis ad immortalitatem & ad cœlestem gloriā trāseremur. quam resurrectionē & Christus ipse *Matth. 19.* regenerationē uocat, qua utiq; illi conformes reddemur, & gloriā filiorum Dei potiemur: nisi quod Christo debetur primitiæ & prima omnia tāquam capiti: nobis uerò, pro mensura diuinitus disposita, tantum gratiæ & gloriæ, quantum membrīs cōpetit. Non sumus alieni ab hac gloriā filij Dei, qui secundum humanitatē caro est de carne nostra, & os ex ossibus nostris, cum
Eph. 5. quo etiam in cœlestibus à patre nostro collocati sumus. Gloriæ huius communicatione angelis non cōpetit, quos nō suscepit: competit autē semini Abrahamæ, quod in se suscepit, id est electis ac filiis Dei. unde & unctionis huius, *Eph. 1. 4.* oblationis, & arrhæ, participes sumus, qua de cœlesti hac filiorum Dei gratia & gloria contra quæuis tentationum genera certi reddimur.
1. Cor. 1.

OBSER. VI. *Postula à me, & dabo.*) Quanquā nusquā legitur, Christū à patre dominatū orbis postulasse, sicuti neq; legitur patrē dixisse filio, Postula à me, & dabo, &c. nisi in hoc prophetico oraculo: instruimur tamen hoc loco, Christū patri ita charum esse, ut nihil illi negauerit, nec adhuc pro nobis interpellanti negaturus sit. Seruit nobis hæc particula, pro quibus ille cum lachrymis &
Ebr. 5. obtulit & patrē orauit, & etiam nū tanquam summus sacerdos & mediator
Rom. 8. uultui Dei apparet, & interpellat. Et huius interpellationis uirtute orationes nostræ coram patre exaudiuntur. unde & dixit: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. *Ioh. 16.*

OBSER. VII. *Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*) Notanda hoc loco est non solum amplitudo regni Christi, qua nō modò Iudaicā, sed & uniuersas reliquas gentes, ac fines terræ complectitur: uerum etiam perpetua, legitima, ac iusta illius potestas, quæ dictione hereditatis exprimitur. Iam certum est, omnia mundi regna, cœlum ac terram esse Dei, & horum nec hereditariam, nec uniuersalem cuiquam mortalium unquam datam esse possessionē, nisi uni huic Christo. Ratio huius est, quod is filius Dei unigenitus est, & heres omnium, ut quæcūq; pater habet, ipsius sint. Rectè ergo, postquā dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te: subiicit, Postula à me, & dabo gentes hereditatem tuam, ac possessionē tuam terminos terræ. Et hoc est,

A hoc est quod Apostolus Ebr. 1. dicit: Quem constituit hæredem uniuersorum, hæres nascitur. Et filius hominis, hæres Dei natus est, quando uerbum incarnatum ex uirgine natum est. Ad hæreditariam hanc gentium possessionem, post resurrectionem demum ad dexteram patris exaltatus accepit. Quod ob id moneo, ne quis illum in morem adoptiui hæredem Dei constitutum esse putet. Itaque si quem humilitas filij hominis offendit, cum audit illud, Postula à me: non subsistat in uerbo postulandi, sed progressus consideret etiam maiestatem eiusdem in eo quod pater dicit. Dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nam his uerbis omnino filius hominis, heres Dei & Dominus omnium constituitur. Vbi sunt ista præterea notanda.

Primum. Nos, qui ex gentibus sumus, donum esse Dei, filio datum. Pater filio sponso, in regnum inaugurato principatum gentiū dotis uice dedit. Curandum ergo nobis est, ut Dominum nostrum agnoscamus, oremus etiam, ut uniuersus simul orbis regem ac principem suum agnoscat.

Deinde notemus, quam iniuriam regno Christi Romana tyrannis faciat: quæ, sicut olim Donatistæ in Aphricæ angustiam, ita ipsa ad sua pomæria lacera & arcta amplitudinem illius restringit. Sicut ergo Augustinus suis temporibus temeritatem Donatistarum presenti oraculo notauit et repressit, ita nos hodie Romanorum præsumptionem eodem ueluti mucrone confodiamus.

Tertiò, sequamur etiam exemplum Christi filij Dei in hac causa, qui & ipsi sumus filij & hæredes Dei. Christus antequam ad coelestia exaltaretur, mox initio inaugurationis suæ tentabatur à satana, quando in montem excelsum translatus ostēsis totius orbis regnis, audiuit, Hæc omnia mea sunt, et cuiuscūq; uolo do illa. Dabo tibi hæc omnia, si prouolutus adoraueris me. **B** Tentationem hanc satanæ fortiter repressit, diemq; exaltationis qua à patre hæreditatem orbis acciperet, patienter expectauit, & expectando consequutus est. Ad hunc modum & nos, scientes nos esse filios & hæredes Dei, tentationes satanæ, qua nobis nescio quam felicitatem si se adoremus, & à Deo deficiamus, pollicetur, magno animo repellamus, et tempus gloriæ filiorum Dei in hac humilitate constanter ac patienter expectemus, ut & uerè & sempiternè ac infinito felicius à patre accipiamus. quod nobis callidissimus impostor falso ad hoc promittit, ut & promissâ hæreditate nos spoliaret, & in sempiternum perdat.

Conteres eos uirga ferrea. Notemus hanc uirgæ ferreæ & figulini uasis metaphoram. de qua et Daniel. 2. Videmus hic quàm inuictum sit regnū Christi, & fragilis omnis aduersaria potestas. Reluctatur uniuersus orbis regno Dei, ut appareat mundus hic ueritati Dei repugnans, filios Dei mactans, ac spiritui sancto pertinaciter resistens, regnum esse ferreum, & contra regnum Christi uas figulinum fractum et cōtritum. uerū si sint oculi fidei, tam erimus securi de regno Christi contra mundi huius duriciem ac potentiam, quàm securum est ferrum, si à uase figulino impetatur: imò cert erimus, omnem hanc aduersariam potentiam prorsus esse cōterendam. Quid sunt quæso omnia regna mundi aliud, quàm præsens hæc metaphora à spiritu sancto posita habet, uas quoddam figulinum? Vas figulinum quid est, nisi terra igne quidem durata, sed admodum fragilis? Sic regna mundi quid sunt aliud quàm caro? Et caro, quid est nisi terra fragilis?

Notemus itaque hoc loco, geminam esse regni Christi uirtutem, ad seruandum unam, ad conterendum alteram. Sicut & lapis angularis innitentibus sibi robore suo bene seruit, offendentes uerò & impingentes atterit. Matthæi 21. inquit Dominus, Qui ceciderit, super lapidem istum cōfringetur: super quem uerò ceciderit, conteret eum. Et 1. Petri 2. Vobis, inquit, credentibus, honor: non credentibus uerò, lapis hic offensionis est, & petra scandali, &c.

OBSER.
VIII.

Dan. 2. Suscitabit Deus cæli regnū quod in æternum non dissipabitur.

Comminuet autē & consumet uniuersa regna hæc, & ipsa sum stabili in æternum.

- 10 Et nunc reges intelligite: erudimini iudices terræ.
 11 Seruite Domino in timore, & exultate cum tremore.
 12 Osculamini filium, ne quando irascatur, & amittatis uiam, cum exarserit breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

LECTIO. Illud, Seruite Domino, Ebr. est, עבדו את יהוה, quod etiam reddi potest, Colite Dominum, ut את sit articulus accusatiui casus. Chaldaus sic יהיה בלתי קדם, id est, Seruite coram Domino. Et exultate, Græcus, καὶ ἀγαλλιάσθε, inquit, αὐτῷ, id est, Et exultate ei. Arabs reddidit, laudate eum. Osculamini filium. Græc. ἀσπάζαμεν παιδὸς, id est, apprehēdite disciplinam. Chald. קבילו איל פנא, id est, Recipite doctrinam. Hier. Adorate purē, Ne quando irascatur. Græcus adiecit κύριος. Arabs, Ne irascatur Dominus contra uos. Et amittatis uia, Ebraicē וְהָאֲבֵדוּ דֶרֶךְ, id est, & pereatis uia. Græcus prepositionem adiecit, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξόδου, id est, & pereatis de uia. & addidit δικαίως, id est iusta. quod & ipsum in Ebræo non est. Et Hieronymus reddidit, Et pereatis de uia. Illud, Cum exarserit breui, Hieronymus uertit, Cum exarserit post paululum. Potest etiam reddi, Si parum exarserit. uel, Quoniam breui exardescet ira eius.

EXPLANATIO.

Verf. 10. Et nunc reges.) Hac tertia psalmi parte propheta post cœleste patris oraculum de filij regno inductū, per Apostrophē reges ac iudices terre, quos initio psalmi aduersus Dominū & Christū eius se se erigere ac cōsultare dixit, alloquitur, & ad resipiscētiā, ac debitā subiectionem hortatur. Et nunc, inquit, reges intelligite. q. d. Cum regnum Christi ad hunc modum comparatum sit, ut nō solum impossibile sit quod conamini, sed & uobis ipsis exitiosissimum, etiamsi hactenus desipiūstis, tamen uel iam tandem, nisi perire iuuat, mutata sententiā resipiscite. Nolite usq; adeo insanire, ut uobis ipsi perniciem accersatis. Proinde intelligentes estote, qui alijs imperatis, & disciplinā cœlestem suscipite. Nam alioqui quod putatis uos regnis uestris per id consulere, quod Christo Domini repugnātis, omniū est stultissimū.

Verf. 11. Seruite Domino in timore.) Quia dixit, Intelligite: ut doceat, quæ sit illa uera regum ac principum sapientiā, qua regnis suis, ac propriæ saluti consulere debeant: explicandī gratiā subiūgit, Seruite Domino: ut admoneat tum eos sapienter ac feliciter regnāturos, si Domino seruiant. Quoniam uerō multū refert, quo id animo fiat, addidit, In timore, & exultate cū tremore. quibus uerbis debitā reuerentiā animi Dei timentis erga diuinā maiestatem exigit. Illud, Et exultate cum tremore: potest simpliciter de exultatione illa intelligi, qua reges ac principes in eo exultāt ac tripudiāt, quod omnia posse, tanta opulentiā rerum pariter & potentia freti, uidētur: ut admoneantur, ne interea dum alijs imperantes exultāt, timoris ac tremoris Dei obliuiscantur. Et hic sensus propterea mihi arridet, quod exultandi uerbum absolute positum est. Quod si quis de exultatione spiritus intelligendum putat, quā cum alacritate & gaudio mentis, adiuncto timore, Deo seruendum est: habet Græcum interpretem, astipulantem, simul & Arabicum, qui per exultationem hanc, laudem ac celebritatem Dei intellexit.

Verf. 12. Osculamini filium.) Iterum præcedentis particulæ declaratio subiūgitur. Dixit, Seruite Domino, &c. ut hoc declaret, subiūgit, Osculamini filium. ut doceat, id demum uerē & intelligenter esse Deo seruire, si filius tanquam rex & dominus omnium agnoscatur & colatur. Etenim osculandi uerbo, humilem ac supplicem subiectionem exprimit, qua solent subditi principum suorum uel pedes prostrati, uel manus incurui, in signum omnimodæ submissionis deosculari. Nec præter rationem est, quod non dicit, Osculamini dominum: sed, Osculamini filium: ut innuat osculandum esse Dominum ob eam causam, quod est filius Dei, Dominus ac hæres omnium.

Ne quando

A Ne quando irascatur.) Adhortationi comminationem adiicit futura perditionis, si monitis obtemperare nolint, eo quod breui contra immorigeros & rebelles exarsura sit ira Dei. Non autem uulgare in aliquam & leuiculam ultionem comminatur, sed talem, quæ ita omnem sit reconciliationis copiam amputatura, ut non sit aliquis ex perditione futurus exitus. Et hoc est quod dicit, Et uiam amittatis.

Beati omnes qui confidunt in eo.) Exclamatio est, qua postquã immorigeris perditionem comminatus est, felicitatem omnibus illis pollicetur, qui spem suam ponunt in filium: ut non solum terreantur impij & infideles, sed et consolationem & animi confirmationem habeant pij ac fideles.

Et nunc reges.) Expendendum hic est, cum initio psalmi non solum regum OBSER. ac principum, sed & gentium & populorum Domino ac Christo eius repugnantium meminerit, qua ratione hic reges duntaxat & iudices nominatim ad resipiscentiam uocet. Quis enim dubitat, non solum regibus ac iudicibus, sed & simul uniuerfis gentibus ac populis curandum esse, ut resipiscant, & Domino se ac Christo eius subiiciant? Non excluduntur gentes & populi, sed ob eam causam reges ac iudices nominatim ad resipiscentiam uocantur, quod illi sunt gentium ac populorum capita: quorum cum primis interest, ut Domino subiiciantur, ac populis subiectis ad ueram hanc obedientiam ductores sese prebeant. Duplici siquidem nomine ipsorum est, ut se Domino morigeros subiiciant. Primum, quoniã cum alijs mortalibus potestati illius subiecti, deinde peculiare etiam illius ministri sunt facti, ad hoc ut accepta in subditos potestate, diuinæ uoluntati & ipsi seruiant, & subditos obedientes reddant. Innuat ergo spiritus sanctus hoc loco, per id quod reges ac iudices alloquitur, & ad resipiscentiam hortatur, illorum culpa fieri, quod gentes & populi Domino ac Christo eius aduersantur: ut non frustra scriptum sit, Potentes potenter tormenta patientur. Quid enim peruersius, quàm si, qui à rege subditis prefectus est, ipse primus regem suum agnoscere nolit, omnem potestatem sibi ipsi uindicet, dominum se ac regem constituat, obedientiam subditorum regi debitam in se transferat, authorque illis sit inobedientiæ ac rebellionis? Quis nam præter rationem fieri putabit, si tales prefecti peculiariter ad resipiscentiam uocentur? Immo quis non regis huiusmodi clementiam admirabitur, quod eos ipsos ad resipiscentiam uocare dignatur, quos cum primis tanquam perfidos & rebellionis authores, capitis accersere ac plectere poterat?

Etiam hoc notandum est, quod non dicit, & nunc rebelles, uel tyrani, uel perfidi: sed, Et nunc reges et iudices. Officiorum nomina illis non adimit, licet eos haud immerito aliud uocare posset. Vocat eos adhuc reges ac iudices, ut istis nominibus admoneantur, quid esse debeant, & quid diuinitus sint facti. Discamus hoc loco, quæ debeatur regibus ac principibus reuerentia, quibus officiorum tituli non adimuntur, etiam ubi tanquam rebelles & immorigeri ad resipiscentiam uocantur. Et Apostolus cum 1. Timoth. 2. fideles hortatur, ut pro magistratibus orent, etiam impijs ac persecutoribus regij honoris nomen adscribit: id quod & apostolus Petrus expresse facit, prior epistola cap. 3.

Intelligite.) Notemus hic quid spiritus sanctus à regibus ac iudicibus in re OBSER. gno Christi exigat. Non dicit, Nolite reges ac iudices esse, deponite imperandi ac iudicandi maiestatem: sed, Intelligite, inquit, & erudimini. Seruite Domino, &c. Certè si regibus ac iudicibus nullus esset in regno Christi locus, fidelis admonitoris erat, disertè à regnandi & iudicandi functionibus auocare. Iam cum hoc non faciat, sed tantum exigat, ut intelligentes sint ac Domino subiecti, quis non uidet, quantus sit Anabaptistarum error, quo magistratibus in regno Christi nihil esse loci tradiderunt? Deinde, in eo quod reges ac iudices, Christo rebelles, ut intelligentes sint, admonet: documento nobis esse debet, nihil minus esse quàm sapientiã ac prudentiam,

prudentiam, qua illi regnis suis quàm sapientissimè consultum putant. Quid enim aliud agunt ueritati regni Christi reluctando, quàm ut regnis suis consulant? Iudeorum magistratus dicebant, Ne ueniant Romani, & tollant nostrum locum & gentem, &c. Hæc erat illorum sapiētia & intelligentia. Verùm exitus acta probauit. Vidēs igitur spiritus sanctus reges ac principes ibi potissimum insanire, ubi se supra modum intelligentes esse putant, hortatur eos, ut uerè sint intelligentes, nec se falsa intelligentiæ persuasione seduci patiantur. Quis dabit huic nostro seculo, ut reges ac principes uerè sapiant, nec se male consultorum hominum persuasionibus, in suam ac subditorum perniciem, perpetuò seduci sinant.

OBSER. III. *Erudimini iudices terræ.*) Non solum exigit, ut intelligentes sint: sed & disciplinæ eos, quæ erudiantur, subiicit. Magna est huius loci authoritas, qua reges quoq; & iudices disciplinæ uerbi Dei subiiciuntur. De illa namq; loquitur. Neque immerito. Quorum enim magis interest, ut uerè sapiant, quàm regum ac iudicum? Vnde autem uera intelligentia acquiritur, quam ex disciplina uerbi Dei? Ideo & Deut. 17. Deus regem nominatim ad hoc adstringit, ut sibi librum legis d. describat, secumq; habeat, & in eo noctes ac dies legens Dominum timere discat. At quæso, quos habet hodie Ecclesia, disciplinæ huius minus tolerantes, quàm reges ac principes? Quid ergo mirum est, si pauci inter eos sunt, qui uerè sapiant, atq; intelligenter ac feliciter regnent? Fit itaq; omnium meritisimo iudicio, ut qui Dei uerbo subiici nolunt, impostorum consilijs subiaceant.

OBSER. IIII. *Seruite Domino.*) Notanda est hæc intelligentia, quæ regibus ac principibus præscribitur, fidelis scilicet seruitus. Quæ namq; alia est serui intelligentia, quàm una hæc, ut Domino suo in timore seruiat? Vocantur ergo reges ac iudices ad seruitutem Dei, tanquam ad intelligentiā ipsis competentem. Admonentur itaq; hoc loco, ut sciant tum se feliciter regnatos, quādo potestas ipsorum nihil est aliud quàm seruitus Dei. Hoc est, quando imperando ac præcipiendo non suæ ipsorum libidini, sed diuinæ seruiunt uoluntati: nec tyrannicum illud usurpant, Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas: sed dicunt, Sic uolo, sic iubeo, quia sic diuina uoluntas Mandat, cui soli cuncta subesse decet. Nequeunt satis admoneri, non se rerum dominos, sed seruos esse Dei. Alioqui poterat Propheta dicere, Et nunc reges ac iudices terre sapienter regnate ac iudicate. Quid enim peculiarius ad regem, quàm regnare: & ad iudices, quàm iudicare pertinet? Verùm quoniam alioqui regnandi ac iudicandi titulis plus æquo insolescunt, haud præter rationem factum est, ut seruitutis admoneantur.

Notent hunc locum etiam illi, qui negant regiam potestatem, ac secularem, ut uocant, magistratum, habere quod in causâ religionis agat. Admonet spiritus sanctus reges ac iudices terræ, ut Domino seruiant. Intelligit autem de seruitute quæ Christo filio Dei debetur. Respondeant hic qua in re principes Christo seruire debeant, si in religione nihil prorsus est, quod per eos administrari possit uel debeat. Regnū Christi in cordibus credentium est, & spiritu constat. uerum est. At quod internos animi motus attinet, ne illorum quidem opera aliquid præstare potest, qui uerbum Dei prædicant, nisi accedat spiritus S. afflatus. Quis autem interea sanæ mētis negabit, prædicatione uerbi seruire Domino? Quādo igitur principes potestate sua hoc curant, ut uerbi doctrina retineatur in ecclesia, idololatria & falsi cultus tollantur, ministri Ecclesiæ commodè alantur, & aduersarij reprimantur: deinde uetant, ne nomen Dei blasphemetur: & curant ut pie uiuentes securè agant, impij uerò & irrequieti puniantur & cohibeantur, quomodo Christo non seruiunt? Obijcit hunc locum Augustinus Donatistis, Epistola 50. ubi sic dicit: Nondum autem agebatur, quod paulo post in eodem psalmo dicitur, Et nunc reges intelligite, &c. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges Domino seruiūt in timore, nisi ea quæ

contra

¶ **A** contra Domini iussa fiunt, religiosa seueritate prohibendo atq; plectendo.
 Aliter enim rex seruit, quia homo est: aliter, quia etiam & rex est. Quia ho-
 mo est, ei seruit uiuendo fideliter: quia uero etiam rex est, seruit, leges iusta
 precipientes, & contraria prohibentes conuenienti uigore sanciendo. Sic
 seruiuit Ezechias, lucos & templa idolorum, & illa exelsa quæ contra præ-
 cepta Dei fuerant constructa, destruendo. Sic seruiuit Iosias, talia & ipse fa-
 ciendo. Sic seruiuit rex Niniuitarum, uniuersam ciuitatem ad placandum
 Dominum compellendo. Si seruiuit Darius, eicolum frangendum in pote-
 statem Danieli dādo, & inimicos eius leonibus ingerendo. Sic seruiuit Na-
 buchodonosor, de quo diximus, omnes in regno suo positos a blasphemando
 Deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt reges Domino, in
 quantum sunt reges, cum ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non possunt fa-
 cere nisi reges. Cum itaq; nondum reges Domino seruirent temporibus a-
 postolorum, sed adhuc meditarētur inania aduersus eum, & aduersus Chri-
 stum eius, ut prophetarum prædicta omnia complerentur: non utiq; tūc po-
 terant impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo tem-
 porum uolebatur, ut & Iudæi occiderent predicatorum Christi, putantes se
 Deo officium facere, sicut prædixerat Christus, & gentes fremerent aduer-
 sus Christianos, & omnis patientia martyrum uinceret. Postea uero quā
 cœpit impleri quod scriptum est, Et adorabūt eum omnes reges terræ, om-
 nes gentes seruiant illi: quis mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in
 regno uestro, a quo defendatur uel oppugnet ecclesia Domini uestri: Non
 ad uos pertineat in regno uestro, quis uelit esse siue religiosus siue sacrile-
 gus. quib. dici nō potest, non ad uos pertineat in regno uestro, quis uelit pu-
 dicus esse, quis impudicus? Cur enim, cum datum sit diuinitus liberū arbitri-
 um, adulteria legibus puniantur, & sacrilegia permittantur, &c. Hæc ille.

¶ **B** Obijciunt quidam ecclesiam apostolorum, in qua nihil potestatis fue-
 rit regibus, principibus ac reliquis magistratibus: indeq; colligendum pu-
 tant, etiam posteriorib. seculis nullum esse debere usum Magistratus in Ec-
 clesia. Boni homines, dedissent apostolorū ætati fideles reges ac principes,
 uidissent utiq; usum illorū ac seruitutem Domini in Ecclesia. Iam cum impij
 essent ac persecutores, quis nā apostolorū eos ad seruiendū in ecclesia Do-
 mino adhortandi causam habuisset? Obiectioni huic et Augustinus Episto-
 la 48. ad hunc modum respondit: Non inuenitur exemplum in euangelicis
 & apostolicis literis, aliquid petatum a regib. terræ pro Ecclesia, & contra
 inimicos ecclesiæ. Quis negat non inueniri? Sed nondum implebatur ista
 prophetia, Et nūc reges intelligite & erudimini qui iudicatis terram, Serui-
 te Domino in timore. Adhuc enim illud implebatur, quod in eodem psal-
 mo paulo superius dici, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt
 inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduer-
 sus Dominum & aduersus Christum eius. Veruntamen si facta præterita in
 prophetis libris figura fuerunt futurorū, in rege illo, qui appellabatur Na-
 buchodonosor, utrumq; tempus figuratum est, & quod sub apostolis ha-
 buit, & quod nunc habet ecclesia. Temporibus itaq; apostolorum & mar-
 tyrum illud implebatur quod figuratum est, quando rex memoratus pios
 & iustos cogebar adorare simulacra, & recusantes in flammis mittebat.
 Nunc autem illud impletur, quod paulo post in eodem rege figuratum est,
 cum cōuersus ad honorandum Deum uerum decreuit in regno suo, ut qui-
 cunq; blasphemaret Deum Sidrac, Misac, et Abdenago, poenis debitis sub-
 iaceret. Prius ergo tempus illius regis significabat priora tempora infideli-
 um regum, quos passi sunt Christiani pro impijs: posterius uero tempus illi-
 us regis, significauit posteriorum regum iam fidelium tempora, quos pati-
 untur impij pro Christianis. Hæc ille. Quibus eundem errorem in Donati-
 stis fuisse, & a sancto hoc uiro fortiter repressum esse uidemus.

In timore.) Primum hic notandum est, quod seruituti adiungitur timor. v.

OBSER.

d Seruo-

Seruorum est, timere Dominum, cui seruiunt. Sic Malach. i. Si Dominus ego sum, ubi est timor meus, dicit Dominus exercituum. Deinde obseruandum est, quod timor hic qui Domino debetur ab omnibus, sicut Ecclesiastes cap. ult. docet, regibus & iudicibus terræ peculiariter, tanquam peculiaribus Dei seruis imponitur. id quod magna ratione à spiritu sancto factum esse, credendum est. Sicut enim cum primis regum ac iudicum est, intelligere, erudiri, ac seruire Domino: ita & peculiariter ad eos pertinet, ut Dominum, cui seruiunt, timeant. Et præterea admonitione hac etiam ob eam causam opus habent, quod præter timorem Dei nihil est, quo quasi freno quodam in officio retineantur, ne in tyrannidem ac quidlibet audendi temeritatem excurrant. Subditi timore magistratus cohiberi possunt, ne quid delinquant: at ipse magistratus nisi timore Dei restringatur, omnium facillime insolescet, & pro libidine dominabitur. Sic iudex ille iniquus in Euangelio, qui nec Deum timebat, nec homines reuerbatur, uiduæ oppressæ succurrere nolebat.

LUC. 18.

OBSER.
VI.

LUC. 10.

Et exultate cum tremore.) Pro gemina, quam supra assignauimus, huius parti culæ sententiæ, nascitur etiam gemina obseruatio. Si de ea exultatione intellexerimus, qua reges ac principes in eo quod subditis imperant, exultant, admonemur, cauendum esse magistratibus, ne ita exultent imperando, ut interea timorem ac tremorem, quo ipsos cum primis Domino seruire concernit, abijciant: sed exultationi illi tremorem erga Dominum adijciant, atque ita temperanter ac moderatè exultent. Carnis enim ingenium est, ut exultando dissoluatur. unde & apostolos suos Christus admonuit, ne in hoc exultarent, quod dæmonia ipsis subijcerentur. Videbat enim eos ob eam causam exultantes. unde & dicebant, Domine etiam dæmonia subijciunt nobis in nomine tuo. Si uerò de exultatione spiritus intellexerimus, qua non in gloria terreni regni, sed in ipso Domino, cui seruiunt magistratus, exultandum admonet Propheta: notandum est, quomodo etiam hic coniungantur exultatio & tremor, res inter se diuersissimæ, iudicio carnis, sed usu & exercitio spiritus coniunctissimæ. Exigitur exultatio spiritus ab illis qui reliquis imperant, qua uidelicet alacres sint, & exultantes in Domino cui seruiunt. Primum enim felicitatis loco censendum est, seruire Domino. Ob hanc se seruitutem reges ac principes magis, quam propter terreni imperij gloriam felices iudicare debent. Deinde & Dominus ipse hoc ab illis exigit, cui non probatur coacta seruitus, quæ spiritum gignit tristem ac tergiuersantem. Huic autem exultationi adiungitur tremor, qui illam moderetur, ne mentes etiam in Domino exultantium, dissoluantur ac diffluant. Vt enim diuina bonitas meritò seruientes sibi, exultantes & alacres: ita iusticia eius & infinita maiestas, rectè trementes ac reuerentes reddit. Vtrumque hunc affectum parit amor erga Dominum sincerus & integer. Vxor maritum suum diligens, seruendo illi & exultat, & tremit. Ament principes Dominum, & proculdubio seruiant illi iuxta propheticam hanc admonitionem, cum exultatione & tremore. Cogitent, quàm ipsi à seruis suis utrumque exigant, ut & animo alacri & exultabundo, & iuxta cum tremore ac reuerenter imperata faciant, atque tales etiam seipso Domino sistant.

OBSER.
VII.

Osculamini filium.) Notandum hoc loco est, quæ sit uera illa seruitus Domini, de qua dictum est supra, Seruite Domino in timore: nempe, qua filius Dei Christus Rex ac Seruator cognoscitur & colitur. Hac discernimur Christiani à ludæis & Turcis, qui & ipsi serui ac cultores ueri Dei uideri uolunt: uerum ita, ut filium Dei, cui pater omnem potestatem dedit, excludant, atque ita patrem in filio respuant. Sicut enim pater in filio colitur, ita rursus in illo contemnitur ac respuatur. Sunt itaque ludæi ac Turci, prophetica huic admonitioni inobedientes, nihil minus quàm cultores Dei, quem in filio summa contumelia afficiunt.

Expendamus etiam hoc, quanta sit ista Christi filij hominis, maiestas, potentia,

A tentia & gloria, quod ad pedum illius oscula reges terræ, absq; ulla discriminatione, quanti quanti sint, uocantur. Quis nam mortalium ab hac submissione excipitur, quando illa ipsis quoque regibus imponitur? Vidit hoc Romanus Pontifex, ideoq; ut primatum super omnes Christianos & obtineret & retineret, eò contendit, ut osculo pedum ab Imperatoribus, regibus, ac summis primatibus adoretur, atq; ita gloriam hanc Christi, quam ille nemini suorum communicauit, falso nominatus uicarius, in se transtulit. Verum scriptum est, Qui se ipse exaltat, humiliabitur. Sententiæ huius uis & ueritas, sedem hanc superbæ, tanquam Domino exosissimam, ad ipsum usq; fundum inferni cum Satana illius authore deturbabit.

Ne quando irascatur.) Hostes itaque Christi, non solum irridētur à Deo tanquam stulti & infani, sed iræ illius tanquam impij & rebelles subiiciuntur, Si non terret irrisio stultos, terreat ira Dei rebelles & impios. Cogitent quàm sit ipsorum ira terribilis & horrenda subditis: rationemq; ineant, nisi prorsus omni ratione destituti sunt, quàm sit ipsis ira Dei, cui nemo resistere potest, intolerabilis & horrenda futura. Quod autem ad consolationem Christi fidelium attinet, colligamus ex hoc loco, quàm sint Deo patri accepti ac dilecti, qui Christum filium eius osculantur & colunt. Si namq; irascitur illis qui hunc respuunt, quis dubitat illi acceptissimos esse qui eum amplectuntur, & adorant. Fuerit siquidem omnium absurdissimum, irasci immorigeris, & iuxta non fauere ac bene uelle morigeris. Quis enim ut iniquissimus tyrannus, inter morigeros & immorigeros non discriminat? Absit igitur, ut Deo iniquitatem hanc demus, quæ in tyrannis quoque ægrè reperitur.

OBSER.
VIII.

Et amittatis uiam.) Notandum hic est, uiam gratiæ Dei præcludi illis, qui Christo per impoenitentiam reluctantur, atque iram Dei ob eam causam in se prouocant. Non omnis ira Dei salutis uiam delinquentibus occludit. Nam & filijs suis irascitur, & delinquentes castigat: sed ita, ut interim aditum illis ad thronum gratiæ non deneget. At illis qui Christo se subdere nolunt, ita irascitur, ut prorsus eos à uia gratiæ ac salutis excludat. Nec immerito. Est enim Christus ostiū, uia & uita, nec fieri potest ut extra illum quicquam gratiæ uiam teneat.

OBSER.
IX.

Cum exarserit breui ira eius.) Duo sunt hic notanda. Vnum, iram Dei aduersus hostes Christi fore uehementissimam. Innuitur hoc cum dicit, Cum exarserit ira eius. Alterum, exarsuram hanc breui. Colligamus hinc alia duo: nempe gratiam Dei Christi fidelibus paratam fore amplissimam: deinde breui futurum, ut hanc consequamur. Seruiat hæc particula contra tentationem dilationis.

OBSER.
X.

Beati omnes qui confidunt in eo.) Diligenter notanda est hæc exclamatio. Primum in eo quod non dicit, qui sine peccato, uel prorsus iusti sunt: sed, qui confidunt in eo. Deinde in eo, quod non aliquos tantum, sed omnes in unum, qui in eo cōfidunt, beatos esse prædicat. Videmus itaq; hoc fiduciæ in Christum dari, ut cum exardescet ira Dei aduersus impios, securi sint credentes in illum futuri, id quod Christus ipse sæpenumero inculcauit, uitam æternam in se credentibus pollicitus.

OBSER.
XI.

PSALMVS TERTIVS.

PSALMVS DAVID, CVM FUGERET A
facie Absalom filij sui.

ARGVMENTVM PSALMI.

Admiratur hoc psalmo Propheta multitudinem hostium suorum contra se insurgentium: uerunt simul exprimit, quæ sit erga Deum fiducia, & quàm securus omnium aduersariorum suorum conatus suscipere deq; faciat. Auxilium etiam Dei implorat, certus futurum esse, ut hostes diuinitus puniantur,

d 2 antur,

antur, ac populus sibi concreditus diuina benedictione potitur. Quando uero psalmū hunc composuerit, ipsa docet Epigraphe, quæ historiæ Absalonis 2. Sam. 15. & 16. descriptæ, meminit.

Vsus psalmi.

Seruit hic psalmus omnibus seruis Dei, præcipue in magistratu constitutis, qui per improbitatem siue subditorum, siue aliorum haud secus exagitantur, quàm si Domino ipsi displiceant, et ab illo sint proiecti. Admonentur illi præsentis Davidis exemplo, quàm constanti debeant à Domino, cui seruiunt, pendere fiducia, opemq; illius implorare, nec de illa dubitare: cum certum sit, eum seruorum suorum preces exaudire, & rebelles opprimere. quod non modò psalmus hic, sed & ipsa historia declarat.

Diuisio psalmi.

- 1 Sunt autem quatuor huius psalmi partes. Prima admirationem habet de multitudine hostium: Ver. 1. & 2.
- 2 Secunda, fiduciam erga Deum, & securitatem contra impetum hostium, quamuis multorum, exprimit: Ver. 3. 4. 5. & 6.
- 3 Tertia, diuini auxilij inuocationem ponit: Ver. 7.
- 4 Quarta psalmum fiduciali epiphomate claudit: Versu ultimo.

PRIMA PARS.

Ver. 1.

Domine, quàm multi sunt qui tribulant me: multi insurgunt aduersum me.

2

Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo. Selah.

LECTIO.

Domine, quàm multi sunt.) Græcus illud, *ὡς πολλοὶ ἐπὶ ἐμοὶ ὀνείδωντες*, reddidit, *πῶς πολλοὶ ἐπὶ ἐμοὶ ὀνείδωντες*, id est, quid multiplicati sunt: ut non solum de multitudine hostium admiretur Propheta, sed & rationem illius inquirat.

Multi dicunt animæ meæ.) Ebr. *לנפשי*. Kimhi idem putat esse atq; *לנפשי*, id est, de anima mea: sicut illud Gen. 26. *וַיִּשְׁאַל לְאִשְׁתּוֹ הַמִּקְדָּשׁ לְאִשְׁתּוֹ*, id est, Et interrogauerūt uiri loci uxori eius: pro, de uxore eius. Verum nō est opus, ut ad hūc modum legamus. Simpliciter dicit eam loquutionem animæ suæ, id est, in animam suam dici.

Non est salus ipsi.) Chaldaeus habet *לֹא יִשְׁלַח לָהּ*, id est, Non est redemptio ei. Arabs reddidit, Non est tibi liberatio.

Selah.) De hac uocula nihil certi traditur, neq; ab Ebræis ipsis, neq; à Græcis, qui loco illius *διὰ τὴν ἀλμα* ponunt: neq; à Latinis, qui illam dissimulant, sicut & Arabes. Chaldaeus uertit per *לְעַלְמֵי*, id est, in secula. Alij dicūt idem esse atq; *בְּאֵמֶת*, id est, in ueritate, ac certò. Alij arbitrātur respirationis, alij uocis exaltandæ, alij animi intendendī notam esse. In hac sententiarum uarietate satius est silere, quàm opinionem opinionibus addere. Proinde uisum est dictionem hanc suis locis, absque ulla uersione, ut in Ebræo habetur, apponere, ac sensum illius cuiuslibet liberum permittere.

EXPLANATIO.

Ver. 1. 2.

Domine quàm multi sunt.) Hac prima psalmi parte Propheta de eo admiratur, quòd nō uni & alteri, sed tam multis factus sit inimicis obnoxius, ita ut non exteros modò, Philisteos, Ammonitas, Moabitas, Idumæos, &c. sed & subditos suos, imò ipsum quoq; filium, cum singularibus amicis, hostes patiat. Admirationis huius uehementiam per id exprimit, quòd non simpliciter dicit, Domine, multi sunt qui tribulāt me: sed, Domine, quàm multi sunt: & quòd secundò ac tertio multitudinis dictionem repetit, dicens: Multi insurgunt aduersum me, multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo, &c. Quibus singulis particulis illud Quàm, repetendum esse apparet, ut legamus, Quàm multi insurgūt aduersum me: Quàm multi dicunt animæ meæ, &c. Admiratur autem non solum de multitudine inimicorum suorum, sed & de maliciosis illorum conatibus queritur, quibus ipsum tribula-

Id est, in animam suam dici.

Abulabāt, ac rebellando impugnabāt: & præcipuè de eo quòd nō solū cogitabant, sed & confidenter dicebant, nullam ipsi amplius salutem esse in Deo, quasi ab illo quoq; proiectus esset, atq; hoc nomine confidentius ac pertinacius contra ipsum insurgēbant, quòd arbitrabantur neminem prorsus futurum à quo cōseruaretur, ne Deum quidem, à quo fuerat sæpenumero manibus Saulis & aliorum inimicorum ereptus.

Domine, quā multi sunt qui tribulant me.) Videmus hoc exemplo, quid expectandum sit bono principi, si quando principatus ipsius felicitas non nihil inclinet. Vbi rebus prosperis utitur, multos numerat amicos, à quibus per assentationem colitur: uerū si aduersa ingruant, non solum deseritur, sed & hostes ferre cogitur, quos antea amicorum loco habebat.

OBSER.

Deinde, notandum est, diuina prouidentia fieri, ut etiam pii ac boni inimicorum multitudine exerceantur, & humiliētur. Quæ namq; Dauidi per coniurationem filij Absalom acciderunt, disciplina Domini contigerunt, quam illi propheta Nathan prædixerat. Siquidem in manu Dei est, facere ut uel amicorum multitudine colamur, uel multis inimicis contra nos insurgentibus infestemur, & humiliemur. Quod ergo boni ac fideles in hoc mundo inimicorum multitudine grauantur, nō solum maliciæ filiorum huius sæculi, quorum infinita multitudo est, sed cum primis diuinæ est adscribendū prouidentia, quæ omnia ad salutem electorum dispensat & tēperat.

Tertiò, quod aut de multitudine inimicorū Dauid cum admiratione queritur, indicium est, quòd se immeritum iudicat, qui multis sit exosus, & quòd id ipsum malè habeat. Alioqui hac dere nec quereretur, nec admiraretur merito. Notandum igitur hic est, quā molestum sit homini pio, innocenti, & de rebus humanis bene merito, si incidat in multorū, præcipuè cognatorum ac familiarium, inimicitiam, cum cupiat prodesse omnibus, obesse nemini: malitq; omnium, quantum in se est, amicitiam, quā alicuius inimicitiam. Sic & Hieremias eadem molestia affectus dicebat: Væ mihi mater mea. Quare genuisti me uirum rixæ, uirum discordiæ in uniuersa terra? Non scenerauī, nec scenerauit mihi quisquam, & tamen omnes maledicunt mihi. Pii, boni, & honesti uiri, ut pro animi sui bonitate bene uolunt omnibus, ita uicissim aliorum amicitia delectantur, & inimicitia grauantur. Mali animi indicium est, susq; deq; facere, ameris ne uel odio habearis ab illis quibus cum uiuendum est.

Hier. 15.

Quartò. Quòd non solum admiratur & queritur Propheta, sed id in conspectu Dei facit, dicēs, Domine, quā multi sunt qui tribulant me, cum tamen in eam calamitatem ab ipso Domino coniectus esset, documento nobis sit, non esse absurdum in oculis Dei queri de afflictionibus diuinitus illatis. Alioqui, cum omnia aduersa pijs diuina dispositione inferātur, de nulla unquam tribulatione Deum rectè interpellarent.

Multi dicunt animæ meæ.) Notandum hic est, quo loco sit pio homini fiducia de salute Dei concepta. Dicit Propheta quod inimici dicebant, Non est salus ipsi in Deo, dictum esse animæ suæ: id est, uerbum hoc animam suam ueluti mucrone quodam transuerberasse. Nihil enim minus ferre potest animus pius, quā ita proiectum esse à Deo, ut in illo non sit amplius ulla speranda salus, in quem unum ille omnem fiduciam coniecit. Graue est, deserī ab omnibus, nec ullo humano potiri præsidio: uerū omniū grauissimum est, ab ipso quoq; Deo deserī. id quod Christus ipse in cruce sensit, cum diceret, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me?

OBSER.

Non est salus ipsi in Deo.) Notanda est hæc uox impiorum. Animabant sese mutuo his, ad prosequendum conceptum facinus, ut ob id animosius cōtra Dauidem insurgerent, quod uideretur à Deo derelictus, à quo sæpe fuerat in maximis periculis conseruant: sicut alibi dicunt, Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum. Ergo impiorū quoq; testimonio frustra

OBSER.

III.

stra impetitur quamuis à multis ac potētibus, cuius salus adhuc in Deo est. C
Tanta uidelicet est ueritatis huius certitudo, quod perdi nequeat, quisquis
diuina protectione potitur, ut hanc & impij cognoscant. Cur ergo non
& ipsi spem suam in illum collocant? Videmus ergo, non esse satis scire
quod Deus sit, & quod ille suos tutetur, nisi adsit & ea fides, quæ bonitate
illius nitatur.

Simul & hoc notemus. Si cognouerunt regi suo nullam salutis spem reli-
quam esse in Deo, cur hac in re, uerè misera, illi non condolent? Sed tam ab-
est, ut calamitate regis sui à Deo, ut putabant, deserti, ad commiserationem
flectantur, ut pro malicia sua inde potius perdendi illum occasionē & con-
siliū capiant. Expressum est hic maliciosum & hostile impiorum homi-
num ingenium.

SECUNDA PARS PSALMI.

- 3 Tu autem Domine protector meus es, gloria mea, & exaltans
caput meum.
- 4 Voce mea ad Dominum clamabo, & respondebit mihi de mō-
te sancto suo. Selah.
- 5 Ego recumbam, ac dormiam, euigilabo: quoniam Dominus
sustentabit me.
- 6 Non timebo myriades populi, quæ me circumquaque ob-
sident.

LECTIO.

Tu autem Domine protector meus es.) Ebr. ראתה יהוה מגן בערי, id est. Et tu
Domine scutum pro me. qua metaphorica loquutione nihil dicit aliud,
quàm Dominum esse protectorem suum. ut rectè reddiderit Græcus, οὗ δὲ
κύριου ἀντίληψιν ὡς ἐγὼ εἶ. Et Arabs, Et tu Domine adiutor meus. Ego recūbam,
ac dormiā, euigilabo, &c. Ebr. אני שכבתי לאישנה הקיצוני, id est: Ego iacui,
& dormiā, euigilaui. Arbitror autem satis constare, commodius esse ut
reddamus, Ego recumbam, ac dormiā, euigilabo: præsertim cum sequa-
tur בי יהוה יסמכני, id est, quoniam Dominus sustentabit me. quem-
admodum & Græcus hanc particulam reddidit, δτι κύριος ὡς
ἀντιλήψεται με.

Nō timebo myriades populi.) Sic & Græcus reddidit. Chaldeus uerò sic, רעב
לא אחזל ממצותא, id est, Non timebo à contentione populorum. Varie-
tatis huius causa est, quod רב & רוב non solum multitudinis, sed & cōten-
tionis significationē habēt. unde מריבה id est contentio deducitur. Verūm
quia nō est in Ebreo ריבות, sed duplicata litera ב ריבות, ut deducta sit hæc
dictio non à רוב, quod cōtendit, sed à רבב, quod multiplicauit significat: cer-
tius est ut legamus à myriadibus populi, quàm à contentionibus populi.
Arabs multitudinis dictionem posuit, dicens, A' multitudine.

Ver. 3.

Quæ me circumquaq; obsident.) Ebr. אשר סביב שתי עלי, id est quæ per circui-
tum posuerunt aduersum me. Græcus sic: τῶν κύκλῳ σιωπευμένων μοι, id est
quæ per circui tum simul insidiantur mihi.

EXPLANATIO.

Tu autem Domine protector meus es.) Hæc est altera psalmi pars, qua se cōtra
occurrentem tentationem firma fide ac fiducia confirmat. Quoniam aduer-
sarij dicebant, Nō est salus illi in Deo: contra hanc falsissimam illorum per-
suasionem, qua ad rebellandum animabantur, magna fide & asseueratione
ad Deum dicit: Tu autem Domine protector meus es, gloria mea, & exal-
tans caput meum. Q. d. Insaniunt contra me inimici mei hoc nomine, quod
deseruisse me Domine, nec ullam amplius rationem mei habiturus uideris:
uerūm decipiuntur, secp ipsos, nō me. temeritate sua perdent. Noui enim o-
mnium certissimè, te meum esse protectorem, quod sæpenumero expertus
sum,

Asum. scio item, quod in hanc regum gloriam exaltatus sum, non esse per me. am ambitionem, neque cuiusquam mortalium studium, sed per te factum: ut tu uere sis gloria mea, & exaltatio capitis mei. Itaque non mihi aduersantur inimici mei, sed tibi: neque tam contra me. quam contra te insurgunt. Illud, Exaltans caput meum: licet hoc pro exaltatione in regnum accipiatur, inuenias tum alibi sumi pro liberatione ex periculis: ut infra psal. 27. uer. 6. & in historia Ioachim regis Iudah. 2. Reg. ultimo.

Voce mea ad Dominum clamabo.) Hæc est fiducia prophetæ erga Deum pro re- Ver. 4.
 ctorem suum, ex fide præmissa & certitudine conscientie ortum habens. Loquitur sibi ipsi, sed magna fiducia ac spe potiundi diuinitus auxilij solatur, quod certus sit exauditorium Deum preces suas. Notanter autem, non simpliciter dicit, Clamabo ad Dominum, & respondebit mihi: sed ut emphasim fiducie suæ erga Deum exprimat, Voce mea, inquit, ad Dominum clamabo, & respondebit mihi de monte sancto suo. Q. d. Usque adeo non sum abiectus à Deo, ut sciam illum uocem meam in ipso cælo. monte sancto suo, exauditorium, mihique responsurum. Eiectus sum à loco sanctuarij ac tabernaculi Dei, quod in Hierusalem est: uerum adhuc mihi accessus ad montem sanctum Dei coelestem illius habitationem patet, ubi preces meæ audientur, optatumque auxilium contra rebelles impetrabunt.

Si legeris cum Græcis in præterito ad hunc modum, Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo: commemoratio est accepti olim coelestis auxilij, ad hoc, ut in præsentis tribulatione fiduciam ac spem denuo potiundæ opis obfirmet: id quod illi solenne est.

Ego recumbam, ac dormiam.) Hi duo uersus, 5. & 6. securitatem exprimunt, animi Ver. 5.
 firma fiducia in protectione Dei conquiescentis. Ego, inquit, interea dum inimici mei insaniunt, tumultuantur, & nescio quam rerum perturbationem parturiunt, ita ut & somnum oculis suis ægerrime admittant, absque omni sollicitudine suauissime dormiam, & placide euigilabo, haud aliter, quam si in ipso sinu Dei mei, quo nullus terror appropriat, conquiescā. Causam huius securitatis tribus uerbis complectitur, dicens, Quoniam Dominus sustentabit me: ne securitas ista temeritatis potius sit, quam certæ fiducie.

Mox subiungit, quam hac fiducia diuinæ sustentationis fretus, quam- Ver. 6.
 uis innumerā hostilis ac rebellis populi multitudinem, etiam circumcirca castrametantem, seque obsidentem, haudquaquam timeat, dicens: Non timebo myriadas populi, &c. Loquitur autem de populo Israelis, qui uniuersus 2. Sam. 5.
 Absalonem toto corde sequebatur.

Tu autem Domine protector meus es.) Notandum hic est ingenium fidei, quomodo illa sese in tentationibus gerat. Magna premebatur calamitate pijs- OBSER.
I.
 mus rex, quam non ignorabat diuinitus ac merito immissam. Eijciebatur regno per filium ac populum rebellem: sentiebat se multis factum exosum, quod & supra prima psalmi parte conquestus est: sciebat uulgo spargi, desertum esse se à Deo, nec ullam sibi amplius salutis spem esse reliquam. His ueluti machinis impetitus, fidei beneficio firmus & infractus perstat, dicens: Tu autem Domine protector meus es. Cogitemus hic, quam sit fidei natura admirabilis, qua Dauid hic contra conscientiam grauissimi facinoris in Vriam commissi, contra comminationem propheticam, contra ipsam rerum præsentium & urgentium conditionem ac dispositionem, contra uulgatum ac publicum de se iudicium, constantem sibi adhuc diuinam protectionem pollicetur. Quæso quid uspiam dabis ex omnibus rebus ac uiribus humanis, quod tali fidei in rebus aduersis & afflictis comparari possit? Rex erat Dauid, opes habebat regias, potentiam regiam, gloriam regiam, splendorem nominis ex bellis feliciter gestis eximium, incomparabilem rerum gerendarum dexteritatem, usum & experientiam:

uerum quid hec omnia tanta calamitate pressio conferebant, quod uni huic fidei adæquari queat: Regnum, regni potentia, gloria, opes, obediētia subditorum, & quæ huius generis erant alia, uno illi die abripiebantur: at fides ista ubiq; uictrix, quam Dominus omnia posse dicit, sola indiuidua comes, et bonum ἀλάωτος, piissimū pectus in hisce calamitatibus indiuisse comitabatur & erigebat.

OBSER.

I.

Notanda est etiam metaphora, quam Ebr. habet, dicens, Et tu Domine, ירצני, id est scutum pro me, uel circa me: qua pulchrè, quasi ob oculos, diuina protectio in rebus aduersis depingitur. Sicut enim usus scuti in bello & conflictu est, ut iacula & ictus, id est totum illum hostilem impetum in se excipiat, sustineatq; & inuicto robore uincat, adeoq; militem illasum custodiat, ac uictorem reddat: ita diuina protectio pro suo robore, prorsus inuicto, animum credentem fortiter tuetur, & quauis superata tentatione ubiq; uictorē reddit. Sicut ergo miles, firmo ac fido scuto protectus, hostilem incursum, ita pius ac fidelis animus diuina protectione munitus, quauis tentationem securus excipit ac uincit.

OBSER.

II.

Gloria mea, & exaltans caput meum.) Notemus hic, quomodo piissimus rex diuinæ protectionis in se fidem ex eo cōfirmet, quod sciebat se ab ipso Deo in gloriam ac sublimitatē regni, unde à filio impio ac populo rebelli deturbabatur, exaltatum. Ideo postquam dixit, Et tu Domine scutum pro me: particulam hanc subiecit, dicens: Gloria mea, & exaltans caput meum. Obseruamus igitur hoc loco. Primum etiam regi quamuis à Deo constituto, quamuis iusto, quamuis potenti, ac gestarum rerum gloria claro, opus esse diuinæ protectionis: idq; aduersus ipsum populum sibi subiectum, nedum cōtra externos, & ex professo hostes. Deinde protectionem hanc nō deesse illis, quorum gloria Dominus est, quorum capita non ambitio & regnandi libido, sed dispositio diuina in sublime erexit. Tertiò, quantum fidei & animi illis adferat in rebus aduersis hæc conscientia, qua sciunt se diuina uolūtate magistratus functione ac gloria sublimatos.

OBSER.

III.

Voce mea ad Dominum clamabo.) Videmus hic unde nascatur fiducia inuocandi Dominum in tribulationib. Ex fide uidelicet, qua Deum protectorem nostrum esse credimus, sine hac fide nemo Deum uerè & ex animo inuocabit. Vnde & Apostolus Rom. 10. dicit, Quomodo inuocabūt eum in quem non credunt? Notandum autem, quod non simpliciter dicit, Voce mea ad Dominum loquar, uel orabo, sed Clamabo: ut ardentem inuocationem intelligamus, qualis eorum esse solet, qui in afflictionibus animo angustiato ad Deum suspirant & uociferantur: uideamusq; etiam in animo fideli ac fiducia erga Deum prædito, locum habere cordis anxietatem. Alioquin unde hæc ad Deum uociferatio piissimo regi, de qua dicit, Voce mea ad Dominum clamabo?

OBSER.

IIII.

Et respondebit mihi.) Notandum hic est, quæ sit certitudo fiduciæ huius ex fide natæ, qua Deus tanquam protector in rebus afflictis inuocatur. Nihil hic est uacillationis, nihil hæitationis. Respōdebit, inquit, mihi: id est, exaudiet, & iuuabit me. De hac certitudine loquitur Apostolus Iacobus cap. 1. dicens: Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à uento mouetur ac circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiet aliquid à Domino. Et certè non est falsus fidelis rex. Sicut credidit, ita & exauditus est & adiutus à Domino.

OBSER.

V.

De monte sancto suo.) Adfert hæc particula magnam consolationem animo pio, ex populi Dei ecclesia eiecto, & condemnato. Locus orandi erat in tabernaculo Dei tū Hierosolymis cōstituto. Huius copia erat in hac calamitate piiss. regi erepta. Verum in eo se solatur, quod aditus ad montē sanctum Dei, ipsum uidelicet cœlum, precationibus suis adhuc patet. Sit hoc solatio excommunicatis & proiectis, quibus ecclesia malignantiū, nullam ampli-

us in

Aus in Deo salutem esse dicit, quod adhuc clamantibus ipsis accessus est ad montem sanctum Dei.

Ego recumbam ac dormiam.) Haecenus de fide quaedam ac fiducia pijsimi re- OBSER. VI
gis erga Deum notauimus. iam consequenter & securitas illius obseruanda uenit, qua duobus istis uersibus 5. & 6. recubiturum se ac dormiturum dicit, nec formidaturum etiam myriadas populi se circumquaq; obsidentis. Magnum donum Dei est, securum esse in rebus aduersis, ac liberum ab omni metu periculi: sicuti uicissim magna miseria est, non solum expositum esse rebus aduersis, sed & metu illarum excruciarī, quo plerunq; animus anxius magis adfligitur, quam dolore praesentium tribulationum. Verum, ut donum hoc a falsa securitate distinguatur, obseruandum est primum, unde uera ista securitas oriatur, deinde qualis in se sit. Multa disputant philosophi, de abiiciendo futurorum malorum metu, & animi securitate retinenda: argumenta q; colligunt undiq; quibus persuadeant, stultum esse si quis sibi ipse miseriam hanc metus & anxietatis asciscat, cum illa quae timentur, fortasse nunquam uentura sint: uel si uentura sint, tantum non sint allatura mali, quantum animus metu percussus suspicatur ac timet. Ideo que homini sapienti, prudenti, forti & honesto, eam securitatē tribuit, ut ad omnia, quantumuis magna ac multa imminetia pericula, philosophiae & uirtutis suae beneficio sit impeterritus. Ad haec reperiuntur, qui nescio qua temeritate ac desperatione ad quauis futura mala prorsus securi sunt, & omni metu uacui, dicentes: Desperauimus, post cogitationes nostras ibimus. At hic noster in rebus aduersis securus est, nec uirtutis suae persuasione, nec aliqua desperationis temeritate, sed ex fide ac fiducia diuinæ protectionis. unde & causam securitatis suae adiiciens, dicit: Quoniam Dominus sustentabit me.

Ita & Prouerb. 3. legitur: Si dormieris, non timebis: quiesces, & suauis erit somnus tuus: nec pauebis repentino terrore, ab irruentibus in te potentatibus impiorum. Dominus enim erit a latere tuo, & custodiet pedem tuum, ne capiaris. Ex hac fiducia, uera nascitur animi securitas.

Deinde notandum est, qualis sit ista piorum securitas. Qui uel propriae uirtutis suae persuasione, uel animi leuitate ac temeritate securi sunt, opem Dei non implorant: at animus piorum, quantumuis securus sit, nihilo tamen minus ad Deum pro auxilio clamat. sicut hic noster supra dixit, Voce mea ad Dominum clamabo. Nam ex eadem fide, unde securitas ista nascitur, prouenit etiam ardens diuinæ opis inuocatio. Est itaque piorum securitas multum diuersa a philosophica illa, & ea quae leuius ac temerariorum hominum est: siue fontem illius, siue qualitatem respicias.

TERTIA PARS PSALMI.

Surge Domine, serua me Deus meus, quoniam percussisti om- Ver. 7.
nium inimicorum meorum maxillam, dentes impiorum contriuiisti.

Illud, Quoniam percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, Graecus sic reddidit, ὅτι σὺ ἐπέταξας πάντας τοὺς ἐχθράνους μοι ματαίως. id est, Quia tu percussisti omnes eos qui inimicantur mihi frustra. Ebr. est. נָחַל id est, gena uel maxilla, quod Graeca editio habet ματαίως, id est frustra: intelligens non Deum frustra percussisse inimicos Dauidis, sed hos Dauidi frustra, id est sine causa inimicatos. Chaldaeus uero Ebraeum sequutus, uertit נַחֲלָם, id est, maxillam eorum.

EXPLANATIO.

Habet hic uersus implorationem diuini auxilij, qua Propheta id qd supra uer. 4. dixit, nempe, Voce mea ad Dominum clamabo, iam adimplet. Est autem haec tertia psalmi pars bimēbris. Nam primum excitat Deum uelut dormientem, ut se cōseruet, cum dicit: Surge Domine, serua me Deus meus. Deinde praeteritorum temporum pericula in memoriam reuocat, unde fuerat diuinitus per-

percuſſis inimicis omnibus, ereptus. atq; inde fiduciam impetrandi auxilij confirmat, ac ueluti rationem eius reddit quod dixit, *Serua me Deus meus.* Q. d. Te Deum meum inuoco, ut surgens conserues me. Nam haecenus omnes inimicos meos, Saulem, Philisteos, Idumaeos, Moabitas, Ammonitas, Syros, &c. percuſſiſti, & humiliasti, atq; ita declarasti, esse te Deum meum. id ut etiamnum facias, oro: ac facturum etiam te, confido.

OBSER.
L

Surge Domine.) Metaphorica haec loquutio frequens est in scripturis, qua Deus uelut dormiens quispiam athleta piorum & adſictorum in clamationibus excitatur, cum scriptum sit, Non dormitat qui custodit Israel. Verum ita patientia Dei exprimitur, qui cum ad impiorum maliciam ad tempus certis rationibus conniuet, dormire: ac rursus, quando uindictam de re probis sumit, quasi e somno euigilasse uidetur. Admonemur itaq; hisce loquutionibus, non ut putemus nos somnolentum habere Deum: sed ut cogitemus patientiam illius, per quam impij aliquandiu regnant, non esse perpetuam, sed temporariam, ac ueluti dormitionem quandam, quam certissima sit sequutura uindicta.

OBSER.
II.

Serua me Deus meus.) Videmus hic expressum, quod supra de securitate piorum notauimus, nempe quod illi, quantumuis securi, Deum in tribulationibus inuocent. Quamuis enim securi sint, sciunt tamen, nisi diuinitus adiuuentur, fieri posse ut perdantur: atque ideo eadem fiducia qua securi sunt, opem Dei implorant. Certè qui dicit, *Serua me Deus meus;* & periculi sensu non uacat, & de suis uiribus nihil praesumit: ac simul significat, uno seniti diuino auxilio.

Notandum etiam est, quam aptè uerba coniungat, cum dicit, *Serua me Deus meus.* Quid enim aliud est esse Deum alicuius, quam seruatorem? Sed hac de re infra Psal. 22. uer. 9.

OBSER.
III.

Quoniam percuſſiſti omnium inimicorum meorum.) Obseruemus hic, quomodo Propheta fiduciam impetrandi auxilij commemoratione praeteritarum liberationum, quibus diuinitus e manu omnium inimicorum suorum ereptus fuerat, alat et confirmet. Colligamus et nos ex beneficijs Dei, quibus haecenus potiti sumus, quanta sit erga nos diuina beneuolentia, beneficentia, ac prouidentia, ut hoc confidentius pro impetrando auxilio clamemus. Subit hic animum deplorare nostram diffidentiam, hoc est, cordium nostrorum prauitatem: qua fit, ut ne quotidianis quidem beneficijs Dei ad hoc inducamur, ut diuinam erga nos prouidentiam ac bonitatem certò ac liquidò agnoscamus, illiq; nos totos committamus, cum bos & asinus praesepe Domini sui cognoscant, & hodie pabulum ibi quaerant, ubi praeterito die sunt pasti.

OBSER.
IIII.

Maxillam.) Notanda est haec loquutio, qua Deum omnium inimicorum suorum maxillam percuſſisse dicit. His enim uerbis usque adeò impiorum potentiam extenuat, ut similes eos faciat pueris imbellibus, quos ut ferias, non armis opus habeas, sed alapis tantum utare: atq; ita diuinam potentiam celebrat, quae omnes impios, quantumuis potentes, multos, & armatos, haud maiore negotio conficiat, quam si athleta quisq; imbellem pusionem alapa percutiat. Horrendus uidebatur impiorum, multorum, ac fortium exercitus, omnis generis armis ac minacissima ferocia instructus: uerum tam facile terribiles illos hostes caesos esse dicit, quam si puer quisquam inermis alapa percutiatur. Seruiat itaque ista loquutio expendendae diuinæ potentiae, & simul contemnendae impiorum hominum conatibus.

OBSER.
V.

Dentes impiorum contriuiſti.) Etiam haec particula notanda est, qua impios bestijs comparat, dentib. ad lacerandū & commolendū instructis. Sicut enim bestiae huiusmodi dentibus extritis minus habent noxiae ac formidabiles: ita feroces illae Philistinorum, Idumaeorum, Ammonitarum, Moabitarum ac Syrorum gentes, ultione diuina amissis uiribus, quibus Israellem perdere ac uorare conabantur, iam tum factae erant innoxiae, & imperio Israelitico subiectae. Ita scilicet impiorum

A impiorum potentiam Deus in gratiam suorum, ne tantum ledendo progrediantur, quantum præsunt, infringere solet. Quid hodie Turcorum imperator aliud esse uidetur, quam bestia quædam immanissima, obuia quæuis minacibus dentibus corripens, discerpens, ac comminuens? Clamamus ad Dominum, ut dentes illius, horrendos illos ac minaces potentia sua infringat, ac dentatam hanc beluam edentulam & ridiculam reddat.

QUARTA PARS PSALMI.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Ver. ult.

Illud, Domini est salus, Arabs reddidit, Tibi Domine liberatio. Propter sequentem uidelicet particulam, secundam personam in hac quoque priore posuit. Chaldaus sic *מִן קֶרֶן יְהוָה פִּרְקָא*, id est, A facie Domini redemptio est. LECTIO.

EXPLANATIO.

Posteaquam uersu præcedenti Dominum omnium inimicorum suorum maxillam percussisse, ac dentes impiorum contriuisse prædicauit, in hæc exclamationem prorupit, qua Domino uirtutem saluandi, eamque bonitatem tribuit, qua populi sui rebus ubique consulat, innumerisque illum beneficijs ac bonis cumulet. Et hic epiphonematis affectus, ex commemoratione præcedentium beneficiorum natus est, de quibus uersu præcedenti loquutus est, dicens: Quoniam percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes impiorum contriuxisti. unde & hanc ueluti summam collegit ac cōcludit: nempe omnem salutem esse in manu Dei, Dominum esse Deum saluandii & tantam huius esse bonitatem erga populum suum, ut benedictione cœlesti res illius ubique prouehat & secundet. quod exprimit, cum dicit, Et super populum tuum benedictio tua. Est enim benedictio in scripturis, quando **B** Deo tribuitur nihil aliud, quam omnis generis beneficentia, & omnium bonorum copia, ac singularis rerum successus ac prosperitas. Non caret autem ardentis animi affectu, quod personam adeo abrupte mutat, & apostropha ad Deum utitur dicens, Et super populum tuum benedictio tua.

Domini est salus.) Duo sunt hic notanda. Primum, quod non dicit, Dominus seruat, quod tamen uerum est: sed, Domini est salus: id est, uirtus seruandi. Aliud enim est si dicas, Imperator seruat: & aliud, si dixeris, Imperatoris est salus. sicut aliud est, si quem uidere: & aliud, si uidendi uirtutem illius esse dixeris. Qui seruat, & uidet, seruare ac uidere potest, etiam si non solus seruet ac uideat: at is, cuius salus & uidendi uirtus est, non solum seruat & uidet, sed solus seruat & uidet, ita ut reliquis omnibus seruandis ac uidendis uirtus adimatur, nisi aliquid huius ab illo acceperint. Ita cum hic dicit, Domini est salus: amplius quiddam dicit, quam si Dominum seruare diceret, nempe uirtutem seruandi in solius Domini potestate. OBSER.

Deinde, si consideremus, unde sententiam hanc colligat, nempe ex cōmemoratione præteriorum beneficiorum Dei, uideamus unde sit hæc fides, qua Domini salutem esse credimus, alenda in cordibus nostris. Sententiā hanc non colligit ex mortua aliqua litera, sed ex uiua experientia, utpote toties e manu hostiū ope diuina ereptus, unde haudquaquam suis ipsius fuisset uiribus liberatus. Ad hunc modum et nos ueritatem huius sententiæ, Domini uidelicet esse salutem, non modò e libris petamus: sed & uiuis exemplis, quæ uel in nobis uel in alijs experimur, colligamus, ac certissimam esse agnoscamus. Dici autem nequit, quantum sinceræ erga Deum fidei, spei, inuocationi, patientiæ in tribulationibus, ac ueræ pietati per omnem uitam alende cōmodet, si sententiam hanc, Domini esse salutem, inconcussam in cordibus nostris retinuerimus.

Et super populum tuum benedictio tua.) Cum de beneficijs sibi præstitis loquitur, quid est quod nō dicit, Et super me: sed, Et super populum tuum benedictio tua? Quare in conclusione psalmi populi meminit? Rex erat populi Dei OBSER. II.

Dei: atq; ideo, quæ sibi toties diuino auxilio, beneficia contigerant, populo facta interpretatur. Sicut enim populi gratia in uaria pericula inciderat, ita & propter eundem liberationis se beneficijs potitum dicit. Hoc scilicet præsentī particula agnoscit: simulq; declarat, quo animo præsentī afflictione liberari petat, ac firmiter speret, nempe ut populi rebus consultum sit.

Sunt ergo hoc loco duo consideranda. Primum, quid populo Dei à Deo suo sperandum sit. Benedictio tua, inquit, super populum tuum. Ergo benedictio Dei destinata est populo Dei, ut uerè beatus sit ille populus, cuius Dominus Deus eius. Secus usuuenit illis, qui tyrannis in hoc seculo subijciuntur, quorum imperia non benedictione, sed maledictione, & omnis generis calamitatibus sunt referta. Verùm iuxta curandum est populo Dei, ut in obedientia uerbi Dei, solida ac sincera fide perduret, nullaq; idololatria hanc beneuolentiam Dei alienam à se reddat. Alioqui scriptum est, Maledictus eris in domo, in agro, &c. Deut. 28. Et alibi: Noluī benedictionem, & ecce elongabitur ab eo: induet maledictionem sicut uestimentum, & sicut zona, &c.

Deinde notandum est hic, quo animo sit pijsissimus rex erga populum suum. quod hac particula primum in eo declarat, quod non dicit, Et super populum meum: sed, Et super populum tuum benedictio tua. Agnoscit populum sibi concreditum, nō suum, sed Dei esse populum. Deinde & in eo, qd non dicit, Et super populum eius: sed, mutata persona ad Deum cōuersus, Et super populum tuum benedictio tua. quibus uerbis innuit, hunc populum ob id sibi charum esse, quod sit Dei populus. Ardorem enim affectus hæc apostrophe prodit. Tertiò, in eo quoq; quod beneficia liberationis diuinitus in se collata benedictionem Dei, populo Dei præstitam, interpretatur. Sit ergo hoc loco exemplar boni ac pij principis omnib. magistratibus, qui populo Christianorum præsent, ob oculos expositum.

PSALMVS QVARTVS.

AD PRÆCINENDVM IN MUSICIS INSTRUMENTIS, psalmus David.

EBr. est לְמִנְצָה בְּגִיטָרָה. Illud לְמִנְצָה, quod plurimis psalmis præfixum est, uariè redditur. Græci perpetuò εἰς δ' τὴν θ, id est in finem reddunt, propterea quod גִּיטָרָה aliquando seculum uel æternum, in scripturis significat, unde patres mysticæ expositionis occasionem plerunq; sumunt, Hieronymus reddidit, Victori, eo quod dictio hæc גִּיטָרָה, per Zere, nonnunquam pro triumphatore in scripturis ponitur. Arabs psalmorum inscriptiones prorsus neglexit. Quoniam autem מְנַצֵּחַ in scripturis sæpenumero præpositi ac præfecti uocantur, ut 2. Par. 2. uer. 10. & 34. uer. 13. placuit magis hic sensus, ut מְנַצֵּחַ sit præcentor, qui canticis moderandis præfectus fuerit: præsertim cum hæc dictio 1. Par. 15. uer. 21. ubi de præpositis canticorum agitur, manifestè sit hoc sensu posita, ut לְמִנְצָה שֶׁעַל בְּנֵינָהּ יְעֻזְיָהוּ, id est, Et Azaziah in citharis super octauam præfectus. Quapropter uoculam hanc לְמִנְצָה Ad præcindendum reddere placuit, quam & Præcentori uertere poteris.

Quod addit בְּגִיטָרָה reddidi, in instrumentis musicis. גִּיטָרָה enim musicis instrumentis canere significat. Sic 1. Sam. 16. uer. 17. legimus בְּגִיטָרָה בְּנֵינָהּ, id est, Quærens uirum scientem canere in cithara. Hinc בְּגִיטָרָה instrumenta musica dicuntur. Græci reddiderunt γῦγῆς. Hierony. in Canticis, quæ uersio non abludit ab Ebrææ dictionis significatione. Neq; enim quæ ore tantum, sed & quæ musicis instrumentis canuntur, cātica rectè uocantur.

ARGVMENTVM PSALMI.

Adeandem historiam cum præcedente respicit hic psalmus: in quo pijsissimus rex, à filio ac uniuerso populo per seditionem profligatus, ad Deum, ut se exaudiat, uociferatur: deinde ipsos seditionis authores ad resipiscētiā hortatur. Postremò iterum ad Deum conuersus, pro beneuolentia illius orat: commemoratq; quomodo de felicitate populi huius gausus sit, atq; ita de securitate, quam spe firma conceperit, gloriando, psalmum concludit.

Vfus

Vſus pſalmi.

Non eſt hic abſimilis ei quem præcedenti pſalmo indicauiſus, maximè cum & argumentum argumento conueniat. Admonemur, ut in tribulationibus, etiam meritò illatis, quod Deum con- cernit, ad diuinum auxilium confugiamus: deq; illo uſque adeò non dubitemus, ut admiremur eti- am temeritatem inimicorum, qua non niſi ad ſuam ipſorum perniciem ſeruos Dei impugnant, atq; ita ſpe in Deum obfirmata ſecuri perſtemus.

Diſpoſitio pſalmi.

Sunt autem pſalmi huius tres partes. Prima pro exauditione & miſericordia ad Deum o- rat: Verſu primo. Altera Apoſtrophæ habet ad inimicos, ac ſeditioſos: Verſu ſecundo, tertio, quarto, & quinto. Tertia ad Deum redit, proq; beneuolentia illius impetranda orat, ac de populi felicitate gauſum ſe fuiſſe commemorat. & poſtremo, ſecurè ſe dormiturum gloriatur: Verſu 6. 7. & ultimo.

PRIMA PARS.

Cum clamo, reſponde mihi Deus iuſticiæ meæ. in anguſtia cum eſſem, eduxiſti me in latitudinem: miſereremei, & exaudi orationem meam. Ver. 1.

Cum clamo.) Ebr. בִּקְרָא, id eſt, in clamando me. Vulgatus interpres reddi LECTIO.
dit, Cum inuocarem. Hieron. Inuocantem me. Felix, Cum clamabo.

Reſponde mihi.) Ebr. עֲנֵנִי. Græcus habet, ἀκούσας με: id eſt, exaudiſti me. Vulgata latina, in tertia perſona legit, Exaudiuit me. Chal. קָבַל מִנִּי, id eſt, recepit à me. Hieron. Reſpondiſti mihi. Arabs, Defendes me.

In anguſtia cum eſſem, eduxiſti me in latitudinem.) Ebr. בְּצַר הָרַחֲבָה לִי, id eſt, In an- guſtia dilataſti mihi: Arabs reddidit, Et in tribulatione latificaſti me.

Miſereremei.) Ebr. רַחֲמֵנִי, quod etiam, Faue mihi, reddi poteſt.

B

EXPLANATIO.

Prima hac parte orat Propheta, ut uociferando ad Deum exaudiat, & miſericordiam inueniat. Clamandi uerbo, eam precationem intelligit, quā æſtus animi in ipſa anguſtia conſtituti ei aculatur. Illud, Deus iuſticiæ meæ, alius idem eſſe ſentit, quod Deus iuſtificans me: id eſt, à quo iuſticiam cōſe- quutus ſum. Alius ſic exponit, Deus iuſticiæ meæ: id eſt, defenſor ac uindex iuſticiæ & innocentia meæ. qui ſenſus pſalmo uidetur accommodari. Lo- quitur enim de iuſticia & innocentia ſua erga inimicos, quam Deo tanquā iuſto iudici iudicandam ac uindicandam commendat. Significat igitur, De- um ſe tanquam protectorem & defenſorem innocentia ſua precari, ut cla- mantem ad ſe exaudiat, & in anguſtia conſtituto ſuccurrat.

In anguſtia cum eſſem.) Fiduciam impetrandi auxilij commemoratione ac- ceptorum olim beneficiorum cōfirmat. Quasi dicat: Hoc maiore fiducia o- pem tuam imploro, quod hætenus toties expertus ſum, te eſſe unicum iu- ſticiæ meæ defenſorem, qui me ex omnibus undiq; anguſtijs liberaſti, & in latitudinem eduxiſti. ob quam cauſam etiamnum ſumpta fiducia, hanc ad te precem fundo: futurumq; ſpero, ut ex anguſtia ad te clamanti ſis reſponſu- rus. Viſitur autē anguſtiæ ac latitudinis metaphora, qua uelut ob oculos ex- ponitur, quomodo animus adſlictus triſtibus, ac ruſus ex adſlictione ere- ptus, lætis rebus adſciatur: quòd uidelicet illic ſe uelut carceri incluſum, hic uerò in latiffimo quodam ac liberrimo campo conſtitutum eſſe putet.

Cum clamo.) Notandum eſt hic, quòd non dicit, Clamo ad te, reſponde mihi: ſed, Cum clamo, reſponde mihi. Non clamat hoc pſalmo, ſed orat, ut ſi quandoq; clamauerit, exaudiat, unde Felix reddidit, Cum clamabo. et Pa- gninus, Cum clamauero. Sollicitus eſt de futura aliquādo, quam metuebat, anguſtia, è qua ſit ad Dominū pro auxilio uociferaturus. Ergo duplex ora- tionis genus eſt. Vnum extra tribulationis æſtum, quo animus metu futuræ anguſtiæ ſollicitus orat, ne in periculis & anguſtia cōſtitutus, deferatur. Hu- iuſmodi orationem habet præſens hic pſalmus. Alterum, quo in articulo

OBSER.
1.Duplex ora-
tionis ge-
nus.

c anguſtiæ

angustiae eiulando uociferamur, fletuq; & eiulatu potius quam uerbis cum Deo agimus, ut hoc orationis genus recte clamor dicatur. Talis erat clamor Moisis ad mare rubrum in angustijs constituti, & Christi in horto ac cruce. De inde obseruandum est hoc genus clamoris, licet impatientiae uerius quam patientiae speciem habeat, alienum tamen non esse a filiis Dei, etiam praecipuis & eximijs, qualis erat hic propheta, & reliqui huiusmodi sancti uiri: quibus tamen nemo pius impatientiae notam impingere sustinebit, nisi hanc etiam ipsi sanctorum capiti Christo impingere uelit, qui & ipse in mortis angustia constitutus, cum lachrymis & ualido clamore primum calicem passionis deprecatus, deinde a Deo se desertum esse querulatus est, ac tandem spiritum suum patri commendauit. Notandum hoc est propter imbecilles conscientias, ne si crucem a Deo impositam Stoicorum more ferendam esse putent, in desperationis barathrum praecipitentur.

OBSER. *Responde mihi.*) Obserua hic, quod non dicit Exaudi me, sed Responde mihi. Neq; enim exaudiri tantum, sed & quod exaudiat certificari petit. Certificationem hanc quae sit indubitato spiritus S. instinctu, & ante auxiliantis Dei succursum, praecurrit, responsionem Dei S. scripturae uocant, metaphoram de paterno affectu sumpta, quo filio pater in periculis constituto, et ad se clamanti cōfestim respondet, ac uicissim acclamat, & hoc ueluti signo accursum suum significat: quae sanè responsio & acclamatio ad hoc fit, ut & paternus affectus erga filium exprimatur, & animus filij in angustia constitutus, de paterno auxilio certificatus releuetur, ne prorsus cōcidat. Et hanc responsionem Dei pollicitus est Propheta dicens, *וַיִּשְׁמַע יְהוָה הַקּוֹל* id est: Tunc clamabis, & Dominus respondebit: uociferaberis, & dicet, Ecce ego. Exprimit ergo Propheta hac petitione, qua sit erga Deum suum fiducia, nempe qua filius est erga patrem. Alioqui nunquam ausus fuisset hoc a Deo petere, quod paterni plane est affectus. Simul admonemur, quid nobis de Deo nostro in tribulationibus constitutis, & ad ipsum clamantibus polliceri debeamus.

OBSER. *Deus iusticiae meae.*) In eo quod Deum uocat iusticiae suae Deum, id est defensorem ac protectorem, duo notanda ueniunt. Vnum, quod idem sit esse Deum, atq; esse protectorem, defensorem, uindicem, liberatorem, ac seruatorem. qua de re uide infra psalm. 22. sicut & supra psalm. praecedē. uersu 7. annotauimus.

Alterum, Deum nostrum esse iusticiae nostrae, non iniusticiae Deum, id est, defensorem ac protectorem: idq; duplici nomine. Primum propter gratiam qua nos in filios suos elegit, & aeternae salutis destinauit: deinde propter amore, quo omnem iusticiam cōplectitur. Sicut enim iniquitatem et iniusticiam detestat, iuxta illud, Quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es, odisti omnes qui operantur iniusticiam: ita certè aequitatem & iusticiam diligit. & sicut perdit omnes qui operantur iniusticiam, ita omnino tuetur ac defendit quotquot iusticiae student. Nemo ergo fieri posse credat, ut quisquam iusticiae studens, a Deo deferatur. Etenim nullius unquam iusticia in uanum ire poterit, cum habeat uniuersus orbis aequissimum ac potentissimum iudicem Deum, defensorem ac uindicem omnis iusticiae & innocentiae. Huius multa quidem exempla uisa sunt, ac uisuntur in hac praesenti uita: uerum in futuro illo & uniuersali iudicio omnis omnium iusticia planè ac perfectè manifestabitur, & asseretur, de qua reprobis poena sumetur. Hac spe freti, committamus innocentiam & iusticiam nostram Deo, qui hanc uindict, cum & ipse hoc a nobis exposcat, dicens: Mihi uindictam, & ego retribuam.

Deut. 32.

Interea tamen magistratui incumbit, ut pro potestate diuinitus accepta subditorum iusticiam & innocentiam tueatur, ac de nocentibus poenas summat. qua de re uide ad Romanos decimotertio. Sicut enim pastoris munus est, hoc studiosius luporum maliciam & incursum reprimere, quod gregem imbellem, & cuius iniuria expositum, magis quam mordacem ac pugna-

cem,

A cem curæ suæ commissum habet : ita & Christianus magistratus hoc debet ampliore cura ac diligentia malos opprimere, & innoxios tueri, quòd Christianis præpositus est, qui instar ouium iniuriam magis tolerant, quàm inferunt, & patientia sua reprobos in se maliciam ueluti prouocant.

In angustia cum essem, eduxisti me in latitudinem.) Notandum hic est, etiam sanctos illos ac præcipuos uiros in rebus aduersis ac periculosis, id' que talibus, quibus non animæ, sed corporis duntaxat salus in periculum uocatur, animis reddi anxij ac deiectis : tam' que abesse ut anxietatis huius gratia malam se apud Dominum inire gratiam timeant, ut hanc etiam post acceptam liberationem in orationibus suis coram illo commemorent, sicut hic à Propheta fieri uidemus. Immo, quantumuis parum generosi uidetur esse animi, anxium reddi, si quid inciderit aduersi: haud quaquam tamen hanc animi sui deiectionem palam hoc carmine fateri grauatur. Ita nanque comparatus est pius animus, ut malit animi deiecti & infirmi notam subire, quàm uel tantillum de seruatoris sui gloria, quam pluris facit quàm propriam, deterere. Proinde absque ulla dissimulatione dicit, *In angustia cum essem*: ut locus sit ei quod sequitur, *Eduxisti me in latitudinem*. Ita Apostolus de infirmitate sua gloriatur etiam, id' que percupidè, ut uirtutem Christi extollat.

OBSER.
III.

2. Cor. 12.

Miserere mei, & exaudi orationem meam.) Obseruandum est hoc loco, quomodo pij ac sancti uiri, licet iustam se causam habere, deinde Deum omnis iusticiæ uindicem esse sciant, non tamen tantum sibi de propria iusticia, quantum de gratia & misericordia Dei præsumant. Sic pijsissimus rex, postquam dixit, *Cum clamo, responde mihi Deus iusticiæ meæ*: ne de iusticia sua præsumere uideatur, ubi de impetranda exauditione agit, orationis meminit, & misericordiam Dei implorat, dicens: *Miserere mei, & exaudi orationem meam*. Etenim nemo ita in aliqua, quantumuis bona causa, prorsus & per omnia iustus est, ut solius iusticiæ suæ fiducia fretus in conspectu Dei, tanquam iusti iudicis, ita securus consistere, & causæ suæ exequutionem exigere possit, ut non magis gratia et misericordia Dei niti, illiusq; persuasionem fretus, causæ suæ assertionem petere debeat, quàm propria innocentia.

OBSER.
V.

ALTERA PARS PSALMI.

Filij uiri, usquequo gloria mea ad ignominiam? diligitis uanitatē, quæritis mendacium. Selah. Ver. 2.

Et scitote, quòd selegerit Dominus sanctum sibi: Dominus exaudiet, cum clamauero ad eum. 3

Ira scimini, & ne peccetis: loquimini in cordibus uestris, super stratu uestro, & silete. Selah. 4

Sacrificate sacrificia iusticiæ, & sperate in Domino.

Filij uiri.) Ebr. בני איש. Græci reddiderunt *ἱοὶ ἀνθρώπων*, id est filij hominum. Chald. בני נשא, id est filij hominis. At Hieronymus reddidit, Filij uiri. Notum est, in scripturis dictionem *איש* de illis accipi, qui alicuius sunt autoritatis, *אדם* uero uel *אנוש* de humilibus & abiectis, quales uulgus habere solet. Ut autem *בן אדם*, id est filius hominis, pro homine, ita *בן איש*, id est filius uiri, pro uiro ponitur. unde intelligendus est hic Propheta, uiros ac præcipuos in populo alloqui, Usquequo gloria mea ad ignominiam? Ebr. ער מה כבודי לבלמה. quæ uerba Græcus sic reddidit, *ὅτι τίς ἡ βαρκαρία τοῦ ἐμοῦ ἰσχυροῦς*: id est, usquequo graui corde? ut quid. Versionis huius ratio est, quòd Ebraica olim sine punctis legebantur, id quod uarietati lectionis causam dedit. Sic *כבודי* pro *כבודי*, id est graues lectum: & di-

5
LECTIO.

τίο לִבְלִמָּה in duas separatas dictiones diuifa est, ita ut בְּ לītera pro בְּ acce-
pta causam dederit legendi לִבְ, id est, corde: eamq; dictionem præcedenti
בְּבִירִי iungendi, ut legatur לִבְ בְּבִירִי, id est, graues corde. atque ita quod se-
quitur לִמָּה, sequentibus applicandi, utpote לִמָּה תִּאָּחֲבוּן רִיק, id est, Vt
quid diligitis uanitatem. Itaque conspiciuum est, Græcum interpretem
legisse ad hunc modum, עֵר מִה בְּבִירִי לִבְ לִמָּה תִּאָּחֲבוּן רִיק, id est, Vsq̃ue-
quo graui corde? ut quid diligitis uanitatem? Arabs quoque Græcum se-
quutus sic uertit, Vsq̃uequo aggrauatū est cor uestrum? quare diligitis quod
inane est? Hieronymus sic, Vsq̃uequo inclyti mei? ignominio se diligitis ua-
nitatē. Verū Chald. cum Ebræo cōsentiens, sic reddidit, מִטִּיל מִה אִיקָּרִי, id est
לִאִי־הִבִּיעִיתָּ, id est Vsq̃uequo gloria mea ad uituperium?

Quod selegerit Dominus.) Ebr. בִּי הִפְלָה יְהוָה. Græcus pro הִפְלָה, quod est
segregauit, selegit, הִפְלָה, id est mirificauit: ideoq; reddidit, ὁπότελαυμάσῃς
ἐνέου, id est, quod mirificauerit Dominus. Chaldaus cum Ebræo facit.

Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.) Chaldaus tertiam perso-
nam posuit ad hunc modum, יְהוָה יִקְבֹּל צְלוֹתֶיךָ בְּמִקְרָאֶיךָ לִי, id est, Do-
minus accipiet orationem eius, cum clamauerit ad eum.

Irascimini & ne peccetis.) Sic Græcus quoque reddidit, quam uersionem
Apostolus Eph. quarto citauit. Ebræa autem dictio רָגַזְתִּי tam potest red-
di Contremiscite, sicut & Chaldaus uertit, dicens זָרַעִי מִיָּדָי, id est, contre-
miscite ab illo: quā, irascimini. Malui autem propter auctoritatem Aposto-
li uerbum irascendi retinere. Tamen si haud malè quadret, si legas, Contremi-
scite, & ne peccetis.

Sacrificate sacrificia iusticiæ.) Græcus in singulari reddidit θυσίαν δικαιοσύνης,
id est, sacrificium iusticiæ.

EXPLANATIO.

Hac secunda psalmi parte propheta seditionis autores, ac potiores in
populo alloquitur, & ad resipiscētiā uocat. Primū autem eos increpat: D
uersu secundo. Deinde instruit: uersu tertio. Tertio à peccato quod molie-
bantur reuocat: uersu quarto. Quarto, ut uera iusticiæ sacrificia offerant, ad-
monet: uersu 5.

Ver. 2. Filij uiri usquequò gloria mea ad ignominiam.) Geminam reprehensionem
habet hic uersus. Primū eos ob id reprehendit, quod tantis tam que per-
tinacibus conatibus ad id contēdebāt, ut se à regni administratione, quam
gloriam suam uocat, à Deo uidelicet acceptam, in summam deturbarent
ignominiam. Nisi uelis hoc quoque loco, sicut præcedenti psalmo, Deum
ipsum gloriā Dauidis intelligere. Nam & huic ignominiosum erat, quòd
eum reiciebant, quem ipse in regni gloriā euexerat. Deinde illis expro-
brat, quòd res uanas & impossibiles cupidè ac studiose tentabant. Has uo-
cat uanitatem & mendacium, propterea quòd affectatores suos fallere, ac
spe concepta frustrare soleant. Studium illarum uerbis diligendi & quæ-
rendi notat.

Ver. 3. Et scitote quòd selegerit Dominus sanctum sibi.) Hoc uersu aduersarios de eo
instruit, quòd non tam aduersum se, quā aduersus Dominum rebellan-
do insurgant. Ideo dicit, Et scitote quòd selegerit Dominus sanctum si-
bi. Quod perinde est ac si dicat, se Domino curæ esse, & hunc habere pro-
tectorem ac uindicem. unde & subdit, Dominus exaudiet, cum clamaue-
ro ad eum. Quasi dicat: Erratis plurimum, quòd me diuino destitutum esse
putatis auxilio. Affirmo uobis, non de fore mihi diuinam opem. Etenim
ipse me sibi delegit, ut rex ipsius sim: et in gratiam ac curam suam assumpsit,
ut certus sim, me, si opus sit, non ad surdum & auersum, sed ad beneuo-
lentissimum ac promptissimum protectorem clamaturum.

Vocat autem se רִשְׁתִּי, quod plerumque sanctus redditur, non quod
de sanctitate aliqua uel mentis uel uitæ suæ gloriatur, sed quod diuinæ sit
beneficiæ

A beneficentiæ consecratus. *חסד* enim beneficentia ac bonitas dicitur, unde in scripturis aliquoties *חסדיו יהוה* dicuntur, qui diuina beneficentia specialiter potiuntur.

Iraſcimini, & ne peccetis.) Habet hic uerſus admonitionem aduerſariorum de reſiſcentia, ut timore Dei coerciti, peccato quod moliebantur, abſtineant, & cauſam ipſam diligentius expendant, pacati que conquietſcant. Huc pertinet quod admonet, ne iræ hætenus contra ſe indulgeant, ut peccent: ſed potius conatus ſuos taciti ſecum ipſi in cordibus ſuis examinent: cogitent que, an fieri poſſit, ut iniuſtæ cauſæ non aduerſetur Dominus, & ſanctum ſuum, quem ſibi delugit, ipſorum libidini permittat: denique, quàm pernicioſum ipſis futurum ſit, ſi Domino rebellare pergant.

Sacrificate ſacrificia iuſtiæ.) Admonet eos hoc uerſu, ne iniqua moliendo, putent ſe ſacrificijs pecudum Deum placare: ſed potius iuſtiæ ſtudeant, id quod ipſis coram Deo ſacrificij loco futurum ſit, atque ita tum demum ſpem ſuam in illum collocent. Videtur autem ſacrificium illud Abſolomi notare, ſub cuius prætextu coniurationem in Hebron inſtituerat, quo de, ſecundo Samuelis decimoquinto ſic legimus: Cumque immolaret uiſtimas, facta eſt coniuratio ualida, populus que concurrere augebatur cum Abſalom. Nam omnino ueriſimile eſt Dauidem iniqua hic illorum notare ſacrificia, dum hortatur ut ſacrificio iuſtiæ ſacrificent.

Filij uiri.) Quod uiros, id eſt potiores & capita populi alloquitur, indicio eſt, horum culpa rebellionem fuiſſe excitatam. Ita plerumque accedit, ut quorum eſt pro ſapientia & authoritate ſua populum in ordine retinere, hi ipſi authores illi fiant, uel certe negligentia ſua conniueant, ad perpetranda illicita. Tales erant illi, de quibus Num. 25. ad hunc modum legimus. Morabatur autem eo tempore Iſrael in Sethim, & ſcortatus eſt populus cum filiabus Moab, quæ uocauerunt eos ad ſacrificia ſua. At illi comederunt, & adorauerunt Deos eorum, initiatus que eſt Iſrael Beelphegor. Et iratus Dominus ait ad Moſem: Tolle cunctos principes populi, & ſuspende eos contra ſolem in patibulis, ut auertatur furor meus ab Iſrael. Et hodie, quaſo, quorum culpa ſeculum hoc paſſim ita corrumpitur, ut nullum ſit uitiorum genus, quod non obtineat: niſi eorum, qui capita ſunt & ductores populorum, qui partim conniuentia, partim peſſimis moribus, autores ſunt uitiorum plebi, alioquin ad peſſima quæque procliui & ſequaci. Hos itaque potiſſimum oportebat hodie admoneri à uerbi miniſtris, ut primùm ipſi in uiam redeant, dein & populum quiſque ſibi ſubiectum autoritate ſua in ordinem cogant. At plerique uſque adeò inſoleſcunt, ut ne uerbulo quidem admoneri ſuſtineant, nec ferant talem eccleſiaſten, qui delinquentes magiſtratus corripiat. & eccleſiaſtas quoque inuenias, qui hac in re altiſſimum dormiant, uel ſuis ipſorum uitijs corrupti, uel magiſtratibus delinquentibus aut metu aut uentris gratia ad blandientes. Quid itaque in hac præſentis ſeculi corruptione expectandum aliud, quàm ut ſingulari quodam flagello, ſiue Turcico, ſiue alio quopiam in ordinem cogamur?

OBSER.
I.

Uſquequò gloria mea ad ignominiam?) Videmus hic eam gloriam quæ à Deo eſt, malorum in hoc ſeculo expoſitam & obnoxiam eſſe conatibus & inſidijs ad ignominiam. Ea uidelicet eſt humani ingenij corruptio, ut quos Deus in gloriam euexit, & rebus humanis præfecit, ægerrimè feramus, & iugum illorum ſi qua ratione fieri queat, detrectemus. Hinc eſt quod illorum omnia, etiam miniſſima, in ius uocantur, & miniſtris interpretationibus diſcerpuntur. Quid igitur iuſtius fieri pote-

OBSER.
II.

rit, quàm ut impijs tyrannis, qui fastigium imperij proditiōe, ut & muneribus occupant, subiiciamur?

Quod uerò non simpliciter dicit, Quare gloria mea ad ignominiam: sed, Usquequò gloria mea ad ignominiam? pertinaciam impiorum conatum notat. qua fit, ut tenacissimè hæreant: nec facile ponantur, nisi diuinitus coerceantur. Pij ac boni conatus facillimè ac leuibus, imò plerumque nullis de causis remittuntur, aut etià abijciuntur: at qui contra uoluntatem Dei pugnēt, pertinacissimè ad effectū contendunt. Ratio huiusest, quod pro ingenij nostri corruptione bonis & honestis rebus non ita affici-mur, sicut malis ac turpibus. Ideo fit, ut ad ea quæ bona sunt, Deoq; placeant, uix tandem impellamur, tentata ut cunq; leuiter deseramus, mala uerò & illicita ultrò apprehendamus, aggrediamur, ac pertinacissimè prosequamur, ut uerissimum sit illud Geneseos undecimo: Coeperunt facere: nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.

Ad hæc uidemus hoc loco pertinaciam istam improborum conatum molestam esse etià eximjs uiris, ac singulari pietate præditis, sicut hic in Dauide apparet. Nemo ergo alienum esse putet à moribus piorum, si quem uiderit hodie pertinaci illa & obstinatissima impiorum hominum malicia, improbitate, uiolentiā fraudulentia, crudelitate offendī. Vox hæc Usquequò, non eorum est qui confestim per impatientiam improborum conatibus occurrunt: sed eorum qui diu seruata patientia, diuersa tulerunt: ac propediem futurum sperarunt, ut ad sanio-rem mentem reuertantur. Horum patientia obstinata tandem & pertinaci improbitate tentata, in hanc uocem erumpit, ut dicat: Usquequò gloria mea ad ignominiam?

OBSER.
III.

Diligitis uanitatem, quæritis mendacium?) Notandum hic, impiorum conatus, quibus sanctorum Dei gloriā & salutem ad ignominiam & perditionem conuertere moluntur, usque adeò uanos esse & irritos, ut hic à Prophetâ uanitas uocetur & mendacium. Admirandi certè sunt oculi sanctorum, quibus tanta perspicuitate ad exitum earum rerum quas impij improbè moluntur, pertingunt, ut qualescunque in oculis mortalium appareant, ubi nihil minus quàm uanæ & mendaces esse uidentur, certò uideant eas esse non uanas modò, sed ipsissimam uanitatem. Si hisce præditi essemus oculis, quibus Dauid aduersariorum suorum, ac totius populi rebellionem, uanitatem esse uidit ac mendacium, ut & nos de fine impiorum conatum iudicarem: quot quæso, & quantis curis liberaremur, quibus quotidie frustra conficimur, dum rationis nostræ, non fidei iudicio de consilijs & conatibus impiorum iudicamus, ac nobis ipsi causas metus & curarum comminiscimur, & diuinæ potentiæ ac ueritatis obliuiscimur. Quis enim uanitatem ac mendacium scienter ac prudenter metuet? Puerorum, iudicio rerum carentium, est, inanibus moueri spectris. Qui iudicio ualent, & animo generoso præditi sunt, ne rebus quidem ipsis facile terrentur, nedum fallacibus ac mendacibus rerum spectris. At quid aliud sunt omnes omnium mortalium conatus, quibus contra diuinæ uoluntatis propositum uel carni iucunda, uel pijs in speciem terribilia præsumuntur, quàm uanitas ac mendacium?

Deinde etiam hoc notandum est, quòd non solum uanitatem ac mendacium, aduersariorum suorum conatus uocat: sed et hoc simul illi distribuit, quòd uanitatem diligant & mendaciū quærant: quibus uerbis impiorum ingenia notat, quò impense uanis ac mendicibus consilijs delectentur, quæ ipsi nihil minus esse putent quàm uana ac mendacia. Nemo enim, opinor, ita insanit, ut scienter quæ uana sunt ac mendacia, sectetur, falliq; cupiat. Verum ea est simul carnis nostræ cecitas & corruptio, ut falsa pro ue-

ris,

Aris, uana pro solidis studiose affectet. De ijs rebus loquor, quas ueluti precipuas persequimur. In alijs quæ carnis uoluptatibus inseruiunt, plerunq; fit, ut, sicut ille ait, meliora scientes, deteriora sequamur.

Ad hæc, notandum & illud est, quod delectionis affectui quærendi studium coniunxit. Diligitis, inquit, uanitatem. ac mox subiungit, Quæritis mendacium. Posterius prioris est indicium. De dilectione, quæ cordis est, nemo iudicare potest, donec studio quærendi ac quæ diliguntur persequendi, seipsa in apertum proferat ac prodat, ut ex fructu cognascatur arbor. Est autē aliud, quæ uana sunt quærere: & aliud, obiter in illa incidere. Quærunt ea qui diligunt, diligunt qui uani sunt, & cordis innouatione destituti. Vanis subinde inuoluuntur & sancti: sed uana non quærunt, quia non diligunt: inuoluuntur non studio, sed carnis infirmitate, & occasione eorum quibuscum uiuunt, occupati: animi sententia non consentiente, sed repugnante.

Præterea, quale genus hominum est, cui tribuit, quod uanitatem diligat, & mendacium quærat? Si diceret, ut uetus uersio habet, Filij hominum, usquequod gloria mea ad ignominiam, diligitis uanitatem, &c. uitium hoc uulgo indocto & humili adscriberetur. Iam cum dicit, Filij uiri: conspicuum est, quod uiros & præcipuos in populo, primates, ductores, & potiores, amatores uanitatis & mendacij studiosos esse dicat. Vtinam seculum hoc nostrum uaniores habeat in plebe, quàm inter eos qui rerum potiuntur, & scientia, opibus, usu' que rerum primas tenent.

Et sciote quod selegerit Dominus sanctum sibi.) Vide hic, quæ sit eorum erga Deum fiducia, quorum conscientia de gratia electionis & uocationis persuasa est. Sciunt se esse in protectione Dei, ideoq; certi sunt, quod sit ipsos ad se clamantes exaudieturus. Secus habet eorum & conditio & conscientia, qui non à Deo selecti sunt, sed seipsi intruserunt, & uel uel fraude fastigia rerum siue diuinarum siue humanarum occuparunt. Seruit ergo hic locus illis qui ad magistratus functionem, aut uerbi ministerium ritè sunt uocati: dein generaliter etiam fidelibus omnibus, quorum conscientia per spiritum filiorum Dei de gratia electionis & sanctificationis certa est. Hanc autem certitudinem ignorant reprobi & hypocritæ in Ecclesia, ideoq; illam & in alijs omnibus reprobant, quasi quod in ipsorum non sentitur conscientia, nec ulla uel naturali, uel acquisita scientia obtinetur, nemo alius habere per gratiam Christi possit. Vnde & tradiderunt dogmate omnium impijsimo, neminem certum esse an sit in gratia uel odio. contra quod infra psal. 13. uers. 19. quædam notabuntur. Quod ad præsentem locum attinet, quis non uidet animum prophætæ de gratia Dei persuasissimum esse, cum dicit: Et sciote, quod selegerit Dominus sanctum sibi. & ne de alio quopiam dicere putetur, non de seipso, subdit: Dominus exaudiet, cum clamauero ad eum. Conatur hoc alijs persuadere, utique ipse certissimè persuasus. Nam alioqui si de hoc ipse dubitaret, quàm quæso impudenter alijs huius rei certitudinem inculcaret?

Deinde, quod se *קדוש*, id est sanctum uocat, documento nobis esse debet, quàm non debeamus gratiam diuinæ electionis & sanctificationis dissimulare. Non est fastus superbi, si te sanctum Dei uoces, sed significatio animi grati, ac beneficium Dei fideliter agnoscentis & deprædicantis. Quis huius uocis usus sit, infra psal. 16. uers. 3. notabimus.

Tertiò & hoc notandum est, quod non simpliciter dicit, quod selegerit Dominus sanctum: sed addit, sibi. Admonemur hic, siue legas, Selege rit sibi, uel Sanctum sibi: per hanc nos gratiâ electionis et sanctificationis

OBSER.
IIII.

nec nobis ipsis, nec mundo, sed ei consecrari, qui nos assumpsit, ut ipsi seruiamus, ac uiuamus soli. Notanda itaque hæc particula est primum in genere fidelibus omnibus, ut sciant se non sibi, sed Domino sanctos esse, & uocationi huic cœlesti uitæ sanctimonia & studio pietatis respondeant, cuius nos apostoli plerisque locis admonent. Deinde & magistratibus, & uerbi ministris, ut sciant se non in suam ipsorum, sed Domini seligentis & uocantis uoluntatem, esse consecratos. Domine IESU, da tales, Ecclesiæ tuæ misertus, magistratus & doctores, qui sciant se non sibi, sed tibi selectos esse & sanctificatos. Hinc enim haud modica est seculi nostri corruptio, quod qui potestate tua funguntur, non tuæ uoluntati, quæ sancta, & salus nostra est, ac uita, sed suæ ipsorum libidini seruiunt, quæ & gloriæ tuæ detrahit, & Ecclesiam tuam, quam precioso tuo sanguine acquisiisti, prorsus perdit.

4 Quartò. Nec hoc prætereamus, quod non simpliciter dicit, Selegit Dominis sanctum sibi: sed præmittit, Et scitote: non suæ hoc, sed aduersariorum suorum conscientia, quod selectus sit à Domino, inculcans. Vnde admonemur, hinc potissimum esse impios illos & uanos impiorum conatus, quod non sustinent agnoscere, quos impugnant, esse ministros Dei, ab illo selectos, & in illius gratia constitutos. Non dicit, Et scitote uos nihil contra eum posse, quem Dominus tuetur ac defendit. forsan enim ad id impietatis nondum progressi fuerant, ut de eo dubitarent. Verum hoc scire nolebant, quod quem impugnabant, selectus esset à Deo, & sanctus Dei. Ideo expresse dicit: Et scitote, quod selegerit Dominus sanctum sibi: Dominus exaudiet, cum clama uero ad eum. Et qui hodie sanguinem innoxium fundunt, tales uideri nolunt, qui sanguinem sanctorum Dei fundant, ignorent que non cessurum impune, si quis sanctos Dei persequatur, & bellum cum Deo gerat: sed hoc potius sibi persuadent ipsi, uel ab alijs propriæ gloriæ ac uentris mancipijs persuaderi sinunt, quod nebulones & hæreticos, genus hominum pertinax, & Ecclesiæ Christi inimicum ac noxium persequantur, & e medio tollant. Et hoc Christo ipsi accidit, quem nolebant credere sanctum esse Dei, sed seductorem ac blasphemum. Vnde & Petrus dixit: Et nunc fratres scio, quod per ignorantiam feceritis, sicut & principes uestri. Et Apostolus: Si Dominum gloriæ cognouissent, utique non crucifixissent. Quid ergo mirum, si idem usuueniat reliquis sanctis in hoc mundo: qui quoniam Deum non nouit, nec filios & sanctos eius nouit: si hoc & typo Christi Dauidi, & Christo ipsi capiti sanctorum tot miraculis ac portentis declarato, accidit.

A. A. 3.

1. Cor. 2.

1. Ioan. 3.

OBSER.

V.

I

Dominus exaudiet, cum clama uero ad eum.) Notemus hoc uerbum spei. Communatur aduersarijs, futurum ut nihil contra se efficiant, quantum uis moliantur: & uelut rationem reddit, non dicens, Et scitote me qua hætenus usus sum industria, & bellandi dexteritate superiorem euasurum: sed, Dominus exaudiet, inquit, cum clama uero ad eum. Quasi dicat: Si me in id angustia adegeritis, ut ad Dominum clamem, certi estote, clamorem meum in aures illius ascensurum, & auxilium impetraturum. Quid hodie contra aduersarios Turcas obtendimus? Masculam & Germanicam uirtutem, arma bellica, bellandi non industriam ac dexteritatem, sed temeritatem. Quotusquisque est qui hac spe fretus, animo sit imperterrito, quod sciat Dominum nos exauditurum, si quando ad eum clamauerimus? An non & hodie suos ad se clamantes exaudit? An finem habet illius promissio, qua dicit, Inuoca me in die tribulationis, & eripia te? Et idem est qui olim fuit, & firma adhuc est illius promissio. uerum et fide deficimus,

A deficiamus, & conscientia peccatorum & impœnitentię deprimimur, ne in hanc diuinæ exauditionis spem erigamur.

Simul & hoc obseruandum est, quod non dicit, Dominus exaudiet me: sed simpliciter, Dominus exaudiet, cum clamauero ad eū. Loquitur enim pijsissimus rex, tanquā caput populi Dei, cuius ad Dominum clamor ut priuati non erat, sed publici negocij, ita & illius exauditiō nō ipsum priuatim, sed populum simul publicē concernebat. Sit hic locus solatio capitibus populorum, simul & exemplo, ut sciant & ipsi clamores suos ad Deum non tam ipsorum, quā populi nomine, cui præsunt exaudiri, & iuxta etiam patet hunc Dauidis affectum erga subditos induant.

Iraſcimini, & ne peccetis.) Communis hic locus est de impetu animi irati cohibendo, ne in peccatum aliquod præceps ruat. Nam, ut Iacobus ait, Ira uiri iusticiam Dei non operatur, imò hanc etiam transgreditur & conculcat. Non potest animus iratus quid faciendum sit, quid non, quid fas, quid nefas, expendere: sed instar equi perciti ac ferocis, sessorem in præceps abripit. Agnouit hoc etiam gentilis Poeta, dicens: Ira furor breuis est, animum rege, qui nisi paret, Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce carthenis. Et Menander: ὀργὴ δὲ πολλὰ φέρει, inquit, ἀναγκάζει κακὰ. Quæ de ira passim apud authores leguntur, non est animus huc adferre, cum ne mini non sint obuia.

OBSER.
VI.

Loquimini in cordibus uestris.) Admonemur hic primū, plurimum ad sedandam animi commotionem conducere, si causa ipsa, ob quam animus effuerescere cœpit, penitus introspeciat, & in corde pensculatus examinetur. Hinc enim subinde ad iram rapimur, quod affectibus potius, quā rectæ rationi locum damus. Proinde consultissimum fuerit, ut nihil irati tentemus, donec sedatis commoti animi procellis, quid in causa ueri sit, quid non, quidq; nos deceat, & charitas proximi iure suo à nobis exigat, expendamus.

OBSER.
VII.

Deinde notanda simul hic est, animi de innocentia sibi conscij fiducia, in eo quod aduersarios hortatur, ut causas irarum secum ipsi in cordibus suis examinent: quod nihil est aliud, quā se ipsorum sistere iudicio, modò sepositis affectibus rem ipsam in cordibus suis, ut in se comparata est, examinare uelint. Hoc enim est, in cordibus loqui. Sit nobis hic locus documento, ut & ipsi innocentiae & æquitati ita studeamus, ut nihil optemus magis, quā ut omnia nostra aduersarij secum ipsi expendant, & proprio cordium ipsorum iudicio, modò absit ira, & animi amaricatio, sistant.

Super stratu uestro.) Et hæc particula obseruanda est. Significat enim primū, nocturnum ac quietis tempus, accommodum esse rebus considerandis, & circumspectius examinandis. Tum enim animus sedatior esse solet: quod cum primis ad hanc rem necessarium est. Deinde & ab eorum commercio, quorum uerbis & actibus, quasi quibusdam stimulis impellimur & incitamus, seiuncti sumus, ut examinationem hanc rerum, ob quas tumultuamur, candidius ac syncerius instituere liceat.

OBSER.
VIII.

Deinde admonemur etiam hic, cuius etiam Apostolus meminit, ut quod per diem animos nostros nonnihil perturbatos reddidit, noctu expendamus & reiſciamus. Sol, inquit Apostolus, non occidat super iracundiam uestram. quo loco etiam uersus huius principium citauit. Valet hæc admonitio apud eos, qui timore Dei præditi sunt. Cæterum de impijs scriptum est, quod iniquitatem in cubilibus suis meditentur. Usurpamus autem consilium hoc spiritus sancti, non solum ad hoc, ut conceptam iram noctu in stratu nostro examinemus, & eiſciamus: sed etiam ad omnes actus uitæ nostræ, quibus interdium occupamur, discutiendos, ne quo pacto longius à scopo pietatis ac diuinæ uoluntatis euagemur.

Eph. 4.

Et filete.)

OBSER.
IX.

Et filete.) Irascentium ac tumultuantium clamor est & uociferatio, contra eorum qui resipiscunt, pacati que sunt, silentium & quies. Suadet ergo aduersarijs, ut pacati ac resipiscences quiescant, hoc est, coeptis desistant. Admonemur ergo hoc loco, ut quietem & silentium amemus, & ut compotes huius simus: satius esse, ut in cordibus nostris loquamur, idque noctu ab omni rerum strepitu sequestrati, quam ut auram uociferationibus ac questibus adimpleamus. Silentium optimus est quietis ac tranquillitatis custos. Multis frustra perturbamur: quorum si finem quieti & cum silentio expectaremus, & nobis & alijs subinde melius cōsuleremus. Gentilium littera Pythagoram constituunt authorem silentij, & tanquam magni boni inuentorem prædicant. unde epigramma illud est:

ἡ μεγάλη παίδευσις οὐ αὐτῶπισι, σιωπῇ.

μαρτυρεῖ Πυθαγόραν τ' σφόνδ' ἔχει.

ὅς λαλῇ ἐν εἰδῶς, ἔπειρος ἐδίδασκε σιωπῇ,

φάρμακον ἢ συχρὺς ἐγχεῖται δὲ εὐράμειν θ'.

At quanto quæso iustius est, ut nos hic spiritus sancti magisterio acquiescentes, omni tumultuatione abiecta, animi tranquillitatem ac silentium sollicitè & constanter retineamus? Loquor autem non de Anabaptistico illo & hæretico silentio, quo nostro seculo fanatici quidam uti coeperunt, erga suæ farinae schismaticos garruli, erga reliqua Christi membra muti: sed de cordis tranquillitate & quiete, quæ est partim ex fide, partim ex resipiscencia, & tacita rerum consideratione.

OBSER.
X.

Sacrificate sacrificia iusticiæ.) Notanda est hæc admonitio etiam nostro, imò magis nostro quam Davidis seculo. Quæ tum inter Iudæos in usu erant sacrificia, ex d. legis præscripto offerebantur, & tamen hic autoritate prophetica quæ reprobi offerebant, tanquam iniusticiæ sacrificia rejiciuntur. Alioqui præter rationem eos Propheta ad offerendum sacrificia iusticiæ adhortatus esset. Neque enim est, quòd quisquam hostes Davidis id temporis eidolis sacrificasse putet, quòd genus sacrificandi in Israele tum explosum erat. Quid igitur de sacrificijs illis dicemus, quæ præterquam quòd in Ecclesiam sunt absque ullo uerbi Dei præscripto introducta, etiam sinistris, ne quid durius dicam, affectibus, & à sceleratis, symoniacis, & scortatoribus, in speciem offeruntur? Quid sacrificatoribus istis dicendum aliud, quam quòd hic Propheta proclamat, dicens: Sacrificate sacrificia iusticiæ. id est, resipiscite, iusticiæ studete, innocentia ac ueræ pietati operam date, hoc facientes sacrificia iusticiæ Deo placentia sacrificabitis? Est enim sacrificium Deo spiritus contritus, & cor humiliatum. Verùm de reprobo horum hominum sacrificio, infra psal. 16. uidebimus.

Deinde & hoc notandum est, quòd non dicit, Sacrificate sacrificium: sed in plurali, Sacrificia iusticiæ. Notat enim multitudinem illam ac frequentiam sacrificiorum, quibus reprobi pietatem magis simulant, quam exercent. Solent enim hypocritæ multitudinem sacrificiorum ostentare, atque ita cultum Dei, quem animo non habent, simulare. uide Esa. 1. Quò mihi, inquit, multitudinem uictimarum uestrarum?

OBSER.
XI.

Et sperate in Domino.) Significatur hac particula, impios sacrificatores propter sacrificiorum frequentiam nihil non coram Deo sibi pollicitos esse. Admonentur ergo tales hoc loco, spem istam esse prorsus uanam & irritam, & solos eos rectè sperare in Deum, qui corde contrito & humiliato resipiscunt, iusticiæ que & innocentia solida fide student. At si studia sacrificatorum nostri temporis rectè consideres, in quem quæso minus sperant, quam in Deum? Carnem ponunt brachium suum, & potentia principum, quos hætenus miris technis illaquearunt, res suas utcunque tuentur.

OBSER.
XII.

Postremò & hoc notandum est, quale sit hoc p̄ssimi ac fidissimi pectoris

Aris ingeniū, in eo quòd aduersarios ac rebelles tam diligenter, tam fideliter, tantaq; cum mansuetudine de rebus ad salutem ipsorum pertinentibus instruit & admonet, & ad meliorem mentem, eorū uocat, ut cum Deo in gratiam redeant. Hoc certè ingenium non est carnis & sanguinis, sed omnino diuini spiritus.

TERTIA PARS PSALMI.

Multi dicunt, Quis ostendit nobis bonum, leua super nos lumen uultus tui Domine. Vers. 6.

Dedisti læticiam in corde meo, à tempore quo frumentum eorum & uinum eorum multiplicata sunt.

In pace simul accubabo & dormiam, quoniam tu Domine solus confidenter habitare me facies. 8

Multi dicunt Quis ostendet nobis bonum.) Quod Ebr. singulariter habet LECTIO.
Græcus reddidit pluraliter, Ver. 6.

Leua super nos.) Ebr. עלינו, quod quidam reddunt, erige uexillum super nos, eo quòd נצח signum & uexillum uocatur. Græcus uertit ἐσημασμένον ἐφ' ἡμᾶς, id est, signatum est super nos. Hieronymus nobiscum legit, Leua super nos.

A tempore quo frumentum eorum & uinum eorum multiplicata sunt.) Ebr. רבי Vers. 7.
מעתה וגם ותרשם, id est, à tempore frumentum eorum & mustum eorum multiplicata sunt: uel, à tempore frumenti sui & musti sui multiplicati sunt. Siquidem utrumque legi potest. Græcus reddidit, ἀπὸ καρπῶ, σιτῶ, οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπὸ τῆς ἐπληρώσεως: id est, à fructu frumenti, uini, & olei sui multiplicati sunt. Quod in Ebræo est, à tempore, reddidit, à fructu: & de oleo, quod in Ebræo non est, legit. Arabs quoque olei meminit. Chaldaeus Ebraicam ueritatem retinet. Hieronymus multiplicādī uerbum frumento & uino nobiscum coniunxit. Nam ita legit, A tempore frumentum eorum & uinum eorum multiplicata sunt.

In pace simul accubabo, & dormiam.) Illud Ebræ. וידם, Græcus reddidit Vers. 8.
ὡς καὶ ὡς. & uulgata latina, In idipsum. Quidam legunt, unice.

Quoniam tu Domine solus.) Ebr. לברך, quod quidā uertunt singulariter, Hieronymus specialiter, Græcus ἰς μόνας, id est, separatim, unice, singulariter, solitariè. potest etiam uerti in accusatiuo, solum.]

Illud confidenter, Ebr. est לבטח, quod Græcus reddidit ἐπ' ἐλπίδι, id est, in spe. Sed perinde est, utrumuis legas.

Habitare me facies.) Ebr. השיבני. Græcus reddidit κατ' ὁπίσθους μου: id est, habitare me fecisti, quemadmodum & Hieronymus legit. Arabs quoque in præterito legit, Habitare me fecisti. Vulgata latina habet, Constituisti me. Chaldaeus uero futurum tempus cum Ebræo retinet.

EXPLANATIO.

Absoluta iam aduersariorum increpatione, instructione, & admonitione, ad Deum Propheta, psalmum concludens, redit: oratque, ut beneuolentiæ suæ significationem ac declarationem, contra spem & opinionem aduersariorum, sibi ac suis exhibeat. Quod enim dicit, Multi dicunt, quis ostendet nobis bonum: meo iudicio de aduersariis ipsius sic legendum est, Multi dicunt, quis nobis sit quod bonum est ostensurus, id est, exhibiturus. Quasi dicat: Aduersarij mei, quorum magna est multitudo, hoc sibi ipsi persuadent, non futurum quenquam, qui mei, meorumq; aliquam sit habiturus rationem, aut etiam si maxime quisquam uelit, possibile tamen non esse, ut ex hisce malis eripiamur, & aliquo beneficio afficiamur. At tu Domine, qui omnia potes, à quo uno salus nostra pendet, leua super nos lumen uultus tui, id est, declara erga nos gratiam beneuolentiæ

beneuolentię tuę: succurre rebus nostris adflictis, ut uideant aduersarij nostri, non esse res eorum desperatas, qui abs te firma fiducia pendent, etiam si passim adfligantur ab omnibus.

Ad hunc modum arbitror illa, *Quis ostendet nobis bonum: non esse per interrogationem*, quasi hostium Dauidis uerba, sed simpliciter per enunciationem, tanquam ipsius Dauidis uerba, legēda. *Quis ostensurus sit nobis*, id est, mihi ac meis, quod bonum sit. Et hic mihi sensus argumento psalmi conformior uisus est, citra tamen cuiusquam aliter sentientis præiudiciū.

Lena super nos lumen uultus tui Domine.) Metaphorica loquutione hilaritatem coelestis gratiæ ac beneuolentiæ exprimit. Sicut enim post prolixas ac densas tenebras iucundissimus est solis splendor: ita tribulationibus & afflictionibus, quasi quibusdam tenebris occupato, coelestis auxiliij gratia instar solaris radij omnium est exoptatissima ac iucundissima Auerſio uel obscuratio Dominici uultus, tristissimum quiddā est seruis ac subditis, placidus uerò aspectus magnam illis adfert hilaritatem: ita quando uelut auersus uidetur in rebus tristibus uultus Dei, quasi caligo quædam adflictis piorum animis offunditur. Rursus, mox atque auxilium diuinitus adfertur, quasi splendor quidam placidē adspicientis uultus Dei, abiectos animos erigit ac recreat.

Qui sic legunt, *Signatum est super nos lumen uultus tui Domine*: exponunt de lumine rationis humanæ, quo discernimus quid sit bonum, quid malum, quod pertineat ad legem naturæ, & nihil aliud sit quàm impressio diuini luminis in nobis. Sed hæc philosophica, meo iudicio, impertinenter hic spiritui prophetæ accommodantur.

Vers. 7. Dedisti læticiam in corde meo.) Tacitè hoc uersu rebellis huius populi ingrati tudinē notat, qua parternē erga ipsos affecto tam malā gratiā rependebāt. Ad hoc mihi commemorare uidetur, quanto cordis gaudio fuerit affectus, quoties illis diuino munere uberem rerum necessariarum prouentum obtingere uidisset. *Dedisti*, inquit, *læticiā in corde meo*, quo tempore frumentum & uinum eorum multiplicata sunt. Q. d. Eo fui semper erga populum hunc tuum dilectionis affectu præditus, ut summopere gauisus sim, quoties tuam in illos beneuolentiā largā frumenti ac uini copā declarasti. Si quando uidebam eos uberes ex agris reportare fructus, & mustum copiosum colligere in uasa uinaria, gaudebam ex animo cum gaudentibus: idēq; illis beneficij, quod ex tua proueniebat beneuolentiā, gratulabar. At illi uicissim tantum ingratitudinis erga me declarant, ut ne uiuere quidem, nedum bene uiuere sint passuri, nisi tu cœptis illorum occurras. Scio alios alium sensum sequi, uerū hic mihi simplicior uisus est.

Vers. 8. In pace simul accubabo & dormiam.) Prædicat se hoc uersu nō solum securum ab omnium periculo, utut per rebellionem infestetur, sed & à periculi metu liberum: idēq; eadem securē dormiēdi metaphora facit, qua & suprā psal. præced. uer. 5. usus est. Addit huius rationem. Non dicit, Quoniam nihil est periculi, nemo erit qui negociū faceſſat: & si quisquam hoc tentet, facile illum, quia rex sum & potēs, deinde bellandi dexteritate instructus, opprēſero: sed, Quoniā de ope tua solius certus sum, quod me etiam si ab innumeris impugner, tutum tamen ac talem redditurus sis, qui non, ut aliquando, uagus in montibus & deserto oberrem, sed tutō & immotē habitem.

OBSER. *Multi dicunt, Quis ostendet nobis bonum.*) Notemus hic, quā in oculis filiorū huius sæculi deplorata sit piorum & innocentum conditio, ubi potentum improbitate adfliguntur, & iactantur: nec quenquam inuenturi uidentur, qui aliquid auxiliij adferre possit, uel uelit, etiam si possit. Pars immeritos unā cum potentioribus persequuntur: pars aliās odio prædit, perditos eos magis quā seruos cupiunt. reliqui etsi innocentiam illorum agnoscunt, metu tamen potentiorū absterriti, nihil opis adferunt: sed quasi fabulæ spectatores agunt, & plerūq; dolent, & ingemiscunt. Verū ista non absq; consilio

A consilio Dei geruntur, qui electos suos ad hunc modum exercet, ut & ipsi in fide prouidentia ipsius crescant, & confirmantur, & tandem occasio sit declarandæ ipsius erga impios iusticiæ, & pios afflictos bonitatis & gratiæ.

Leua super nos lumen uultus tui Domine.) Admonemur hoc loco, quò sit in rebus deploratis, ubi nullū uspiam ab ullis hominibus auxilium adfertur, cōfugere debeamus. Dominum implorat Propheta, à cuius gratia & beneuolētia sciebat pēdere omnia. Vnū hunc aduersarijs omnibus opponit. Sequamur hoc exemplū & nos. Impetimur à mūdo, & periclitamur in omnibus, ita ut passim res nostræ deplorate uideātur. Quid faciemus aliud, quàm quod hic Propheta optima fiducia facit: *Leua, inquit, super nos lumē uultus tui, Domine.* Dicamus & nos, sed dicamus pari fide. Tristissimus est seculi huius adspectus, interitum minantur omnia, tu saltē placido uultu res nostras intueri, & nihil uspiam erit periculi.

Deinde in eo quod uultui Dei lumen adscribit, quo in rebus afflictis, mentium dispellantur tenebræ, ad hoc nobis seruiat, ut cogitemus quanta sit futura electorum felicitas, qui uultui Dei perpetuò adstabunt: & contrā, quanta eorum miseria qui illo in sempiternum priuabuntur, ut meritò, secundum euangelicas sententias, tenebris mancipandi dicantur.

Dedisti læticiam in corde meo.) Notādum hic est boni principis ingenium, erga subditos paternæ dilectionis affectu præditi. Populo sibi subiecto rerū necessariorum affluentiam gratulatur, nō ut ex hac ipse ditescat, sed ut subditis bene sit. Quantū obsecro ab hoc boni principis absunt ingenio, qui in hoc se putant imperandi cōsequutos potestatem, ut subditorū substantias per fas & nefas uel accisiores reddant, uel prorsus auferant, & ad suam ipsorum libidinem conuertant, nihil agentes aliud, quàm ut in sudore ac sanguine subditorū libidinētur. Verū iustissimo Dei iudicio impiorum hominum

B tyrannidi subiiciuntur, qui piorum principum clementia abutuntur. id quod ludæis accidisse, historiam illorum legentibus abundē satis liquet.

Quod autē non simpliciter dicit, *Dedisti læticiā*, sed addit *In corde meo*: admonet nos, quid discriminis sit inter externam, quæ oris est ac gestuum: & internam, quæ cordis est, læticiam. Neq; enim emphasim tantum hac locutione, sed & ueritatem læticiæ expressit. Discamus igitur hoc loco, non solum quo debeamus esse erga proximorum prosperitatem affectu, sed & quàm uerē ac syncerē gaudere cum gaudentibus.

A tempore, quo frumentum & uinū eorum multiplicata sunt.) Primū uidemus hic multiplicationem frumenti ac uini Deo tribui. Non enim dixit, *Data est læticia*: sed, *Dedisti læticiam in corde meo*. ac tum subiūxit, à tempore quo frumentum & uinum eorum multiplicata sunt: significans eam frumenti ac uini multiplicationem munus esse Dei.

Deinde gratiam hanc terrenæ fertilitatis contingere diuinitus etiam ingratum ac reprobis, quales certē erāt quorum hic Propheta meminit. Vnde eius d. bonitatis admonemur, cuius Christus Matth. 5. meminit, dicēs: *Qui solem suū producit super bonos & malos, & pluit super gratos & ingratos.* Tertiò, quamuis terrena sit, & reprobis quoq; communis, ista frumētū ac uini fertilitas: alienū tamen haudquaquā esse à sanctis, ut huius nomīne, per charitatis affectū, gaudeant, et hanc populis suis gratulentur. qua certē in re Propheta hic mirū in modū à fanaticis hominibus, quos Anabaptistas uocant, dissentit: qui uix permittūt, ut pro pane terreno ad patrem ores. Quatò, etiam hoc notandū est, quàm sint inhumani, qui in frumētaria fertilitate uel animis redduntur abiectis, utpote qui annonæ charitatem turpissimū lucrari gratia aucupantur, uel consiliū de coaceruandis ac in detrimentum uulgi reponendis frugibus capiunt. Quantum & isti quæso ab hoc pijsimū regis absunt affectu: De uino quid dicā? Huius nostro miserrimo seculo tantus est abusus, ut de illius abundantia nec Dauidem, si in uiuis ageret, nec quempiam aliū sensatum gauisurum crediderim. Vino replentur omnia,

f corrumpuntur

corrumpuntur omnes status, omnes ætates, dissoluuntur omnia honestatis iura, repletur terra ociosis uentrib. curiosis studijs, imò nefandis facinorib. Creaturam Dei bonam non damnamus, sed abusum notamus: & quæ ex abusu ac luxu est omnium rerum corruptionem deploramus. Nisi malo huic in tēpore occurrant qui rerum potiuntur, non uideo quomodo ebrīa Germania bellū hoc periculosissimū, quod à Turcis sobrijs & mirè uigilantibus infertur, sustinere possit. Da Domine Iesu, ut cum primis ex hac crapula & ebrietate, quam nouissimis hīsce temporibus futurā prædixisti, magistratus ac principes nostri euigilent, et sobrietatem gerendis rebus summæ necessariam cum uera pietate complectantur.

OBSER. **V.** In pace simul accubabo, & dormiam.) Quod non simpliciter dicit, In pace accubabo: sed, In pace simul, id est, unā cum meis, accubabo & dormiam: iterū paterni nos affectus in hoc pientissimo Rege admonet, qui non de sua tantum, sed simul etiam suorum pace ac securitate, quam futuram sperat, gloriatur. utinā nostri principes hodie non ipsi subditorum suorum pacem ac tranquillitatem insanis bellorum motibus perturbent: usq; adeo irrequieti, ut nec sibi ipsis, nedum subditis pacis bonum saluum relinquant.

OBSER. **VI.** Quoniam tu Domine solus confidenter habitare me facies.) Vides hic, in cuius manu sit principi ac subditis pacem dare, & rerum tranquillitatem. Tu, inquit, Domine solus cōfidēter habitare me facies. Solius reuera Dei est dare, ut firmā ac constantē pacē habeamus. Cur ergo bonū hoc à mundi principibus neglecto, imò plerūq; inuito Deo querimus? Cur nō unius uolūtati studemus, à quo uno ac solo omnē omnium rerum prosperitatē pendere scimus?

PSALMVS QVINTVS.

AD PRÆCINENDVM PRO HAEREDITATIBUS psalmus Dauid.

Illud, pro hæreditatibus, Ebr. est, אל תחילותי, quam dictionem quidam hoc loco pro musicis instrumentis positam esse uolunt, id quod facile concesserim, præsertim cum Chaldeus hic habeat ad hunc modum, לשבחה על הגגין והשבחה לרור, id est, Ad celebrationem super tripudijs laudatoria Dauidis.

Argumentum psalmi.

Petit à Deo Propheta, ut uerba & uocem clamoris sui exaudiat: simulq; in illius iusticia ita dirigi orat, ut non solum in hostiū suorū laqueos non cadat, sed & illi à consilijs suis irretiantur, destruantur et repellantur: unde futurū sit, ut in ipsum sperantes, lætetur, exultent, et iocundentur.

Diuisio psalmi.

- 1 Sunt autem quatuor psalmi partes. Prima, uer. 1. & 2. Deum orat, ut uerba, uocem & clamorem suum exaudiat.
- 2 Altera, uer. 3. 4. 5. 6. & 7. manēse ad Deum respecturum, sibiq; ipsi pollicetur quod sit exaudiendus ab eo: futurumq; sperat, ut denuò restitutus ingressurus sit tabernaculū Dei, inq; illo Dominum adoraturus, eo quod ille impios, maliciosos, insipientes, iniquitatem operantes, mendaces & uiros sanguinum nec uelit, nec ferat, sed odio habeat, perdat, & abominetur.
- 3 Tertia, uer. 8. 9. & 10. orationem adiicit, qua petit ut in iusticia Dei dirigatur, & ut hostes destruantur ac pellantur.
- 4 Quarta, uer. 11. & 12. fructum commemorat, qui ex eo, si hostes pellantur ac destruantur, ad pios sit rediturus.

PARS PRIMA.

Verf. 1.

Erba mea auribus percipe Domine, intellige meditationem meam.

Intende uoci clamoris mei Rex meus & Deus meus, quoniam ad te oro.

LECTIO.

Intellige medit. meā.) Græcus habet, σὺός τις καὶ αὐγὴς μου. i. intellige clamorē meū, Chald. legit בינה ריגני. i. intellige canticū meū. Ebr. est, בינה ריגני, id est, intellige

A intellige meditationem meam, à uerbo *חשבה*, quod est, meditatus est, quod tamen & ad canticū referri potest: sicut & de auribus Germani loquimur, quarum meditationes, hoc est tacitas cantiunculas, *dichten* uocamus. Verum hic sensus psalmi huius argumento non conuenit, ideo meditationis dictionem usurpare malui.

Intende uoci clamoris mei.) Græcus legit, *Αἰσχροῦς μου*, id est, precationis meæ. Chald. *בְּרַחֲמֵי* id est, petitionis meæ.

EXPLANATIO.

Duobus hisce uersibus, in quib. nihil est obscuri, magno serio Propheta & obnixè ad Deū orat, sicut ex uerbis patet, ut ad se orantem exaudiat. Exstutantes cordis affectus indicat, q̄ orationē suā, iam uerba sua, iam meditationē suā, iam uocē clamoris sui uocat. deinde & illud, q̄ idē toties ingeminat dicens, Aurib. percipe. item, Intellige: ad hæc, Intende. Ad quod & hoc pertinet, quod Dominū uocat regē suū, ac Deum suum. His certè uerbis estum cordis sui satis luculenter expressit, ut intelligere liceat, in quibus fuerit angustijs, & quanta cum fiducia ad Deum in tribulationibus confugerit.

Illud, Intellige meditationē meā, conueniēter posuit. Est enim animi afflicti meditatio, nō manifesta uerborū expressio, sed tacitus quidam cordis egestus, nemini nisi solī cordiū cognitori intelligibilis. Commodum itaque non dixit, Intellige uerba mea: sed, Intellige meditationem meam.

Quod autē dicit, Rex meus & Deus meus: item, Quoniā ad te oro: ad hoc facit, ut fiduciā suā implorādīq; diuini auxiliij motū in animo suo cōfirmet. Ad quē enim subditus in reb. afflictis, præsertim improborū uiolentiā pressus, rectius cōfugiet, quā ad regē suū? & pius in tentationibus cōstitutus, quā ad Deum suum? Ideo rectè, postquam dixit, Intende uoci clamoris mei: subiicit, Rex meus, & Deus meus, quoniā ad te oro. hoc est, quoniā

B te tanquam regem meum & Deum meum, in hisce meis afflictionibus imploro. nolis igitur aurem tuam à uoce clamoris mei auertere.

Principiò notandū est, quod exauditionē orationis suæ Propheta, tanto serio, tāq; efflictim expetit. Qua in re admonemur, quāti nobis debeat esse momentū, quod Christus nobis de patre nostro cœlesti pollicitus est, dicēs: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Si enim omnis nostra salus à beneuolentiā Dei patris nostri pendet, quis non uidet, quantam adferat infelicitatē, si illa destitutis diuinæ propiciationis aures claudantur?

Verba mea auribus percipe Domine.) Notandū est, tria orationis genera duobus hisce uersibus indicari. Primū est, qd uerbis perficitur, de quo loquitur, cum dicit, Verba mea aurib. percipe Domine. Alterū est, quod in tacita meditatione consistit. quod innuitur, cum dicit, Intellige meditationē meā. Tertiū est, quod eiulatu, clamore, ac lamētis profunditur. Huius meminit, dicēs, Intende uoci clamoris mei. Non est autē putandū, quod animus afflictus aliquo horū orationis genere separatim ac studio utat, sed pro estu cordis & impulsu angustiae, iam uerbis orat, donec sedatior est: iam à uerbis ad meditationem & suspiria fertur, deinde ingrauescēte, seseq; ui quadā exerente cordis angustia in clamorē, eiulatū, & lamenta prorumpit. Cum itaq; ad hunc modum inter orandum comparatus sit afflictus animus, quo quæso spiritu ducuntur qui orare nesciunt, nisi in publico, ubi uel adstantium, uel prætereuntium oculis & auribus obijciuntur, cum qui serio sunt ad Deum oraturi, secessum magis quā publicum conspectum expetant?

Intellige meditationem meam.) Particula hæc singulariter notāda est. Nō enim precationem duntaxat Propheta habet, sed & autore spiritu sancto, cuius instinctu psalmi compositi sunt, de eo nos admonet, quod cordiū nostrorū meditationes non solum alijs mortalibus incognitas, sed & nobis ipsis plerūq; haud admodum intelligibiles à Deo cognoscantur & intelligantur. Rom. 8. dicit Apostolus: Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autē scrutatur corda, scit quid desideret spiritus. Sanctorum

*quid dicendum de his qui
nunquam orant.*

gemitus & meditationes in rebus tristibus adeo sunt frequenter inenarrabiles, ut nullis queant uerbis exprimi. Verum qui cordium profunda scrutatur, desideria afflictorum intelligit: ac talis est, ad quem animus anxius ac gemens dicere queat, Intellige meditationem meam.

OBSER.
IIII.

Intende uoci clamoris mei.) Sicut ingenium piorum in afflictione constitutorum et ad Deum orantium, ita & Dei erga ipsos beneuolentia duob. hisce uersibus sub forma precatationis considerata proponitur. Non est enim putandum, ea quae sancti a Deo spiritus sancti instinctu orant, talia esse, quae ab illo non praestentur. Non igitur hoc solum in praesenti hac est particula notandum, quod Propheta Deum orat, ut uoci clamoris sui intendat: sed & quod ille talis sit, qui ad clamorem suorum in tribulationibus ad se clamantium attendat. Loquitur autem Propheta ad morem illum paternum, quo aures patris ad clamorem periclitantis filij omnium sunt attentissime. quod ij probè sciunt, qui paternos sunt affectus in seipsis experti. Imò non solum parentes erga liberos in necessitatibus ad se clamantes hoc animo praediti sunt, sed & quibusuis hominibus (de illis non loquor quos uerius bestias quam homines dixeris) affectus hic uerè humanus natura est inditus, ut ad quemuis angustiatum hominis clamorem et ipsi anxij, et et ad succurrendum parati, magna commiseratione attendant, nec alijs qualibuscumque negocijs ab hac attentione facile auerti queant. Tale quid nobis ista Prophetae precatio de Deo considerandum proponit.

OBSER.
V.

Pulcherrime duo ista
elogia, Rex
et Deus, con
iuncta sunt.
Ad hanc ima
ginem debet
Christiani
reges et ro
ges esse pari
ter ac di
quidam sub
ditis suis.

Rex meus, et Deus meus.) Notemus istam προσφώνησιν, plenam erga Deum fidei, subiectionis, reuerentiae & gratitudinis, tantique affectus, ut etiam uerba expendas, spiritum tamē illa proferentē haudquaquam plenè consequi ualeas. Regis dictione plenam omnium rerum gubernationem ac potestatem, Dei uerò certissimam & presentissimam protectionem, liberationem, ereptionem ac conseruationem expressit. fidē uerò suā, reuerentiā, subiectionē, et animi gratitudinem erga Deum per hoc ostendit, quod non simpliciter dicit, Rex & Deus: sed, Rex meus, et Deus meus. Cum rex esset populi Dei, magis ad hoc confugit in rebus aduersis, quod sciebat se regē ac Deum habere in coelis, quam ad regiam suā potentiam ac maiestatem. Sciebat enim ne regē quidem sua ipsius, sed magis superni regis ac Dei uirtute seruari posse. Vtinā hodie nostri quoque reges hac essent erga Deum fide ac subiectione, ut cum hoc pietissimo Dauide ad illum tanquam celestem regem ac Deum & ipsi confugerent potius, quam quod tantopere de suis uiribus praesumunt & insolescunt, ita ut sint qui se gentilium Caesarum more αὐτοκρατορας uocari sinant.

OBSER.
VI.

Quoniam ad te oro.) Notanda est haec αἰτιολογία, qua rationem reddit, quare a Deo petat, ut uoci clamoris sui intendat. Intende, inquit, uoci clamoris mei rex meus, & Deus meus. Quare? Quia ad te oro. Admirabilis planè αἰτιολογία. Debet ne Deus ideo clamantium uocibus intendere, eo quod ad ipsum orant? Si dicat diuiti pauper, Succurre necessitati meae, quoniam ad te oro: quæso quid audiet? Debeo ne tibi propterea opem ferre, et quæ mea sunt nihil merito impendere, eo quod ad me oras, & opem meam imploras? Certè ad hunc modum diues αἰτιολογίας istam apud se nihil habere momenti declarabit. Sed quare? Quia uidelicet sua nihil referre putat pauperis necessitatem & miseriam. Verum alia est regis ac Dei conditio erga subditos ac fideles suos. Nec rex, nec Deus ad subditos suos rectè dicet, Quid est quod ad me oras, & ad fidem meam confugis? Quid mea interest, pereas ne, uel serueris? Nec regia est haec uox, nec Dei. Vtriusque est, succurrere laborantibus subditis, & clamorem eorum non aspernari, sed placide ac fideliter suscipere. Proinde αἰτιολογία ista coram Deo plurimum habet momenti, qua dicit hic Propheta, Quoniam ad te oro. Vnde & premisit, Rex meus & Deus meus. Quasi dicat: Ad te Domine confugio, ad te oro & clamo, tanquam subditus ad regem meum, & miser & calamitosus ad Deum meum, quapropter intende uoci clamoris mei, &c. Det Dominus ut hac erga ipsum fide simus & nos.

A Domine, manè audies uocem meam, manè preparabo (me) tibi, 3
et contemplabor.

Quoniam non Deus uolens impietatem tu, non habitabit iuxta te maliciosus.

Non permanebunt insipientes ante oculos tuos: odisti omnes qui operantur iniquitatem.

Perdes eos qui loquuntur mendacium, uirum sanguinum & dolosum abominatur Dominus.

Ego autem in multitudine bonitatis tuæ introibo in domum tuam, adorabo in templo sancto tuo in timore tuo.

Manè preparabo tibi.) Ebr. est, בקר אערך לך, Græcus reddidit, τὸ πρῶτον παρασκευάζω σοι, id est manè adstabo tibi. Hieron. Manè preparabor ad te. Chald. אסר קרבר, id est, ordinabor coram te.

Non permanebunt insipientes.) Ebr. הוללים. Græc. παρανομοι, id est, iniqui, sicut & Hier. legit. Verum Ebr. dictio plerumque stultos, insipientes & insanos significat. Et Chald. legit, בתלעבין, id est, insani.

Ego autem in multitudine bonitatis tuæ.) Ebr. est, ואני ברוב חסדך, id est, Et ego in multitudine bonitatis tuæ. Græc. uertit, τὸ ἐλεος σου, id est, misericordiæ tuæ. quam lectionem seruauit & Hieron. Et Arabs quoque legit, Miserationis tuæ. At Chald. habet טבר, id est, bonitatis tuæ.

EXPLANATIO.

B Exprimit hac psalmi parte Propheta cordis sui ad Deum fiduciam, futurumque sibi ipsi pollicetur, ut pristinae dignitati restitutus, & à tam improbis inimicorum conatibus liberatus, denuo domum Dei ingrediatur, ibique Dominum religiose adoret.

Domine, manè audies uocem meam.) Potest hic uersus exponi uel de ea oratione quam ad Deum interea, dum profligatus esset ab Absalomo, destinauit: uel de assiduitate illa in domo Dei orandi, quam sibi præsumpserat, si restitueretur. Sedulitas orandi in eo expressa est, quod non simpliciter dicit, Audies uocem meam, & preparabo me tibi. sed, Manè audies uocem meam, manè preparabo me tibi. Qui quod agunt, sedulo agunt & ex animo: mox manè illi incumbunt, ac uix sero & uespero desinunt. Sic Germani dicimus, Er ist frue und spodt an der arbeit. Sancti quoniam ex animo ac sedulo ad Deum orant, manè, meridie, uespero, medijs noctibus orationi incumbunt, præsertim in tribulationibus & angustijs constituti. Sic presenti loco & alijs nonnullis dictio hæc Manè usurpata est. Vt psal. 59. Manè celebrabo bonitatem tuam. Et psal. 88 Manè oratio mea præueniet te.

Manè preparabo ad te, & contemplabor.) Hac particula cordis ad orandum præparatio, intentio, & ad Deum eleuatio exprimitur. Nihil hic non uehementer serium est: ardent omnia in orationibus sanctorum.

Quoniam non Deus uolens impietatem tuam.) Ratione fiduciæ suæ subiicit. Colligit hanc ex ingenio diuinæ iusticiæ. Qui iustus est, iniusticiam reproborum hominum ferre non potest, nec unquam partes impiorum tueri sustinet. Simile simili congaudet, & pares paribus iunguntur, contrarijs ac diuersis nemo delectatur. Quoniam, inquit, impietate non delectaris, sed odisti omnes operantes iniquitatem, uirosque sanguinum ac dolosos abominaris, fieri non potest, ut inimicorum meorum impietatem, maliciam, insipientiam, praua studia, mendacia, crudelitatem ac dolos non detesteris: ideoque certo mihi persuadeo futurum, ut oppressis illis in locum meum restituar. Notat autem his uersibus. coniuratorum Absalomini impietatem, maliciam, dolos, praua studia & crudelitatem. Impij erant erga Deum, rebellando uncto Dei: mali, propter studium malorum: insipientes, quod impossibilia, sibi quoque ipsis noxia tentabant: dolosi ac mendaces, quod cum hactenus habiti fuerant ministri regis, maliciose contra eum coniurarunt: crudeles, quod nec regi machinabantur.

nabatur. Loquitur autē de Deo per anthropopathiā tanq̃ de iusto quodā C
principe, qui malos homines corā se ferre nequeat, cum dicit, Non habita-
bit iuxta te maliciosus, non permanebunt insipientes ante oculos tuos, &c.

Verf. 7. Ego autem in multitudine bonitatis tuæ.) Hoc uersu perspicue significat, non solū
qua sit adhuc propter bonitatē Dei fiducia, sed & quid potissimū in ea pro-
fligatione molestē ferat, nēpe qd ē domo Dei quasi alienus à populo Dei ef-
set eiectus, nec liberū esset ingredi pro more in tabernaculū Dei. Hoc dole-
bat uiro Dei plurimū. Cōcepta itaq; liberationis fiducia, ueluti gloria de fu-
turo ad tabernaculū Dei reditu, quē apprimē et efflētū suspirabat. Cū Hie-
rosol. fugiēs relinqueret, dicebat ad Sadoch sacerdotē, Reporta arcā Dei
in urbē. Si inuenero gratiā in oculis Dñi, reducet me, et ostēdet mihi eam, et
tabernaculū suū. Si autē dixerit, Mihi nō places: prestō sum, faciat qd bonū
est corā se. Quib. uerbis, licet significaret se totā hāc causam diuinę uolūtati
assignare, simul tamē innuebat, quo esset affectu erga arcā & tabernaculū
Dei. Postea uerō, cū factus esset animo cōfirmatior, spec̃ restitutōis erecti-
or, ad hūc modū orauit, ut diceret, Ego autē in multitudine bonitatis tuę in-
troibo in domū tuā, adorabo in tēplo tuo, in timore tuo. Intelligit autē p tē-
plū, tabernaculū illud quo usi sunt anteq; templū per Salomonē struereur.

Illud, In timore tuo, quod Ebr. est בְּיִרְאָתְךָ, idem est atq; In cultu tuo. Solet
enim scriptura hanc timoris dictiōem pro cultu usurpare, quo Deus reli-
giōse ac reuerenter colitur à pijs. Neq; enim melius cognosci potest, qua
quis sit erga Deum religione, nisi ex cultu.

OBSER. Domine, audies uocē meā.) Notāda est hęc loquēdi formula. Audire uocē, pro
eo posuit quod est exaudire precē, & succurrere laborātī. Nō mox petentē
exaudit, quisquis uocē illius audit. Verū ea est fiducia sanctorū erga boni-
tatē Dei, ut iplis audiri uocē orantiū, idē sit qd exaudiri. Pollicent̃ em tantā
sibi, tāq; paternā in Deo erga se boneuolentiā, ut nesciat uocē ad se claman-
tū contēnere. Deinde & hoc obseruemus, qd certō loquit̃ p affirmatiōē,
1 Manē audies uocē meā. Certi sunt credētes, audiri uocē ipsorū à Deo. Est il-
2 le ubiq; præsens, nō Deus à lōginquo, sed ē uicino. Quē dabis mihi sancto-
rum mortuorū, ad quē inuocatores illi sanctorū indubitata ac certa ueritate
dicere queāt, quōd auditurus sit uoces ipsorū quouis ad se loco clamantiū?
3 Tertiō, in eo quod dicit Manē, notandū est primū, quæ sit pijs, præsertim
in afflictionib. constitutis, orādī sedulitas. Spiritu precatiōis agūtur, quo
corda illorū rapiūtur & accendūtur. Interea friget eorū oratiō, qui per hypo-
crisim orāt, uel quēstū orādo sequunt̃. Sanctorū exemplū in specie sequun-
tur Pontificij, dū cōstitutis preculas nocturnas, matutinas, etc. emurmurāt:
uerū deest precatiōis spiritus. Quod ipsi ex præcepto humano, & pro-
pter quæstum faciunt. fecerunt & faciunt sancti libero spiritus impulsu.
4 Quartō. Nec illud prætereundū est quod dicit, Preparabo me tibi, & con-
templabor. Notandū hic est, quid ad synceram precandī sedulitatem requi-
ratur, animus uidelicet ad Deum præparatus & intentus. Necesse est ut re-
liqua omnia ex animo abijciantur, nec sit quod aliorum mentis cogitatio-
nem & intētionem auocet. Nō enim uerba moratur Deus, sed ipsam cordis
intentionem, ut orans totus ab ipso pendeat. Quantam quæso religionem
erga Deum requirit ista cordis præparatio & intentio?

OBSER. Quoniam non Deus uolens impietate tu.) Notemus hic quo usu sit sanctis cogni-
tio Dei. Nouit Deū Propheta esse osorē impietatis, maliciæ, insipientiæ, ini-
quitatis, mēdaciorū, ac crudelitatis: indeq; argumentū sumit, nō posse con-
sistere ante faciem eius impios, malos, insipientes, iniquos, mēdaces et crude-
les. Qui in principū aulis sunt, studiōse hoc agunt, ut ingenia principū co-
gnoscat: unde facile colligūt, quid apud eos obtineri possit, quid nō. Quan-
to melius & necessariū magis est, ingeniū Dei cognoscere, ut inde instrua-
mur, quod genus hominū probet, quod reprobet. Præsertim quādo pericu-
lum est à subdolis & hypocritis, qui specie pietatis negociū faciunt simplici-
bus ac pijs, plurimū cōducit ad confirmādas in afflictione fidelīū mentes
ista diuini

A ista diuini ingenij cognitio : utpote , si urgeat potentia & autoritas hypocritarū, qui mūdo uidentur propter diuini cultus titulū haberi in precio, cōstanter cogitandū est cum Dauide: Non est Deus amator hypocriseos, nō est amator symoniæ, detestatur idololatriā, questū, scortationē, &c. ergo fieri non potest, ut nō detestetur hypocritas, symoniacos, &c. Execrat tyrānidē et oppressiōnē innoxiorū: ergo nō poterit non suppliciū sumere de oppressorib. tyrannis. Amat uiduas & orphanos: ergo nō ferent impunē, qui illis molestiā inferunt. Rursus, quoniā ista detestatur, necesse est ut contrarijs delectetur, nempe pietate, bonitate, æquitate, ueritate, misericordia, sinceritate ac puritate, &c. atq; ita cōplectatur pios, bonos, æquos, ueraces, misericordes, sinceros ac puros, &c. In summa magnus est hic cognitionis Dei usus, ac pī plurimū in illa sese exercēt. Deinde & hoc nota. Non dicit, Quoniā non reperis in me impietate, maliciā, insipientiā, iniquitatē, mendaciū, &c. uel, Quoniā Deus uolēs pietatē tu, habitabit iuxta te bonus, permanebunt sapiētes ante oculos tuos, amas omnes qui operant æquitatē, &c. sed, Quoniā non Deus uolens impietate tu, non habitabit iuxta te maliciosus, &c. Cautē cum uellet præmissę fiducię rationē subiicere, talē inducit, quæ non nitatur propria iusticiā, sed magis sumpta sit ex inimicorū impietate et maliciā, eaq; tāta, ut à Deo osore omnis impietatis & malicię ferri nequeat, sperans se liberatū iri non tam propter suam ipsius iusticiā et perfectionem, quā propter aduersariorum impietatem & crudelitatem. Nemo piorum ita iustus est, ut propria iusticiā in iudicio Dei consistere possit, sicut & hic Propheta alibi dicit: Ne intres in iudiciū cū seruo tuo Domine, quia nō iustificat in cōspectu tuo ullus uiuens. quapropter etiā sancti ac pī homines, si quādo impiorū hominū maliciā premunt, magis ob id se liberādos esse credunt, qd Deus, cum iustus sit, & iniustitiā & maliciā impiorum detestetur,

B impiorum hominū partes tueri nequeat, quā propter suā ipsorū iusticiā.

OBSER.
III.

Impietatē &c. maliciosos, insipientes, operantes iniquitatē, &c. Notemus hic descriptionē impiorū, qmodo à Propheta quasi quibusdā coloribus depingant. Nemo piorū dubitet singulari factū esse spiritus sancti cōsilio. ut in S. scripturis impiorū hominū nō minus q̃ piorū imagines & descriptiones ponerent. Etenim sicuti uerę pietatis exēpla in pīs, ita uicissim impietatis imago in impijs, illa q̃ sequamur, hęc quā fugiamus, pponunt. Imō plurimū ad cognoscēdū uerā pietatē facit, si impietatis imagines ex opposito accurate spectent. Ponūt aut trib. istis uersib. 4. 5. et 6. duo uitiorū ac scelerū triades: quarū prior interna, ipsas impij cordis radices: altera externa, malos malarū radicū fructus cōcernit, ut ita totus homo impius internē & externē describat. Ad internā triadē, q̃ etiā recto ordine prior ponit, pertinet, q̃ aduersarios suos impios, maliciosos, & insipientes: ad alterā referendū est, qd eos operatores iniquitatis, mēdacia loquētes, uirosq; sanguinū ac doli uocat. Ergo impietas, maliciā, et insipientia sedē habēt in corde impio, coniūctęq; sunt ita, ut à seinuicē auelli nequeāt. Vbi diligēter notandū est, q̃ appositę duab. priorib. impietati uidelicet & malicię cōiuncta sit insipientia: q̃ ita cōparata est, ut de utrisq; p̃dicari possit. Sicut em̃ pietas sapiētia, et pius sapiēs: ita impietas insipientia, & impius insipiēs: ac rursus, sicut bonitas sapiētia, & bonus sapiēs: ita maliciā insipientia, & malus insipiēs rectē uocat. Loquor aut de sapiētia & insipientia corā Deo, nō corā mūdo. Infrā psal. 14 dicit, Dixit insipiēs in corde suo, Nō est Deus. Dicere in corde, Nō est Deus, est planē impiū. Qui hoc aut dicit, uocat hic insipiēs. Salomō alicubi dicit, Initiū uel caput sapientiæ est timor Dñi. Pertinet aut timor Dñi ad pietatē. Vera sapiētia est, nō solū p̃sentia & tēporaria, sed et futura & eterna p̃spicere, & quæ saluti ppetuę sunt necessaria, studiosē cōplecti. Nō potest ea possideri, nisi Deo cōiungamur, bonitatisq; illius participes reddamur. Cōiūgimur aut illi pietate ac bonitate. Pietate in illū qdāmodo trāserimur, ubi regenerati, p bonitatē erga proximū paternū ingenū refūdimus ac declaramus. Cōtrā insipientia est, talē se gerere, ut ppetua incurrat p̃ditio. Contrahit illa ex cōmunicatiōe regni

fatanae, cui per impietatem incorporamur, unde concepta maliciam in quos uis effundimus. Vt enim pietas erga Deum parens est bonitatis erga proximum, ita impietas maliciam generat.

Quæ in altera sunt triade, fructus prioris concernunt, sicuti memini. Si quidem פְּעִילָה אֵין, id est operatio iniquitatis & falsiloquiū, & sanguinaria fraudulētia, fructus sunt impietatis & maliciæ: sicut ē regione operatio æquitatis, ueriloquiū & sincera beneficētia ex pietate ac bonitate regenerati cordis nascuntur. Est autē operari iniquitatē, studere iniquitati quouis modo patrandæ: quod studium piorū esse non potest. Peccant quidē & illi, sed iniquitati nō student. Falsiloquiū, quod hic impijs datur, non est quando simpliciter, quod uerum nō est dicitur, quod nonnunquā uel ex ignorātia & errore, uel ex carnis infirmitate, aut simili aliqua tentatione etiā pijs accidit, et aliquando dilectionis studio fit, sed quando ex maliciā ad nocendū proximo mendacium dicitur. Quod genus mentiendi apud pios non reperitur. Tale erat Saulis ad Dauidem mendacium, cum diceret: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem: modō esto uir fortis, & præliare bella Domini. & Absolomi quoque, cum uotum in Ebron soluendum simularet. Attale non erat Gabaonitarum Iosue 9. nec Ionathæ erga Saulem patrem suum pro Dauide, quod uerum nō erat dicentis, 1. Sam. 20: multo minus quod per ignorantiam committitur. Sanguinaria crudelitas nō est quæ uis sanguinis effusio, sed ea quæ fraude ac maliciā singulari perficitur, qualis erat Cain, Saulis, Doeg, Absalomī, et cōiuratorum illius: qualis etiam erat scribarum & pharisæorum, & qualis hodie est ac plerisq; seculis fuit Romanæ sedis Pontificū, sacerdotum ac monachorum. Quapropter hic Prophetā nō simpliciter dixit, Effusorem sanguinis, sed Virum sanguinis: nec solū dixit, Virū sanguinis: sed adiecit, וְרִמְיָהוּ, id est et fraudis. Alioqui et ipsi Dauidi hoc tribuit Deus, quod multum sanguinis fuderit. nec tamen ob id eum coram Domino abominabilem fuisse legimus. Prohibitum quidem ab ædificatione templi scriptura meminit, propterea quod sanguinem plurimum in bellis effudisset: at Deo ob eam causam execrabilem fuisse, nō meminit. Sic enim 1. Par. 22 legimus: Dixitq; Dauid ad Salomonē: Fili mi, uolūtatis meę fuit, ut ædificarem domū nomini Dei mei, sed factus est sermo Domini ad me dicens: Multum sanguinis effudisti, & plurima bella bellasti: nō poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine corā me, &c. uerū non effuderat sanguinem ex maliciā & fraudulētia cordis impij: sed bella Domini bellauerat, populūq; Dei, iussu Dei defenderat. Non ergo notantur hoc uersu ij qui ex magistratus functione nocētes puniunt, ac sanguinem illorū fundunt: sed impiorum ac maliciosorū hominū sanguinaria crudelitas taxatur, etiā si non manu, sed consilijs tantū & uerbis perficiatur.

OBSER.
IIII.

Ego autem.) Notandum hic est, qua utatur pijsimus rex antithesi. De aduersarijs suis confidenter pronunciauit, quod tanquā impij, maliciosi, insipientes, operatores iniquitatis, mendaces, ac uiri sanguinū, ideoq; & Deo iniusti & abominabiles coram oculis Dei persistere nequeāt, sed perdēdi sint omnino: iam uerō in altera antithesis parte ab horum se numero, impietate, ac sorte seiungit: ac non modō diuersam sibi, sed longē etiam potiorem sortem sperat, ac uindicat, dicens: Ego autē in multitudine bonitatis tuę introibo in domum tuam, &c. Ergo sancti quamuis seipsi nec iustificent, nec extollant, perspicuē tamen inter se & impios discrimināt, et longē meliora sibi quā quæ impios manere indubitanter sciunt, coram Deo pollicentur. Infirmitatem suam & imperfectionem in omni pietatis studio probē quidem agnoscūt & deplorant: huius tamē nomine impiorū se nec societati nec sorti coniungūt, sed qua erga Deū sunt fiducia, planē diuersa et potiora sperāt.

OBSER.
V.

Introibo in domum tuam.) Quid hoc magni erat? An nō patebat aditus ad domum Dei innumeris ludæis, quibus tum ea facultas non adeo magna æstimabatur? Pijs hic animus est, ut magnæ felicitatis loco ducant, si liceat libe-

re do-

A re domū Dei inuisere, ac societati piorum coniungi. qui affectus non adeo multis cōmunis est. Non dicit, Introibo in domum meā, ac meis denuo fruar: sed, In domum tuam, inquit, introibo. Nec dicit Ingredior, sed Introibo, spe futuræ libertatis, non usu præsentis exhilaratus. Quantā putas animi iucunditatem tum sensit, cum copiam introeundi in domum Dei nactus esset, illaq; iam uteretur pro uoto, si tantopere spe potiunde aliquando facultatis huius exhilarari potuit: Vnde nostræ desidię, qua fit, ut cū tedio domū et ecclesiā Dei ingrediamur. Quid de illis aut sentiendū, qui eā prorsus auersantur?

OBSER.
VI.

In multitudine bonitatis tuę.) Obseruandum hic est, qua re fretus aditum sibi ad domum Dei homo malorum improbitate profligatus polliceatur. Non dicit, Ego autē in iusticia mea, & multitudine meritorū meorū: sed, Ego autem in multitudine bonitatis tuę, hoc est, in fiducia multijuge bonitatis tuę introibo in domū tuam. Ergo quāuis se à consortio ac sorte impiorū discernat, haudquaquā tamen proprię iusticię perfectione, sed magis diuinæ bonitatis amplitudine fretus, futurum sperat, ut aliquando domū Dei ingredi liceat. erat planē innocens, & maxima iniuriā ab impijs aduersarijs profligatus, nec tamen dicit, Ego autē in multitudine innocentia meæ: sed, In multitudine bonitatis tuę introibo in domum tuā. Admonemur ergo, ut quāuis insones, quāuis magno iusticię ac pietatis studio præditi, quāuis etiā à sorte impiorū diuersi simus, haudquaquā tamen nostra uel innocentia, uel iusticia & pietate, sed multitudine potius diuinæ erga nos bonitatis nitamur.

Notemus etiā quid sibi uelit, quod non simpliciter dicit, Ego autem in bonitate tuā: sed, In multitudine bonitatis tuę, etc. Prædicat quidē et extollit non qualecūq; sed multijugā & amplissimam in Deo bonitatē, quę reuera nunquā satis extolli prædicariq; potest: uerū iuxta agnoscit se talem esse, qui non uulgari ad hoc ut saluetur opus habeat bonitate Dei: sed in hoc se saluum fore speret, quod Deus non parcet ac leuiter, sed copiosissimē & amplissimē bonus sit. qua re satis indicat, quā prorsus nihil propriæ suę iusticię & innocentia tribuat. Quanto magis nos amplissimæ huic bonitati Dei acceptum ferre debemus hodie, quod non prorsus perdimur: ut non simpliciter dicendum nobis sit, misericordiam esse Domini, sed amplissimā esse Domini misericordiam, quod non consumimur.

VII.

Adorabo in templo sancto tuo.) Primū obserua, quod tabernaculum illud fœderis, exile & humile templum uocat, uelut aulam quandā regiam. Ita augurata sunt pijs propter Deum, quæ humilia sunt in hoc seculo. Deinde nota, quod illud Deo adscribit. In templo tuo, inquit. Erat enim tabernaculum illud nomini Dei consecratum. Ostendat mihi quisquā in Christianos templū, quod nomini Dei sit nuncupatum, & nō alicui sanctorum dedicatum. Tertiō expende & hoc, quod templo Dei sanctitatē adscribit. In templo, inquit, sancto tuo. Sanctum erat, quia ad usum cultus Dei destinatū erat. Talia non sunt delubra sanctorum, nec ea quæ uel idololatrię, uel quæstui sacerdotali seruiunt. Quartō etiā illud considera, quod in hoc se templo Dei oraturū dicit. Respiciebat ad promissionem Dei, qua se in tabernaculo hoc medio filiorum Israelis habitaturum pollicitus fuerat. Alioqui non ignorabat, pio hominī ubiuis locorū Deū adorare licere. Huius gratia & Christus sacerdotali auariciā illud propheticū obiecit, Domus mea, domus oratiōis est, &c. Quintō obserua etiā hoc, quod non simpliciter dicit, Orabo in templo sancto tuo: sed, *prostratus*, id est, prosternar & incuruabor. qua dictione etiā gestū ante faciem Dei sese humiliantis et suppliciter orātis exprimit.

VIII.

In timore tuo.) Primū notemus hoc, quod cultū Dei timoris dictione significat. Deum nunquā ritē colit, qui nō uera illius religione ac reuerentia præditus est. Quapropter genus illud sacerdotū, quod cū absq; ullo timore Dei peccatis uiuāt, nihilo tamen secius Deū se in tēplis boando ac missando colere simulat: Deo reuera magis illud it, q̄ seruit. Deinde & hoc obseruemus, q̄ in timore Dei templum ingredi cupit, Hodie pars timore principū, pars amore

amore questus, pars adcolendū sanctos delubra ingrediuntur. quotusquisq; est, qui timore Dei ductus ecclesiam uisitet? Tertiò expendamus etiā illud, quod eum cum timore coluit, quem non modò sciebat summè bonum esse, sed cuius multijuga quoq; bonitate nitebatur. Ita uera pietas & fiduciā diuinæ bonitatis & reuerentiā maiestatis illius coniungit.

TERTIA PARS PSALMI.

Verf. 8.

Domine duc me in iusticia tua, propter inimicos meos: dirige coram me uiam tuam.

9 Quoniam non est in ore eorum rectitudo, intimum eorum prauitates: sepulchrum apertū, guttur eorum, lingua sua blandiuntur.

10 Disperde eos Deus, cadant à consilijs suis: propter multitudinem transgressionem eorum projice eos, quoniam rebellant contra te.

LECTIO.

Verf. 8.

Duc me in iusticia tua.) Ebr. נחני בערקתך, Aliqui ex recētiōribus legūt, Duc me iusticia tua. Sunt qui legant, Pro iusticia tua. quasi scriptū sit בערקתך, id est secundum iusticiam tuam. Verū notum est literam כ sapenūmero sumi pro בעבור, uel למען, id est propter: ut legi possit, Duc me propter iusticiam tuam.

Propter inimicos meos.) Ebr. למן שוררי. Græcus legit, ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου, id est propter inimicos meos. Significat autem Ebræa dictio שורר & hostem & insidiatorem. Vnde & Hieron. legit, Propter insidiatores meos. Recētiōres quidā, Propter aduersarios meos. At Chaldaeus sic, מן בגלל תושבחי, id est propter laudem meam, uel propter canticum meum. Nam שר etiam cecinit significat.

Dirige coram me uiam tuam.) Ebr. הושר לפני ררכך. Græcus sic, κατὰ δὴ ὁδὸν ἐνώπιόν σου, id est, dirige coram te uiam meam. ad quē modum & Arabs legit, Dirige coram te uiam meam. Chaldaeus cum Ebræo consentit, sicut & Hieronymus.

Ver. 9.

Rectitudo.) Ebr. נכונה. Græcus ἀλήθεια, id est ueritas. Hieron. legit rectū. Arabs iustū. Et illud, In ore eorum, Ebr. est בפיהו, id est in ore eius. Verū & præcedentiā & sequentiā pluralem numerum euincunt, quem & interpretes sequuti sunt. Chal. habet, בפומיהון רשיעי, id est, quoniam in ore eorum impiorum. Græcus, ἐν τῇ στόματι αὐτῶν, id est in ore eorū. Et Arabs, In ore eorum.

Intimum eorum prauitates.) Ebr. קרבם הוות. Græcus sic, ἐν καρδίᾳ αὐτῶν μαλ' αἰσ: id est, Cor eorum uanum. Chaldaeus גופיהון מליין אתרגושה, id est corpora eorum plena iniquitate. & Arabs. Cor eorum, legit. iniquitas in corde eorum. Hieron. Interiora eorum insidiæ.

Verf. 10.

Disperde eos.) Ebr. האשימם. Græcus κρίνον αὐτούς, id est iudica eos. sicut & Arabs. Hieron. habet, Cōdemna eos. אשם iniquitatē significat. hinc uerbū האשים significat aliquem tanquā iniquū & culpabilem condēnare ac punire. Lingua sua blandiūtur, Ebr. לשונם יהליקון, quod potest legi, linguā suā diuidunt, uel linguam suam leuigant. Nam Ebr. uerbum utrunq; significat.

Propter multitudinem.) Ebr. ברוב, id est, in multitudine. uerū manifestum est legendū esse כ pro בעבור id est in, pro propter. Græcus habet ἐν πολλῷ, id est secundum multitudinē. Hieron. iuxta multitudinē. Videntur legisse כ pro ב.

Quoniam rebellant contra te.) Ebr. כי מרי בר. Alij legunt, Quoniam exacerbarunt te: sicut Græcus. Hieron. Quoniam prouocauerunt te. Hi deducunt uerbum Ebr. מרי à מרר. Alij legunt, Quoniam rebellant tibi. Illi respiciunt ad מרה, quod significat rebellare. Est qui legat, Quoniam prodiderūt te. Et Felix, Quoniam defecerunt à te. Hi sequūtur uerbum מרר & מרי, quod significat mutare. Græcus addit ἀνέχε. Lat. Domine, sicut & Arabs.

Hæc est tertia pars psalmi oratione complexens, qua hæc duo petit à Deo Propheta: unum, ut se dirigat & ducat, ne in manus hostium incidat: alterum, ut hostes disperdat, adiecta ratione, cur hoc facere debeat.

Domine duc me in iusticia tua.) Agnoscit Propheta tam suam imbecillitatem, quam hostium maliciam & potentiam. Vnde facile colligit, fieri non posse, ut manus eorum euadat, nisi diuinitus ducatur & custodiatur. Confugit itaque precatione hac ad Dominum Deum suum, illique uitam suam commendat, orans ut se ducat, & conseruet, cum dicit, Duc me: item, Dirige coram me uiam tuam. Hoc est, expeditam fac mihi uiam tuam, qua me ingredi uoluisti, in quam tu me duxisti. Intelligit autem inaugurationem in regnum, ac totam illius dispensationem, cuius nomine afflictabatur.

Deinde addit, In iusticia tua, id est, propter iusticiam tuam. Vocat autem hic iusticiam, probitatem illam quam Germani *frumkeit* dicimus. Significat se respectu probitatis Dei hanc orandi et impetrandi quoque sumplisse fiduciam. Quamquam si quis iusticiam hoc loco eam intelligat, qua quod rectum & iustum est defenditur, & iniustum punitur, non aberauerit à scopo argumenti. Eo sensu intelligemus Dauidem implorare iusticiam Dei contra inimicos suos, quia ipse tamquam innocens custodiatur, illi uero tanquam Deo rebelles disperdantur. Illud, Propter inimicos meos, idem est ac si dicat: Quoniam mihi periculum est ab inimicis meis, qui uiam hanc tuam, quam tuo iussu ingressus sum, insidiolis machinis obsident, ac uitam meam exitium struunt.

Quonia non est in ore eorum rectitudo.) Habet hic uersus ἀπολογία, quare opus habeat Propheta custodia ac ductu Dei, ne in manus inimicorum suorum incidat. Queritur autem eos esse uiros fraudulentos & dolosos, qui cum cordibus contra se sint amaricatis, insidiasque lethiferas uitae suae struant, nihilominus blandiusculis uerbis linguas suas ad assentandum ac fallendum ita reddiderint instructas, ut impossibile sit maliciam et fraudem eorum euadere, nisi diuinitus custodiat & conseruet. Rectitudinem uocat hic constantiam ac firmitudinem uerborum, quam Graecus non male reddidit ueritatē. Est enim rectitudo oris, uerborum ueritas. Non dicit, Non loquuntur rectum ac uerum: sed, Non est ueritas in ore eorum: significans omnia illorum esse falsa ac subdola. Sic nos Germani de uehementer mendacibus dicimus, es kumpt in kein Vwarheit aufs irem maul.

Intimum eorum prauitates, sepulcrum apertum guttur eorum.) Quoniam queritur non esse rectitudinem in ore eorum, deinde quod linguis suis blandiantur, hoc est adulentur, & ad decipiendum assententur, particulam hanc adiecit, qua ueluti radix mali huius aperitur, ac simul pestifer illius fructus declarat. Quod dicit, Intimum eorum prauitates, hoc est, corda eorum sunt praua: radicem mali notat. Quod uero subdit, Guttur eorum sepulcrum esse apertum, de fructu positum est uel fine huius malicie. Quasi dicat: Hoc agunt uerbis suis, ut innocentes perdant, ita ut ut guttur eorum sepulchro iam ad recipiendum mortuum aperto sit simile.

Disperde eos Deus.) Hoc est alterum orationis membrum, quo contra aduersarios suos orando pugnat. Orat primum, ut à Deo disperdantur ac projiciantur tanquam iniquitatis condemnati: deinde, ut à consilijs suis cadant. Quod bifariam exponi potest: aut ut ut re infecta frustrentur ceptis ac studijs suis malis, uel ut consilia eorum in ruinam ipsis uertatur: ut unde alijs foueam pararunt, inde ipsi exitium inueniant. qui sensus mihi magis arridet. Tertiò addit petitionis huius causas, Propter multitudinem, inquit, transgressionum eorum. Non simpliciter propter transgressionem, sed propter multitudinem transgressionum eorum. Est autem *רבים* non simplex et qualiscunque, sed maliciofa ac temeraria transgressio, unde & aliquando rebellio uocatur, nonnunquam iniquitas. Et hoc est, quod addit, Quonia rebellant contra te, id est, contra uoluntatem ac uerbum tuum, sicut & Chald. paraphrastes reddidit, dicēs *ארגם בך*, id est, quonia rebellauerunt contra uerbum tuum. Intelligit autem de causa regni.

Domine

OBSER.
uers. 3.

Domine duc me.) Notandum hic est, quàm sibiipsis p̃ij nihil in tentationibus tribuant, nec quicquã de industria sua, aut reliquis uiribus, consilijs, studijs, &c. presumant. Qui se ab alio duci petit, satis aperte fatetur, q̃ nihil sibi ipsi tribuat. Duci, nō est sapientũ, industriorũ, fortium, & omniũ minimẽ arrogantium, qui magis aliorũ ductores uideri quàm duci uolunt. Duci puerorum est & cæcorum & claudorum & infirmorum & ignorantium, & ouium. Ducere alios, gloriosum: duci uerò, abiectum & contẽptui obnoxium. Sed hanc gloriam non curãt p̃ij, malentes cum modestia & humilitate saluti sue consulere, quàm cum inani gloria periculis eam exponere.

Deinde uidemus hic, quò uir pius imbecillitate sua cognita confugiat, cuius ductum & opem imploret. Domine, inquit, duc me. Rectẽ. Quis alius est ouiculẽ ductor, q̃ ipse pastor? Quis alius tutò ac securẽ ducere potest, q̃ cui nota sunt omnia impiorũ diuerticula & machinamẽta? Quis alius fidei suæ concreditũ in omnibus tutari, & cõtra quosuis insultus illegum cõseruare potest, q̃ qui omnem omnium habet potestatem? Haud itaq; immeritò ad Deum suũ, tanquã unicum pastore omniscium & omnipotentẽ Propheta cõfugit. quo nobis exẽplo prescribit, qd in tentationib. et afflictionib. facere debeamus & ipsi. Verũ iuxta requirit, ut nos ductui Dei ita cõmittamus, ut ductiles etiã simus & obtẽperantes uoci ac uerbo eius. Notũ est exemplum ouiculæ, quomodo illa uocẽ pastoris sequat. Vide suprà psalm. 23. et loh. 10.

In iusticia tua.) Notandum & hoc est, quòd non suam ipsius iusticiam pretẽdit, sed ad eam quẽ Dei est confugit. Non enim dicit, In iusticia mea, uel propter iusticiam meam. Non in se, sed in Deo reperit, cuius nomine ad eum cõfugiat. Quod opus habeat alieno ductu, hoc in se reperit: quod autem hunc in Deo quærit, causam huius non in se, sed in Deo uidet.

Propter inimicos meos.) Quoties in scripturis de p̃ijs lego, quòd inimicos habuerint, partim maliciam seculi huius detestor, in quo reperiuntur, qui uiros Dei omniũ pientissimos, placidissimos, et probissimos, nemini noxios, sed quibusuis utiles ac beneuolos odio prosequi possunt: partim me ipsum consolor, quòd nil mirum sit, si inimicos sortiamur, qui ad eam mensurã dilectionis ac beneuolentiæ erga quosuis nondum peruenimus, quæ declarata est per Dauidem hunc & alios consimiles pios, maximẽ per Christum ipsum omnium piorum caput & principem.

Dirige uiam tuam coram me.) Tria sunt hic notãda. Vnum, quod causam regni, cuius nomine adflictabatur & profligabatur, uiam non suam, sed Dei uocat. Admonemur hic quo loco nobis esse debeat, si quid à Deo impositũ est, quod administrare & exequi debeamus. Cogitare debemus, ambulare nos in uia Dei, id quod omnino ad hoc faciet, ut obeunda munera cum timore ac competentĩ sollicitudine exequamur.

Alterum est, quàm non satis sit esse in uia Dei constitutum, sed requiratur etiam, ut illa diuinitus dirigatur. Qui in magistratu sunt, in uia Dei sunt. Qui Euangelium prædicant, in uia Dei sunt. Qui patres familias sunt, in uia Dei sunt. Verũ inde non sequit, nihil esse periculi illis qui in uia Dei sunt, ideoq; illis securis esse licere. Hæc cogitatio aliena fuit à Dauide.

Tertium est, quæ debeat illis esse fiducia orandi ad Deũ, ut se ducat ac dirigat, qui in uis eius ambulant, & cum Dauide dicere possunt, Domine dirige uiam tuã coram me. fiducia hæc non cõpetit illis, qui nō Dei, sed suas ipso rũ uias ingrediuntur. Male orat qui dicit, Domine, dirige coram me uiam meam. Variæ sunt mortalium uia, uaria instituta, quæ ut uoluntati Dei conformia non sunt, ita ab illo haudquaquam diriguntur.

OBSER.
uers. 9.

Quoniã non est in ore eorũ rectitudo.) Notemus de hoc uersu primũ de mēdacio oris, quotuplex illud sit. Non enim mox q̃d uis mēdaciũ talis est oris obliquitatis, qualis hic à Propheta accusat. Est mendaciũ, quãdo per ignorantia dicitur quod uerum nō est: rursus mēdaciũ est, quãdo ex carnis infirmitate & metu periculi falsum dicit: adhuc mendaciũ est, quãdo quis alterius commodo dicit,

A dicit, quod uerum non est. De nullo horum mendacii genere, sicuti & supra uer. 6. annotauimus, loquitur hic Propheta. Nam huiusmodi mendacia proprie non sunt impiorum: nec talia sunt, ut coram Deo accusari debeant. Pessimum mendacii genus et planè impiorum est, quando ad perdendum, uel saltem lædendum proximum, per adulationem simulatur amicitia: & uirus absconditur, quo incauto paretur fouea. Hoc est quod dicit: Intimè eorum prauitates, sepulchrum apertum guttur eorum, lingua sua blandiuntur. Tale genus mendacii uerè impiorum est, & coram Deo pariter & coram hominibus detestabile.

Sic pharisæi ad
Christum Math.
22. Magister sci-
mus quod uerax
sis.

Deinde notemus hic, quàm difficile sit hominì pio salutem suam in medio talium impiorum & assentatorum tueri. Non simpliciter dicit, Non est in ore eorum rectitudo, intimum eorum prauitates, &c. sed, Quoniam, inquit, non est in ore eorum rectitudo, &c. significans ob id se petere, ut à Deo dirigatur, ne in laqueos fraudulètarum linguarum incidat. Sentiebat nimirum, fieri non posse ut illos euaderet, nisi diuinitus adiutus. Ergo periculosissimum est eo uiuere seculo, in quo non simpliciter locum habent lingue fraudulentæ, sed pleno quoque impetu regnant: quale omnino est nostrum hoc tēpus, in quo rarissima est oris rectitudo: uulgatissima uerò, subdola & maliciosa assentatio: ut reuera opus habeant pii, ut & ipsi diuinitus ducantur ac dirigantur. Etenim facile credunt pro ingenij sinceritate, ideoque illis etiam facile imponitur: uerum qui & ipsi uulpina præditi sunt astutia, ut non facile credant, ita non facile decipiuntur.

Tertiò notandū est, quomodo hoc uersu utatur Apostolus Rom. 3. ubi sic legimus: Ostendimus & Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Nō est iustus, ne unus quidē: non est qui intelligat, non est qui Deum requirat. omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui exerceat bonitatem non est usque ad unum. Sepulchrum apertum guttur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt, &c. Scimus autem, quod quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt dicat, ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus Deo, propterea quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro in conspectu eius, &c. Colligit ergo Apostolus ex hoc uersu, & alijs similibus scripturæ locis corruptionem hanc & maliciam: ita esse in natura humana, ut ne Iudæi quidem illa sint liberi, quantumuis de lege gloriantur, imò per hanc increpationem legis peccati condemnentur: deinde manifestum reddi totum mundum esse peccato obnoxium. id quod ob eam causam arguit, ut doceat omnibus esse gratiam Christi necessariam.

Disperde eos Deus. Item, Projice eos.) Notandum hic est primū, quid mereantur subdoli & fraudulentī homines: nempe ut disperdantur, ac projiciantur. Oratio hæc prophetiæ uim habet. Nā hoc illis certò accidit. Deinde à quo debeant, uel possint disperdi ac projici tales impij. Non dicit, Disperdā & projiciā eos: sed, Disperde eos Deus. Itē, Projice eos. Dei est igitur hoc genus mali tollere, non alicuius hominis, nisi eorum tantum, quorum ministro Deus ad hoc utitur, ut tollatur. Humanæ uires per se nihil hic possunt.

OBSER.
Ver. 10.

Cadant à consilijs suis.) Obserua hic, quorum sit hæc fraudulentæ lingue malicia. Eorum uidelicet, qui consultando ualent, nec temerè quicquā, sed omnia cautè moliantur: id quod propriè prudentum est. Non dicit, Cadāt à temeritate sua: sed, à consilijs suis. Consilia requirunt animum non stolidum & incautum, sed prudentem & iudicio ualentem. Talis erat Achitophel, qui & ipse in coniuratione erat cum Absalomo, contra quem Dauid ad Deum orasse ac dixisse legitur, Infatua obsecro Domine consiliū Achitophelis. Ad hunc modum oremus & nos contra prudentum huius seculi uafra, astuta & maliciosa consilia.

2. Sam. 15.

Deinde expendamus quàm sit iusta petitio, ut suis ipsorum consilijs cadant impij, quibus alijs ruinam struunt. Norunt hoc & gentium poetæ. Neque enim, ait ille, lex iustior ulla est, Quàm necis artifices arte perire sua.

g Et

74 Et alius ex gentibus, Malum consilium, inquit, consultori pessimum. Ae. C. quissimum planè ac iustissimum est, ut in foueam cadat impius, quam alij aperuit. Notæ sunt historiae Goliath, 1. Sam. 17. & Amman, Ester. 5. 7. Sic uiperæ suo ipsorum foetu necantur. Huiusmodi iudicium planè diuinū est, & etiam nostro seculo timendum illis, qui propter odium ueritatis sanguini innoxio insidiantur, ac perpetuò bella spirant.

3 Propter multitudinem transgressionum eorum.) Admonemur hoc loco, non esse mox contra quosuis transgressores orandum. Nō simpliciter dicit, propter transgressiones, sed propter multitudinem transgressionum eorum. Notat impiorum temeritatem, qua sine remissione transgressionem transgressionibus iungunt, atq; ita iram Dei in se concitant. Quāuis enim pro sua patientia Deus non est ad uindictam pronus, iritatus tamen grauius punit. Quapropter caueamus primum, ne in hanc transgressionum multitudinem infinitam cadamus: deinde discamus hic, contra quos sit transgressores ad Deum orandum, contra quos non sit.

4 Quoniam rebellant contra te.) Atqui contra ipsum Davidem rebellabant. Verum hoc ipsum erat contra Deum rebellare. Etenim qui magistratui à Deo constituto resistit, Dei ordinationi resistit. Vide Rom. 13.

Notemus etiā hic, quod non dicit, quoniam peccant contra te: sed, quoniam rebellant contra te. Aliud est contra Deum peccare, & aliud rebellare. Peccant, qui non faciunt quod præcipitur. Hoc omnium est, etiam piorum. Rebellant, qui ipsam etiam potestatem reiicere conantur. Sic aliud est non obsequi in omnibus uerbo Dei, aliud uerò hæreseos etiam doctrinam & uerbum Dei condemnare, & iugum prorsus excutere. Hoc postremū uerè impiorum est, & dignum cuius gratia disperdantur ac proijciantur.

QUARTA PARS PSALMI.

Ver. 11. Et lætabuntur omnes fiduciam habentes in te, in seculum iubi. D. labunt: & proteges eos, & exultabunt in te diligentes nomen tuū.

12 Quoniam tu benedicis iusto Domine: beneplacito sicut scuto circundas eum.

LECTIO. Et lætabuntur.) Ebr. יִשְׂמְחוּ Græcus, καὶ ὑψοῦνται. Latina uulgata, Et

Ver. 11. lætentur, per formam orandi, sicut et Hiero. & nonnulli recentiores legunt.

In seculum iubilabunt.) Ebr. לְעֵלְמֵי דָוָר. Græc. ἀγαλλιάσονται. lat. exultabunt.

Hiero. laudabunt. Et Chald. יִשְׁבְּחוּ, id est laudabunt. Arabs, cantabunt.

Et proteges eos.) Græc. καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς. Lat. & habitabis in eis, sicut & uulgata habet. At Ebr. est יִסְכְּנוּ, id est, & teges super eos. Hiero. & proteges eos. Chald. יִסְכְּנוּ, id est, obumbrabis super eos.

Diligentes nomen tuum.) Vulgata legit omnes qui diligunt nomen tuū: cum uniuersalis dictio nec in Ebræo sit, nec Græco, nec Chaldaico, nec in uersione Hieronymi. Arabs cum uulgata legit, omnes diligentes nomen tuū.

Ver. 12. Quoniam tu benedicis.) Ebr. est בֵּרַךְ אֶת הַבְּרִיָּה, quod quidam legunt, quod tu benedicis: alij in futuro, benedices, sicut Græcus, & uulgata, & Hiero.

Beneplacito sicut scuto.) Ebr. בְּנֵצָה רִצְיָן. Græc. ὡς ὅπλα δυνάμειος. Vulgata, ut scuto uolūtatis tuæ. Hiero. ut scuto placabilitatis. Chald. בְּרִיסָא רִצְיָן טַבָּא, id est, uelut clypeo bona uoluntate.

Circundas eum.) Ebr. תַּעֲטֶרנִי. Græc. ἐστεφανώσας ἡμᾶς. Vulgata, coronasti nos. At Chald. תַּבְּלִילִינִי, id est, coronabis eum. Arabs cōsentit cum Græco, coronasti nos. Hiero. habet, coronabis eum. Qui legunt, coronasti nos, legunt נִי sine dages, quod nos significat: qui uerò legunt, coronabis eum, ille legunt נִי cum dages, & præcedentem syllabam cum sægol ad hunc modum, תַּעֲטֶרנִי.

EXPLANATIO.

Et lætabuntur omnes.) Nihil obscuri habet quarta hæc & postrema psalmi pars, qua Propheta prædicit, quid commoditatis sit accessurum pijs ex eo, si ipse

A si ipse diuinitus ducatur, ac dirigatur, ne in manus impiorum hostiū cadat, & hostes contrā disperdantur, a consilijs suis cadant, ac proijciantur. Lata buntur, inquit, omnes fiduciam habentes in te. Q. d. Non solum mihi benefacies, si me protexeris, & aduersarios meos tibi rebelles propter multitudinem transgressionum eorum proieceris: sed & in uniuersum omnes eos exhilarabis, qui fiduciam in te collocant, ac nomen tuum diligunt, ubi uiderint te rationem habere iustorū, illisq; benedicere, & beneplacito tuo perinde atq; scuto quodam tueri. Quod si cui hic sensus placet, nihil habet difficultatis: nec periculi quicquam fuerit, si eum retineat. Potest autem undecimus uersus etiam sic exponi, ut simpliciter prophetiam habeat, qua cōstanter Propheta futurum uaticinetur, ut aliquando latentur, iubilēt & exultent pīj, fiduciam in Deum ponentes, ac nomen eius diligentes, quantū uis iam malorum improbitate premantur, contristentur & adfligantur: cum contrā impīj ac reprobi exultent et insolescant. Et huic sententiæ fauere uidetur, quod immiscetur illud, Et proteges eos: id quod & postremus uersus tradit. Nam, inquit, tu Deus ille es, qui iustum non deseras, sed benedictione tua foueas, & beneuolentia singulari perinde atq; scuto quodā complectare. Quapropter omnino futurum est, ut omnes pīj, iusti, ac fideles in sempiternum gaudeant, iubilent & exultent. Sentient enim opem ac prouidentiam tuam: uidebunt aduersarios & osores nominis tui, homines impios, iusto tuo iudicio dispergi, ac proijci.

Et lætabuntur omnes fiduciam habentes in te.) Notandus est hic uersus de gaudio piorum, de quo sunt ista hoc loco obseruanda. Primum, quā sit certum, futurum omnino ut pīj latentur, idq; omnes. Per affirmationē loquitur Propheta, dicēs: Et lætabuntur, & iubilabunt, & exultabunt. Et ut hanc certitudinem magis exprimat, non simpliciter dicit, Et lætabuntur: sed, Et lætabuntur omnes fiduciam habentes in te. Quid autem ista futuri gaudij asseueratio aliud nobis pollicetur, quā futurum olim, ut pīj omnibus liberentur molestijs, & tristitiam præsentis seculi certissimo gaudio commutent: req; ipsa experiantur, quā non frustra spem suam in Dominum collocarint. Sicut igitur Propheta sui temporis pios per propheticam hanc affirmationem in afflictione consolari uoluit, ita sinamus & hodie corda nostra in quacunq; tribulatione constituta per hoc recreari, quod olim pleno ac certo gaudio exhilarandi sumus. Ebr. 12. de Christo legimus, quod proposito sibi gaudio sustinuerit crucem. Sequamur hunc uitæ ducem & autorem, ne deficiamus in tribulationibus.

Deinde notemus hic, quā plenum promittatur & exuberans gaudiū. Non simpliciter dicit, Lætabuntur: sed addit, iubilabūt, & exultabunt. Quibus uerbis utiq; nō uulgare ac leue, sed præcipuum, grande, & effusum gaudium exprimit. Hac plenitudine & exuberantia gaudij plenitudo & amplitudo felicitatis significatur.

Tertiò obseruet & hoc, q̄ non sit piorum gaudiū futurum transitorium, breue, & instabile sed perpetuū. In seculum, inquit, iubilabunt. Certè tale gaudium non potest esse carnale, nec ex terrena aliqua felicitate uel uoluptate natum: sed & spiritale sit necesse est, & ex eo natum, quod temporarium non est, sed sempiternum. Sic Christus ad discipulos suos dixit, Gaudium uestrum nemo tollet à uobis.

Quartò notemus etiam, in quo sit futurum hoc gaudiū. Exultabunt, inquit, in te. Gaudium duplicis est generis. Vnum ex φιλαυτίας, id est affectu ac sensu priuatæ uoluptatis uel utilitatis. Hoc genus gaudij piorum nō est, nec de hoc Propheta loquitur. Alterū ex affectu dilectionis est. Et hoc bifariam considerandum uenit. Exultamus enim in eo quem amamus iuxta seculū, uel de quo gloriamur secundum carnem, si ille sit uel in rerū prosperitate uel gloria. Deinde exultāt pīj in Deo suo, cum quod talem Deum habent, tum quod gloria illius illustrat: ut exultare in Deo, idē sit atq;

OBSER.

1.

Ver. 11.

1

Esa. 65.

Serui mei lætabuntur.

Esa. 65. Ecce serui mei iubilabunt præ exultatione cordis, uos autem, etc.

3

5 exultare propter Deum, quem diligas. Quintò, expendamus etiã, quibus hoc gaudium, certum, exuberans, perpetuum, & quod in Deo sit, promittatur. Et lætabuntur, inquit, omnes fiduciam habentes in te. item, Exultabunt in te, qui diligunt nomen tuum. Hi sunt ergo quos scriptura uocat חוֹסִים & אֲהֻבִים, id est, fiduciã habentes & amantes, quib. hoc gaudiũ certò promittitur. Nihil hic nostræ iusticiæ, nihil nostris meritis adscribitur. Fiducia in Deum, & amor nominis Dei, magis ad Dei bonitatem ac beneficentiam, quàm ad nostram iusticiam respiciunt. Nec fides quidem natura sua, nec amor nominis Dei gaudium hoc pariunt: uerùm quoniam sperantes in se Deus, ac nominis sui amantes deferere non potest, fit ut bonitas ac beneuolentia eius, qua suos tuetur, gaudium hoc tandem piorum animis adferat.

OBSER.

11.

Diligentes nomen tuum.) Nominis Dei in scripturis multa est mentio, ita ut iam uocetur sanctum, iam terribile, iam magnum, iam gloriosum, iam charum & dilectum: sicut hoc loco uidemus, ubi pii, fiduciam in Deo habentibus datur, quod nomen eius diligant. Ratio huius est, quod Deus ipse talis est, et à mortalium etiam mentibus esse sentitur, qui sit sanctus, terribilis, magnus, gloriosus, charus & dilectus, quia bonus misericors & clemens. Sumus autem ita comparati, ut qualis quisq. à nobis existimatur, taliter etiam ad nominis illius mentionem ac recordationem afficiamur. Qui maiestatem ac potentiam regis sui agnoscit, non potest audito illius nomine non sentire aliquem reuerendi illius affectum. Qui tyranni seuitiã expertus est, uel auditu tantum intellexit, audito tyranni nomine, in animo nonnihil consternatur. Qui Diaboli metu tenentur, quoties nomen illius audiunt, horrorem quendam in animo concipiunt. Qui mortem horret, sine horrore mentione mortis audire nequeunt. Qui patronum habent, uel amicũ, uel quẽcunq. alium, erga quem amoris præditi sunt affectu, suauitatem quandam sentiunt, quoties nomen illius audiunt. Sic sponsa nomen sponsi sui oleum effusum uocat, Cant. 1. Qui inimicum habet, nomen illius execratur, quoties in aures incurrit. Summa, quid quis de quopiam sentiat, audito illius nomine declarat. Sic erga Dei quoq. nomen comparati sumus. Quibus horrore Deus est, illis etiam nomen illius horrorem incutit. Quibus sanctus, magnus, exelsus ac suspiciendus est, illis & nomen eius sanctũ, magnum, excelsum, ac suspiciendum est. Quibus illius potentia ac bonitas fiduciã in aduersis generat, illis etiam nomen eius animũ addit. Sic illud, Turris fortissima nomen Domini. Quibus charus & dilectus est, illi etiam nomen eius diligunt, & quod diligunt cupide audiunt. Qualiter ergo quisq. de Deo sentiat, in nomine illius declaratur. Affectus cordis, reuerentia, timor, horror, fiducia, dilectio, secreti sunt & abditi: uerùm ubi mentio fit nominis Dei, ubi sub nomine Dei uel doctrina, uel præceptum, uel redargutio, uel consolatio, uel promissio, uel comminatio ex uerbo illius proponitur, tum reuera periculũ fieri potest & experimẽtũ capi, quid quisq. de Deo sentiat.

Exultabunt, inquit, in te diligentes nomen tuum. Fidelis seruus & zelo gloriæ Domini sui præditus, ex animo gaudet, quoties nomẽ Domini sui glorificatur. Sic animati sunt pii, qui nomen Dei sui diligunt. Lugent ac moerent, quoties gloria Dei obscuratur: rursus exultant, quoties illa illustratur. Quare? Quia diligunt illius nomen. Quare hoc diligunt? Quia uidelicet ipsum Deum diligunt. Nota hæc pii animi omnium est certissima.

OBSER.

11L

Ver. 12.

Quoniam tu benedicis iusto Domine.) Primum notemus hoc uersu, quibus nominibus pios appellet. Præcedenti uersu uocauit eos fidentes, deinde diligentes: hoc postremo uocat eos iustos, id est צְדִיקִים. Quid sit esse iustũ, dictum est suprã psalmo primo, uersu quinto. Quod ad præsentem locum attinget, obseruandum est, qui tandem sint uerè iusti, & unde iusti reddamur. Præmisit fidem ac dilectionem erga Deum, ac turn subiicit iusticiã. Significat nobis spiritus S. iusticiã esse ex fide & dilectione Dei. Loquor autẽ hic non

A non de iusticia imputata per gratiam, sed ea quæ cordis est, ex regeneratione. Fide ac dilectione pulchre Deo coniungimur & adunamur, hac iusticia beneuoli ac benefici erga homines reddimur. Non potest iustus esse, id est probus, benignus ac beneficus erga homines, qui nondum est Deo fide ac dilectione coniunctus. Omne bonum desursum est. Iusticia hæc, bonum est. Desursum sit ergo ex fonte cœlestis bonitatis, necesse est. Qui alienus est ab hoc bonorum omnium fonte, unde accipiet iusticiam, qua erga mortales utatur? Alienus autem est à summo bono, omnis infidelis, incredulus, & dilectione Dei destitutus. Ergo, &c.

Deinde, notandum etiam est hoc uersu, beneficium diuinæ beneuolentiæ erga iustos esse geminum. Primum est benedictionis. Quoniā, inquit, tu benedicis iusto Domine. Benedicere Deū, nō est uerbis uel bene precari, uel laudare, & gratias agere: quod utrumque est, si homo benedicat: sed factis benefacere, & omnis generis bona cumulare. Gen. 49. Omnipotēs, inquit, benedicet tibi benedictionibus cœli. Et Eph. 1. Benedixit nos in omni benedictione cœlesti, &c. Alterum est protectionis. Beneplacito, inquit, sicut scuto circundas eum. Item, Et proteges eos: contra quasuis uidelicet insidias & afflictiones. Quib. uerbis iucundissimam hanc paternæ beneuolentiæ partem, metaphoris protegendi scuti, & circumdandi uelut ob oculos exponit Propheta. Quid ergo ad plenam poterit in Deo desiderari felicitatem, cum suos & benedictionibus inæstimabilibus cumulet, & contra omnis generis aduersarios protegat?

Tertiò. Expendamus & hoc, quod dicit, Beneplacito sicut scuto circundas eum. Poterat dicere, Potentia tua sicut scuto circundas eum. Ad protegendum quippe adflitos requiritur potentia. unde et qui infirmiores sunt, fortiorum se protectioni submittūt. Verū maluit spiritus S. protectionis beneficium beneplacito ac beneuolentiæ Dei adscribere, quam potentie, propter confirmandas imbecillium mentes. Primum enim ita comparata est magnorum principum beneuolentia, ut potentia uiribus quasi administris ad defendendum eos quos complectitur utatur. Trahit post se beneuolentia potentiam, et omnia quæ ad potentiā pertinet: potentia uerò nō uicissim beneuolentiā. Beneuolentia intus in corde est, & uelut ipsa mens boni principis, potentia uerò in externis consistit: ut merito beneuolentiæ sit ministra, illamque uelut heram sequatur. Deinde potentia Dei, quoniam innumeris argumentis mortalium oculis affulget, ita nota est omnibus, ut de ea ne impij quidem dubitare possint: de beneuolentia uerò illius erga se non ita persuasum est omnibus, sed fides huius electorum tantum est, in quibus tamen miris modis & innumeris tentationibus, præsertim in afflictionibus, ita impetitur, ut necesse habeat d. uerbi ueluti fulcris sustentari & erigi. Ad hunc itaque usum respexit hoc loco spiritus S. in eo quod non dixit, Potentia uelut scuto: sed, Beneplacito uelut scuto circundas eum, ut persuadeat fidelibus ac diligentib. nomen Dei, quod non simpliciter accepti sint Deo, sed & beneplacito illius planè cincti, ne qua parte perdi queant.

PSALMVS SEXTVS.

AD PRÆCINENDVM INSTRUMENTIS MUSICALIBUS
super octaua, psalmus David.

Illud super octaua, Kimhi intelligit de instrumento musico, quod Chaldaeus Paraphrastes reddidit, על כינור המוגיא גימריא, id est, super cithara octo chordarum.

Argumentum psalmi.

Apparet Davidem magno aliquo & periculoso morbo liberatum, psalmum hunc ob eam composuisse causam, ut documento sit pijs mentibus, quomodo se in huiusmodi grauibus angustijs ac periculis gerere, quoque conuertere debeant. Hac ratione dolorem suum, luctum, eiulatum, querelas, deprecationes & orationes, totum uidelicet æstum cordis sui, quem morbo depræhensus

ad Deum effuderat, breuiter hoc psalmo & luculenter exprimit, ut suo nos exemplo ad percutientem nos Deum conuertere, & omnem animi tristitiam & angustiam in illius conspectum ejulando, querendo & orando effundere doceat.

Dispositio psalmi.

Bipartitus est autem hic psalmus. Prior illius pars septem prioribus uersibus continetur, quibus iram Dei deprecatur, misericordiam & sanitatem expetit, de corporis sui infirmitate & animæ sperturbatione queritur, &c. Posteriore parte tribus postremis uersibus de exaudita oratione sua contra inimicos, mortem suam auidè expectantes, cum insultatione quadam gloriatur.

P A R S P R I M A.

Ver. 1.

Domine ne in furore tuo corripas me, neq; in ira tua castiges me.

Nihil habet hic uersus uarietatis in lectiōe. Prior psalmi pars bimēbris est. Presenti hoc uersu Propheta irā & furorē Dei deprecatur, sequētib; sex misericordiā et opem qua sanet implorat. Domine, inquit, ne in furore tuo corripas me, neq; in ira tua castiges me. Rem eandē in geminando bis dicit. Nihil enim aliud est corripere quā castigare, nec ira hic à furore differt. Ebr. *ἄν* nasum significat. *ἄν* uerò incādescendi significationem habet. Quoniam igitur ira & furor calorem quendam ex motione sanguinis generant, & flatum uehementem ē naribus commotionis & inflammationis indicem eijciunt, fit ut utraq; dictiones de ira & furore sumantur in scripturis. Loquitur ergo Propheta humano more ad Deum, irāq; & furorē illius deprecatur. Q. d. Sentio Domine uim & impetū in me iræ tuæ, experior grauitatē intolerabilem manus tuæ, quā peccatis meis in me concitauit: uerberas me Domine & flagellas acriter, ita ut nisi remittas plagā, nihil mihi restet aliud, quā ut extinguar. Obsecro ne prorsus in me excandesas, nec iratus in seruum tuum sæuias: sed iram hanc tuam, quam mea ipse culpa exasperauit, & in me concitauit, remittas. Talis uideē esse primi huius uersus affectus, in quo perspicuum est, sensisse Prophetā, inferendam iræ Dei grauitatem: quo sensu non immeritò cumprimis in hanc iræ Dei deprecationem proruperit.

OBSER. I.

Principiò notandū est hoc uersu, quomodo Propheta morbu, quo laborabat, à Deo immissum esse cognouerit. Non enim dicit, Domine, grauius crucior: sed, Domine ne corripas me in furore tuo. Quibus utiq; uerbis fateatur corripī se, & castigari à Deo irato, et morbu suum esse flagellū Domini. Impiorū hominū est, nec bona quib. potiūtur in hoc seculo, nec mala quib. percutiunt, ad Deum, ut omnīū bonorū largitorē, ita & mortaliū omnīū castigatorem ac iudicem, sed aliò referre. Vnde fit, ut nec beneficijs ad gratiarum actionē, nec pressuris ad emendationē permoueantur. Discamus ergo cū Dauide hoc, & lobo agnoscere manū Dei nō modò in letis, sed & tristib.

OBSER. II.

Deinde obseruemus hic, quòd ad afflictionē qua in morbo suo premebat, & à Deo immissam esse sentiebat, uocat correptionē & castigationē. Sentit se corripī & emendari diuinitus, ideoq; intelligit simul uisitari peccata sua, merito flagello. Ad hūc modū admoneamur & nos peccatorū nostrorum, q̄ties à Domino flagellamur. Sicq; paralyticū dicebat Dominus Matth. 9. Bono animò esto fili, remittuntur tibi peccata tua. Et Ioh. 5. Iam sanus factus es, uide ne pecces amplius. Est autē correptionis & castigationis finis, emendatio & resipiscētia. Quare obseruandus est hac in re paternus erga nos affectus in Deo, quo nos, sicut Apostolus 1. Cor. 11. meminit, in hoc seculo corripit, ne postea cum hoc mundo damnemur. Vide etiam Ebr. 12. quo modo Deus ad exemplū prouidi patris flagellet omnem filiū quē suscipit.

Notandum est,
quod non dicit,
Ne corripas
me: sed, ne in ira
corripas me.
Correptionē nō
deprecatur, sed
iram.

OBSER. III.

Tertiò. Notemus hic ingenium tribulatorum, etiā filiorū Dei. Quē Dauīd Deus acerbā infligit, non eo animo infligit, ut eū prorsus ira percitus perderet, sed ut illi potius paterno beneficio prodesset. Sed in ipsis animi angustijs consiliū hoc Dei nō uidit Dauīd, sed pro carnis suę sensu iratū in se Deum seuire putauit, unde & exclamauit, dicēs: Domine ne in furore tuo arguas me

As me, neq; in ira tua corripas me. Sic solēt pīj in tentationibus iræ Dei sensum, p carnis ingenio summa cū anxietate cōcipere: cum tamē interea Deus nec furore, nec ira, more humano, excandescat, sed suos certa ac paterna providētia castiget. Sic aliquoties querit se Dauid derelictū esse à Deo, Deum esse procul, proiectū esse se à facie Dei. et Christus in cruce, Deus meus, inquit, Deus meus, quare dereliquisti me? cū tamen Deus suos nec deferat, nec procul ab illis sit, nec eos à se projiciat, sed exactissimē custodiat, & inter corripiendum etiam illis quā maximē præsenti sit. Quā grauis autem sit & intolerabilis iræ diuinæ sensus, nemo intelligit nisi soli experti: quemadmodum uicissim incredibilem illam diuinæ bonitatis suauitatem nemo nouit, nisi animus qui post insignem eam est tribulationem uiuaciter expertus. Est uerò sensus iræ Dei bisariā grauis. Vno modo pījs mentibus, non solum propter supplicij ac perditionis metū, sed multo magis propter laesam charitatē ac beneuolētiā paternā: altero modo ppter angustia ex metu mortis uel geēnæ, aut alterius cuiuspiā supplicij cōceptā. Vterq; modus grauis est, grauiorē autē in mentib. piorū priorē esse cōstat, qui quāto plus Deū diligunt, tanto magis sensu iræ eius cruciantur. Est autem hic sensus iræ Dei in tribulationibus omnium utilissimus pījs, nō solum quod per illū ad resipiscētiā cogimur, sed & ob eā causam, q post illū sensus d. beneuolētiæ reddit omniū suauissimus. Nō frustra est igit qd more prudētis patris Deus amorē suū erga nos nō nūq; occultit, et nescio quā austeritatē pretextit. Ita sumus cōparati, ut nō p sit nobis ppetuus charitatis Dei sensus (loqr de imbecillib. & impfectis) sed satius sit subinde sensum indignātis Dei experiri. cuius rei moderationē ipse benignissimus pater, pro sua prudētia ita dispēsat, ut filij eius nec securitate corrumpant, nec desperatione prorsus frangantur.

modi iræ deij

simile patris.

B Quarto loco obseruemus & illud, quod Propheta, quamuis grauissimo ira Dei sensu torqueat, nihilo tamē minus nusquā se nisi ad eum ipsum conuertit, cuius iram sentire se iudicabat. nullibi auxiliū & opem querit, nisi apud eum ipsum à quo percutiebat. Grauiissimū est hoc cogitatu, nedum factu: & tamē ita fieri oportet. & uæ nobis, si percutiētem nos auersati fuerimus. Sperandū hic est contra spē, & impossibilia carnis nostræ sensui tentāda. Facile est ad Deū à facie irę humanę cōfugere: Deo aut ipso irascēte, maxima oritur inter spem & desperationē cōcertatio, ita ut difficillimum sit irati Dei opē implorare, & non sentiatur, etiā si exaudiat Deus, dicaturq; cum Iob. cap. 9. Etiam si exaudiat, nō credo quod audierit uocem meā. Magnum est hac in re piorum & impiorum discrimen. Impij reb. prosperis multi sunt in orationibus, ita ut pīj dum prosperē habent, illis collati, tepidissimi uideantur. In aduersis uerò, ubi Deum iratum sentiūt, ad creaturas confugiunt, Deum uerò auersantur. Carent enim uera fide, nec unquam Deum uerē cognouerunt. Pīj uerò, etiā si rebus prosperis nō nihil somnolentiæ ac negligentia in orationibus ostendūt, in aduersis tamē expergiscuntur: & licet irā Dei sentiāt, ad eum tamē ipsum eiulādo, querēdo, & precādo cōuertuntur. Perniciosum est et culpabile, si reb. psp̄eris ad Deū nō conuertamur. impietatis uerò indicium habet, si ne tristib. quidē ad eum pertrahamur, sicuti de Israele Esa. cap. 9. & historia sacra de rege Asa, 2. Paral. 16. conqueritur.

OBSER.
IIII

dispositus ferulam & castigationē precepit. totis fugiens membris ad iudicium solū dū frangem pueniet.

Ex his obseruationibus facile apparet, quā sit utilitas paternæ correptionis, si illam patienter feramus.

Miserere mei Domine, quoniam morbo confectus sum: sana me Domine, quoniam tremefacta sunt ossa mea.

E tanima mea tremefacta est ualde: & tu Domine, usquequò? Reuertere Domine, eripe animā meā: serua me ppter bonitatē tuā.

Quoniā in morte nō est tui memoria: in fouea quis te laudabit?

Fatigor suspirijs meis, inundo per singulas noctis lectū meum, lachrymis meis stratum meum tabefacio.

Contabuit oculus meus præ indignatione : inueterauit inter omnes inimicos meos.

- LECTIO.** Propter bonitatem tuam.) Ebr. למען חסדך. Græc. ἐνεκ τῆς ἐλεος σου. id est, propter misericordiam tuam. Et Arabs cum Græco uertit. Chaldaus legit בגלל רבותך, id est propter mundiciam tuā. Hieron. consentit cum Græco.
- Ver. 4.** Tui memoria.) Ebr. זכרך. Græc. ὁ μνημονεύω σου, id est, memortui. Videtur legisse זכרך. Arabs quoque legit, Qui recordetur tui. Hieron. Recordatio tui. In fouea.) Ebr. בשואל. Græc. ἐν ᾧ, id est, in inferno. Sic legit & Hieron. Quis te laudabit.) Ebr. מי יורה לך. Græc. τίς ἐφομολογήσει τοῖς σοι, id est, quis confitebitur tibi. Arabs. Quis laudabit te?
- Ver. 6.** Fatigor.) Ebr. יגעתי. Græc. ἐκοπίασα, id est fatigatus sum, laboraui. Inundo.) Ebr. אשחה. Græc. λούσω, id est, lauabo. Hieron. Natare faciam. Alii qui, natalem reddam. Chald. sic אמל בצערך, id est loquar in dolore meo. שוח enim significat meditatus est, orauit, &c. Tabefacio.) Ebr. אמיסה. Græc. βεβρω, id est, rigabo. Sic & Hieron. Chald. אשמיט, id est, dissipabo. Alii, Liquefaciam.
- Ver. 7.** Contabuit oculus meus.) Ebr. עששה עיני. Græc. ἐταραχθη, id est turbatus est. Chald. חשבה, id est caligauit. Sic & Hieron. Inueterauit inter omnes inimicos meos.) Ebr. עתקה בכל צרורי. Græc. ἐπαλαιώθην ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου, id est, inueteraui inter omnes inimicos meos. Chald. עיקתי בכל, id est consumebar in omni molestatione mea, Hieron. Consumptus sum ab uniuersis hostibus meis.

EXPLANATIO.

Hisc sex uersibus duo facit Propheta. Primum post deprecationem ire & furoris Dei, gratiam & opem illius implorat. Miserere mei, inquit, Domine: deinde, Sana me Domine. Et uersu quarto: Reuertere Domine, eripe animam meam. Sentiebat iram Dei, ideoque gratiam petit: premebatur morbo, ob eam causam petit sanari. Videbatur Deus auersus, orat igitur, ut reuertatur: sentiebat mortis angustiam, ideo dicit, Eripe animam meam, & serua me, à mortis uidelicet periculo. His particulis comprehenditur Prophetæ petitio, qua pro gratia, sanitate, conuersione Dei & conseruatione uitæ orat.

Deinde adiungit argumenta fiduciæ, quibus spem impetrandi gratiam, sanitatem, conuersionem, & liberationem à morte in corde suo inter orandum confirmauerit. Quædam à magnitudine partim morbi & doloris, partim horroris, qui ex metu mortis est, desumpta sunt: utpote cum dicit, Quoniam morbo confectus sum. Et, Quoniam tremefacta sunt ossa mea, & anima mea tremefacta est ualde. Magnitudinem morbi & uehementiam doloris, deinde et mortis metum ac pauorem his uerbis exprimit. unde non solum caro infirma illa & mollis, sed & ossa quantumuis robusta: deinde non ossa modò, sed & ipsa anima tremorem, concussionem ac terrorem sensit: sicut in uehementibus morbis & angoribus fieri solet. Quædam uerò sumpta sunt à diuturnitate tentationis, qua uidebatur à Deo desertus. Ut cum dicit, Et tu Domine usquequò? faciunt ista ad commiserationem. Nonnulla respectu Dei usurpata sunt, utpote quòd bonus sit. Propter bonitatem tuam, inquit. Quarto loco, nata sunt quædam ex ea consideratione, quòd non tam mors quàm uita hominis ad gloriam ac laudem Dei facit. Quoniam, inquit, in morte nō est tui memoria: in fouea quis te laudabit? Quid. Quomodo bonitatē ac gloriam nominis tui deprædicabo mortuus? Quomodo laudabo te sepultus? Quis recordabitur tui mortuus? Quis laudabit te in fouea constitutus? Igitur uel gloriæ ac laudis tuæ respectu eripe animam meam, & serua me. Tale quid ac pluribus habetur infra Psal. 88. uersu decimo, undecimo, & duodecimo.

Quintò,

A Quintò. Versu 6. & 7. intentissimum quendam estum animi, inimicorum malevolentiam & improbissimam spem de morte sua conceptam grauissimè detestantis exprimit, cum dicit, Fatigor suspirijs meis, etc. Significat se singulis noctibus uberrimis gemitibus & lachrymis, ita clementiam Domini contra spem inimicorum suorum pro retinenda uita orasse, ut fatigatus sit suspirando, & lectum suum lachrymis inundarit ac tabefecerit, & aspectus ipsius præ nimio fletu & indignatione contra inimicos mente concepta cōtabuerit & inueterauerit. Sic enim usuuenire solet illis qui crebrò illachrymantur, ac suspirant, ut facie reddantur planè deformi, lugubri, ac lurida. Non est enim aliqua humani corporis pars, quæ uel læticiæ uel tristitiæ indicia citius & manifestius exprimat, atq; ipse uultus, præsertim circa oculos. Sciebat sanctus uir, quàm inuisus esset impijs quibusdam aulicis suis, & quàm illi cupidi essent mortis suæ, ut post illam licenter & pro arbitrio cuncta gererent, & studium gloriæ Dei pessundarent. Hæc consideratio non minima erat doloris huius portio. His itaq; argumentis Propheta ad hoc est inter orandum usus, ut animum mœstum ac deiectum fiducia impetrandæ gratiæ Dei, sanitatis, ac liberationis è morte nonnihil erigeret.

Miserere mei Domine.) Notandum hic est, quod in miseria & calamitate constitutus, & opem Dei imploraturus, præmittit, dicens: *Miserere mei Domine.* Hoc enim obtento, sequuntur reliqua omnia quæ rectè peti possunt. Quid enim impetrari ab eo non potest, qui misereri cœpit? *Misericordia Dei* unicum est omnium afflictorum refugium, & fons quidam omnium eorum quæ à miseris peti possunt. OBSER. I.

Sed huius imploratio cum primis exigit, ut credas Deum propensum esse ad misericordiam. Sine hac fide nemo rectè dicet, *Miserere mei Domine.* Ergo Propheta, quamuis sensu iræ ac furoris Dei tactus esset, nihilo tamen minus fidem misericordiæ Dei nondum abiecerat. Res mira. Nō possunt simul consistere ira & misericordia: & tamen uir Dei, cum iram Dei in carne et anima sua sentiat, nihilo tamen minus credit eum esse misericordē. Discamus & nos, in ipso iræ Dei sensu, fidem hanc misericordiæ Dei nō abijcere, sed illa potissimum uti: præsertim, cum absq; ulla contradictione uerum sit, magis esse Deo propriū misereri pro sua bonitate, quàm irasci pro sua iusticia.

Crederem, inquis, esse eum misericordem, & implorarem illius misericordiam, nisi impedirer conscientia peccatorum. At ob id ipsum debemus cōfugere ad misericordiam illius. Sensit & Dauid castigari et argui se propter peccata, quæ commiserat: & tamen postquam dixerat, Domine ne in furore tuo corripas me, neq; in ira tua castiges me: subiungit, *Miserere mei Domine.* Qui sine peccatis est, dicat, Ne facias mihi iniuriam Domine, flagellum & iram non promerui. qui uerò peccatorū conscientia premitur, dicat & clamet ex animo, *Miserere mei Domine.* Si hoc rectè dicit, certè opus est, ut primum credat, Deum peccatoribus quoq; non denegare misericordiam. Alioqui qua fide dicet, *Miserere mei Domine?*

Quoniam morbo confectus sum.) Notemus hoc argumentum impetrandæ misericordiæ. *Miserere mei Domine,* inquit. Quare? Quæ est miseria illa, cuius Dominus misereri debeat? Quoniam, inquit, morbo confectus sum. Ergo sentit miserum esse, morbo confici: nec modo in se miserū esse, sed & miserabile: idq; non hominibus modo, uerum etiam ipsi Deo. Est itaq; sanum esse pars felicitatis, ac pro dono Dei habendum, si infirmum esse miserum est ac miserabile. Sed quotus quisque est, qui sanitatis bonum, dum adest, rectè & cum gratiarū actione agnoscat? Nos Germani dicimus, *Gesundthayt ist über silber und gold.* Sed hoc bonum pauperibus non minus à Deo datur, quàm diuitibus. imò plerunq; fieri uidemus, ut pauperes hic diuitib; sint feliciores. Deinde cogitemus, quæ sit illorum hominū uesania, qui OBSER. II.

qui per gulam & intemperantiā seipsi dono sanitatis priuant, & varijs morbis obnoxios reddunt. Tertiò expendamus et hoc, si agrotum esse, etiam corā Deo miserabile est, in quem tamen nulli morbi cadere possunt: quanto magis nobis, qui homines sumus, & quorūcūq; morborū capaces, comiserationis iste affectus inesse cōueniat, ut quæuis humana miseria cuius sit homini, ut homini, nedum ut pio & Christiano miserabilis: Quomodo alioqui misericordiam Dei respectu infirmitatis humanæ implorabunt hi, qui cum ipsi homines sint, nullo tamen sunt misericordiæ affectu erga homines ægros & infirmos præditi?

OBSER.
III.

Sana me Domine.) Rectè post misericordiæ implorationem dicit, Sana me Domine: primū, quod sanare agrotū, opus sit misericordiæ, quæ nequit esse ociosa: sed ad hoc prona est, ut miseriam, cuius miseretur, pro uirib. uel auferat, uel temperet ac mitiget. Qui miseretur esurientis, cōfestim huc per mouetur, ut famem cibando auferat, siquidem id præstare poterit. Sic qui agroti miseretur, si id posset, mox sanitatem conferret. Deinde quòd sanare solius est miserentis Dei opus. Non dubito Prophetam externam quoque medēdi corporis sui curam & medicinam admisisse: uerū ita, ut sicut hoc loco uidemus, uirtutem illam sanationis à Deo petierit. Nihil est enim omnis medicorum ars & opera, cura & diligentia, nisi Deus uirtute sua det sanandi efficaciam.

Sed quare nō dicit, Auge Domine morbum ac dolores meos, sicuti plerique ab agrotis, modò uelint pijs uideri, exigendum esse putant: sed, Sana me Domine? Si uoluntas Dei est, ut agrotus sim, si etiam ad salutem meam conducit, ut castiger, quomodo conueniet, ut & contra uoluntatē Dei, & salutis meæ rationem dicam, Sana me Domine? Ergo uox ista Dauidis talis est, quæ pio homini, diuinæq; uoluntatis, ac salutis suæ rationē habenti cōuenire nequeat? Absit. Est quidem uox ista, Sana me Domine, uox carnis, quæ pro sua natura ad sanitatem adspirat, & è morbo liberari cupit: uerū interea coram Deo haudquaquam impia, qui hoc carni naturaliter dedit, ut sanitatem, id est suā conseruationem, cupidè petat, id quod non est si ne certa ratione, non homini modò, sed et uniuersis inditum animantibus. Deinde pijs hanc naturam fides non adimit, sed dirigit, ita ut carni sanitatem petenti non permittat aliunde illam quærere, quàm ab ipso uniuersæ carnis conditore ac conseruatore, nec sinat eam aliter petere quàm pro bonitate, gratia, & uoluntate Dei: non ita ut de uera salute periclitetur, sed ut per emendationem uitæ ac resipiscētiā ad illam contendat, cum sciat ob id percuti carnem, ut ad resipiscētiā ducatur: non simpliciter ob id, quòd sine morbis corporis nequeat humanæ salutis constare ratio. Quapropter nec contra uoluntatem Dei est hæc uox carnis in pijs, nec contra ueræ salutis rationem præsumpta: sed ita quidem ex naturæ deprompta ingenio, ut tamen ueræ fidei ornamento non sit destituta.

OBSER.
III.

Quoniā tremefacta sunt ossa mea, & anima mea tremefacta est ualde.) Duæ sunt hominis partes, anima & corpus. Anima potior in homine, ossa robustior in corpore sunt portio. Tremūt hic anima, tremūt ossa. Vtrinque premit mortis angustia. Vim huius sentit totus homo, constans ex anima & corpore. Quid enim trāquilli est amplius in homine, in q̄ contremiscunt & ossa, & anima? Seruiat hoc animis infirmis, ne Deū Stoicā ἀπαίδειαν à suis exigere putent.

Deinde consideremus mirabilem istam animæ & carnis coniunctionem. Alia est animæ, alia carnis conditio. Anima immortalis, caro uerò mortalis est. Imò nisi sit anima, non est ulla carni uitæ communicatio. Viuificatur caro per animæ infusionem & coniunctionem, mortificatur per illius exemptionē. Interea tamen animæ, cum à carne separatur uita, non adimitur, cum sit immortalis: imò si rectè reputes, multis & varijs molestijs ea separatione liberat. Quid ergo causæ est, qd per mortis metum & horrorem nō solum caro, & quæ in carne sunt ossa, tantopere perturbantur, sed & ipsa anima

A anima, in quam mors illa corporalis cadere non potest, tremore ac terrore concutitur? Quid sibi metuit anima in ea re, quæ ad ipsam usque pertingere nequit? Rursus, unde habent ossa in carne sensum hunc, ac metum mortis, eumque tantum, ut contremiscant, cum illis nec intellectus insit, nec uoluntas, sicut animæ? Mirabilis reuera est iste carnis & animæ consensus, naturaliter ex mutua coniunctione conceptus: qui utrisque si à se inuicem separatae essent, prorsus abesset. Quod ossa in carne mortis metu contremiscunt, habent ex animæ: quod anima perterrefit, habet ex carnis coniunctione. Tantum ualet coniunctio ista, tantum potest unitas ex hac coniunctione, ut res natura diuersæ, non modò coalescant, sed et mutuum in omnibus & concordem habeant consensum. Agnoscamus hac in re admirabile Dei sapientiam in nobis ipsis, qua factum est, ut lugente spiritu, exiccetur ossa: rursus periclitante corpore, turbetur spiritus. qui consensus ad opificij huius conseruationem diuinitus est datus. deinde sumamus hinc exemplum, quis debeat inter uirum & uxorem suam, inter ciues, inter Christianos cõmuniter omnes esse consensus.

*No. Coniunctionem
Christi & Ecclæ*

Et tu Domine usquequò.) Non dicit, Et tu dolor, tu cruciatus, tu tremor ossium & animæ, usquequò: sed, tu Domine usquequò? Omnino significat se iam dudum respexisse, suspirasse, uociferatumque esse ad Dominum, & ab illo morbi huius sperasse reuelationem. Significat etiam, in ea se iam constitutum esse tentatione, ut suspicetur Dominum nolle ullam opem adferre periclitanti, aut certè parum de adferendo auxilio cogitare, eo quòd ad extrema usque periclitantem deferat, nec ullis ad succurrendum gemitibus, lacrymis, & implorationibus permoueatur. Et tamen ab orando & implorando nõ desistit. Videmus hic lucram carnis ac fidei. fides suspirat ad Dominum, quamuis ille uideatur admodum iratus & auersus: caro timet interitum, nec sentit aliud quàm iam iam ingruentem uite terminum, ita ut quoduis momentum anni putet æquare spacium. Sint & ista propter infirmas mentes notata, ut hisce sese exemplis solentur & confirmant.

OBSER.
V.

Reuertere Domine.) Ergo ab eo auersus discesserat? Ita uidebatur. Sed unde & quò discedere potest, qui ubique præsens est? Discessus hic non fit loci, sed dispensationis uariatione. Videtur adesse, cum res nostras nostro iudicio ac sensu prosperè ac feliciter dispensat: discessisse, cum res premunt aduersæ. Iudicabat itaque Deum iratum à se discessisse, ubi mortis metu terrebatur, & toties opem eius frustra implorabat. ideoque orat, ut ad se redeat: hoc est, ut ira remissa beneuolum se ac seruatorem declaret. Certè qui sic sentit, fatetur antea adfuisse sibi Dominum ac sese beneuolum ac clementem exhibuisse: sed iam peccatis suis offensum, auersum esse, ac discessisse. Significat etiam, pereundum esse, nisi ille propicius ad se redeat. Cogitemus itaque, quanta cum gratiarum actione præsentiam & opem Dei agnoscere, & quàm totis animis ab illo pendere debeamus.

OBSER.
VI.

Deinde & hoc notemus, quod iam quinquies dictionem hanc, Domine, repetit. qua in re satis innuitur, quanta sit pij animi erga Dominum fiducia: & quanta nominis Dei suauitas, etiam in medijs aduersis, imò in ipso mortis horrore, in animo credentis sentiatur.

Eripe animam meam, & serua me.) Notemus & hanc uocem. Resipit enim hominem præsentis huius uitæ in speciem plus æquo cupidum. actualis esse uidetur, quæ uiro spirituali iudicio & affectu prædito, parum bene conueniat. Primum, eripe, inquit, animam meam, è mortis uidelicet periculo. Amat igitur Dauid præsentem hanc uitam, dum animam suam in corpore diutius retinere cupit. Deinde, quomodo eripitur anima mortì, cum tamen capi ab illa nequeat: ad hæc, captiua magis sit donec in corpore hoc mortali quasi ergastulo quodam detinetur, quàm dum ex illo liberatur: ut uerius eripi dici queat, cum morte intercedente corpori eximitur, quàm dum in illo retinetur. Tertiò, quid est quod dicit, & serua me?

OBSER.
VII.

An

An sentit sibi pereundum esse, si anima è corpore auferatur? Atqui nihil perit pio, si in Domino moriatur. Vides quomodo hæc uox in speciem hominis uideatur & uitam hanc carnis impensius amplexi, & de sui animæque suæ uera ereptione ac conseruatione nō bene sentientis? Verū, sicut & suprà monui, uox hæc carnis quidem est, quæ hoc à Deo accepit, ut sit uitæ suæ amans. quæ in re non peccat, adiunctam tamen habet ueram erga Deum fidem, quæ inuocatione declaratur, Deoque hæc gloriā tribuit, quod sit ipse uerus & unicus ereptor ac conseruator, uitæque ac necis dominus. At spiritus iudicium ac desiderium aliter comparatum est in pijs. Cupit ille liberari & eripi è corpore, uanitati ac corruptioni subiecto, scitque nec se, nec corpus mortis intercessionem periturum.

OBSER.
VIII.

Propter bonitatem tuam.) Quare non dicit, Propter bonitatem meam? An ad hoc, ut eripiamur à morte, ac reliquis tribulationibus, non refert, boni nescimus uel mali, sed satis est Deum esse bonum? Debemus ne suscipere deique facere, quales quales simus, modò Deus bonus sit? Non hoc docemur huiusce uerbis, ut studium bonitatis negligamus, sed ut quantumuis boni simus, ad bonitatem Dei tantum, non ad nostram confugiamus. Propter bonitatem tuam, inquit. Haud obscure significat, sic se de seipso iudicare, ut dignus non sit qui eripiatur, sed una se diuina niti bonitate.

Deinde, quomodo in irato percutiente, ac propè enecante Deo, bonitatem uidet, eamque tantā, quæ sola in his malis succurrere queat? Etiam in hac particula ingenium fidei relucet, quantumuis huiusmodi precatio non fidelis, sed carnalis hominis esse uideatur. Fides enim una hosce habet oculos, ut in irato quoque & percutiente Deo bonitatem non qualemcunque, sed infinitam uideat, & imploret.

OBSER.
IX.

Quoniam in morte non est tui memoria.) Principiò notemus rationis huius, qua mortem deprecatur, affectum. Præterquam quod naturæ mortalium hoc inest, ut mortem horreamus omnes, reperiuntur multi, quibus mortis sensus ac metus etiam ob id grauis est, quod posteaquam uitam hanc finierūt, in obliuionem rapiuntur apud mortales, ita ut memoria eorum instar sonitus transeuntis ac nubeculæ euanescentis intereat. Magni sunt in hac uita in qua siue sapientiæ, siue opulentia, siue potentatus gratia passim suspiciuntur, post mortem uerò nulla est amplius eorum memoria. Hoc sciunt, & in alijs certo documento experiuntur, dum adhuc uiuunt. Quoniam uerò siti quadam non transiture cuiusdam, sed nunquam intermorige glorie tenentur, et hoc nomine multa faciunt, haud parum contristantur, quoties de morte admonentur, & quam illa rebus mortalium adferat obliuionem, cogitant. Hic animus pij hominis non est, sed filiorum huius seculi: qui tamen seculis aliquot inter Christianos mirum in modum obtinuit, ex quo etiam ueluti fonte quodam tam splendida monumenta & insignia in templa sunt & facella translata, ad conseruandum uidelicet etiam post mortem acq̃sitam in uita nominis exstimationem. Longè alius hic est pijsimi Davidis affectus. Non dicit, Quoniam in morte non erit mei memoria, & in fouea quis me laudabit? sed, Quoniam in morte non est tui memoria, & in fouea quis te laudabit? Significat ex eo se contristari, & ob id etiam expauescere mortem, quod in morte constitutus Dominum laudare nequeat. Sic infra Psal. 113. Non mortui laudant te Domine, neque omnes qui descendunt in foueam: sed nos qui uiuimus, benedicimus Dominum. Sed hic affectus eorum esse nō potest, qui nullo tenentur in hac uita laudandi Dominum desiderio, nedum exercitio. Admonemur itaque, hanc debere nobis potissimam esse uiuendi causam, ut diuinorum beneficiorum memoria impulsu, laudes Dei quotidie celebremus ac deprædicemus. Sed quotusquisque est, quæso, qui ad hunc modum sit comparatus, cuius uita Deo non sit dedecori, ut si quærenda sit diuini nominis gloria, mors ad eam statuendam non magis quam uita sit conducibilis? Vbi sic uiuitur, certè dicendum potius est, Quoniam

A niam in hac uita non est tui memoria: in hoc seculo quis te laudat? quam quod Propheta dicit, Quoniam in morte, &c.

Cauendum autem est, ne ex hoc uersu error impiorum stabiliatur, qui perinde hominem atq; pecus, non corpore modò, sed & anima emori statuunt. Loquitur hic Propheta non de eo, quid spiritus post mortem in alio seculo faciant, uel non faciant: sed quid homo mortuus in hac uita, inter mortales, facere nequeat, pius tamen ex animo facere cupiat.

Deinde & hoc notemus, quòd posteaquam dixit, Quoniam non est in morte tui memoria: subiicit, In fouea quis te laudabit? Admoneamur hic, quid memoria Dei, id est, beneficiorum & mirabilium eius, adferat apud pios, nempe laudem Dei. Ita comparatum est ingenium animi grati, ut quoties incidit in benefactoris memoriam, ad laudandam illius ac deprædicandam beneficentiam rapiatur. Sic rectè, quod Christus ad sui memoriã instituit, à ueteribus Eucharistia, id est, gratiarum actio uocatum est. Nec impie sunt patrum loquutiones, quibus Eucharistiam hanc, & redemptionis nostræ memoriam ac deprædicationem, sacrificium laudis uocarunt. Memoria iusti, inquit ille, in benedictione est: id est, iustus laudatur ac prædicatur, quoties illius incidit mentio. Quanto quæso magis memoria Dei laudem illius in animis piorum excitat?

Fatigor suspirijs meis, inundo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis, &c. Tria OBSER.

commemorantur hoc loco, animi in summis angustijs cõstituti indicia. Primum est gemitus, uel suspiria: alterum lachrymæ, præsertim tam uberes & indefinentes, quales hic memorantur: tertium, uultus deiectio ac deformatio. Putantur hæc tria mulierũ magis esse, quàm uirorũ, quæ usq; adeò uiros dedecere iudicantur, ut nemo propè sit, qui ferre queat huiusmodi luctus testes, in quorum conspectu tantopere suspiret, illachrymetur, & facie X.

B deturpetur. At hic uidemus longè aliter esse pios in conspectu Dei comparatos, qui non solum suspirare, lachrymariq; in facie Dei dubitant, sed hoc ipsum uerbis etiam orando ad eum de seipso cõmemorant. Non sunt lapides & ligna: nec alienum ab ipsis est, quicquid humanum est, modò crimine uacet.

Deinde nec hoc trãseamus, quòd noctis ac lecti meminit. Sunt hæc duo, lectus & nox, cubile scilicet, & nocturnum tempus, adflictis animis plurimum infesta. Redeunt enim noctu, & dum à reliquorum hominum cõmercio separati sunt, quæ animum cruciant & adfligunt. Non est igitur commodius tempus quàm noctis, nec aptior locus quàm cubilis ac lecti, ad suspirandum & clamandum ad Dominum.

Tertiò, obseruemus & causam tanti luctus. Cõtabit, inquit, oculus meus præ indignatione, & inueterauit inter omnes inimicos meos. Ergo indignabatur inimicis suis, quorum spem & expectationem, simul & fictionem ac simulationem intelligebat, ac quid, si moreretur, facturi essent, cogitabat. Accidit hoc multis bonis ac præclaris principibus, ut nequissimos habeant aulicos, mortem ipsorum auidiissime expectantes, quos sciãt, si uoti compotes euaserint, sursum ac deorsum uersuros omnia. Vsuuenit tale quid subinde & patribus familias, uel in uxoribus, uel liberis, uel alijs heredibus. His omnibus sit hoc Dauidis exemplum solatio.

ALTERA PSALMI PARS.

Discedite à me omnes operatores iniquitatis: quoniam audiuit 8
Dominus uocem fletus mei.

Audiuit Dominus deprecationem meam: Dominus oratio 9
nem meam suscepit.

Confundantur & conturbentur ualde omnes inimici mei: auer 10
tantur & confundantur subitò.

LECTIO.

In lectione nihil est obscuri uel diuersi, nisi quòd in uersu ultimo, quod in Ebraeo est *וְשׁוּבוּ*, uulgata legit Conuertantur: Hieron. Reuertantur, forsàn pro Retrouertantur: et Grecus *ἀποστροφέναι*, id est, auertantur. Deinde sunt qui totum ultimum uersum in futuro legant, ad hunc modum: Confundentur & conturbabuntur ualde omnes inimici mei, auertentur & confundentur subito.

EXPLANATIO.

Altera hac & posteriore psalmi parte, Propheta quasi ab æstu maris & horrendis fluctibus mortem undiq; intentantibus liberatus, & iam in portum delatus, magno cum gaudio post angustias illas ex metu mortis conceptas, post irremissos gemitus & indefinentes lachrymas, accepta restitutionis fiducia, de audita oratione sua gloriatur: & inimicis suis, qui mortem ipsius audivissimo hiatu expectauerant, gloriabundus insultat, & à se uehementi ac subita confusione adobrutos reijcit.

Vers. 8.

Discedite à me.) Exprimatur his uerbis reiectio reproborum, ut quibus non sit amplius ullus locus futurus, ut iusto negocium facessant. Incertum autē est, an reprobos istos aulicos prorsus abiecerit, & ex aula sua semouerit, uel tulerit quidem, attamen tanquam spe iam illorum frustrata penes se in corde riserit. Est autem posterior hæc pars trimembris. Primū enim per apostrophen inimicos suos à se reijcit: deinde reiectionis huius causam uersu 9. subiicit: tertio psalmum imprecatione satis ardentis contra inimicos suos concludit.

Quoniam audiuit Dominus uocem fletus mei.) Rationis loco subiicit, exauditum esse se à Domino: & quoniam ea res animum ipsius summo gaudio perfunderat, non simpliciter eam, ac semel tantum, sed pro exuberantia exultationis suæ tertio exprimit. Quid enim aliud est audire deprecationem, quàm audire uocem flentis: & quid diuersi habet, ab eo quod dixit, Audiuit uocem fletus mei: et, Audiuit deprecationem meam? Tantundem autem dicit, Discedite à me quotquot morti meæ inhiaistis, subdoli ac peruersi homines. Sperastis me reiectum à Deo, iam iam morte esse absumendum, quo nequiciæ uestre liberius posthac indulgere possitis. Sed falsi estis, & euauit impia spes uestra. frustra hiaistis instar coruorum. Dominus non reiecit me, etsi castigauerit me, deprecationem meam, orationem ac fletum non despexit, sed suscepit: quapropter de sanitate ac restitutione certò persuasus sum, ut iam uobis planè successurum non sit, quod maliciose sperastis.

Vers. ult.

Confundantur & conturbentur.) Si legas in futuro Confundentur & conturbabuntur, non erit ea lectio ab Ebraeo aliena, & certam persuasionem de pudefaciendis & conturbandis breuī inimicis & impijs exprimet. At hæc communis uersio, imprecationem habet non sine derestatione impiorum ac subdolorum hominum. Imprecatur autem illis tria: Confusionem, conturbationem, & auersionem. Adijcit duo, uehementiam & subitam festinantiam. Cōfusio est, ex spei frustratione: conturbatio, ex eo quòd imperium iusticiæ effugere nequeant, sed illi diutius subesse cogantur: auersio, ex desperatione propositi.

OBSER.

I.
Impij pijs ali
quandiu insi
diose iundi.

Discedite à me omnes operatores iniquitatis.) Notandum est hoc principio, quod pius princeps, Propheta ac uir Dei, operatores iniquitatis, uiros subdolos ac peruersos, sibi que inimicos, & insidiatores aliquandiu iuxta se ferre coactus fuit. Alioqui, nisi eos antea iuxta se habuisset, quomodo iussisset eos à se discedere? Admonemur ergo, non esse rarum, quòd impij pijs aliquandiu insidiosè & inimicè iungantur. Huiusmodi exemplis plena est sacra scriptura. Mox initio, iusto Abelo additus fuit impius Cain: postea inter medios impios ciues uixit Loth. Iacob inimicum habuit fratrem Esau. Ioseph suos fratres, Moses Core, Dathan, & Abiron, Dauid hic Saulem,

A Saulem, Doeg, Achitophilum, & ipsum quoque filium Absolomum: Christus Iudam proditorem, & reliquos falsos discipulos: Paulus falsos fratres. facit hoc ad exercitandam piorum fidem, spem, charitatem, & patientiam.

Deinde obseruemus locum hunc de reiectione impiorum. Omnino constitutum est hoc à Deo, ut aliquando fiat separatio impiorum à pijs, re-
*Reiectio im-
piorum du-
plex.*

ijciantur que operatores iniquitatis. Est autem ista reiectio duplex. Pri-
mum ita reijciuntur à pijs, ut corpore tamen maneant, nec planè separen-
tur. Ea reiectio est, quando spe sua fraudantur, & astute consularunt, co-
nati que sunt, irritum redditur. Et hæc reiectio frequenter accidit in hac
uita. Redeunt tamen ad ingenium, & quod una uia non successit, alia at-
que alia subinde aggrediuntur. Verum toties re infecta discedere cogun-
tur, quoties Dominus conatus eorum infringit, & spes impias eludit. Ut
rectè cum Propheta dicamus, Discedite à nobis operatores iniquitatis,
quoniam audiuit Dominus, &c. Deinde alio modo reijciuntur, quan-
do ita discedere coguntur, ut nunquam redire queant. fit hoc partim in
hoc seculo, dum morte auferuntur. Sic Saul à Davide recedebat, nun-
quam reuersurus: Sodomitæ à Loth, Chore, Dathan, & Abiron à Mo-
se & Aarone, Herodes à puero Iesu, &c. & ab Ecclesia multi falsi patres
ac fratres, qui tyrannide gregem Domini adflixerunt: quemadmodum
& illi operatores iniquitatis discedent, qui hodie populum Domini op-
primunt. Partim ac finaliter fiet hic impiorum discessus à pijs in iudicio
extremo, ubi omnino & in perpetuum à iustis separabuntur iniusti. Huc
prospexit Dominus, Matth. 7. & Lucæ 13. ubi partem hanc octauū uer-
sus citauit, dicens: Multi dicent mihi in illa die, Domine Domine, non ne
in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, &
B in nomine tuo uirtutes multas fecimus: Et tunc confitebor illis, quia nun-
quam noui uos (pro meis, scilicet) Discedite à me omnes qui operamini
iniquitatem. Lucæ 13. addit: Ibi erit fletus, & stridor dentium.

Omnes operatores iniquitatis.) Quod ad uerba Christi Matth. 7. & Lucæ 13. **OBSER.**
attinet, obseruandum est, quo sint illi habendi loco, qui sub nomine Chri-
sti propriæ gloriæ ac quæstui suo student, etiam si miracula operentur, **II.**
& in Ecclesia pro sanctissimis ac reuerendissimis habeantur. Non alio,
quàm quo eos hic apud Dominum esse uidemus: ut habeantur & nobis
pro operarijs iniquis, impijs, ac subdolis, olim manifestandis, reijciendis
ac condemnandis.

Deinde & hoc notemus, quod inimicos suos uocat operatores iniqui-
tatis. Bene habet, quando operatores iniquitatis sunt inimici nostri, qui-
bus aliquando discedendum est in exitum sempiternum. Habemus id
commune cum Davide hoc, prophetis, Christo, apostolis, & pijs om-
nibus. Malè habet, quando operatores iusticiæ, homines pii, inimici no-
stri sunt. Tunc enim nos iste discessus manet. Nemo itaque turbetur admo-
dum, si uideat se exosum esse nationi impiorum: & rursus nemo contemnat,
si sentiat se non esse acceptum generationi iustorum.

Quoniam audiuit Dominus uocem fletus mei.) Principiò notandum hic est, quo-
modo potissimum arcendi sint à nobis operatores iniquitatis, ac conatus
eorum reprimendi: fletu scilicet & oratione ad Dominum. His armis inimi-
cos suos Propheta repressit. **OBSER.**
III.

Deinde notemus & hoc, audire Dominum deprecationes & orationes
suorum, etiam cum iratus uidetur, cum eos propter peccata ipsorum casti-
gat. Patet hoc in Davide, si præcedentia huc repetas.

Tertiò, expendendum & hoc est, quod fletum suorum, uel ut hic
dicit, uocem fletus coelestis pater exaudit. Etiam si uerba non adsint, sa-
tis perspicue & efficaciter ad Deum patrem orat, qui uocem fletus ad
illum destinat.

33
4 Quartò, etiam hoc animaduertamus, quòd ei orationi, quam auditam esse gloriatur à Domino, uocem fletus adiungit. Tales sunt, quæ audiuntur à Domino. Nihil hic est simulationis, qua coram Deo hypocritarum ac *ὑποκρίτων* orationes fœtent: Ex animo ac seriò orat, qui cum lachrymis orat.

5 Quintò, etiam illud obseruemus, quòd tot uerbis rem eandem ingeminantibus, tertio se auditum à Domino dicit: qua in re satis uidemus, quanti faciat animus pius orationem suam susceptam esse à Domino. Est hoc Dauidi peculiare, ut non solum in tribulationibus constitutus ad Deum clamet, & opem eius imploret, sed simul etiam uel obnixè oret, ut audiatur, sicut uisum est psalm. preced. & psalm. 4. uel auditum se esse exuberanti gaudio gloriatur. Admonemur ergo hic, quanti nobis debeat esse momenti, quòd orationes nostræ à Deo patre admittuntur, audiuntur, ac suscipiuntur: & quàm exosculandæ sint promissiones illæ Dei, Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Item: Antequam clames, exaudiam te. Et: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Petite, & accipietis.

OBSER.
IIII.

Confundantur & conturbentur.) Notemus hanc imprecationem Dauidis, primùm quàm sit in se æquissimā, tametsi hominī pio uideatur non competere. Non imprecatur illis tale quid, quod sine ipsorum uitio aliunde possit uel debeat inferri. Confusionem illis imprecatur, & conturbationem, & auersionem. Sunt hæc non tam in seipsis inspicienda, quàm in causis ipsorum, deinde & effectibus. In se uidetur miserum confundi, conturbari, & auerti: ac tale quid, quod homo hominī non debeat imprecari. Quis enim mortalium est, qui ista non horreat? lam quod tibi non uis fieri, inquit Dominus, id alijs non facias. Quomodo autem imprecari licet, quod facere non licet? Verùm si imprecationem hanc rectè inspiciamus, deprehendemus eam respectu causarum æquissimā ac meritisimā, ac talem esse quæ non imprecantis, sed ipsorum impiorum malicia perficiatur. Vnde erat ista confusio, & conturbatio, & auersio inimicorum Dauidis? In promptu patet. Si amici fuissent, certè restitutione p̄ij regis nec confusi, nec conturbati, nec auersi, sed magis gauisi & exhilarati fuissent. Ergo confusionis huius causa erat, spes impia de morte Dauidis concepta: & conturbationis & auersionis, p̄ij regis restitutio. Dignissimum est, & omnium æquissimum, ut tales confundantur, conturbentur & auertantur, id'que ipsorum culpa & uitio. Præterea si quid ista confusio, conturbatio & auersio in animis confusis ac conturbatis efficere posset, consideretur: quis non uidet, modò uelint, utilius illis esse confundi, conturbari, & auerti, quàm in malo extolli & exhilarari? Illud enim ad resipiscentiam facere potest, hoc uerò in exitium ducit. Sed non ducuntur ad resipiscentiam, quantumuis confundantur. Si confusione ad resipiscendum non permouentur, certè multo minus permouebuntur, si uoti compotes facti, de malo tripudiauērunt. Quid igitur damni illis infertur huiusmodi imprecatione? Planè nullum, nisi ut quoniam aliter nolunt, cum confusione & conturbatione, ne perficiant quod uolunt, auertantur & discedant. Si sic pereunt, suo pte uitio & pereunt, & cum confusione pereunt.

Deinde et hoc obiter cogitandum est, geri hæc tria, confusionem scilicet, conturbationem, & auersionem impiorum, trifariam. Primùm, intus in cordibus ipsorum, sine reliquorum conscientia. Deinde, ut coram mundo aliquando confundantur, conturbentur, & auertantur. Tertio, coram tribunali Christi, in extremo iudicio. Vide Sap. 5. Hic fient manifesta consilia impiorum, ad perpetuam ipsorum confusionem. Hic erit fletus & stridor dentium. Lucæ 13. Hic auertentur exclusi in sempiternum exitium. Discedite, inquit, à me maledicti in ignem æternum. Matth. 25.

PSALMVS VII.

TIT. PSALMI.

Shigaion Davidis, quod cecinit Domino super uer-
his Cush filij Iemini.

SHigaion Davidis.) Ebr. שִׁגְיוֹן דָּוִד. LXX. & Hieron. Psalmus David. R. Kimhi dicit esse genus quoddam psalmodiæ. Shlomo, quod sit nomen cantici, sic ab instrumento dicti, quo fuerit decantatum. Alij, negocium, uel cura & sollicitudo Davidis reddunt. alij, ignorantia, id est, innocentia Davidis. Sic Aquila & Symmachus. alij, iucunditas uel delectatio Davidis. Chald. תִּירְגְּמָא דְּאִירָאָתָא לְדָוִד, id est, interpretatio laudis Davidis. Arabs titulos psalmorum neglexit. Ista uarietas neminem turbet, in re non admodum magna & necessaria.

Super uerbis Cush filij Iemini.) Quem titulus dictione Cush intelligat, etiam ipsum uariè exponitur. Sunt qui ad Semei referant, de quo 2. Sam. 16. legimus, quem David filium Iemini uocauit. Vide locum ipsum, ubi etiam uerba illius expressa sunt. Alij referunt ad Chusi amicum Davidis, quos tamen Hieronymus refellit. Ebraeorum aliqui, sicut & nostrorum, cum ueterum, tum recentiorum, intelligunt de Saule, de quo etiam constat quod fuerit filius Iemini. Sic enim ipse 1. Sam. 9. Samueli respondens dixit: Nunquid non filius Iemini ego sum, de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? Chald. sic habet, עַל תְּבִירָא דְּשָׁאֻל בֶּר קִישׁ דְּבִמִין שִׁיבֵט בְּנֵימִי, id est, pro interitu Saulis filij Kish de tribu Benjamin. Dictio Cush autem Aethiopem significat, quam ferè hic metaphoricè, non propriè (quamuis A. Ezra propriè de quodam Beniamita intelligat.) positum uolunt, perinde ac si nigrum pro reprobo accipias, iuxta illud: Hic niger est, hunc tu Romane caueto. Vel ob id, quod sicut colorem suum Aethiops quantum uis lauet, ita impius ille Davidis hostis maliciam suam non mutat, quamuis crebris ad hoc beneficijs prouocatus. Iam si de Saule intelligas, quaeritur quæ fuerint illius uerba, super quibus compositus sit hic psalmus. Possunt ea intelligi, quæ 1. Sam. 22. leguntur ad hunc modum: Audite me nunc filij Iemini, Nunquid omnibus uobis dabit filius Isai agros & uineta, & uniuersos uos faciet tribunos & centuriones, quoniam coniurastis omnes contra me, & non est qui mihi renunciet, maxime cum & filius meus inierit fœdus cum filio Isai. Non est qui uicem meam doleat ex uobis, nec est qui annunciet mihi, eo quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersum me, insidiantem mihi usque hodie, &c. Vel ad alia huiusmodi potest hæc particula עַל דְּבִירִים referri. Quanquam nihil impedit, quo minus intelligatur idem esse, atque super causa, & negotio Cush. דָּוִד, enim non modo uerbum, sed & ἀγῶνα, rem, causam, & negocium significat. Si de Semei filio Iemini intelligere placeat, 2. Sam. 16. manifestum est quæ fuerint uerba illius contra Davidem. Nos, quoniam incertum est, ad quem respiciat hic titulus, psalmum hunc ita exponemus, ut ad causam Saulis respiciamus, quo etiam uerba psalmi propendere uidentur, ad quam & uerba Semei respiciunt.

Argumentum psalmi.

Orat hoc psalmo Propheta Dominum, imò uerius declarat, quomodo in tribulationibus constitutus ad Dominum orauerit, ut se liberaret è manibus Saulis, à quo pertinacissimè quærebar tur ad mortem: deinde & innocentiam suam conatibus impij hostis coram Domino obiecerit, ac respectu iusti iudicij Dei cum seipsum solatus, tum aduersarijs certissimum exitium minatus sit.

Dispositio psalmi.

Sunt autem quatuor psalmi partes. Prima, duobus primis uersibus implorationem habet diuini auxilij, contra persequutores. Altera, uers. 3. 4. & 5. commemorationem habet innocentiae Davidis, cum imprecatione exitij proprij, si non sit innocens. Tertia, à uersu 6. usque ad ultimum, respectum habet ad iustum iudicium Dei. Quarta, uersu ultimo, psalmum cum δόξαλογίᾳ concludit.

Vers. 1.

Domine Deus meus, in te confido, serua me ab omnibus qui persequuntur me, & eripe me.

2

Ne quando rapiat sicut leo animam meam: discerpatur, & non sit qui eripiat.

LECTIO.

In te confido.) Ebr. בר חסד, Græc. ἐπὶ σοὶ ἠλπίσα, id est, in te speravi. Sic & uulgata & Hieronymus.

Discerpatur, & non sit qui eripiat.) Ebr. פורק ואין מוציל, Græc. sic, Μη ὄντος λυτρω-
μενός, μηδὲ σώζοντος, id est, non existente qui redimat, neque qui seruet. Chald.
יבשה וליה די יבשה, discindat, et non sit qui eruat. Hieron. legit laceret, &c.
Arabs uero sequitur Græcum.

EXPLANATIO.

Domine Deus meus, in te confido.) Satis pathetico exordio ad Dominum clamat, & opem illius implorat. In hanc uocem non sine magno angustiat cordis affectu, nec sine suspirijs & lachrymis, nec semel tantum, sed sæpius prorupit. Non solum Dominum eum uocat, sed & Deum suum. Generale est quod eum Dominum uocat, qua dictione seipsum infinite illius maiestatis et potentiae, qua cuncta subsistunt, admonet. Speciale est, quod subdit, Deus meus: quod idē est atque, Seruator meus. Vnde & subiicit, In te confido: uidelicet, tanquam Deum meum, qui me toties eripuisti ac conseruasti, teque Deum meum esse declarasti.

Serua me ab omnibus.) Hæc est petitio. Significat se in periculis mortis esse constitutum, habere inimicos qui se persequantur: oratque Deum suum, ut se seruet et eripiat. Quod autem non simpliciter dicit, Serua me ab inimicis meis, sed ab omnibus inimicis meis: innuit, esse inimicos suos non paucos numero, sed multos. quod & ipsum ad periculi amplificationem facit. Qui persequuntur me, inquit: Et inimici, & multi, & persequentes. Quomodo euadam, nisi tu me seruaueris, & eripueris? Et si paucorum insidias & persequutionem forsan euadere possim, tam multorum & omnium, quomodo poterō? Germanicè dicimus, uil hund seindt des hafens todt.

Vers. 2.

Ne quando rapiat sicut leo.) Metum imminētis periculi, ac iam ueluti presentis exprimit. Significat enim periculum esse, ne iam iam corripatur ac perdat. Et ut exprimat non leuem esse persequutionem, sed exitialem, similitudine leonis feram insectantis, ac raptam discerpentis, atrocitatem ac crudelitatem hostis se tantopere persequētis depingit: idque non solum leonis, sed & rapiendi ac discerpenti dictionibus uelut ob oculos exponit. Potentiam hostis per id notat, quod subiicit, Et non sit qui eripiat. Loquitur in singulari, tanquam de capite & rege, quem leoni comparat. Primo uersu multitudinem inimicorum notauit, hic unius meminit: illic membrorum, hic capitis significationem dedit.

OBSER.

Vers. 1.

Principio notandum est hoc uersu, quem propheta ac pius rex Deum suum uocet, יהוה אלהי, inquit, Domine Deus meus. Ergo יהוה, id est, uerè existentem ac uiuentem, imò omnis essentiae ac uitæ fontem, largitorem ac conseruatorem, unicum illum ac uerum Deum uocat Deum suum. Vbi hunc Deum suum uocat, significat se alienū esse ab omni falsorum deorum cultu ac religione: nec ullo pacto cum illis communicare, qui præter unum ac uerum Deum alios pro Dijs suis adorant & colunt.

2

Deinde obseruemus, in quem fiduciam ac spem suam collocet. Nec in Abrahamum, nec Isaacum, nec Iacobū, nec Moysen, &c. nec quempiam ex angelis, sed in Deum suum. Domine Deus meus, inquit, in te confido, uel spero. Pugnat ergo cum illis quoque, qui fiduciam ac spem collocant in sanctos, quos Deos esse nec dicunt, nec dicere possunt.

3

Tertiò. Notemus etiam, quem in tribulationibus suis inuocet, cuius opem & auxilium imploret, ad quem confugiat, Domine Deus meus, inquit,

A quit, in te confido, serua me, & eripe me, &c. Ergo non inuocat aliū, quā-
eum ipsum in quem fiduciā suam collocat. collocat autē hanc in Dominum
Deum suum. Sic inuocatio fidē ac fiduciā sequitur, iuxta Paulū Rom. 10. qui
dicit, Quomodo inuocabūt, in quem non credunt? Ita uides ista coniuncta,
Dominū Deum nostrū, fidem, & inuocationem. A primo pendent reliqua
duo, per quod & iustificantur. fides respicit ad Deum auxiliatorem, inuoca-
tio fidem sequitur: ut fides, & inuocatio sinceræ sint ac rectæ, principio re-
quiritur, ut uerus Deus sit in quē diriguntur. Hic scilicet est uerus & unicus
Dei cultus, de quo infra psalm. 50. Idololatria est & uana superstitio, si uel fi-
des & inuocatio aliorum quā ad uerum & unicum Deum dirigantur,
uel uerus Deus sine fide & inuocatione colatur.

Quartò. *Serua me, inquit, ab omnibus inimicis meis, & eripe me.*) Quare non dicit, **4**
Domine Deus meus, in te confido, nō casurum me in manus persequentium
me? Tu enim es Deus meus, sine cuius uolūtate ac permissione nihil contra
me poterunt omnes inimici mei, quantumuis sint multi, quantumuis potē-
tes ac feroces: ideoq; bene securus sum. Et si omnino futurum est, ut in ma-
nus persequentium me cadam, tu mihi patientiam ac tolerantiam sub cru-
ce dabis. Poterat eadem fide dicere, Domine Deus meus, in te confido, tu
seruabis me ab omnib. inimicis meis, & eripies me: nec sanē mentitus esset,
nec impiē credidisset. Et quid aliud est, quod supra psalm. 3. dixit, Non time-
bo millia populi circumdantis me: & infra psal. 23. Si ambulauero in media
mortis umbra, non timebo mala, quoniam tu mecum es? At hic orat, ut ser-
uetur, & eripiat. Est ne igitur hic alienus ab ea fide, quę animum securum
ac imperterritum reddit? Nequaquam. Eadem utrobique fides est, tam secu-
ritatem præstans, quā pro liberatione orans: nisi quod aliter in tentatione
ac metu periculī, & aliter extra pericula loquitur. Imò possunt huiusmodi
B uerba, securitatis uidelicet & orationis coniungi, sicut supra psalm. tertio ui-
demus, ubi postquam dixit, Non timebo millia populi circumdantis me:
subijcit, Exurge Domine, serua me Deus meus: ut uideas eam fidem, quę
sibi certum pollicetur Domini auxiliū, non pātere periculī cōtemptum,
sed oratione ad Dominum liberatorem ac seruatorem confugere. Ita-
que sic nobis securitatem per fiduciā in seruatorem Deum nostrum pol-
liceamur, ut nihilominus in conspectu eius humiliter prouoluti dicamus,
Domine Deus noster in te confidimus, serua nos, & eripe nos.

Quintò. *Ab omnibus, inquit, qui persequuntur me.*) Non id solum notādum est **5**
in hac particula, quod uir pius qui a multis debebat diligi, a multis iactatur,
& multos habet persequutores: sed &, quod sit aulicorum ingeniū. Quoni-
am uidebant regem suum Saulem Dauidi esse infensum, illumq; persequi,
ut illi gratificarentur, fiunt & ipsi uiri iusti & innocentis persequutores: lon-
gē aliud facturi, si uidissent eum regi esse dilectum & acceptum. Sunt ho-
diē multi Euangelicę doctrinę hostes ac persequutores, quorum maxima
portio nec iudicio, nec zelo mouetur: sed ad gratificandū primatibus, quos
uident doctrinę huic esse infensos, uitę doctrinam persequuntur & ipsi. Ta-
les non sunt pii. Nolebat Ionathas in gratiam patris persequi, quem sciebat
esse innocentem, sed innocentiam eius quibus poterat modis tuebatur. Hu-
iusmodi Ionathas habet & hodiē quidem ecclesia, sed non multos.

Ne quando rapiat sicut leo animam meam, discerpatur, &c.) Per similitudinē leo- **OBSER.**
nis rapientis ac discerpentis, admonemur, quid impietas faciat, si eos qui in **Verf. 2.**
magistratu sunt, corripuerit. Erat Saul rex in populo Dei constitutus. regis **1**
est esse pastorem ac defensorem suorum, maximē eorum qui per iniuriā
opprimuntur, ut sit ueluti patris loco. Sed ecce, per impietatem conuersus
est in leonem persequutorem, raptorem, ac discerpentem. Magna est hæc
metamorphosis, pastoris in leonem. Tantum refert, in quem cadat poten-
tia magistratus, pium ne uel impium.

Vocat
Paulus Ne-
ronem leo-
nem, Tim. 4.

2 Deinde & hoc notandum est, quod dicit, Et non sit qui eripiat. Qui à priuatis reprobis inuaditur, potest per regem ac magistratum eripi, potest cum spe liberationis ad principem suum confugere ac liberari. Qui uero ab ipso rege & magistratu uiolenter & per iniuriam opprimitur, à quo postea potest eripi, ad quem confugiet? Exemplo hoc Dauidis, fugiat ad Dominum Deum suum, qui nonnunquam sua nos prouidentia in huiusmodi pericula coniicit, ut dum non est inter mortales qui nos è manibus potentum liberet, ad ipsum confugere cogamur.

3 Præterea & illud cogitemus: Si horrendum est incidere in manus leonis, regumque ac potentum huius seculi, unde nemo liberare queat, nisi Deus noster: quanto magis horrendum sit, incidere in manus Dei, è quibus nemo nos, quantumuis potens, eripere queat. Sic infra psalm. 50. dicit: Intelligite nunc qui obliuiscimini Dei, ne quando rapiam, & non sit eripiens. Sic Sulfanna maluit in manus reproborum iudicum incidere, quam peccare in conspectu Dei. E manibus impiorum iudicum diuino liberata est auxilio: è manibus Dei nullorum potentum ope fuisset erepta.

ALTERA PARS PSALMI.

3 Domine Deus meus, si hoc feci, si iniquitas est in manib. meis,

4 Si reddidi retribuenti mihi malum, & spoliaui infestantem me sine causa:

5 Persequatur inimicus animam meam, & apprehendat & conculcet in terram uitam meam, & gloriam meam in puluere sepiat. Selah.

LECTIO. Si reddidi retribuenti mihi malum.) Ebr. *אם גמלתי שוֹלְמִי רָע*. Græcus, *ἐὰν ἀνταποδῶμαι τοῖς ἀνταποδιδόναι μοι κακόν*: id est, Si reddidi retribuētibus mihi mala. Sic & Hieron. Chaldaeus, *אִין פִּרְעִית לְבַעֲלִי שְׁלָמִי בָּשׁ*, id est, si reddidi patrono pacis meae malum. Felix, Si reddidi habenti pacem mecum malum. Varietas ista hinc est, quod alij respiciunt ad uerbum *שָׁלַם*, quod retribuit significat: alij ad *שָׁלֵם*, quod sonat pacificum.

Et spoliaui.) Ebr. *וָאֶחְלַצְתִּי*. Quoniam uerbum *חָלַץ* uaria significat, fit ut etiam hæc particula uarie legatur. Græcus, *ἀπαρτίσμι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν με νέμω*: id est, decidam sanè ab inimicis meis inanem. Hieron. Et dimili hostes meos uacuos. Felix: Et oppressi tribulantes me sine causa. Alius sic: Si hostem meum temerè spoliaui. Alius ad hunc modum: Si destitui eum, iam immeritum me infestantem. Chald. Et strinxi eum qui me angebat frustra. Arabs Græcam uersionem sequitur.

EXPLANATIO.

Altera hac psalmi parte Propheta innocentiam suam maliciæ Saulis obijcit, idque coram Domino, quem sciebat secretorum omnium cognitorem, ac simul iustum iudicem, probare non posse innocentis hominis oppressionem.

Vers. 3.

Domine Deus meus si hoc feci.) Accusabatur à Saule, quod & uitæ & regno ipsius insidiaretur, & hoc prætextu ad mortem quærebat. Hoc sentit dicens, Si hoc feci, si est iniquitas in manibus meis. Non simpliciter dicit, Si malum feci: sed, Si hoc feci. Quapropter illud, Si est iniquitas in manibus meis: de ea est iniquitate intelligendum, cuius à Saule insimulabatur. Iniquitatem autem in manibus esse, est rem iniquam moliri, etiam si opere perfici nequeat. Habebat Iudas iniquitatem in manibus suis, cum prodicionem Domini moliretur: & Saul, cum Dauidem innocentem persequeretur. 1. Sam. 24. dicebat ad Saulem Dauid: Animaduerte & uide, quoniam non est in manu mea malum, nec iniquitas. Cum enim præciderem summitatem chlamydis

A chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. Quasi dicat: Si esset iniquitas ista in manibus meis, cuius me gratia persequeris, potuisssem illam utique ipso opere perficere. Quod quia non feci, satis conspicuum est, iniquitatem hanc non esse in manibus meis.

Si reddidi retribuenti mihi malum.) Iniquitas est, si quisquam uel infonti, uel benemerito, præcipue regi suo, insidietur. Hoc se fecisse præcedenti uersu pernegauit. Poterat hic causari Saulis maliciam, unde motus sit, ut insidianti uicissim & ipse insidiaretur. Verum ut auxilium innocentie sue exprimat, negat se non solum innocenti, sed ne hosti esse insidiatum: nec simpliciter hosti, sed tali hosti qui malum pro bono rependerit. Ideo dicit, Si reddidi uicem, scilicet illi qui mihi malum retribuit: hoc est, qui pro beneficijs meis, cum in ipsum, tum regnum eius collatis, malum rependit. Si illi, quamuis merito, reddidi malum pro malo, pro malo inquam beneficijs meis repenso, apprehendat uitam meam, &c. Ver. 4.

Si spoliaui infestantem me sine causa.) Videtur omnino respicere ad historiam, quæ est primo Samuelis uigesimo quarto. Potuisset Saulem prorsus e medio tollere, uerum nolebat: quamuis ille eam ob causam isthuc comparuerat, ut ipsum ad mortem quereretur. Illud, Sine causa, non ad uerbum Spoliaui, quasi non neget se spoliasse inimicum, sed sine causa spoliasse, neget: sed ad Infestantem est iungendum. Significat enim, infestari se à Saule, sine causa.

Persequatur inimicus animam meam.) Atqui hoc alioqui faciebat. uerum iniuste faciebat. deinde non consequebatur, quod uolebat. Cupiebat enim ipsum prorsus extinctum, & gloriam illam quam in populo Dei consequutus fuerat, qua de uide 1. Sam. 18. prorsus delere ac proculcare satagebat. Hoc erat impio Sauli consilium, ac propositum persequendi Dauidis. Dicit igitur: Si iniquitas hæc in manibus meis est, ut regi tendam insidias, imò, si meritum malum pro malo immerito rependi, si eum qui me sine causa querit ad mortem, spoliaui, non solum ius habeat coram te Domine, ut me persequatur, sed & quod hac mei persecutione querit, prorsus perficiat, ac uoti compos euadat: proterat planè, & extinguat animam meam, uitam meam, & gloriam meam, ut non solum de terra corpore tollar, sed & omnis mea gloria in ignominiam uertatur. uerum tu Domine Deus meus, & illius iniquitatem, & meam innocentiam nosti, &c. Vers. 5.

Domine Deus meus si feci hoc.) Videmus hoc loco, quanta sit innocentis animi coram Deo fiducia. Quamuis coram Domino peccator esset Dauid, sicut & alibi dicit, Ne intres in iudicium cum seruo tuo Domine: confidenter tamen Dominum Deum suum contra Saulis maliciam appellat, seque innocentem affirmat. Si feci hoc, inquit, si est iniquitas ista in manibus meis. Seruiat igitur hic locus omnibus illis, qui per iniuriam adfliguntur, ac uim iniustam ferre coguntur, ut & ipsi, quamuis in alijs coram Deo culpabiles, in ea tamen causa, in qua premuntur immerito, ad Deum suum confugiant, & innocentiam suam impiorum malicie opponant, nec dubitent esse adhuc locum innocentie coram Deo saluum & illibatum. OBSER. I.

Si iniquitas est in manibus meis.) Notanter non dicit, Si tentauit iniquitas cor meum: sed, Si iniquitas est in manibus meis. Ut homo erat, dubium non est, tentat uel esse eum aliquoties cogitationibus non bonis. Verum quoniam pius homo erat, locum tentationibus non dedit, nec permisit ut iniquitas ueniret in manus ipsius. Sic legimus eum Sauli dixisse: Ecce hodie uiderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manum meam in spelunca, &c. OBSER. II.

1. Sam. 24.

ca, & cogitabam ut occiderem te (ecce tentationem cordis:) sed pepercit tibi oculus meus. Dixi enim, Non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus Domini est. Vides hic, non fuisse iniquitatem in manibus eius: sicut & paulopost subiungit. Aliud est igitur, iniquitate quapiam in corde tentari: & aliud, iniquitatem perficiendam in manus sumere. Primum est omnium hominum. in altero diuiduntur à pijs impij ac reprobj: quorum illi iniquitatem in manus suas uenire nō sinunt, etiam si occasio perficiendæ illis offeratur: isti uerò manus habent iniquitate refertas.

OBSER.
III.

Si reddidi retribuenti mihi malum.) Obseruandum hic est, quæ sit innocentiae piorū excellentia. Reperias in hoc seculo quoq, qui hactenus seruent innocentiam, ut uel bene merito, uel non male merito nihil mali faciant: uerum qui malum pro malo non rependat, cum possit, non in hoc seculo, sed in regno Dei reperitur. Ergo Christianorum, id est uerè piorum hæc est innocentia, ut neminem lædāt, ne eos quidem qui primum læserunt: imo nec eos, qui malum pro bono reddiderunt.

OBSER.
IIII.

Persequatur inimicus animam meam.) Videmus hic, quàm nō debeat quisquam molestè ferre, si sua culpa propter iniquitatem manuum suarum incidat in adflictiones & pericula. Si læsisti proximum, illumq, contra te tua malicia exacerbasti, licet ille malefaciat, si te persequatur, tu tamē nō habes conquerendī rationem. Erat Saul improbus & infestus Dauidi, cum eum quærebat ad mortem. Quod si Dauid uicissim illi fuisset infestus, & hostem malū meritum malè tractasset, non habuisset Saul coram Domino de hoc ullam conquerendī rationem, licet factum Dauidis Deo displicuisset. Ita nec Dauid id fiduciæ coram Deo potuisset habere, quod hi uersus expriment, si meritò fuisset à Saule adflictatus, et ad mortem quæsitus. Agnoscit hoc, cum dicit: Si feci hoc, &c. persequatur inimicus animam meam, &c. In huiusmodi itaque casibus damnemus nostram ipsorum maliciam, & meritas adflictiones patienter feramus.

OBSER.
V.

1. Sam. 18.

Et gloriam meam in puluerem sepeliat.) Duo sunt hic notanda. Vnum, liuoris ingenium in Saule. Nullum erat malefactum Dauidis, cuius illum nomine fuisset Saul persequutus. Liuore ducebatur, propter canticum mulierum quæ cecinerant, Percussit Saul mille, et Dauid decem millia. Canticum hoc displicuerat in oculis Saulis. Vnde & dicebat: Dederūt Dauid decē millia, & mihi mille. Quid ei superest, nisi solum regnum? Insigne illud factum cæsi Goliath, non alienauerat animum Saulis à Dauid: sed gloriam illam quæ factum hoc sequebatur, ferre nō potuit. Itaq, ut hanc extingueret, Dauidē persequabatur. Hoc est liuidorum ingenium, ut cum egregia facta improbare nequeant, gloriam illorum molestè ferāt. Alterum est, dignam esse malorum hominum gloriam, quæ in puluere sepeliatur. Qui dignus non est ut uiuat, dignus utiq, non est ut in gloria uiuat. Vt uiuat autem, dignus nō est, in cuius manibus est iniquitas. Ergo iniquorum & reproborum hominum gloria digna est, quæ extinguatur: quæ etiam omnium certissimè extinguitur, & in confusione sepelietur.

TERTIA PARS PSALMI.

6 Surge Domine in ira tua, exaltare contra iracundiam infestantium me, & excita ad me iudicium quod mandasti.

7 Et cœtus populorum circundabit te, et propter hunc in excelsum reuertere.

LECTIO.
Vers. 6.

Contra iracundiam infestantium me.) Ebr. בעברות צוררי. Grecus ὑπὸ τῆς πικρίας τοῦ ἐχθροῦ, id est, In finibus inimicorum tuorū. Sic & uulgata latina: nisi quod illa legit, Inimicorū meorū. Hieron. Eleuare indignans super hostes meos. Hic illud בעברות, id est, in iras, uel contra iras, ad Deum, non ad hostes refert.

Et excita ad me iudicium quod mandasti.) Ebr. אֱלֹהֵי מִשְׁפַּט צִיּוֹן. Grecus sic, ὁ θεὸς ὁ ἐκ τῆς πόλεως τοῦ σωτῆρος.

EXPLANATIO.

99

A γὰρ ὁ πῖ λυεὶ ὁ θεὸς μὲν γὰρ πρὸς τὸ μακρὸν ὅτι γνέτω: id est, Et excitare Domine Deus meus in præcepto quod mandasti. Cum hoc consentit Arabs, sic legens, Surge Domine meus & Deus meus, ad uerbū quod dixisti in eo. Ergo & Græcus, & uulgata latina, & Arabs, illud *لي* legunt non, ad me, sed Deus meus: & addunt Domine: & Arabs, In eo, quæ in Ebræo non reperiuntur. Hieron. Et consurge ad me iudicio, quod mandasti. Chaldaeus sic, *לי דנא רפיקתא*, id est, Et accelera mihi iudicium quod mādaſti. Felix: Et exurge ad me, iudicium præcepisti.

Circundabit te.) Ebr. *תסבבך* Hieron. circumdet te, sicut & recentiores aliqui legunt.

Vers. 7.

EXPLANATIO.

Hac tertia psalmi parte, Propheta cōfugit ad iustum iudicium Dei: id quod facit, iam orando, iam uaticinando, iam comminando. Surge Domine, inquit, in ira tua.) Videbatur Dominus planè obdormiuisse, cum tāta Sauli iniquitas impune cederet. Orat itaque ut exurgat, & uelut dormientem excitat. Non dicit autem simpliciter, Surge Domine: sed addit, In ira tua. Ira ut motus est & excitatio animi, antea quiescētis ac placidi: ita et corpus quoque, alias quietum, siue id sedeat, uel iaceat, excitat, & ad uindictam impellit. Sic ergo Propheta & Deum per *αὐθρῶς πεπαιδείαν* ad uindictam excitat. Et quoniam patientia illa & conuiuentia Dei, ad diminutionem & contemptum glorie illius faciebat: subiicit, Exaltare contra iracundiam infestantium me. Intelligit enim de exaltatione potentiae ac gloriæ Dei, quæ planè uidetur humili iacere, quando impiorum furor contra pios ac seruos Dei omnia posse uidetur. Quasi dicat: Videtur homo quasi Deus quidam esse, quando iratus tanta perpetrare permittitur. Surge tu Domine in ira tua, & exultare contra iram inimicorum meorum: ut perspicuum fiat, cuius potius ira sit timenda, hominis'ne, uel tua.

Vers. 5.

B Et excita ad me iudicium quod mandasti.) Hoc est, quod de me statuiſti iam antea, & ad quod me per Samuelem inauguraſti, id tandem in effectum educito. Videbatur sententia illa Dei ueluti emortua & sepulta, cum is qui ad regnum erat per Samuelem inunctus, Saulis persecutione premeretur, & ad exteros eijceretur. Orat igitur ut excitetur. Nec est præter rationem, quod iudicii meminit. Nam unctio illa, qua per Samuelem fuerat regno inauguratus, adiunctū habebat iudicium Dei contra Saulem. Sic enim primo Samuelis decimosexto legimus: Dixit Dominus ad Samuelem, Usque quò tu luges Saulem, cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel: (ecce iudicium Dei contra Saulem.) Imple cornu tuum oleo, & ueni, ut mitam te ad Isai Bethlehemitem. Prouidi enim in filiis eius mihi regem (ecce mandatum Dei pro Dauide inungendo.) Sic & mandatum & iudicium Dei in una & eadem causa coniuncta fuerunt. Huc respicit Propheta credens adhuc futurum, quod semel à Deo fuerat decretum. ideoque non solum dicit, Excita ad me iudicium: sed addit, Quod mandasti.

Et cœtus populorum circundabit te.) Significat hoc uersu, quò respiciat hac iudicii Dei imploratione. huc nempe, ut populus ad Deum suum ritè colligatur, id quod sub regno Saulis fuerat neglectum. Nihil enim timoris Dei erat amplius in Israele: quod patuit in neglectu arcæ Testamenti, quæ primū sub initium regni Dauidis honori suo restitui cœpit. ipsa historia secundo Samuelis sexto descripta, uersum hunc satis declarat. Itaque ne uideatur propriæ gloriæ desiderio teneri, illiusque respectu petere, ut iudiciū Dei contra Saulem pro se excitetur: Et non dicit, Et cœtus populorum circundabit me: sed, Et cœtus populorum circundabit te. id est, te colet ac uenerabitur, ad cultum ac timorem tuū denuò instituetur. Nec dicit, Et propter me: sed, Et propter hunc: id est, populi ad te congregandi cœtum, in excelsum & sublime reuertere, Quasi dicat: Non quæro Domine

Vers. 7.

Domine honorem meum, sed tuum: nec tantum huc respicio, ut mihi consulatur: sed potius, & cum primis, ut populo tuo prospiciatur, & illi sit consultum, qui iam misere dissipatur, & abs te alienatur. Quapropter non mea, sed primum tua ipsius, deinde & populi tui gratia, surge tandem, & repressa inimicorum meorum insolentia exaltare: & quod olim de me statuisti, iam semel perface.

OBSER. *Surge Domine in ira tua.*) De metaphorica illa loquutione, qua Deus uelut e somno excitatur, notauimus quendam supra psal. 3. uers. 7. Obseruemus hic, quomodo excitationem irae Dei deputat. Iritatur patientia Dei impiorum hominum insolentia, & piorum periclitatione. Ista iritatio patientiam Dei commutat in uindictam impiorum. Cogitemus itaque omnium fore certissimum, quod tandem incredibilis ista etiam nostri seculi impiorum tyrannis & crudelitas, qua tantopere sanguis innocentum periclitatur ac profunditur, patientiam Dei iritatum, in ultionem tantae malitiae mutabit.

Deinde & hoc notemus, quod iram Dei opponit iracundiae inimicorum suorum. Grauis quidem est tyranni ac potentis in hoc seculo furor, et indignatio (etenim si ira uiri, ira leonis est: quid est ira regis ac tyranni?) uerum quid est ira tyranni, irae Dei collata? nempe quod est ignis pictus, collatus ad ignem uerum ac uiuum. confugiamus itaque & nos a facie iracundiae humanae, ad excellentiam irae diuinae: & exemplo hoc Dauidis seculo huic pijs irascenti, iram Dei obijciamus.

OBSER. *Exaltare contra iracundiam infestantium me.*) Notemus uerbum exaltandi. Deus perpetuo sublimis est, nec aliquid excellentiae illius in se potest addi. Verum non semper talis in oculis mortalium est, qualis est in seipso. Perinde enim atque solis splendor in se quidem perpetuo idem est, non tamen idem semper mortalibus apparet, uidelicet cum uel nubecula quadam tegitur, uel noctu a nobis digressus est, uel eclipsim non ipse in se, sed haec inferiora sub ipso patiuntur: ita & sublimitas illa Dei nunquam ullam humiliationem in se passa, mortalibus tum uidetur deiici, quando in hoc seculo pro libidine sua quiduis possunt homines impij, & pijs periclitantur: exaltari contra, quando impij deiiciuntur, & pijs asseruntur. Admonemur ergo hac particula, quod potissimum spectare debeamus, quando contra impiorum insolentiam iudicium Dei imploramus: nempe, ut excellentia Dei maiestatis declaretur.

OBSER. *Et excita ad me iudicium quod mandasti.*) Notemus hic de iudicijs Dei, quomodo illa quidem nonnunquam uelut mortua & sepulta appareant, uerum non ita, ut in perpetuum sepulta permaneant, excitarique nequeant. Sunt Deo certae iudiciorum ipsius dispositiones, certa temporum momenta, quibus quae ante secula decreta sunt, in lucem demum prodeant. Videbantur in uet. Testamento omnes illae prophetiae de Christo mortuae ac sepultae, cum tot seculorum curriculis nihil appareret, unde illarum ueritas declararetur. uerum tandem uelut excitatae sunt, ubi temporis plenitudo aduenit. Et hodie quae Christus in se credentibus promisit, sepulta uidentur, uerum suo tempore excitabuntur. Excitatio illa iudiciorum Dei in manu nostra non est, sed Dei: & licet suis destinata sit momentis, optari tamen & peti a nobis potest, sicut hic a Dauid fieri uidemus.

Deinde obseruanda est illa particula, quam subiungit, dicens, Quod mandasti. Videmus hic quomodo in tenebris istis afflictionis suae uerbo Dei nitatur. Ebraeus simpliciter dicit, *אמר* id est, praecipisti: quod non est praeter emphasim factum. Nititur omnino ueritate et immutabilitate decreti Dei certus fieri non posse, ut non tandem in effectum abeat, quod a Deo semel constitutum esse sciebat, quantumuis Saulis impietas & tyrannis repugnare uideretur. Sit ergo & nobis petra quaedam immobilis, qua nitamur, ista uerbi Dei ueritas, a qua nos nullis humanarum ac terrenarum rerum spectris auelli sinamus.

A Et cœtus populorum circundabit te.) Notemus hic, quantum referat, etiã ad cultum Dei, qualis sit is qui rerum in populo Dei potitur. Saul erat impius, & deoq; arcam Dei neglexerat. Hic neglectus religionem Dei in populo prope extinxerat, & Israellem nonnihil à Deo alienauerat. Videbat hoc Dauid, ac dolebat: ideoq; optabat, ut iudicium Dei semel latũ excitaretur, quo populum Dei ad iustam religionem ac cultum illius reducere liceret. Et hoc etiam egregiè, cum regnum esset consequutus, præstitit. Sic plurimũ refert, qua pietate præditus sit magistratus populi Dei. Non legimus Saulẽ quoniam à cultu Dei cohibuisse. Verũ quoniam ipse arcam Dei & uerũ pietatis studium negligebat, etiam in eo impletum est dictũ illud Christi: Qui nō colligit mecũ, dispergit: & qui non est pro me, cōtra me est. Dauid uerò quoniã & exẽplo suo populo præibat, & mandatis etiam ad cultũ Dei uocabat, hoc ipsum effecit quod hic dicit, Et cœtus populorũ circundabit te. Finge præfectum quendam à Cæsare populo cuiuspiam ad ius Cæsaris pertinenti dari. Si hic Cæsari fidelis est, facile populum illum eò perducet, ut Cæsarem ex animo complectatur. Sin aliud agit, etiam si nō prohibeat, quo minus Cæsar ametur, exemplo tamen suo, populo ad cōtemptum Cæsaris auctor redditur. Ob oculos hodie est exemplum episcoporum. Si isti Christo magis quàm Antichristo fideles essent, Christo magis quàm Antichristo & sibiipsis populum Christi adducerent. Paterfamilias, si pius fuerit, exemplo & institutis suis totam familiam ad timorem Dei instituet: si uerò pietatis fuerit negligens, negligentia suã exemplo totam domum suam labefaciet, & à Deo alienabit. Magistratus in ciuitate, si conuentus ecclesiasticos studiosè frequentauerit, & amorem ac studium Euangelij Dei declarauerit, quis non uidet, quantum subditis ad hoc sit profuturus, ut & ipsi ad Deum & ecclesiam illius colligantur?

OBSER.
III.

Math. 12.

Pulcherrima
uox Gedeonis
Iudic. 3. Non domi
nabor uestri, ne
que filius meus,
sed Dominus.

B Et propter hunc in excelsum reuertere.) Obseruandus est hic affectus futuri regis erga populum Dei, miserè dissipatum ac dispersum. Erat hic Dauid futurus populi Dei pastor, ideoq; hũc à Deo animum erga miserum Israellem acceperat, ut salutẽ illius obnixè promotam cuperet. Volebat populo suo consultum Deus, ideoq; amoto Saule hunc illi pastorem destinauerat. Sic cum uellet Petro ouiculas suas Christus commendare, primũ de dilectione illius erga se percontabatur. Sciebat enim fieri non posse, ut oues non amaret, qui pastorem efflictim amaret. Sicut ergo indicium est saluandi populi, ubi tales dantur pastores, qualis fuit hic Dauid: sic contrà perditionis indicium est, ubi pastores dantur non oues, sed seipsos pascentes: quorum non hæc uox est, Propter populum tuum Domine: sed, Propter nostrã gloriam, nostram maiestatem, ac nostram commoditatem retinendam, in excelsum reuertere.

OBSER.
V.

Dominus iudicat populos: iudica me Domine secundum iusticiam meam, & secundum integritatem meam super me.

Consumat, quæso, malum impios: & dirigas iustum, qui probas corda & renes Deus iustus.

Scutum meum in Deo, qui seruat rectos corde,

Secundum integritatem meam.) Ebr. בְּתוֹרַתִּי. Græcè sic, κατὰ τὴν ἀναιμίαν μου, id est, secundum innocentiam meam: sicut & uulgata latina habet. Chald. כְּבִשְׁלָמוֹתִי, id est, secundum perfectionem meam. Hieron. Secundum simplicitatem meam: quemadmodum & Felix legit.

16

LECTIO.
Ver. 3.

Super me.) Ebr. עָלַי. Alij legunt, Quæ est in me. Sic Hieron. & recētiore quidam. Alij, super me. Sic Græcus, & uulgata latina. Alij subintelligunt uerbum Repende, uel retribue. Sic Chald. כְּבִשְׁלָמוֹתִי פָרַע לִי, id est, secundum perfectionem meam persolue mihi.

Consumat, quæso, malum impios.) Ebr. יִגְמַר בָּא רַע רַעְשֵׁי, uerbum hoc יִגְמַר, alij actiue sic: Consumat, quæso, malum impios, Sic Felix & quidem alij ex

Ver. 9.

recen.

recentioribus. Alij passiuè. Sic Græc. Vulgata latîna, & Hieron. Consume-
tur, inquit Hieron. malum iniquorum.

Deus iustus.) Ebr. אֱלֹהִים צַדִּיק. Has uoces latina uulgata diuisit, & poste-
riorem initio sequentis uersus deputauit, sic legendo: iustum adiutoriū me-
um à Domino. Verum Græcus eas coniunctim legit, nisi quòd pro iustus,
legit iustè, aduerbialiter. Arabs eas prorsus omisit, nisi sit exemplar mutilū.

Scutum meum in Deo.) Ebr. מַגֵּרִי עַל אֱלֹהִים. Græc. sic, ἡ βοήθεια μου παρὰ τοῦ
θεοῦ. id est, Adiutorium meum à Deo. Hieron. Clypeus meus in Deo. Felix,
Scutum meum super Deo.

EXPLANATIO.

Præcedentibus duob. uersibus iudicium Dei respectu mandati illius im-
plorauit, quo se per Samuelem ad regni inaugurationem ungi præceperat.
Iam uerò consequenter idem quidem implorat, sed alio prætextu, nēpe in-
nocentiæ & iusticiæ suæ, & impietatis inimicorum: deinde & iusticiæ Dei,
qua iudicat mundum, & corda ac renes mortalium probat.

Dominus iudicat populos.) Respicit ad id quod Deus iudex est, non unius aut
alterius, sed totius orbis. Ideo nō simpliciter de uno Israelis populo, sed plu-
raliter de omnibus orbis populis loquitur, dicens, Dominus iudicat popu-
los: quod idem est ac si dicat, Dominus iudex est omnium. Ipse est iudici-
um, & potestas iudicandi de omnibus.

Iudica me Domine secundum iusticiam meam.) Rectè implorat iudiciū Dei, post-
quam illi potestatem iudicandi de omnibus tribuit. Secundum iusticiam me-
am & integritatem meam, inquit, super me. Prætexit innocentiam suam, cu-
ius supra uersu 3. & 4. meminuit. Loquitur autem non de iusticia & integra-
te, qua coram Deo in uniuersum sit iustus & perfectus: sed qua iustus & in-
teger sit in causa illa, ob quam à Saule profligabatur.

Consumat, quæso, malum impiorum.) Qui legunt, Consumatur quæso malum impio-
rum: affectum hunc Dauidis contra inimicos suos, ea lectione nonnihil mi-
tigare uoluit. Est enim mitius, si petat iniquitatem impiorum consumi, quam
si oret, ut ipsi impij malicia sua consumantur. Verum si talis fuisset Dauidis
hoc loco affectus, non fuisset dictione יַשְׁמֵךְ, id est impiorum usus: sed di-
xisset potius, Consumatur, quæso, malum inimicorum meorū. Ad hæc, sub-
iecta particula, qua dicit, Et dirigas iustum, qui probas corda & renes De-
us iustus: satis declarat, quid petat. Ut enim oppositi sunt inter se impij & iu-
sti, ita & opposita sunt quæ utrorumq; nomine à Deo tanquam iusto iudi-
ce petit. Orat, ut iustus dirigatur, uidelicet ut pro ratione iusticiæ suæ defen-
datur, & prosperè habeat. Contrarium imprecatur impijs: nempe, ut quod
malicia sua coram Deo iusto iudice promeruerunt, accipiāt. Id autē non hoc
tantum est, ut malum eorum consumatur, sed ut ipsi perdantur. Quapropter
malo ad hunc modum legere, Consumat malum impios, quàm, Consuma-
tur malum impiorum.

Illud, Qui probas corda & renes Deus iustus: tritū ac frequens est in scri-
pturis, pro eo quod est, Deum omnium esse secretorum cognitorem, nec iu-
dicare secundum externam apparentiam, sed secundum ipsam ueritatem.
Per corda enim & renes, secreta mortalium consilia & intimi affectus intel-
liguntur, quorū plerūq; cōditio & profunditas mortaliū conscientia fugit.

Ver. 10.

Versus decimus, animi fiduciam, ex fide iusti iudicij Dei conceptā expri-
mit. Quoniam credebatur Deum pro sua iustitia non deserere iustos, ac re-
ctos corde: ideo certa fiducia persuasus, credit eum sibi fore scuti loco: id
est, protectorem suum, contra insultus impiorum.

OBSER. I.

Dominus iudicat populos.) Notandum hic est, quod nō dicit, Dominus est iu-
dex populorum: sed, Dominus iudicat populos. Non solum iudex est pote-
state ac iure, sed & opere. Sunt multi iudices nomine & munere, qui tamen
iudicandi munus, uel nō, uel malè exequuntur. At Deus & potestate est iu-
dex omnium, & opere etiam iudicat,

Deinde

A Deinde in eo quod non simpliciter dicit, Dominus iudicat: sed addit, Populos: notandum nobis est, castigationes illas omnium et gentium & nationum, quibus uel bello, uel peste, uel fame, uel quibuscunque alijs supplicijs puniuntur, esse unius ac ueri Dei & iudicis iudicia, non minus quam ea quae in sacris scripturis legimus.

Iudica me Domine secundum iusticiam meam.) Notemus hic, non esse insolens, si uir innocens iustum se & integrum esse in loco gloriatur. Alias coram Deo, iustus primum est accusator sui ipsius. Verum contra populi ingratitudinem recenset Samuel iusticiam suam. 1. Sam. 12. Et contra aduersarios suos Christus, Ioh. 8. Quis, inquit, ex uobis arguit me de peccato? Et Paulus contra pseudapostolos ministerij sui integritatem, diligentiam & efficaciam, in posteriore ad Corinthios commendat. Sic David hic contra Saulis improbitatem, pro iusticia sua & integritate iudicium Dei implorat.

Notandum etiam est, quod iusticiam & integritatem coniungit. Integritas animi est, uirtus illa, qua mens hominis aliena redditur ab omni uersutia, malicia, & duplicitate, quam alias simplicitatem nominamus. Iusticia est hoc loco pro innocentia posita. Nihil laeserat Saulem. Iustus erat hactenus, quod nec regno, nec personae Saulis fuerat insidiatus, cuius tamen illi maliciae insimulabat Saul. Integritas est, interna illa animi sanitas ac puritas: iusticia haec est uitae rectitudo, & innocentia. Recte haec duae coniunguntur. Nisi enim intus in corde sit haec integritas, non poterit externa uita nostrae conuersationis iusticiae rectitudinem conseruare.

Consumat, quæso, malum impiorum.) Notandum est hoc uersu, quomodo rectum & iustum iusti Dei iudicium paucis uerbis describatur. Hoc est, iusti iudicis. *יְהוָה*, ut reprobos perdat, iustos seruet ac prouehat. Perversio iudicij est, quando iusti perduntur, ac reprobi diriguntur, id quod in hoc seculo frequentissimum est. Videbatur Saul impius dirigi, ac David iustus perdi. Sciebat hoc contrarium esse iusto Dei iudicio, ideo oppositum orat. Et Paulus Rom. 13. hanc iusti iudicij normam describit, ut ultio sumatur de malis, & boni defendantur.

Notandum & illud est, quod non dicit, Consume impios: sed, Consumat malum impios. Merito consumuntur, qui malicia sua consumuntur. Reprobi dum puniuntur, maliciae suae fructus auferunt: & quod ipsi intriuerunt, exedunt.

Qui probas corda & renes Deus iustus.) Fecundus est hic locus. Principio, notatur hic cordis humani profunditas, quae iudicio mortalium est inaccessa. Sic Hier. 17. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Et Esa. 29. Ve qui profundo estis corde, ut abscondatis consilia. Ex hoc fonte omnis generis imposturae, fallaciae, insidiae, & machinamenta, quibus simplices quotidie decipiuntur, emanant.

Deinde. Videmus hic Deum non latere cordium ac renum secreta: imò eum esse solum, qui illa cognoscat. Alioquin non esset ratio, ob quam hanc illi laudem scriptura tribueret. Vnde & Hier. 17. cum dixisset, Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? subiecit: Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. Nec est illa cognitio cordium ac secretorum nostrorum Deo incerta, uel dubia, utpote ab externis siue uerborum, siue operum indicijs humano more collecta: sed omnium certissima. Hinc usus est scriptura uerbo probandi. Probas, inquit. & addit, Corda & renes. non dicit, uerba & facta: nec dicit, coniecturas ex uerbis & factis.

Tertio. Videmus etiam hoc loco, solum Deum esse iustum iudicem, eo quod non iudicet secundum dicta uel facta, sed secundum corda & renes. Iudicia humana plerumque fallunt, quia falluntur ipsi iudices: non fallit autem iudicium Dei, quia non fallitur Deus, probans corda & renes.

Quarto. Etiam hoc notandum est, quod non dicit, Qui probare potes corda & renes: sed, Qui probas corda & renes, Non solum illi facultatē hanc,

OBSER.

II.

ergo David hoc loco non solum facta, sed et mentis innocentiam exprimit.

OBSER.

III.

OBSER.

IIII.

1

2

3

4

sed & ipsum opus tribuit: sicut & supra de iudicijs Dei dixi.

Quintò. Expendendum etiam est, quomodo particula hæc partim nobis ad hoc seruit, ut sincero corde agamus cū Deo & hominibus, nec dicamus, Deus non intelligit: partim etiam ad consolationem facit, contra reprobos, qui nos falso accusant, ut secunda conscientia causam nostram Deo cognitori omnium commendemus.

OBSER.
V.

Scutum meum in Deo, qui seruat rectos corde.) Videmus hic usum fidei huius, qua Deum credimus esse probatorem cordium. Ad quid nobis conducit, quod cordium nostrorum rectitudinem probat? Quid si hoc per curiositatem facit? Nequaquā. Facit hoc tanquam Deus & iudex iustus, ut reprobos perdat, ac rectos corde seruet, quod etiam facit. Quapropter notandū est, quod non dicit, Qui seruare potest: sed, Qui seruat rectos corde.

11 Deus iudex iustus, & Deus irascens per singulos dies.

12 Nisi conuersus fuerit, gladium suum acuet, arcum suum intendet, ac diriget illum.

13 Et parauit sibi instrumenta mortis: sagittas suas in persequutores fabricatus est.

LECTIO.

Verf. 11.

Et Deus irascens per singulos dies. Ebr. וְאֵל וְעַם בְּכָל יוֹם. Græc. καὶ ὁ θεὸς καὶ ἡ μακαρία αὐτοῦ καὶ ἡ ἐκείνου ἐκείνου καὶ ἡ ἐκείνου καὶ ἡ ἐκείνου. id est, Et fortis & patiens, & non inducens iram per singulos dies. Vulgata latina sic: Et fortis & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Chaldaus sic, רַגִּין עַל רְשָׁעִים בְּכָל יוֹמָא, id est, Et in fortitudine irascitur super impios tota die. Arabs sequitur Græcum interpretem. Hieron. Et fortis, comminans tota die.

Ver. 12.

Nisi conuersus fuerit.) Ebr. אִם לֹא יָשׁוּב. Græcus, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ. id est, Nisi conuersi fueritis. Sequuntur hunc & Arabs, & uulgata latina. Hieron. Non conuertenti. Recentiores quidam, Si non redimus. Alij sic, Si à malo ille se non reuocat: ut ad Saulem referatur.

Ver. 13.

Et parauit sibi.) Ebr. וַיַּעַר הַרְבֵּי. Græc. καὶ ἐν αὐτῷ ἐποίησεν. id est, Et in eo parauit. Hieron. Et in ipso præparauit. Sic & Felix. Recentiores quidam, Accommodat sibi ipsi.

In persequutores.) Ebr. לְרֹדְפִים. Græc. τοῖς λαοφύλοις, id est ardentibus. Sic & latina uulgata. Chaldaus sic, לְרֹדְפֵי צְדִיקָא, persequutoribus iustorum. Hieron. Ad comburendum. Verbum enim רֹדַף utrunq; & persequi & ardere significat.

EXPLANATIO.

Ver. 11.

Habent hi tres uersus comminationem iræ Dei aduersus impios ac uolentos persequutores, quorū caput erat Saul. Deus, inquit, iudex iustus est. Præmittit hanc particulam, quoniam de ira Dei subiecturus est, ut loqui intelligatur de ira Dei non iniusta, sed tali quæ cōpetat iusto iudici. Sumit autem hic iram pro plaga & supplicio, significans Deum quotidie pcenas sumere de improbis.

Ver. 12. & 13.

Nisi conuersus fuerit.) Nihil refert, siue de Saule hoc intelligamus, siue de Deo. Quanquam mihi simplicius uidetur, ut de Saule intelligatur, tãquam capite malorū tum temporis. Gladium suum acuet, &c. Hypotyposi quadam, plagas ab irato Deo timendas uelut ob oculos exponit, dum Deū describit iratum acuere gladium, intendere arcum, parare sagittas mortiferas. Omnino his uerbis utrunq; & certum & uicinum impijs exitium minatur: quod non solum dicit, gladium habet, arcum & uasa mortis & sagittas habet: sed, ut eum iam uelut in procinctu ad puniendum ac perdendum existentem describat, dicit eum acuere gladium, intendere arcum, ac dirigere, & instrumenta mortis iam parasse, & sagittas fabricatum esse. Hæc monēt, exitium impiorum iam iam e uicino imminere. Et quoniam pœna illa impiorum non leuis, sed planè exitiosa erat, instrumentorum lethaliū meminit, gladij, arcus, & sagittarum.

A *Deus iudex iustus.*) Breue dictum, sed mirè potens & amplum, cum ad terrendum improbos, tum ad consolandum per iniuriā oppressos. Deus, quem nihil latet, iudex est: Deus, qui personam non accipit, nec munera moratur, nec cuiuspiam potentiam reformidat, nec ullius humilitatem contemnit, iustus iudex est. Iudices huius seculi, uel nō iudicant, uel iniquè, uel saltem per errorem falso plerumq; iudicant. Ea res commoda est filiis huius seculi, incommoda bonis, pijs, ac iustis. Contrā, in cœlis iudex est Deus, isq; iustus, et iudicans, & iustè iudicans. Hoc commodum est insontibus, pijs, & iustis, incommodum reprobis & impijs.

OBSER. I.

Et *Deus irascens.*) Notandum est, quòd Deo iusto iudici iram tribuit, cum tamen ira nemini minus quàm iusto iudici competere uideatur. Sciendum igitur, duplex esse iræ genus: rectæ unum, corruptæ alterum. Recta ira est, qua quis improbitati, ut improbitati, cuiuscunq; illa noceat, irascitur. Hoc iræ genus iusto iudici competit. Nequit enim esse iustus iudex, qui nec malis ut malis irascitur, nec bonis ut bonis delectatur. Corrupta ira est, qua quis ut læsus, non ut iustus, non malo, sed aduersario suo irascitur. Ea non competit iudici. Pulchrè igitur coniunctæ sunt à Propheta in Deo, & iusticia iudicās, & ira puniens. Iusticia iudicans, non permittit iram esse corruptam. Ira puniens, non finit iusticiam iudicantem esse & inefficacem.

OBSER. II.

Per singulos dies.) Leguntur multa irati Dei & malos punientis exempla in S. scripturis. Iam ne cogitemus Deum olim talem fuisse, iam non esse, dicit Propheta, Deum irasci per singulos dies; ut singulis diebus ira illius timeatur, & per resipiscentiam placetur. Nulla sunt hic iudicandi & ulciscendi interstitia, nullæ intercapedines, nullæ induciæ, quia nulla est in hoc seculo abstinentia ac resipiscentia à malis. Quemadmodum igitur per singulos dies peccatur absq; ulla pœnitentia, ita Deus irascitur per singulos dies impœnitentibus. Tardus quidem est ad iram, singularium exemplorum respectu: in genere uerò, si totum mundum, quem quotidie iudicat, respicias, rectè per singulos dies irasci dicitur, ut singulis diebus timeatur.

OBSER. III.

Nisi conuersus fuerit.) Notanda est cōditionis huius adiectio. Describit quidem Deum iustum iudicem iratum, & iam iam arma sua ad puniendum parantem. Verum adijcit, Nisi cōuersus fuerit, improbus scilicet, à malicia sua. Ergo conuersione improborum placatur Deus, idq; non initio tantum delictorum, sed etiam ubi iam iratus propter peccandi perpetuitatem & indefinientiam ad perdendum accingitur. Quid igitur expectandum aliud impœnitentibus, quàm certum exitium?

OBSER. IIII.

Quod non dicit, Quia peccauit, & iniquè egit: uel, Nisi facta sua defenderit: sed, Nisi conuersus fuerit: satis magnam clementiā etiam irati Dei exprimit, qui nō tam ob id improbos puniat, quòd peccarunt, q̃ ob id quòd ad resipiscentiā à malicia sua non conuertuntur. Est itaq; impœnitentiæ deputandum, quoties perduntur improbi. Notus est locus Ezech. 18.

Gladium suum acuet.) Notanda est hæc hypotyposis, qua Deus gladio, arcu, & sagittis ad perdendum impœnitentes armatur. Terribilis est gladius, terribilis arcus, terribiles sagittæ in manu potentis ac gigantis: quæ tamen uel declinari, uel retundi potest. Quanto magis timenda est armatura hæc manu Dei ad perdendum apprehensa, quæ nec uitari, nec retundi potest: Sed desunt oculi fidei, quib. solis ista irati & armati Dei facies perspicitur.

OBSER. V.

Ecce parturit iniquitatem, concepit ad afflictionem, et pariet men-
dacium.

Puteum effodit, & excauauit eum: & incidet in foueam quam
fecit.

Conuertetur in caput eius, afflictio eius: & in uerticem eius, ini-
quitas eius descendet.

- LECTIO.** Ecce parturit iniquitatem.) Ebr. יָלַד. Græcus, ἀδύναμ, id est, iniusticiam. Hieron. C
Ver. 14. iniquitatem. Concepit afflictionem, Ebr. עֲמַל Græc. πόνος, id est, laborem. Vulgata latina, dolorem: sicut & Hieronymus. Et pariet mendaciū. Ebr. שָׁקַר יִלְדֵּי. Græc. καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν, id est, Et peperit iniquitatem. Hier. Peperit mendacium.
Ver. 15. Et excavaui eum.) Ebr. חָבַהּ. Græc. καὶ ἀνέσκαψον αὐτόν, id est, & effodit eū. Sic & uulgata latina, & Hieron. Chald. הִכְרִיתִי, id est, Et sepulchrū suū.
Ver. 16. Ad afflictio eius.) Ebr. עֲמַל. Græc. ὁ πόνος αὐτοῦ, id est, labor eius. Hieron. & uulgata latina, Dolor eius.

EXPLANATIO.

- Ver. 14.** Etiam hi tres uersus ad comminationem exitij, contra impij Saulis malignos conatus pertinent. Ecce, inquit, parturit iniquitatem, &c. Similitudine pregnantis uelut ob oculos exponit irremissos Saulis conatus, quibus uitæ ipsius insidiabatur. Conceptui comparat cordis illius consilia. Vocat illa afflictionem, intelligitq; persecutionem eam quam ferebat. Parturitioni comparat, conatus perficiendi quod mente conceperat. Illos uocat iniquitatem. Erat enim ipsa iniquitas, hominem non modo innoxium, sed & benemeritum, ad hæc & generum, quærere ad mortem. Partum uocat, opus propositum. Huic, quoniam perficiendum non erat, tribuit mendacium. Pariet, inquit, mendacium. Hoc est, non perficiet quod mente concepit, & tot improbis conatibus parturit. Non hoc aut duntaxat partui illius tribuit, quod non sit pariturus eam iniquitatem, quam parturibat: sed quod mendaciū, id est aliud quid q̃ quod cogitauerat & proposuerat, sit editurus, uidelicet suum ipsius exitium. Et hoc duobus sequentibus uersibus clarius exprimit. Primum similitudine eius qui in puteū quem ipse foderit, incidat. Puteum effodit, inquit, & excavaui eum. Hoc idem est, quod antea similitudine conceptus & parturitionis delineauit. Puteum & foueam cuiuspiā parare, metapho-
Ver. 15. rica loquutione idem est, atq; exitium struere. Sic infra Psal. 57. Foderunt ante faciem meam foueā. & psal. 93. Donec fodiat peccatori fouea. & Hier. 13. Foderunt foueam animæ meæ. Ut autem singulare illud & indefessum studium Saulis in parando exitio exprimat, quod præcedenti uersu parturienti uerbo fecit: id hic sic facit, ut non simpliciter dicat, Puteum effodit: sed adijciat, Et excavaui eum: hoc est, studiose ad fundum usq; ut altissimus esset, aperuit & effodit: significans, Saulem tale ipsi parasse exitiū, in quo prorsus esset pereundum. Et incidet, inquit, in foueam quam fecit. Foueā quidem parauit Saul, eamq; altissimam: uerū hanc non sibi ipsi, sed Dauidi parauerat. Iam cum in eam ipse incidit, certè mendacium peperit. Non enim summius, sed Dauidis exitiū corde conceperat, & totis conatib. parturierat.
Ver. 16. Ver. 16. rem eandem apertius dicit, & ingeminat: Conuertetur, inquit, afflictio eius, quam mihi scilicet struit, in caput eius, & iniquitas eius descendet in uerticem eius. Rem eandem bis dicit: nempe quod exitio, quod parauit, ipse sit periturus. Loquutio illa, Conuertetur afflictio eius in caput eius: frequens est in scripturis. Super caput uenire, descendere, cōuerti, est totum hominem occupare, à summo uertice ad imos usq; pedes: quasi infundas aliquid capiti, quod totum corpus contingere uelis. Ideo hic Propheta in repetitione uerticis meminit. Et nos Germani dicimus, Es kumme dir auf deinen schedel.

- OBSER.** Ecce parturit, concepit, pariet.) Principiò notandum est in hisce metaphoricis
Ver. 14. uerbis, quàm sit intimum, feruens, irremissum & improbum malorum hominum studium perdendi pios & innoxios, quod corde conceptum pertinacissimis conatibus ad effectum ducere nituntur. Conceptus rerum bonarum in mentibus reproborum non hærent, id quod in ipso Saule patet, qui
 1. Sam. 24. innocentiam quidem Dauidis agnouisse, cumq; illo in gratiam rediisse legitur: uerū mox ad ingenium reuersus, iterum eum persequutus est, sicut uidere est 1. Sam. 26. Deniq; cum secundò iam reconciliatus esset Dauidi,

A uidi, neq; sic tamen à malicia sua destitit, quod etiam ipse Dauid futurum cogitabat: ideoq; ad Philistæos se recepit, sicut 1. Sam. 27. legit, ubi ista scribuntur: Et nunciatum est Sauli, quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra querere eum. Perspicue significat scriptura, non fuisse reconciliationem illam, licet secundo initam, in animo Saulis constantem ac firmam. Verum conceptus ille afflictionis, & parturitio iniquitatis, pertinax erat. Imò ne in bonorum quidem mentibus tanta est firmitas, tanta uis & improbitas, tanta sedulitas bonorum conceptuum, quanta est malorum, in animis reproborum. Exemplo sit non hic modo Saul, sed & Iudas proditor, & scribæ ac pharisæi.

Et pariet mendacium.) Notandum hic est, quod non dicit, Et pariet nihil: sed, **E**t pariet mendacium. Non poterit esse partus, ubi nihil paritur. Sed pariunt tandem, qui iniquitatem parturiunt. Et pariet, inquit. Ergo omnino aliquid erat pariturus. Quid ergo parit, qui pectus iniquitate grauidum ac prægnas gestat? Et pariet, inquit, mendacium. Primum, id quod mente concepit malus, non parit, non producit in effectum. Deinde ne nihil pariat, quoniã omnino paritur, aliud ab eo parit, quod parturiuit. Parturiuit exitium infanti, sed ecce parurit exitium sibi ipsi. Partus hic mendacium est: mendaciũ, quo nec Deus, nec iustus, sed ipse fallitur, qui iniquitatem parurit. Mirabilis est hic partus, & accidit præter expectationẽ. Vnde Propheta nõ simpliciter dixit, Parturit iniquitatem, &c. sed, Ecce parurit iniquitatem, &c. Est autẽ hic reproborum partus, quem Propheta rectẽ mendaciũ uocat, omnino talis, qui condignẽ respondeat conceptæ iniquitati. Haudquaquam enim conuenit, ut ueritatem pariant, qui iniquitatem parturiunt. Sed obiiciet aliquis partum scribarum & pharisæorũ, deinde et Iudæ proditoris. Etenim illi Christum tandem occiderunt, & hic prodidit: sicuti diu antea consulta uerant, & facinus hoc parturierant. quod certẽ non uidetur fuisse mendaciũ. Respondeo. Occiderunt quidem illi, & prodidit iste: uerũ neutrum adscribendum est ipsorum conatibus, sed diuinæ dispositioni. deinde, ne sic quidam pepererunt quod uolebãt: uolebant enim non modò corpus, sed & ipsum Christi nomen ac regnum deletum: imò pepererunt quod nolabant: Iudas sibi ipsi exitium, illi & sibi & toti genti miserrimam cladem ac perditionem. Ne ueniant Romani, dicebant, & tollãt nostrum locum & gentẽ. Hoc scilicet parturiebant. Sed quid pepererunt? Exitium scilicet per Romanos illatum. Quid hoc aliud erat, quàm mendaciũ parere?

Puteum effodit, & excauauit eum.) Etiam hoc notandum est, quod non contentus est Propheta dixisse, Puteum effodit: sed adiecit, Et excauauit eum. Impiis non est satis, malũ per insidias utcunq; parare, sed toti in eo sunt, ut grande & singulare malum struant. Sic sacerdotibus, scribis & pharisæis nõ erat satis, qualecunq; mortis genus Christo parare: sed tale pararunt, quod esset non modò corpori illius exitiale, sed & nomini ac doctrinæ illius summam ignominiam, tanquam execrabile adferret. Verũ non sine D. consilio accidit hoc impijs. Neq; enim leue ac uulgare talibus debetur exitium. Digni erant, qui in profundissimam & graueolentissimam foueã caderent, in qua etiamnum iacent. Tale est, quod Aman lignum Mardocheo paratum, non hactenus tantum sublimauit, quatenus ad mortem Mardocheo inferendam satis esset: sed tam sublime erexit, ut haberet altitudinem quinquaginta cubitorum. Ester. 5. Verũ diuinitus hoc dispositum erat, quoniã talis exaltatio ipsi Aman debebatur.

Et incidet in foueam quam fecit.) Huius rei in scripturis multa sunt exempla. **Q**uid aliud accidit Pharaoni? Quid aliud Sauli? Quid aliud Absalomo? Quid scribis & pharisæis aliud? Talis est partus uiperæ. Sunt etiam nostrorum temporum huius rei perspicua paradigmata: quæ quia nota sunt, transeo. Sic est à Deo constitutum, tanquam omnium iustissimo iudice, ut qui alijs foueam fodit, in eam ipse quam fodit incidat. Prouer. 26. Qui fodit

OBSER.
Ver. 15.

¹
² Goliath, Aman.
Ester 7. 8.
Hostes Danielis
Dan. 5. 14. Seniores accusatores
Susanna.

foueam, inquit, incidet in eam: & qui uoluit lapidem, relabatur super eum. C. Et Eccles. 10. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber: & qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui scindit ligna, uulnerabit ab eis. Et Ecclesiastici 27. Qui foueam fodit, incidit in eam: & qui statuit lapidem proximo suo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in eo. Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur, &c. In summa, omnium est æquissimum, ut malum consilium consultori sit pessimum, & necis artifex arte sua pereat, ita ut hoc agnouerint & gentes. Qui alijs miscet uenenum, omnium iustissimè de eo quod miscuit, ipse bibet: id quod cuiusdam Rom. Pontificis filio accidisse audio.

OBSER.
Ver. 16.

Conuertetur in caput eius, adflictio eius.) Notanda est hæc conuersio. Consiliorum & operum humanorum, tam bonorum quàm malorum conuersio est, in ipsum caput operantis. Quis autem ille conuersor est? Qui omnium nostrorum actorum & consiliorum iudex est, ad quem tendunt, & in cuius manu sunt cuncta quæ facimus. Cœlitus descendunt, cœlitus redeunt quæ facimus, nimirum ad cœlos etiam ascendunt. Et in uerticem (inquit) eius, iniquitas eius descendet. Quare non dicit, Ascendet? Ascendit quidem, sed prius in cœlum: deinde cœlitus descendit. Exhalationes sunt sursum tendentes, ac deinde per pluuiam descendentes, quæ facimus. Terra prius dat ipsam aquam, qua postea cœlitus uel perditur, uel irrigatur.

POSTREMA PARS PSALMI.

Ver. ult.
LECTIO.

Celebrabo Dominum secundum iusticiam eius, & psallam nomini Domini excelsi.

Celebrabo.) Ebr. פָּרַס Græc. εὐλογοῦν, id est, Confitebor. Sic & Hieron. & uulgata latina. Chald. מְשִׁיב, id est laudabo.

EXPLANATIO.

Hæc est postrema psalmi huius sectio, qua Propheta *δοξολογίαν* Deo dignam & competentem absoluit. Habet autem ista *δοξολογία* certam omnino spem futuri à Deo auxilij: Gaudebo (inquit) olim liberatus ab his malis. Etenim nemo laudat & celebrat sine gaudio. Deinde celebrabo nō meam innocentiam, sed Dominum secundum iusticiam eius, id est pro iusticia eius, qua me liberabit. Liberationem mei deputabo nomini Domini excelsi. Illud, Secundum iusticiam eius, bifariam intelligi potest. Vel de probitate illa ac bonitate Dei, quæ frequenter in scripturis פָּרַס, id est, iusticia uocatur: uel de iudiciaria illa iusticia, qua Deus iuste iudicando malos perdit, insones liberat. Certè utræq; Dauid meritò celebrauit et laudib. extulit. Notemus interim, quæ sit catastrophe adflictionum pijs & insonibus. In præcedentibus cecinit Propheta, quid maneat reprobos, qui adflictiones & iniquitatem parturiunt, nempe exitium. Iam quid sibi futurum speret, deferre ponit. talem uidelicet exitum, cuius nomine laudaturus sit Dominum, ac cantaturus nomini Domini excelsi. Sic manet reprobos perpetua mœsticia, pios & per iniuriam adflictos sempiternum gaudium, quo Dominum laudaturi sint in perpetuum. Si ad hunc finem prospiceremus in rebus tristibus constituti, plurimum inde spei & cōsolationis animis nostris accresceret.

PSALMVS VIII.

PRÆCENTORI SUPER HAGITHITH
psalmus Dauidis.

Hagithith alij intelligunt torcular, alij instrumentum Musicum, quod postremum uerosimilius esse uidetur.

Argumentum psalmi cum diuisione.

Celebrat hoc psalmo Propheta admirabile planè philanthropiā Dei, qua ille genus humanum, in se admodum humile et miserum, primum typicè in Adamo, deinde uerè ac pfectè in Christo super omnia exaltauit. Ut autem hæc Dei dignatione erga genus humanum amplificet, prædicat primum uers.

A uers. 1. 3. & ultimo magnificentiam Dei, in cœlis supernè relucens, & in terris passim omnia adimplentem. deinde & hominis uilitatem considerat, uersu quarto: & hinc amplificationem petit celebrandæ philanthropiæ Dei, quam extollit uers. 2. 5. 6. 7. 8.

Domine Dominus noster, quæ præclarum est nomen tuum¹ in uniuersa terra: quæ laudem tuam ad cœlos usque extollit.

Ex ore paruulorum & lactentium fundas uirtutem,² propter inimicos tuos: ad perdendum inimicum, & sui ipsius ultorem.

Quam præclarum.) Ebr. *מה אריר*. Græc. *ὡς θαυμαστόν*, id est, quam admirabile. LECTIO.
le. Chald. Quam forte & laudabile. Hieron. Quam grāde: qui etiā initio psal Ver. 1.
mi legit, Domine dominator noster. propterea quod in Ebræo duæ sunt uariæ dictiones, *יהוה אריר*.

Quæ laudem tuam.) Ebr. *אשר תנה הדר*. Græc. *ὅτι ἐπὶ ἡδὴ μεγαλοπρεπείᾳ σου*, id est, quoniā exaltata est magnificentia tua. Sic legit et uulgata latina, et Arabica uersio. Chaldaeus habet, Qui constituisti laudem tuam. Hieron. Qui posuisti gloriam tuam.

Fundas uirtutem.) Ebr. *יכרת ע*. Græc. *κατεργασάμενον*, id est, perfecisti laudem. Ver. 2.
dē. Sic & uulgata latina, & Arabs, & Hieron. Chald. Fundasti fortitudinē.

EXPLANATIO.

Domine Dominus noster, quam præclarum est nomen tuum in uniuersa terra.) Hoc primo uersu Propheta immensam illam magnificentiam gloriæ Dei, in uniuersa terra passim omnium oculos incurrentem, uelut uno internæ considerationis intuitu contemplatus, admiratur ac celebrat. Per nomen autem intelligit gloriam ac laudem illud, Quæ terra scilicet, laudem tuam ad cœlos usque extollit: propter amplificationem magnificentiæ Dei, in terra relucens adiectum est. Sic enim solet scriptura ad cœlos usque exaltatum dicere, quod uehementer auctum & magnificatum est. Sic Psal 106. Ascendunt usque cœlos, de illis qui marinis fluctibus in altum extolluntur. & 107. Magna est ad cœlos usque bonitas tua, & usque ad nubes fides tua. Quanquā non repugnauero, si quis aliorum lectionem sequutus, intelligat Prophetam loqui de ea gloria magnificentiæ Dei, quæ in cœlis, sole, luna ac stellis reluceat.

Ex ore paruulorum & lactentium.) Variæ cōsiderationis est hic uersus. Habēt Ver. 2.
Ebræi suas cogitationes, quas alijs relinquimus. Et nostri uariant, ut nihil certi queas ex illorum scriptis colligere. Dicam simpliciter quid mihi cū nō nullis alijs uideatur. Certum est, spiritum Prophetæ in hoc esse, ut magnificentiam Dei in terris passim eminentem, ab illis agnosci dicat, qui magnorum, sapientum, ac potentum respectu perinde sint abiecti & contemptibiles, atque si paruuli essent & lactentes: quos etiam paruulos & lactentes, per extenuationem causæ susceptæ accommodam uocat. Nec dubitarim, Dauidem & se quoque illorum numero adiungere. Qui iuxta seculū magni sunt, ac sapientes haberi uolunt, ut toti in sua ipsorum gloria quærēda occupantur, ita diuinæ gloriæ contemplandæ oculos non habent: quos habēt humiles, abiecti, & contempti. Facit autem hoc plurimum ad amplificandū magnificentiam Dei splendorem, quod ille à paruulis & nihili hominibus agnoscitur & deprædicatur. Quod autem scriptura paruulos aliquando eos uocet, qui ætate paruuli non sunt, manifestum est. 1. Reg. 3. dicebat Salomō: Ego sum puer paruulus, ignorans egressum & introitum meū. Et Samuel ad Saulem. 1. Sam. 15. Non ne, inquit, cum paruulus esses in oculis tuis, caput tribubus Israel factus es? Et Hier. 1. Ah ah, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et in Prophetis alicubi, Paruuli, inquit (ubi etiā *דלילי* legitur) dominabuntur eis. Et Christus Matth. 11. Confiteor tibi pater Domine cœli ac terre, quod abscondideris hæc à sapientibus, & reuelaris ea paruulis. Quod autem hic additur, Et lactentium, sententiæ nostræ non aduersatur. Adiectum

iectum enim est, ad intendendam extenuationem piorum in hoc seculo, C
 quasi Prophetæ non sit satis, eos uocare paruulos, nisi eos etiam lactentes
 uocet, qui inter paruulos sunt omnium minimi. Varia sunt paruulorū ge-
 nera. Alij sunt ætate paruuli, in quibus etiam ipsis magna relucet & admi-
 randa diuinæ prouidentiae argumenta. Alij sunt paruuli non ætate quidem,
 sed intellectu. Hoc sensu utimur & nos Germani, dicentes, Er ist ein lauters
 kind. Rursus alij sunt paruuli nec ætate, nec intellectu, sed affectu, nihil de
 se ipsis sentiētes: sicut ad Saulem dicebatur, Cum esses paruulus in oculis tu-
 is. Deniq; sunt paruuli nec ætate, nec intellectu, nec affectu, sed aliorum exi-
 stimatione tantum. Postremo, qui pii sunt, etiam affectu & iudicio proprio
 sunt paruuli. De postremis istis loquitur hic Prophetæ. Et hoc sensu, præsens
 hic locus à Christo adducitur, Matth. 21. ubi sic legimus: Videntes autē prin-
 cipes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ faciebat, & pueros clamantes in
 templo, Hosiana filio Dauid, indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quid isti
 dicunt? Iesus autem dixit eis: Vtiq;. Nunquam legistis illud, Ex ore infanti-
 um & lactentium perfecisti laudem? Quis hic non uidet, usurpasse Domi-
 num præsentem hunc locum non secundum literam. cum lactentes nō fue-
 rint, & infantes, qui in templo clamabant, Hosiana filio Dauid: sed pueri
 quidem, ætate tamen prouectiores, & in psalmis Davidicis instituti, sed se-
 cundum spiritum Prophetæ, qui hoc loco non ad infantes ac lactentes æta-
 te, sed ad paruulos spiritu & existimatione respexit. Testimonium diuinæ
 uirtuti dabant paruuli in templo, cui scribæ & pharisæi, inimici Dei, ac uin-
 dicte cupidi, uiri sanguinarij, pertinacissimè resistebant: ut hic uersiculus il-
 lis aptissimè sit à Christo obiectus. Tale quid uidebat Dauid suo seculo fie-
 ri, deinde & spiritu ad futura Christi tempora prospiciebat. Videbat humi-
 les & abiectos homines gloriam magnificentiae Dei agnoscere ac prædica-
 re, ac contra sapientes huius mundi & potentes illi uarijs modis aduersari, D
 ideoq; coram Deo condemnabiles reperiri: propterea quòd ipsi agnoscere
 non sustinebant, quod agnoscebant homines paruuli & cōtempti: imò im-
 pugnant etiam, & seipsos contra gloriam Dei uindicabant. Sic intelligo
 illud, Propter inimicos tuos, ad perdendum inimicum, et sui ipsius ultorem.
 Qui glorias suas sectantur, & eam quæ Deo debetur impediunt, utiq; ini-
 mici Dei sunt: & quoniam pios diuinæ gloriæ uindices ac predicatorum per-
 sequuntur, ut suam gloriam uindicent, rectè ultores sui ipsius uocant à Pro-
 pheta. Deinde quoniam ista ad ipsorum condemnationem faciunt, sicut Ni-
 niuitarum poenitentia Iudaicam impoenitentiam condemnat, perditionis
 uerbum posuit Prophetæ, dicens, Ad perdendum inimicum & ultorem.

Hic mihi sensus uisus est simplicior, præsertim cum à Christo ipso sit usur-
 patus: quapropter illum retinere uolui, saluo interim aliorum iudicio.

OBSER.

Vcr. 1.

Domine Dominus noster.) Notandum hic est, quod Dominum Deum, non
 simpliciter & in genere, sicut omnium, quæ in cælo sunt & in terra Domi-
 nus est, sed specialiter populi ipsius Dominum uocat, dicens, Domine Do-
 minus noster. Affectus hic plurimum ualeat apud pios. Quoniam enim Do-
 minus non tantum simpliciter omnium, sed præcipue suum Dominum ef-
 se agnoscunt, utique illi se planè & in omnibus subiiciunt, opemq; illius in
 omnibus implorant, & de gloria eius ex animo lætantur: sicut hic in Da-
 uide uidemus.

Deinde & hoc notabis, quòd non dicit, Domine Dominus meus: sed Do-
 mine Dominus noster. Omnino hic communem sibi cum alijs Dominum
 agnoscit. Coniūgit se illis quorū Deus peculiariter Dominus est. Sentit au-
 tē de populo Dei. Affectus hic Ecclesiasticus est, quo destituunt hæretici.

Quam præclarū est nomen tuū in uniuersa terra, &c.) Notemus primū hic piorū in
 geniū. Nomē Dei corā impijs certè præclarū nō est, sed coram pijs tantum,
 quibus oculi sunt ad considerandum magnificentia potentia, sapientia, iusti-
 cia, & bonitatis eius, in hoc seculo. Et tamē, sicut ipsis apparet diuini nomi-
 nis

Anis maiestas, ita illam celebrant, & in uniuersa terra præclaram esse dicunt.

Deinde expendendum & hoc est, qua fide, quaq; securitate pij uiuāt in hoc seculo, in qua diuitias gloriæ Dei passim expositas uident: cum interea impij anxij sint in multis. Etenim is animus, qui terrā uniuersam ad cælos usq; diuina potentia, sapientia, iusticia & bonitate refertam esse uidet, & uidendo admiratur ac stupet, non poterit ulla in re anxius reddi ac deiectus.

Ex ore paruulorum & lactentium fundas uirtutem.) Notandus est hic communis ille locus, cuius etiam i. Petri ultimo fit mentio, nempe, resistere Deum superbis, & humilibus dare gratiam: & secundum uerba Christi, Matth. ii. abscondere ueritatem suam a sapientibus ac prudentibus huius mundi, ac releuare eam paruulis. Sic hoc loco dicitur, uirtutem, idest firmum testimonium magnificentia suæ fundare & corroborare ex ore paruulorum ac lactentium. Tale quid uidemus etiam hoc nostro seculo, perinde atq; temporibus Christi, in eo quod homines plebei, indocti, pueri, ancillæ, lucem D. uerbi oculis apertis adspiciunt: quam interea magni & Seraphici doctores, potentioresq; cum seculi, tum ecclesiæ primates, ne per transfennam quidem uidere possunt.

Deinde & hoc notandum est, quod non dicit, Ex ore paruulorum & lactentium fundatur uirtus: sed, Fundas uirtutem. Quis amouebit & amolietur, quod Deus ipse fundat: Reluctetur orbis quantum uolet, exurgāt portæ inferorum, & impendant omnes uires suas. scriptum est, Ex ore paruulorum fundas uirtutem. Expende ipsas uoces, quibus testimonium ueritatis, ex ore paruulorum prolatū, exornat spiritus sanctus. Vocat illud uirtutem & robur: deinde tribuit illi foundationem: tertio facit Deum ipsum fundatorem. Quid poterit certius ac firmitus tribus quatuor uerbis dici?

Tertio. Expendendum & hoc est, quā sanctorum mentes ob hanc causam exultent, sicut primum præsens locus in Dauide declarat, deinde & uerba Christi Matthei ii. ostendunt, ubi spiritu exultans dicit, Cōfiteor tibi pater Domine cæli ac terræ, quod abscondideris, &c. & primum caput prioris Epistolæ ad Corinthios, satis multis indicat. Intelligunt pij hanc rem plurimum facere ad commendandam diuinam maiestatem. Caro illa infirma, magnificari cupiens in hoc seculo, a poti oribus doctis, sapientibus, potentibus & nominatis uiris extolli cupit, abiectionum præconia non morat. Quare? Quia necesse habet aliena gloria illustrari, sicut omnia infirma. At longè alia est D. maiestatis cōditio. Illa perfecta in se est, nec cuiuspiam amplitudine amplificari potest, sed per hoc magis illustratur, quod quæ abiecta sunt, non contemnit, sed pro sua clementia euehit: & superbis non eget, sed potius gloriam eorum splendore maiestatis suæ extinguit. Hoc uident sancti, ideoq; ob hanc causam plurimum exultant.

Quarto. Obseruemus etiam hoc quod sublimes illos huius seculi deos, sapientes, potētes, ac diuites, uocat inimicos Dei. Sic Rom. 8. Paulus, sapientiam carnis uocat inimicitiam aduersus Deum. Hoc genus hominū Deo non subditur, sed perpetuò aduersatur.

Quinto. Neq; hoc transeundum est, quod eos uocat מְקַדְּשֵׁי, id est uindictes & ultores sui ipsius. Exempla particulam hanc declarant, in Scribis & pharisæis tēpore prophetarū, Christi, & hoc nostro. Reuera sunt מְקַדְּשֵׁי. Quid aliud egerunt illi, quid aliud isti moluntur, quā ut seipsos contra gloriam ei uindictent? Testatur hoc sanguis innocentum, propter ueritatem Dei effusus.

Sexto. Consideres etiam hoc uelim, quod dicit, Ad perdendū inimicū & ultorem. Paulus i. Cor. i. & destruendū, & confundendū, & perdendū uerba posuit, dicēs: Scriptum est enim, Perdā sapientiam sapientū, &c. Itē: Videre uocationem uestram fratres, quod non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ sunt stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & cōtemptibilia elegit, & ea

fuerunt

quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruat, ne gloriatur ulla caro in cōspectu eius. Hæc Paulus. Ergo uidemus hoc loco, ad hoc fraudare Deum uirtutem suam ex ore paruulorum & lactentium, ut perdantur inimici eius. Nemo itaq; miretur, ex ore paruulorum prophetarum, apostolorum, puerorum in templo, & hodie eorum qui in hoc seculo sunt abiectissimi, tam firmū procedere ueritatis testimonium, ut per illud intereant, confundantur, ac destruantur omnes aduersarij potentatus. Vidit hoc Paulus, de q; eo gloriatus est 2. Cor. 10. dicens: Siquidem arma militiæ nostræ nō carnalia sunt, sed potentia Deo, ad demolitionem munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus cognitionem Dei. Quæ erant illa arma, nisi uirtus hæc ex ore paruulorum diuinitus fundata, ad destruendum ac demoliendū inimicos Dei: prædicatio scilicet Euangelij Dei, quam idem Apostolus Rom. 1. uirtutem Dei uocat, ad saluandum quidē credentes: uerū iuxta ad perdēdum incredulos, sicut 1. Cor. 1. dicit eam esse stulticiam his qui pereunt, potentiam uerō Dei ijs qui salui fiunt.

3 Cum uideo cœlos tuos, opus digitorum tuorum, lunam & stellas quas parasti.

4 Quid est homo, quod memor es eius: et filius hominis, quod uisitauis eum?

LECTIO.

Ver. 3.

Cum uideo.) Ebr. כִּי אֵרָאָה Græc. ὅτι ὁψομαι, id est, Quoniam uidebo. Chald. מִטְּרִל דְּאֵרָאָה, Quoniam suspicio. Arabs, Quoniam uidi. Hieron. Videbo enim. Recentiorum aliqui legunt, Quoties uideo. quidam, Quum confidero: quorum mihi lectio magis arrisit.

Quas parasti.) Ebr. אֲשֶׁר בִּרְעִתָּה. Græc. ἃ σὺ ἐβημελέωσας, id est, quæ tu fundasti. Sic legit & Hieron. & uulgata latina.

EXPLANATIO.

3 Cum uideo cœlos tuos.) Ut amplificet philanthropiam Dei, primū extollit immensam illam diuinitatis maiestatem in cœlis relucens, significatq; se illius consideratione non posse satis admirari, quid sibi infinita illa maiestas cum homine misero & abiecto uoluerit. Potuisset simpliciter dicere: Cū cogito quā sis magnus, quā potēs, quā immensus & excelsus. Verū maluit in ipso opere Dei maiestatem illius extollere. Ideo non tantum dixit, Cum uideo cœlos: sed addit, Tuos. deinde adiecit, Opus digitorū tuorum: item, Lunā & stellas, quas parasti: ut admoneat nos, quid sit in ipsis cœlis potissimum considerandum, quod de D. maiestate admoneamur, nempe, esse eos opus digitorum Dei.

4 Quid est homo, quod memor es eius?) Subintelligendum hic est, cogito, uel, uenit mihi in mentem, ut dicam, Quid est homo, quod memor es eius? Est autem in Ebræo, primū אָדָם, quæ dictio miserū & calamitosum hominem significat. deinde אָדָם, id est, Adam: qua uoce primæ nostræ originis admonemur. Sic uoluit Propheta genus humanum extenuare, ut philanthropiam Dei extolleret, quam notat dictionibus memorandi & uisitandi, quib. omnem illam infinitam beneuolentiam & beneficentiam complectitur, quam in nos benignissimus Deus declarauit. Rem autem eandem bis dixit, pro cordis exuberantia. Nihil enim aliud est אָדָם quā אָדָם בֶּן אָדָם: nec aliud intelligit per uerbum uisitandi, quā per uerbum memorandi.

OBSER.

Ver. 3.

Cum uideo cœlos tuos.) Notandum est hoc uersu, quomodo pius animus, dum cœlos suspicit, de maiestate ac gloria Dei admoneatur, cum interea filij huius seculi instar pecudum cœlos uideant, & de gloria Dei ne tantillum quidem admoneantur.

2 Deinde, obseruandum hoc est, quid in cœlis Propheta uideat, unde maiestatem Dei colligat. Nō dicit simpliciter, Cum uideo cœlos: sed addit, Tuos: deinde, Opus digitorum tuorum: item, Lunam & stellas, quas tu parasti, Ergo tria uidet Propheta in cœlis, gloriam Dei representantia. Primum est,

A est, quòd Dei sunt. Ipsa cœli possessio, ipsum ius, magnum argumētum habet diuinæ maiestatis, quam etiam infra 89. psalm. deprædicat, dicens: Tui sunt cœli, & tua est terra, &c. Gloriantur seculi huius Principes de modica aliqua terræ huius portiuncula, illiusq; dominiū & qualecūq; ius magnis titulis iactant, cum tamē nec primi nec postremi, neq; etiā ueri sint ditionum suarū domini. Quæso quanta est eius gloria & maiestas, cuius ita sunt proprii ipsi cœli, quemadmodū & mare & terra, ut ante ipsum nō fuerint alterius, nec unquā futuri sint alterius, ut à nomine possit hoc dominiū priuari, ut in terra possessiones mortalium mutet, quādo et quomodo uoluerit, in cœlos assumat, ac rursus excludat quos uel recipiēdos, uel excludēdos probauerit: ita ut nec ipsi Rom. Pontifices, qui cum hic uiuunt, alijs cœlos uendunt, unquam uel ad limina cœlestis ianuaræ accessuri sint, nisi ipsi bene placuerit. Alterum est, quod opus digitorū Dei in cœlis uidet. Admoneñ hic pius omnipotentis Dei, quā etiā in symbolo fidei confitemur, dicentes: Credo in Deum patrē omnipotentē, creatorē cœli ac terræ. De eo quod non simpliciter dicit, Opus tuū, sed Opus digitorū tuorū, uide infra psalm. 19. ibi, Cœli enarrant gloriā Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentū. Tertium est, quòd sapientiam illā infinitā in luna & stellis uidet. Hanc notat, cum dicit, Lunā & stellas quas tu parasti. Per uerbū Parandi siquidem, non simplex ali quod & qualecūq; opus, sed opus singulariter, sapiēter ac prudēter magno ordine ac decore, magnāq; diligentia formatum intelligit. Huc seruiat pijs mentibus lunæ ac stellarum aspectus, ut inde diuinæ sapientiæ admoneantur, quam stupeant & adorent, non ut curiositati uacent. Ergo Prophetia hæc in cœlis uidet, maiestatem, omnipotentiam, & sapientiam, diuinam planē & stupendam. Sed quibus oculis ista uidentur? Fide, inquit Ebr. 11. Apostolus, intelligimus parata esse secula uerbo Dei.

B Tertiò, considerandū & hoc est, quod Solis nō meminit, cum ille sit omnium illustrissimū cœlorū ornamentū, lunam & stellas infinitis modis excellens. Apparet hic Prophetā de aspectu cœlorū nō diurno, sed nocturno loqui. Per diē enī nec, luna nec stelle, sed sol unicus apparet: noctu uerò non sol, sed luna cum stellis in cœlo uisitur. Documentū hoc est animi pii, qui se nocturno tempore in cōtemplatione cœli, lunæ ac stellarū exercet: dum filij huius seculi uel somno grauati stertunt, uel bibunt & ebrij sunt, uel ludunt, uel libidini uacant, uel aliud nequitiae genus obeunt.

Quid est homo, & filius hominis.) Obseruemus primū hic, quib. nominibus OBSER. mortales uocet. Non dicit, Quid est sapiens, prudēs, rationalis, et diuina illa Vers. 4. creatura, ad imaginem Dei condita: sed, Quid est, אִישׁ, quid est, אִישׁ אֶרֶץ, 1 miser ille & calamitosus homo, miseri & calamitosi hominis filius, & ortu uidelicet è terra & puluere & cōditione miser, & erumnosus. Certè huiusmodi consideratio nostrę uanitatis, humilitatis & miserie utilissima pijs est philosophia, præsertim illis, qui sublimes personas gerunt in hoc seculo: qualis Et ipsa interrogacionis formula, Quid est? ascedum huic exprimit. erat hic Dauid, rex potens ac magnus in populo Dei.

Deinde expendēda est prophete admiratio. Quid est homo, inquit, quòd 2 memor es eius? Duplici respectu, superno D. Maiestatis, inferno humanæ uilitatis, in admirationē hanc rapitur, ut satis admirari nequeat, qua ratione infinita illa Maiestas Dei tā misera hominis ac uili creatura singulariter delectetur. Radix admirationis huius est, quod insolēs uidet, si potēs, sapiēs, opulētus, gloriosus, &c. infirmo, stulto, egeno & obscuro homine delectetur. Etenim cōmuni sensu paria parib. cōgaudēt. Itaq; diuersitas illa prorsus infinita inter Deū & hominē, prophetæ mentē in stuporē abripit, quoties de eo cogitat, quòd Deus ille infinitus et excellētissimus misero homine delectatur. Quid autē ista admiratio operet in animo pio, facile potest expēdi.

Tertiò. Et hoc cogitandū est, quod nō dicit, Quid est homo, quòd condisti eum, quòd pascis eum, quòd in uita illum cōseruas: sed, Quòd memor eius es, & quòd uisitas eum. Quod cōditi sumus, pascimur, & in uita susten 3 k tamur,

tamur, cōmunia bona sunt & reliquis animātibus, quę & ipsa ab eodē Deo & quo nos & creata sunt, & alūtur. Verū aliud omnino est quod Propheta hic prędicat. Memorē esse Deū hominis, & filiū hominis uisitare, pro eo dictum est, quod est, singulari dilectionis affectu & studio erga hominē esse pręditum, idēq; singularibus etiā beneficijs declarare. Etenim quę chariora nobis sunt, illorū solemus cū primis esse memores, eaq; cum primis & singulariter subinde inuisimus, & potioribus etiā beneficijs afficimus. Sic Propheta cum uellet singulare hoc et eximīū diuinę dilectionis, dignationis ac beneficentię studiū erga homines exprimere, usus est uerbis memorandi & uisitandi. O quā essemus felices, si nunquam stupendę huius D. dignationis erga genus humanū obliuisceremur, propter quam reuera omnium meritissimē Deus dictus est *φιλάνθρωπος*, id est, amans hominis. Vnde & Paulus incarnationem Christi, argumētum ac declarationem *φιλανθρωπίας* Dei Seruatoris nostri uocat, dicens: At postquam bonitas & *φιλανθρωπία* Seruatoris nostri Dei, apparuit. Et ipsa sapientia Dei delicias suas esse dicit, ut sit cum filijs hominum.

Huius diuinę dignationis & philāthropię admoneamur, quoties singularibus beneficijs, deinde & uirga disciplinę uisitamur. Admonebatur huius Iob, cum dicebat: Quid est homo, quod magnificas eum, & apponis erga eum cor tuum? uisitas eum diluculo, & subitō probas illum, &c. Stupeamus, quoties de incarnatione uerbi Dei admonemur, per quam nos Deus ita uisitauit, ut Christus dictus sit *אלהים*, id est, nobiscum Deus.

Deinde simul diabolicam illam maliciam in nobis obseruemus ac detestemur, qua fit ut cum homines simus, proq; naturę nostrę cōditione homo hominem naturaliter diligere, illoq; gaudere ac delectari debeat, incredibili peruerſitate magis sumus *μισάνθρωποι*, id est, oſores hominum cum diabolo, quā *φιλάνθρωποι*, id est, amantes hominum cum Deo. Quis hanc in cordibus hominum latentem maliciam non detestetur, si illā penitius introspeciat? Quę perfidia hominis erga hominem, quę atrocitas, quę tyrannis, quis contemptus, quis neglectus reperiretur, si *φιλανθρωπία* obtineret inter homines? Et quid aliud a nobis requiritur pręcepto philanthropi Dei nobis hominibus dato, quo proximum nostrum sicut nos ipsos diligere pręcipimur, quā ut philanthropi, aliās misanthropi: hoc est, non diaboli contra nos ipsos, sed Dei nostro ipsorum bono imitatores simus?

5 Et minuiſti eum parumper a Deo: gloria & honore coronasti eum.

6 Constituisti eum dominatorem super opera manuum tuarum, omnia pedibus eius subiecisti.

7 Oues & boues omnes, & pecudes agri.

8 Volucres cœli, & pisces maris: qui perambulant semitas maris.

9 Domine Dominus noster, quā pręclarum est nomen tuum in uniuersa terra.

LECTIO. Minuiſti eum parumper a Deo.) Ebr. *הִקְטִין מִן מַלְאָכָיו* Græc. *ἡλάττωσε αὐτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων*, id est, Minuiſti eum parumper ab angelis. Vulgatalatina, Minuiſti eum paulominus ab angelis. Et interpreſ Epistolę ad Ebr. quę scripta fuerat Ebraicę cap. 2. uersionē Septuaginta, non Ebręū contextum sequutus, & ipse legit, Minuiſti eum paulominus ab angelis. Chal-deus quoq; sic, *מִן מַלְאָכָיו הִקְטִין*, id est, Et minuiſti eum parumper ab angelis. Et Arabs quoq; legit, Ab angelis. Verū Hieron. Ebręum sequutus sic, Minues eum paulominus a Deo. Quoniam hæc lectio & cum Ebręo conuenit, & argumento Apostoli, quo in Epistola ad Ebręos Christum supra angelos extollit, non aduersatur, malui legere cum Hieronymo & recentioribus interpretibus, Ebręę linguę gnaris, a Deo, quā ab angelis.

Constituisti

EXPLANATIO.

iii

A Constituisi eum dominatorem.) Ebr. *וְהָיָה אֵלָיו*. Græc. *καὶ ἐστὶς αὐτῷ*, id est, Ver. 6.
Constituisi eum. Sic & uulgata latina. Hieron. Dabis ei potestatem. Reliqua nihil uariant.

EXPLANATIO.

Minuisti eum parumper à Deo.) Perspicuum est, Prophetam hoc loco respicere ad dignitatem Adæ concessam antequam peccasset, & postea propter transgressionē D. præcepti amissam, qualis Gen. 1. claris uerbis describitur. Quapropter quod dicit, Minuisti eum parumper à Deo: idem est ac si diceret, parum abfuit quin Deum cōstitueris hominem. Hoc scriptura sic profert: Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginē Dei creauit illū. Hoc sensu illud Parumper, non ad temporis, sed potius dignitatis ipsius diminutionem referendum est. Licet enim ad imaginem Dei constitutus sit homo, perfectionem tamen diuinitatis ac dominij non accepit. Nec cogitandum est, modicum discriminis inter Deum & Adamum fuisse, cum Adam etiam hac dignitate terreni dominij accepta, Deo fuerit infinito inferior. Verū Prophetā, ut propositam *φιλανθρωπία* Dei amplificaret, etiam ipsam hominis dignitatem hoc pacto amplificare uoluit.

Gloria & honore coronasti eum.) Gloria hæc est, dominium illud supra terrena acceptum. Verbo coronandi ueluti regem quendam describit. Hisce & sequentibus uerbis declaratur, Prophetam non loqui de hominis diminutione, cum dicit, Minuisti eū parūper à Deo, sed magis exaltatione. Quomodo enim homo, qui aliās nihil est, diminueretur, & quomodo ad celebrandam philanthropiam Dei faceret hominis diminutio? Rectē ergo subiicit, Gloria & honore coronasti eum, etc. Aliud est simpliciter minui, quod magnū fuit: & aliud, qd nihil fuit, ita exaltare, ut propē Deo factū sit æquale.

B Constituisi eum dominatorem super opera manuū tuarum.) Hoc uersu explicat precedentem, declarans quomodo dixerit hominem parumper minoratum à Deo, & gloria & honore coronatum. Deinde ut etiam dominium supra opera manuum Dei acceptum declarat, subiungit: Omnia pedibus eius subieci sti, oues, boues, pecudes agri, uolucres cœli, pisces maris, &c. Terrestria nominat, siue illa in aere, siue in tellure, siue in mari sint: cœlestia nō nominat. Nec scriptura Gen. 1. aliter habet, quā ad hunc modum: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris & uolatilibus cœli & bestiis, uniuersaq; terræ, & omni reptili quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginē & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Benedixitq; illis Deus, & ait: Crescite, et multiplicamini, et replete terrā, et subiicite eam: & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Alibi dicit Prophetā: Cœlum cœli Domini, terram autem dedit filiis hominum.

Versus ultimus nihil habet aliud, quā repetitionem primī, qua celebrationē nominis Dei eadem qua orsus est, psalmum concludit.

Expositio hæc simplex est, & scripturæ conformis. Quod autem atinet ad locum Apostoli ad Ebræos cap. 2. sic sentiendum esse puto. Apostolus consilium Dei penitus introspicieus, ea quæ de dignitate Adæ ante peccatum illi cōcessa, scriptura habet, Christo tribuit. Nec immeritò. Nam is uerè est, in quo amissa hominis dignitas non modò recuperata, sed & aucta est. Is uerè dominium accepit in omnia, non terrestria tantum, sed & cœlestia: non super bestias duntaxat, sed & supra angelos exaltatus. Quapropter cautè legendus est Apostolus. Non ita usurpat hunc locum ad declarandam Christi gloriam, ut per omnia huc torqueri debeat, sed sicut solent huiusmodi scripture, & prophetiæ etiam à reliquis Apostolis Christo dari, quatenus illi competunt, sic & Apostolus præsentem locum de Christo citat. Quis enim ferat, si Christo tantum super bestias detur imperium?

Matth. 2. Ex
Aegypto uo
caui filium
meum

rium: Rursus, quis ferat, si secundum diuinitatem dicatur Deo minor? Itaque Apostolus illud, Minuisti eum paulominus à Deo, ad temporis diminutionem trahit, respiciens ad dolores mortis breui tempore humanitus toleratos. & quod sequitur, Gloria & honore coronasti eum, accommodat glorificationi post crucem acceptæ, quam & Phil. 2. descriptam uideamus. Deinde illud, Omnia subiecisti sub pedes eius: quantum generalis & uniuersalis particula est, Omnia, præter unum Deum patrem complectens, qui filio subiecit omnia, relictis sequentibus de ouibus, bobus, &c. Christo applicat: non quod non etiam terrestrium, sed quod non tantum terrestriū sit Dominus, ad quem modū hac uniuersali particula etiam 1. Cor. 15. utitur. Ita putarim simpliciter intelligendum psalmi huius locum, de dignitate Adæ primò supra terrena cuncta concessa: & simul Apostolo non resistendum, qui ista Christo tribuit: sed rectè considerandum, quomodo & quatenus hoc faciat.

OBSER.

Minuisti eum.) Dixerat, Quid est homo, & quid est filius hominis: iam uerò non subdit, quis in se uel à seipso sit homo, sed quis sit à Deo factus, quidq; dignitatis à Deo acceperit. Non dicit, Parumper minor est Deo, gloriosus est & honoratus, omnia habet sub pedibus suis, dominator est operum tuorum: sed ut prædicet hanc homini dignitatem à Deo fuisse concessam, atque ita *φιλανθρωπία* Dei declaret, Minuisti eum, inquit, parumper à Deo, gloria & honore coronasti eum, constituisti eum dominatorem super opera manuum. non addit Ipsius, sed Tuarum. Omnia subiecisti sub pedes eius: Diuinam dignationem erga hominem, non hominis in se dignitatem celebrat. Ex hoc fonte fluunt ista considerata.

1. Principiò, ut cogitemus, quid per inobedientiam Adæ humanum genus amiserit, quoties inobedientiam & rebellionem creaturarum senserimus. Quod enim creaturæ nobis partim sunt inobedientes, partim etiam horribiles, partim noxiæ quoq; ut non respondet isti dignitati Adæ initio à Deo concessæ, ita nos admonere debet, quid per transgressionem diuini præcepti amiserimus: quàm indigni sint honore & gloria & obseruantia, qui Deo glorificatori facti sunt immorigeri. Rectè factum est, ut homo cum in honore constitutus, honorantem se Deum neglexit, factus sit iumentis similis, id quod ante oculos uidemus quotidie.

2. Deinde. Sicubi pars adhuc quædam dignitatis huius uel nobis uel alijs fuerit, qualis apparet non modò in principibus, sed & reliquis mortalibus, quibus bestia ex parte subiiciuntur, admoneamur unde ista nobis sit potestas: utamurq; operibus manuum Dei, tanquam operibus non nostris, sed Dei, cum gratiarum actione, subiectioneq; Deo debita, non ad luxum, sed ad necessitatem.

3. Tertiò. Quatenus hic locus Christo accommodatur per Apostolum, consideremus quid dignitatis humana natura in Christo capite receperit: quomodo per illius obedientiam dignitas hæc non tantum restituta, sed & in immensum sit aucta, accessione uidelicet cœlestis etiam imperij, quod certe Adamo non erat traditum. Magnum est, habere nos Dominum in cœlis, cui omnis est à patre tradita potestas, cui omnia tam cœlestia quàm terrestria & inferna subesse coguntur.

4. Quartò. Adhæc expendamus etiam, quatenus hæc dignitas Christi ad nos tanquam ipsius membra pertineat. Omnia nostra sunt, sicut Apostolus 1. Cor. 3. scribit, propter Christum uidelicet: regnamus & sedemus in cœlestibus cum Christo, Eph. 2. uerum ista dignitas in nobis nondum apparet. Iure illam per Christum acquisiuius, usu & possessione nondum. Videmus impios in hac terra plus habere dominij & dignitatis in rebus terrenis, quàm pios. ferendum hoc est, donec à patre in ipsam possessionem bonorum omnium introducatur.

5. Quintò. Admiranda est hoc loco sapientia Dei, & constantia diuini consilij.

A consilij. Voluit hominem esse in gloria: satan conatus est consilium Dei infringere: tantumque effecit, ut in honore constitutum genus humanum deiecerit in summam ignominiam, & ex felicibus reddiderit miserrimos. Verum tamen non effeci quod uoluit, ut per Christum lapsus iste non modo restitutus sit, sed & ad augmentum gloriae cesserit.

PSALMVS IX.

PRAECINENTI ALMUTH LABEN
psalmus Davidis.

Illud על מות לבן, uariè legitur. R.D. Kimbi dicit, Almuth duas esse dictiones in una contractas, ut sonet super morte. Deinde dictione Laben, ab alijs de quodam principe Gentium, ab alijs de stulto Nabal, ut לבן, sit per inuersionem נבל Nabal, quod tamen reijcit: rursus ab alijs de Goliath exponi, ita ut לבן legatur period. לבן Goliath enim dictum esse איש הבינים. Et Chald. interpres de Goliath intelligit. Sic enim reddidit, לשבחא על מיהותא דגברא דנפק מביני משיורייתא הרשבתא לרור. Ad laudandum: Super morte uiri qui egressus est e medio exercituum: Laudatoria Davidis. Graecus sic reddidit, ὑπὲρ τῶν κρυφίων τῶν υἱῶν: id est, super absconditis filij, quem uulgata latina sequitur. Hieron. legit, Super morte filij. Felix Prat. Super morte insipientis: intelligens, opinor, de נבל stulto. Alij, iuuentutē filij, alij incrementū filij legunt. Alij non uertūt Ebraicas uoces, sed intelligunt eas de instrumento quodam musico, uel de initio carminis cuiusdam, ad cuius melodiam psalmus hic sit cantandus: id quod mihi simplicius uidetur. Etenim de Goliath intelligere has uoces nequeo, propter uersus 11. & 14. in quibus Sionis fit mentio, cuius inhabitator dicitur Deus, & in cuius portis Propheta omnem Dei laudem decantare proponit: cum eo tempore quo Goliath per Dauidem est caesus, Sion adhuc fuerit in manibus gentium, non Israelitarum. Sed in tanta uarietate non modo nostrorum, sed & Ebraeorum, eligat sibi quisque quam sequatur sententiam.

Argumentum psalmi.

Psalmus hic omnino gratulatorius est, Deumque ob id celebrans, quod gentes Israel inimicas insigni uictoria prostrauerit, quales Dauidi contra Philisteos, Amorreos, Moabitas, Syros, &c. multae sunt diuinitus concessae.

Sunt autem affectus huius psalmi uarij. Initio in laudem diuini nominis prorumpit, deinde uirtutem & iudicium eius in prosternendis gentibus, celebrat, tertio hortatur populum Dei ad psallendum Domino, quarto rapitur ad orandum, quinto rursus uictoriam contra gentes partam extollit, postremo psalmum epiphonemate ad Deum contra gentes facto claudit.

1 Elebrabo Dominum in toto corde meo: narrabo
2 omnia mirabilia tua.

3 Latabor & exultabo in te: psallam nomini tuo
4 altissime.

Propterea quod inimici mei conuersi sunt retrorsum: & ceciderunt, & perierunt a facie tua.

Quoniam exequutus es iudicium meum, & causam meam: sedisti pro tribunali iudex iusticiae.

Celebrabo Dominum.) Ebr. אודה יהוה. Graec. Εὐχαλοῦντοςμαί Σε κύριε. quem latina uulgata sequitur, legens, Confitebor tibi Domine. Hieron. Confitebor Domino.

Propterea quod inimici mei conuersi sunt.) Ebr. בשׁוּב אֹיְבֵי אַחֲרִי. id est, In conuertendo inimicos meos retrorsum. Sic legunt & Graecus, & uulgata latina. Apparet autem positum illud בשׁוּב, pro בעבור ישׁוּבֵי, id est, propterea quod conuersi sunt. Hieron. legit, Cum ceciderint inimici mei retrorsum.

k 3 Ceciderunt.)

LECTIO.

Vers. 1.

Vers. 3.

Ceciderunt.) Ebraeus, יִשָּׁלִי. Græcus, ἐδενήθησαν, id est, infirmabuntur. C Hieronym. Corruerunt.

EXPLANATIO.

Vers. 1. & 2. Celebrabo Dominum.) Duobus primis uersibus æstum cordis sui ad celebrandum Dominum gestientis effundit, cuius uehementiam non solum hisce uerbis, Celebrabo, narrabo, lætabor & exultabo, & psallam: sed & per ea quod dicit, In toto corde meo, item, Omnia mirabilia tua, quod tamen impossibile erat. Sed sic solet animus in laudem Dei accensus. Huc etiam facit mutatio personæ, qua non dicit, Omnia mirabilia eius: sed, Omnia mirabilia tua. Dicit itaque, Celebrabo Dominum in toto corde meo: id est, Extollam, laudabo & deprædicabo Dominum ex intimis cordis mei affectibus, totis cordis mei uiribus, corde pleno, uero, & prorsus ad laudem illius intento. Narrabo omnia mirabilia tua: Expositio est, Etenim Deum celebrare, extollere & laudare, est mirabilia illius facta narrare ac recensere. *Lætabor & exultabo in te.*) Et hoc pertinet ad conditionem ueræ laudis, quæ toto corde fiat, ut ex intimo cordis gaudio prorumpat.

Psallam nomini tuo altissime.) Hæc est cordis in Deo gaudentis exultatio, & exuberantia, ut nomini Dei altissimi psallat & canter.

Vers. 3. Propterea quod inimici mei.) Iam consequenter subiicit, unde ad hanc *λογίαν* Dei motus sit. Propterea, inquit, quod inimici mei conuersi sunt retrorsum. His uerbis uictoriam contra inimicos acceptam breuiter describit: Conuersi, uel potius auersi sunt retrorsum, ceciderunt & perierunt. Quasi ob oculos rem ipsam exponit. At ne uideatur hanc suis ipsius uiribus tribuere uictoriam, addit, A facie tua. Non dicit, A facie mea, uel exercitus mei: sed, A facie tua. Quasi dicat: Tu restitisti inimicis meis, tu corda illorum fregisti, tu pro nobis pugnaisti, tuam, non nostram senserunt potentiam.

Vers. 4. Quoniam exequutus es iudicium meum.) Hoc uersu iudicio Dei prostrationem hostium tribuit. Adscribit igitur hostibus iniusticiam, sibi ac populo Dei innocentiam, & Deum inter utranque partem iusto iudicio decreuisse ac pronunciasse canit. Dicitur autem pro tribunali sedere Deus, tanquam iustus iudex, & causam suorum tueri, quando supplicium sumit de improbis illorum inimicis. Sic & Germani, quando uehementer improbi ferè præter omnem expectationem caduntur ac pereunt, dicere solemus, Got ist im gericht gefessen.

OBSER. Principio notandus est hic affectus Prophetæ, quod non in presenti tantum gaudet, Deum suum celebrat, mirabilia eius narrat, ac nomini illius psallit: sed ista se porro facturum canit dicens, Celebrabo, narrabo, lætabor, exultabo & psallam: & interea tamen nullum tempus præscribit, quando ista sit, & quamdiu factururus. Sic comparata sunt corda piorum, quando sensu diuinæ bonitatis ad laudandum eum accenduntur. Nesciunt præsentī laude & gaudio contenti esse, sed quæ tum sentiunt & faciunt, in sempiternum facere & sentire gestiunt. Nec præter rationem hic sensus & affectus inest piorum mentibus, perpetuò sine fine in Deo lætandi, exultandi, & psallendi, quando lætitia ista & exultatio diuinæ laudis perpetua sit futura in coelis.

Deinde obseruandum hic est, quæ ad ueram laudem Dei requirantur. Primum est sensus beneficiorum Dei, quæ hic uocantur mirabilia. Alterum est gaudium in Deo, ex sensu illo mirabilium eius ortum. Tertium est, exultatio & exuberantia cordis ad laudandum Deum. Quartum est, deprædicatio mirabilium & beneficiorum Dei, ex toto corde profecta. Quintum est, canticum soli nomini Dei extollendo consecratum.

A secretum. His conditionibus metiamur ueram diuini nominis laudem, ac celebrationem.

Tertiò & hoc notemus, quod dicit, Narrabo omnia mirabilia tua. Nò solum ea narrare gestit, quæ suam ipsius salutem concernunt: sed omnia illa mirabilia Dei, quæ quouis modo gloriam diuini nominis illustrant, quibuscunque tandem profuerint, narraturum se canit. Facile est ea celebrare, quæ nobis diuinitus impenduntur: sicut & facile est de illis gaudere & exultare: at ea quoq, quæ alijs mortalibus diuina beneficentia sunt præstita, ex animo deprædicare & extollere, eorum est qui magis gloriâ Dei laudando spectant, quàm propriam salutem.

Propterea quòd inimici mei.) Notemus hoc uersu, unde sit populo Dei uictoria contra inimicos. Non nostra facies inimicos auertit, prostermit ac perdit, sed uirtus hæc Dei est. Nisi præcedat nos in bello facies Dei, nihil expectandum est aliud, quàm ut auertamur, retrò corruamus, ac pereamus. Nequit enim fieri, ut populus Dei sine ope Dei uincat. Non deserit suos Deus, sed pro illis pugnat, nisi illos iratus auersetur. Si uerò iratus populum suum deserit, nihil sperari potest aliud, quàm ut prosternatur ac uincatur.

OBSER.

Vers. 3.

1

Expenden

dū quàm fue

rint hostes

Davidis

numero

belli uiribus

fortiores.

Deinde & hoc obiter expendendum est, quod non dicit, Propterea quòd inimici mei deleti sunt: sed, Quòd conuersi sunt retrorsum, ceciderunt, &c. Videtur durum perdere mortales. At hic innuitur, hostes Davidis fuisse in armis, inualisse populum Dei, ac uenisse ad prosternendū & perdendū. Alioqui, quomodo cōuersi fuissent retrò, & prostrati, nisi impetu bellico Israelem adorti essent? Meritò tales retrò conuertuntur, ut cadant & pereant, qui aduersis facièbus ad perdendum irruunt.

Tertiò, etiam hoc notabis, quòd non dicit, Repressi sunt retrò, prostrati: ac perdit à manu tua: sed, Conuersi sunt retrò, ceciderunt ac perierunt à facie tua. Quis manum eius expectabit & feret, cuius ne faciè qui dem sustinere potest? Si hoc potest facies Dei, quid non potest manus?

Quoniam exequutus es iudicium meum.) Magnæ consolationis est hic uersus, quo Deus iustus iudex proponitur, qui causam innocentū & oppressorum pro tribunali sedendo contra quosuis potentes, & quantumuis armatos, & ad bellum accinctos, ac iam iam irruentes uindictet. Interea tamen uideamus, ut causa nostra sit talis, quæ possit cōtra inimicos nostros per iustum iudicem asseri.

OBSER.

Vers. 4.

1

Deinde notandum & hoc est, quod causam populi Dei, suam causam: & iudicium totius Israelis, suum iudicium uocat. Etenim omnino nò per sona tantum Davidis, sed uniuersus Israel ab inimicis circūiacentibus impetebatur. Loquitur ergo hic tanquam rex & caput populi Dei, & causam populi in se transfert, cuius etiam nomine bellis impetebatur. Sic causa nostra, ob quam à filijs huius seculi varijs modis inuadimur, reuera Christi, Davidis ac regis nostri est: non modò, sicubi tota adfligitur ecclesia, sed etiam si unus & alter ex membris illius iniquè premantur.

Increpasti gentes, perdidisti impium: nomen eorum delesti in seculum, & in sempiternum.

Inimici defecerunt gladij in perpetuum, & ciuitates destruxisti: periit memoria eorum cum ipsis.

Et Dominus in seculum sedet: parauit ad iudicandum tribunal suum.

Et ipse iudicabit orbem in iustitia: iudicabit populos in æquitatibus.

Perdidisti impium.) Ebraeus, אברה רשע, Græcus sic, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής, LECTIO.

k 4

id est, Vers. 5.

id est & perijt impius. Sic legunt et Hieron. et uulgata latina, Arabs uerò cum Ebræo legit, Et perdidisti: sicut & Chaldaeus.

In seculum & in sempiternum.) Ebræus לעולם ועד. Græcus legit, εἰς τὴν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, id est, In seculum, & in seculum seculi. Sic & uulg. latina. Hieron. In seculum & iugiter. Arabs quoque cum græco legit, Chaldeus, לעולם עלמין, id est, In seculum seculorum.

Vers. 6.

Inimici.) Ebræus, האויים. Græc. τοὶ ἐχθροί. uulgata quoque & Hieron. legunt, inimici. Chald. רבא בעיל רבא, id est, & cum caderet auctor inimicitiae. Quidam ex recentioribus, & Felix, legunt Inimice, ut totus hic uersus apostrophēn habeat insultatoriam ad gentes.

Defecerunt gladij.) Ebræus, חרבות חרבו. Græcus & uulgata consentiunt. Hieron. Completae sunt solitudines.

Perijt memoria eorum cum ipsis.) Ebræus, חמתם. Græcus, μετ' αὐτῶν, id est cū sonitu. Sic & Arabs. Chaldeus, מנחתם, id est ab illis. Hieron. Cum ipsis. Posset & sic legi, חמתם וברם, id est memoria eorū ipsorum, uel, memoria eorum ipsius. Reliqua nihil uariant.

EXPLANATIO.

Quoniam uictoriam hostium, cuius supra uersu tertio mentionem fecit, iustitiae ac potētiæ Dei tanquam iusti iudicis præcedenti uersu quanto tribuere cœpit, ac dixit, Quoniam exequutus es iudicium meum, & causam meam, sedisti pro tribunali iudex iustitiæ: iam consequenter in eo pergit, ut iudicium illud Dei contra hostes quān fuerit potens & efficax, declaret. Increpasti gentes, inquit, contra me & populum tuum improbe irruentes, perdidisti impios (sic enim singularis numerus positus est pro plurali.) non tam nos quān te impugnantes. Deinde ut perditionis huius auxilium exprimat, addit, Nomen eorum deleuisti in seculum, & in sempiternum. Intelligit autem per nomen impiorum, existimationem illam qua magni & gloriosi fuerunt in seculo. Significat hac particula, impios istos fuisse uiros nominatos & gloriosos.

Vers. 6.

Inimici defecerunt gladij.) Hic uersus bifariam ut legitur, ita & exponitur. Alij legunt per apostrophēn & insultationem aduersus hostes, ad hunc modū: Num inimice defecerunt gladij in perpetuum: num ciuitates destruxisti? Et respiciunt hoc sensu ad historiam quæ legitur primo Samuelis decimotertio. Cauerant Philistiim, ne faber ferrarius esset in Israele, ne fortē facerent sibi Ebræi gladios & lanceas: ideo quæ cum Saul factus esset rex, ac populum ad prælium eduxisset, non inueniebatur ensis & lancea in manu totius populi qui cum eo erat, excepto Saule & Ionatha filio eius. Huc uolunt respicere Prophetam in præsentī uersu, & Philistiim hostibus impijs, ad hunc modum insultare: Num hostis gladij defecerūt in perpetuum? quasi dicat: Nequaquam. quod uolebas, es consequutus. Gladij in Israele nō defecerunt tam diu, quān uolebas: nec ciuitates nostras destruxisti, sicuti conabarīs.

Alij legunt, sicut reddidimus, ut Deo tribuatur, quod gladios impiorum consumpserit in perpetuum, ac ciuitates eorum destruxerit, memoriamq; eorum euanescere se cerit.

Vers. 7. et 8.

Et Dominus in seculum sedet.) Iam deinceps uersibus septimo & octauo hoc Deo adscribit, quod regnum eius sit sempiternum: opponitq; illud regno hostium, quorum memoriam perisse dixit. quasi dicat: Ipsorum etiā memoria perijt: at regnum Domini adhuc permanet, permanebitq; in seculum. Deinde tribuit illi etiā tribunal ad iudicandum paratum, additq; quod orbem sit iustē ac rectē iudicaturus, ne semel tantum atque iterum aut aliquos dūtaxat iudicare putetur, sed perpetuus & uniuersalis iudex agnoscatur.

A Increpasti gentes, perdidisti impium.) Notemus hic, quod non dixit, Percussisti gentes, perdidisti impium: sed, Increpasti gentes, perdidisti impium. Magna uis est diuinæ increpationis. Non constat illa uerbis inanibus, sicut ea quæ fit ab hominibus, sed uirtute & efficacia perdendi. Infrâ psalmo septuagesimo sexto dicit, Ab increpatione tua Deus Iacob consopiti sunt & curus & equus. & psalm. 80. Ab increpatione uultus tui pereunt. Et psalmo centesimo sexto, Increpauit mare rubrum, & exiccavit illud. Hanc uirtutem increpationis & Christus expressit, cum uentos & mare increpauit, & increpando sedauit. Luca octauo & spiritus malignos increpando eiecit. Nostræ increpationes, quia uerbis tantum constant, plerunque sunt inefficaces, sicut & benedictiones. At increpationes Dei uim habent perdendi, sicut benedictiones saluandi.

Deinde & hoc obseruemus, quod dicit, Nomen eorum deleuisti. Quæri poterit hic, quomodo nomē impiorum Dauidis hostium delerum sit, cum tamē etiam nū retineatur in memoria, ideoq; scripturis inserta sint impiorū nomina, ne in obliuionē uenire possint. Respondendū est, nomen hic sumi p̄ gloria & existimatiōe. Ideo nō dixit, Nomina eorū, pluraliter: sed, Nomē eorum deleuisti. Existimatio impiorum deletur, quando diuino iudicio perduntur. Dum in flore sunt & regnant, suspiciuntur ab omnibus: percussi uerò ac perditū diuinitus, omnē nominis gloriā unā cum uita amittūt. Quod uerò in memoria apud posteros sunt, ideo fit, ut admoneantur posteri, esse iudicem in cælis qui impiorū & potentiā & gloriā seruat. Sic Pharaō, sic Saul, & similes in scripturis memorant, ut gloriā diuinæ potentiæ & iusticiæ illustretur etiam apud posteros. Magna est filiis huius seculi nominis post mortem quoque statuendi cupiditas. Incredibile est, quātum uesaniæ, laboris, molestiæ, ac sumptuum huc impendat caro, ut splendorem nominis ecquirat: ita ut inueniātur, qui mortem quoq; nominis studio subierint. Verū miserē falluntur. Dum enim impiē agunt, pro gloria nominis ignominiam post mortem inueniunt.

Notabis & hoc quod addit, In seculum & in sempiternum. Non solum deletur nomen impiorum, sed ita deletur, ut nunquam restitui possit, sed deletum maneat, imò ignominiosum sit in sempiternum. Accidit nonnunquam permissione diuina, ut nomen boni ac pii uiri aliquandiu obscuretur, & ueluti sepeliatur: in sempiternum uerò nequaquam deletur. Nō est enim possibile, ut nomē p̄iorum perpetuò obscuretur. Nunquam enim suo, sed Dei nomini perpetuò student: quod & perpetuò permanet. At impij, quoniam gloriæ Dei nomine suo derogant, necesse est ut in sempiternam consiciantur ignominiam. Et reuera digni sunt impij, populi Dei hostes, & diuini nominis obscuratores, ut non solum ipsi pereant, sed & nomen eorum deleatur in sempiternum, & in summam ignominiam conuertatur.

Inimici defecerunt gladij.) Notemus hoc uersu, quā subsistere nequeant in crepante Domino, quantum uis nominatorum & armatorum inimicorum gladij & ciuitates: imò ne memoria quidē, hoc est, terribilis illa recordatio et mentio, qua dum regnant, miseri terrentur, & propē exanimantur. Erant Philistij formidabiles Israelitis, gladijs & ciuitatibus muniti, ita ut ad illorum mentionem & recordationem pauefacti, sibi ac rebus suis metuerent miseri. Verū sub Dauide ita sunt diuinitus increpati, ut perierint & ipsi, & gladij, & ciuitates, & memoria eorum. Quā felices essemus, si hanc potentiam Dei fideli mente perpetuò inspiceremus?

Et Dominus in seculum sedet.) Duobus hisce uersibus notanda ueniunt ista. Primum, quod Deo regnum sempiternum tribuitur à Propheta, dum interea regna impiorum intereunt & euanescent. lucundissima est hæc cogitatio pijs mnetibus. Alterum, quod tribunal habet ad iudicandum. Ap̄tis
sima

OBSER.
Vers. 5.

OBSER.
Vers. 6.

OBSER.
Vers. 7. et 8.

simā coniunctio est regni ac tribunalis. Qui dominantur in hoc seculo, dicunt: Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Hi certē uel diminutionē, potentiae suae iudicant usum tribunalis: uel si illō utuntur, utuntur peruerse. Qui maximus & potētissimus est omnīū, tribunal habet ad iudicandū paratum, ne cuiuspiam ulla inferatur iniuria. Simul hoc dicto Propheta terrorem incutit reprobis, cum non simpliciter dicit, Tribunal habet: sed, Parauit ad iudicandum tribunal suum.

3 Tercium, quod iudicat etiam. Hic notandum est, quale iudiciū tribuat Domino. Tribuit illi primum uniuersale. Orbem, inquit, & populos iudicabit. Quis hunc iudicem euadet? Ergo quaecumq; per uniuersum orbē calamitates & mala mortalibus accidunt, Dei nostri sunt iudicia. Deinde dat illi iustum & æquum iudiciū. Iudicabit, inquit, in iusticia & æquitatibus. Hac particula seruitur oppressis & afflictis per iniuriam. Miserrimum est, si iudiciū iusti & æqui subuentu destituantur ij, qui per uolentiā potētiorum opprimuntur in hoc seculo. Quoniam igitur hoc sæpenumero, imō creberrimē accidit in hoc seculo, multis nos scripturæ locis spiritus sanctus, diuini & iusti iudiciū Dei mentione consolatur.

9 Et erit Dominus munimentum oppresso, munimentum in temporibus in tribulatione.

10 Et sperabunt in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non derelinquis quærentes te Domine.

Vers. 9. Et erit Dominus munimentum oppresso. Ebr. יְהוָה יְהוּה מְשָׁבֵב לִי. Græcus, καὶ ἐγένετο κύριος καὶ στήριγμα τῷ πένοντι. Vulg. latina sic, Et factus est Dominus refugium pauperi. Hieron. Et erit Dominus eleuatio oppresso. Felix, Et erit Dominus munimentum inopi.

In temporibus in tribulatione. Ebr. לְעֵתָא בְּצָרָה. Græc. ὡς ἀναστροφῆς ὡς θλίψεως. Vulg. lat. In opportunitatibus in tribulatione. Hieron. Eleuatio opportuna in angustia. Chaldaeus בְּעֵירוֹנֵי עֵקָתָא, id est, In temporibus molestiae. Felix, In tempore in tribulatione. Arabs, In tempore tribulationis eius.

Vers. 10. Et sperabunt in te. Ebraeus יִבְטְחוּ בְּךָ. Græcus, καὶ ἐλπίζουσιν ἐν σοὶ. Vulgata latina, Et sperent in te. Hieron. Et confident in te.

Quoniam non derelinquis. Ebr. בִּי לֹא עָזַבְתָּ. Græc. ὅτι ἐκ ἐγκατέλιπας. Vulg. lat. Quoniam non dereliquisti. Sic legit & Hieron.

EXPLANATIO.

Vers. 9. Duobus hisce uersibus Propheta ad consolationem afflictorum, usum eius fidei ponit, qua in præcedentibus Deo regnum sempiternum, tribunal ad iudicandum paratum, iustum quæ & æquum iudiciū tribuit. Et erit, inquit, Dominus munimentum oppresso, &c. Potest hic uersus bifariam exponi. Primum, ut intelligamus Prophetam canere, quo loco pijs & afflictis futurus sit Deus: ut illud, Et erit Dominus munimentum oppresso, idem sit atque, Et habebitur, censebitur, credetur Dominus munimentum oppresso. Confugiet oppressus ad Dominum, tanquam ad munimentum suum. Deinde sic: Et erit Dominus munimentum oppresso, id est, Et proteget & communiēt Dominus oppressum. Sensus hic posterior mihi magis arridet, propter sequentem particulam, In temporibus, in tribulatione: hoc est, opportuno tempore tribulationis uidelicet. Qui priorem sententiam malunt, legant necesse est, in temporibus tribulationis. Quod dictionem מְשָׁבֵב, id est, munimentum, repetit, emphasi non caret. Exprimat enim hac repetitione Propheta non modō certitudinem eius rei quam canit, sed & affectum animi, munimentum hoc oppressorum summo cum gaudio plurimi facientis. Sic enim solemus ea repetere, quæ uel magnificamus, uel affirmamus.

A Et sperabunt in te.) Quid Deus sit oppressis, cecinit uersu precedenti: iam commodum subiicit, quomodo uicissim erga Deum affecti & animati sint pii. Et sperabunt, inquit, in te, hoc est pollicebuntur sibi de te, quod non sis ipsos deserturus, sed in tempore opem ipsis & auxilium collaturus. Deinde addit, non modò qui nam oppressi spem suam in Deum sint coniecturi, sed & unde ad hanc spem ueniant. Qui nouerunt, inquit, nomen tuum. Nomen Dei est, quod de illo prædicatur. Prædicat autem de Deo, quod sit iustus iudex, quod sit bonus, fidelis, suorum defensor, protector eorum qui ipsum querunt, &c. Ideo subiicit, Quoniam non derelinquis quærentes te Domine. Qui hoc, inquit, nouerunt, spem omnem in te ponent. Suauitatem affectus habet personæ mutatio, qua non dicit, Et sperabunt in eum: sed, Et sperabunt in te, &c.

Vers. 10.

Et erit Dominus munimentum oppresso.) Quæri potest hic, quomodo possunt ista simul consistere, munimentum scilicet, & oppressio: Si communit Dominus suos, quomodo sunt oppressi? Si sunt oppressi, quomodo munimentum illorum est Dominus. Itaque notandum est hoc loco, non esse pios uere oppressos, in se scilicet, & coram Domino in ipsa ueritate, sed in specie tantum, & quod ad conatus & propositum impiorum attinet. Nam etiam si occidantur, nondum tamen sunt oppressi. Et ipsa protectio, qua suos Deus in tribulationibus tuetur, non ita comparata est, ut extra omnem sint afflictionem constituti. Exempla prophetarum, Christi, et apostolorum, satis declarant hanc particulam.

OBSER.
I.

Munimentum in temporibus, uel in tempore.) Caro afflictæ incipit de hac protectione Dei dubitare, ubi illa non confestim sentitur. Notandum itaque diligenter est, quod hic à Propheta est adiectum. Tempus communiendi & protegendum est, sicut & tempus afflictionis & crucis. In tempore succurrit Dominus; uerum determinatio opportunitatis huius non est nostre cognitioni, sed diuinæ sapientiæ ac prouidentiae deputanda. Non finit nos teteri ultra quam ferre possumus. At ipse nouit quid & quam diu ferre possumus: imò ipse dat, ut ferre queamus, & hoc ipsum etiam auxilij uice est. Qui grauantur, confestim dicunt: Nequeo crucem hanc ferre diutius. Itaque re ipsa uidemus adesse Deum afflictis, dareque ut ferant, quod tamen testantur se ferre non posse.

OBSER.
II.

Opportunitas ista succurrendi afflictis, duabus rationibus diuinitus ita dispensatur, ut non statim à cruce liberemur. Vna est, gloriæ Dei. Non enim ad diuini nominis gloriam faceret, si confestim afflictis succurreretur: facit uerò, si postquam malum aliquandiu ita pressit, ut iam iam pereundum uideatur, tum demum fiat liberatio. Etenim amplitudo auxilij diuini, ex præuia mali magnitudine censetur & sentitur. Altera est dispensandæ salutis piorum. Sicut enim argentum igne purgandum tandiu in igne tenetur, donec purgetur: ita & pijs necesse est tantisper affligi, dum fide, spe, patientia, &c. purgatiores euadant.

In tribulatione.) Cogitemus hic, quanta sit utilitas tribulationum. Extra tribulationem nemo consolationis huius experimentum capiet. Tribulationibus non modò fides ac patientia nostra exercetur, sed & Deo datur opportunitas bonitatem suam erga nos miseros declarandi. Tam itaque abest ut tribulationes deprecari debeamus, ut magis conueniat illa cupide complecti. Dauid certe nec seipsum nec Deum cognouisset, nisi tot fuisset tribulationibus & afflictionibus iactatus. Nulla mortalium amicitia uera ne sit, uel ficta, cognosci potest, nisi accedant afflictiones & res aduersæ.

OBSER.
III.

Et sperabunt in te.) Duo hi uersus uerè aurei sunt, idque duplici nomine, cum quod & de Deo nos & de pijs instruunt. Dici non potest, quam utilis sit & necessaria utraque hæc scientia, ut sciamus quid suis sit Deus, ac rursus quo illi erga Deum sunt animo. Itaque quod hunc uersum attinet, ista de pijs notanda ueniunt,

OBSER.
IIII.

Principiò uidemus eos esse sperantes in malis & tribulationibus, & spera-
bunt, inquit. Quid autem spes ualeat ac possit in animis afflictorum, norūt
illi qui sunt experti. Miserrimum est, non solum affligi, sed & nulla spe re-
rum meliorum recreari. At pii non desperant, sed spe bona in medijs affli-
ctionibus refocillantur.

Deinde, notemus in quem sperent. Nam plurimum refert, in quem spe-
res. Neque enim quælibet spes talis est, quæ certa sit, & non fallat. Et spera-
bunt, inquit, in te. Ergo in Deum sperant. Quem? Qui munimentum est op-
pressorum in tribulatione, & opportuno tempore succurrit afflictis. Si De-
us fallere potest, fallax erit hæc spes. Non fallit autem, &c. huc pertinet il-
lud Hierem. 17. Maledictus qui confidit in homine, &c. Et illud, Nolite
confidere in principibus, &c.

Tertiò. Obseruemus etiam, unde spes illa in Deum oriatur, & qui sint i-
sti sperantes. Qui nouerunt, inquit, nomen tuum. Suprà dictum est, quod
sit nomen Dei. Hic expendendum est, quid sit nosse nomen Dei. Scientia
nominis Dei, unde spes ista nascitur, non est, quam legendo & audiendo,
sed quam uera & indubitata fide, ac uiua experiētia acquirimus. Etenim si-
ne hac reliqua scientia humano studio acquisita, mortua est. Mortua sciētia
uiuam hanc spem gignere non potest. Nequit igitur spes ista in Deum sine
cognitione nominis Dei, uiua illa & uera possideri à quoquam.

OBSER.
V.

Quoniam non derelinquis quærentes te Domine.) Duo hic notanda sunt. 1.
Quid sit, non derelinquere quenquam. 2. Quid sit, quærere Dominum.
Primum, quid sit non derelinquere, nō potest melius cognosci, quam si ex-
pēdas quid sit amicum in necessitatibus derelinquere. Est autem hoc, cum
primis illum animo uel contemnere, uel odio prosequi, & extinctum uelle.
deinde & omni auxilio & cōsilio destituere. Ergo non derelinquere, est pri-
mum animo complecti beneuolo & amico, deinde omnibus uiribus pro
necessitate tueri. Cauendum tamen, ne postremum hoc sic intelligamus, ut
putemus Deum non ferre, ut aliquatenus pii affligantur, cum sinat eos eti-
am occidi. Notum est dictum Christi in cruce, Deus meus, Deus meus,
quare dereliquisti me? Vide infrā psalm. 22. Alterum est, quid sit quærere
Dominum. Primum, quærere Dominum est, illum obseruare, & uolunta-
tē illius inquirere, ac studiose colere. Sic infrā psalmo decimoquarto dicit:
Dominus de cœlo prospicit super filios hominum, ut uideat num sit intelli-
gens quisquam, aut quærens Dominum. Et Hier. 10. Dominū non quæsie-
runt, ideo non intellexerunt. Deinde est, auxilium & gratiam illius quære-
re & inuocare. Sic 2. Paral. 16. de Asa legitur, quod ne infirmus quidem Do-
minum quæsierit. Et Esa 55. Quærite Dominum, inquit, dum inueniri po-
test: inuocate eum, dum propē est. Coniungātur ista, ut simus non modo in-
uocatores Dei, sed & uoluntatis illius obseruatores. Nam hi demum sunt
uere quærentes Dominum, qui illum utroque modo quærunt, & hos ille
non deserit unquam.

Psallite Domino, qui habitat in Sion: annunciate in populis stu-
dia eius.

Quoniam inquirens in sanguinem, recordatus est eorum: non
est oblitus clamoris afflictorum.

LECTIO. In populis.) Ebr. בעמים. Græc. ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Vulg. latina, In gentibus. Hie-
ron. cum Ebræo legit, In populis, sicut & Chaldaus.

Verf. 12. Studia eius.) Ebr. עלילותיו. Hieron. Cogitationes eius. Chaldaus, עבריו,
id est opera eius.

Afflictorum.) Ebr. עניים. Græcus ἐν πτωχῶν. Vulg. lat. Pauperum. Sic &
Hieron. Felix, Humilium.

EXPLANATIO.

Non est contentus Propheta, quod per se Domino psallere, ac beneficia
eius.

A eius populo exhibita deprædicare instituit, sed secum reliquos etiã pios omnes hoc idem facere cupit. Ideo hortatur iam ecclesiam piorum, redemptorum ac liberatorum, ut & ipsa Domino psallat, ac studia eius annunciet. Psalite, inquit, Domino, qui habitat in Sion. Vocat eum habitatorem Sionis, sicut & infra psal. 74. Et supra psal. 2. Sion mons Dei dictus est. Facit autẽ hoc non modò specificandi gratia, ut Israelis Deum significet: sed etiam ob id, ut Israelẽ accepti beneficij admoneat, quod Deus in medio populi sui habitare uoluit: ideoq; sedem suam in Sion expulsis Iebuseis elegit, quò & tabernaculum & arcam, deinde & regni sedem transfulerat.

Annunciate inter populos studia eius.) Hoc est, prædicate non modò in Israele, sed & reliquis populis omnibus beneficia Dei uobis impensa, stupenda uidelicet opera eius, quibus populum suum perpetuò tuetur ac uindicat, et priusdem magnificẽ manibus impiorum liberauit. Sic enim opera illa quæ non obiter & perfunctoriẽ, sed studiose fiunt, studia uocantur.

Quoniam inquirens in sanguinem.) Et ἀπολογίαν habet hic uersus, quare Domino psallere: & declarationem, quæ studia illius annunciare debeat ecclesia Dei. Primũ, uocat eum דַּמִּי שָׁמַיָא, id est quærentem sanguines. Per sanguines uerò intelligit nõ modò occisiones, sed & oppressiones iniquas innocentum ac piorum. In has Dominum, tanquam iustum iudicem, qualem eum in præcedentibus descripsit, inquirere significat, dum eum uocat דַּמִּי שָׁמַיָא. Deinde prædicat de eo, quòd recordatus sit oppressorum, nec oblitus clamoris eorum. Hoc est, quod propter eos uindictam in reprobos exercuerit, & oppressos liberauerit. Sic uulgarĩ loquendi modo suorum non obliuisci dicitur, qui illis in necessitatibus succurrit.

Ver. 12.

B Psallite Domino.) Principiò notandum est, quomodo duo hæc exigat ab ecclesia Dei, per diuinam beneficentiam e manibus impiorum tyrannorum afferta. Vnum, ut psallat: alterum, ut annunciet. Hæc duo cõiunctim requirit à populo Dei. Primũ, ut Domino psallat: hoc est, ut laudes eius animo grato decantet, & gratias agat. Deinde, ut annunciet ac deprædicet studia eius in populis, notitiam ueri Dei non habentib. Ergo debet ecclesia erectis sursum ad liberatorem suum animis psallere ac canere: hoc est, sacrificiũ laudis offerre, deinde studio propagandæ gloriæ eius, & seruiendĩ mortaliũ salutĩ, mirabilia eius populis quibuscũq; annunciare. Sunt hæc duo talia, quæ sine intermissione debeant exerceri ab ecclesia redemptorum.

OBSER.

Ver. 11.

Qui habitat in Sion.) Diuina hæc dignatio, qua inter mortales tam miseros & corruptos habitare uoluit, nunquam satis est expensa. Voluit hæc Propheeta commẽdare, ideoq; cum posset dicere, Qui habitat in cœlis: dixit, Qui habitat in Sion. Et nos Christiani promissionem dignationis huius diuinæ habemus in Christo, per quem in nobis habitat Deus. Vide 2. Cor. 6. Etenim si propter tabernaculum & arcam in Sion habitare dictus est Deus, quãto magis in Ecclesia fidelium, in quorum mentibus per spiritum suũ habitat? De spiritali Sion uide supra psalmo secundo.

Studia eius.) Tertio loco notandum est, quòd beneficia Dei, quibus populum suum liberauit & asseruit, studia uocat. Quàm autem nihil negligentia, sed summam diligentiam ac sedulitatem studia includat, nemo est qui ignoret. Ergo non solum ipsa externa opera Dei, quibus suos tuetur, sed & mentis illius sedulitatem & uoluntatis propensionem hac nobis uoce cõsiderandam & adorandam proponit: eamq; non semel tantum atq; iterum declaratam, sed quæ perpetuò sese exerat. Sic studium uocatur, quod crebrò & sine intermissione summa cum diligentia exercetur: & studiosum uocant, qui rei cuiuspiam irremissa diligentia incumbit.

Quoniam inquirens in sanguinem.) Nota hic, quòd non dicit, Quoniam sciens, uel uidens sanguinem: sed, Quoniam inquirens in sanguinem: uel, sicut alij legunt, Quoniam requirẽs sanguinem. De hoc forsitan pauci dubitat, quòd Deo nota sint & conspicua cuncta mortalium facinora, ut ipso inscio nemo

OBSER.

Ver. 12.

possit occidi, uel opprimi. quod uerò non solum sciat, sed ulciscatur etiam. pauci sunt qui indubitato credant. Recte ergo ad hunc modum loquutus est Propheta. Nex dixit, Quoniam ultor sanguinis: sed, Quoniam quærens sanguinem. Qui insontes occidunt, aliquid prætexunt ne uideantur occisores sanguinis innoxij. Deinde, sanguis pauperum et afflictorum ita est in hoc seculo contemptus, ut plerumque sine ulla æstimatione fundatur. Sciamus ergo, Dominum inuestigare causas insontum, ut ille occulantur. Deinde, non ita contemnere sanguinem miserorum, sicut ille à filiis huius seculi contemnitur, sed studiosissimam illius habere rationem. Nota est historia Abelis Gen. 4. Deinde & Naboth, 1. Reg. 21. & locus ille Matth. 23. Ut ueniat super uos omnis sanguis, &c.

2 Deinde & hoc notandum est, quod dicit, Recordatus est eorum: item, Non est oblitus clamoris oppressorum. Notum est, non cadere obliuionem in Deum. At interea dum non ulciscitur, uidetur obliuisci suorum. Contra huiusmodi tentationem corroboramur hac particula, qua nobis Deus in eo commendatur, quod suorum non sit oblitus. Vide Esa. 49. locum huc facientem: Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei, &c.

3 Tertiò. Nec illud prætereundum est, quod oppressis clamorem tribuit. Intelligit autem de clamore quem ad Dominum in angustiis faciunt. Licet igitur patientes sint in aduersis, ad Dominum tamen clamant: & tam abest ut hoc ille ægreferat, ut per clamorem illorum moueatur etiam ad uindictam. Sic Christus, cum Lucae 18. ad irremissam orandi sedulitatem hortari uellet, parabola uidue cuiusdam usus est, quam hisce uerbis clausit: Audite quid iudex iniquus dicat. Deus autem non faciet uindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis: Dico autem uobis, quod citò facturus sit uindictam illorum. Vide etiam Exod. 21. de clamore uiduarum. At hic clamor fidei est. Etenim sine fide, nemo oppressus sedulo clamabit ad Dominum.

Deinde & aliud genus clamoris in scripturis traditur, quo scilicet animæ ac sanguis occisorum piorum ad Deum clamant. Sic Apoc. 6. animæ interfectorum propter uerbum Dei magna uoce ad Deum clamare leguntur, ac dicere, Usquequò Domine sanctus ac uerus non iudicas. & non uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Clamor hic sanguinis est innocenter effusi. sicut de sanguine Abelis dicebat Deus, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Gen. 14. Ipsa scilicet oppressio insontium, ipsa iniquitas impiorum, ad Dominum clamat. Nequit itaque fieri, ut sanguis innoxiorum maneat inultus, cuius clamor ad aures Dei penetrat.

13 Miserere mei Domine, uide afflictionem meam ab his qui oderunt me: exalta me è portis mortis.

14 Ut enarrem omnes laudes tuas in portis filiae Zion: exultem in salute tua.

LECTIO. Vide afflictionem meam.) Ebr. עָנִי רַחֵם. Græc. ἰσὲ τὸ πένθος μου. Vulgata latina, Vide humilitatem meam. Chaldaeus uerò legit עָנִי רַחֵם id est, uide afflictionem, uel tribulationem meam. Et Hieron. reddidit, Vide afflictionem meam.

Exalta me.) Ebr. מִרְמָּה. Græcus, ὁ ὑψώσω με. Vulgata latina, Qui exaltas me. Sic & Hieron. Chald. מִרְמָּה, quod latinus interpret reddidit, Exalta me.

Ver. 14. Exultem in salute tua.) Ebr. אֲשִׁיחֶה בְּיִשׁוּעָה. Græc. ἀγαλλιασάμεθα, id est exultabimus. Vulgata latina, Exultabo. Sic & Hieron. Mihi uerò, cum nonnullis alijs recentioribus, ad illud לְמַעַן, quod est initio uersus respiciendum, legendumque uidetur &, Ut exultem: uel, Et exultem.

EXPLANATIO.

Duo isti uersus precationem habent uelut exempli uice insertam, ut ad illius formam populus in huiusmodi necessitatibus ad Dominum clamare assuesce-

A fueret, ad quod eos suo exemplo instituit, dum commemorat quib. ipse uerbis in angustiis opem diuinam implorari. Itaque uersu tredecimo misericordiam & opem Dei implorare docet, cum dicit, *Miserere mei Domine*. Per suus de misericordia Dei, ad illam in tribulationibus confugit, & quosuis afflictos confugere docet. Quare misericordiam imploret, subdit dicens, *Vide afflictionem meam*. Esse afflictum, est esse miserum. Misericordia, respectus est misericordiae. Tertiò ut & afflictionem exprimat, adiicit, *Ab his qui oderunt me*: id est, infligitur ab his qui oderunt me. Sunt afflictiones merite, sunt immerite. Immeritae sunt, & ad misericordiam mouendam fortiores, quae non propter culpam, sed odio inferunt. Quartò, post misericordiae implorationem opem petit dicens, *Exalta me e portis mortis*: hoc est, libera me e potestate mortis. Summi enim porta in scripturis pro magistratu & potestate, quod in portis solent exerceri iudicia. Et quoniam potestas mortis regnum est inferorum, & mortui inferi, uiui superi uocantur, uolens petere ut morti ereptus in uitam hanc afferatur, dicit, *Exalta me e portis mortis*. Significat itaque his uerbis tantam sibi afflictionem illatam ab inimicis, ut de uita desperarit, uisusque sibi sit iam morti traditus, & a potestate inferorum absorptus.

Vt enarrem omnes laudes tuas.) Habet hic uersus causam, ob quam per misericordiam Dei exaltari e portis mortis oret. Non dicit, *Vt in hoc seculo diutius uiuam*, et deliciis huius uitae adhuc amplius fruam: sed, *Vt enarrem laudes: non meas, sed tuas*: non modice ac parce, sed pleno ore, omnes uidelicet: ut uniuersam liberationis huius gloriam & laudem tibi tribuam: & exultem non in meis uiribus, nec in mea prosperitate, sed in salute tua, abs te mihi praestita: faciamque hoc non priuatim in latebris meis & in corde meo tantum, sed in publico etiam, in portis filiae Sion, in conuentibus ac coetibus populi tui, ubi primores ac gubernatores conueniunt, ut illic nomen tuum magnificetur ac glorificetur. **B** Ob hanc causam oro Domine, miserere mei, uide afflictionem meam, & exalta me de portis inferorum ac mortis.

Habent isti uersus exemplum precationis paucis quidem uerbis contexte, at interim plenae, fidelis, adeoque & efficacis, quam ex ordine parumper inspicimus. Principio notandum est, quis hanc precem effuderit. Nulla fit uel regis, uel prophetae, uel iusti, probi ac pii mentio, sed hominis afflicti, de uita periclitantis, ac sensu mortis perterriti. Vide, inquit, afflictionem meam, exalta me de portis mortis. Est ergo precatio ista hominis miseri, & in summis angustiis constituti. Certè huiusmodi animus, afflictus, angustiat ac mortis terrore pressus, nullius rei minus est capax quam hypocriteos. Quae orat, ex intimis cordis penetralibus orat. Huiusmodi precationes ut sunt uiuae ac seriae, uim habent penetrandi ad Dominum. Frigidè orat, qui non tribulatus & afflictus orat.

Deinde notemus etiam, ad quem afflictus confugiat, cuiusque opem imploret. Plurimum refert quod confugas, in necessitatibus constitutus. Nec ipsa acquirendi auxilij necessitas, nec fidei Christianae professio patitur, ut quolibet tribulatus confugas, & a quibuscumque opem petas: sed utraque cogit, ut Deum uerum ac solum inuoces. Non potest aliunde obtineri salus, nisi a solo Deo: nec debet homo pius aliunde petere, nisi a Deo suo, cui fidem hanc debet, ut ad ipsum ex animo in necessitatibus confugiat. Quapropter etiam si posset aliunde salus acquiri, nolit tamen animus pius aliunde iuari quam a Deo suo. Sic David hic & ubique, sicut & reliqui sancti, ad Deum suum orat, dicens, *Miserere mei Domine*. Itaque qui creaturas inuocant, & stulti sunt, & perfidi, Stulti, quod, aquam petunt e pumice: perfidi, quod ex alieno & non legitimo fonte petunt. *ut.*

Tertiò. Obseruemus quid animus angustiat a Deo suo petat. *Miserere mei Domine*, inquit. Ante omnia misericordiam implorat. Neque hoc imprudenter facit, nec indebitè. Neque enim debetur nobis a Deo quicquam, sicut Paulus dicit, *Quis prior dedit illi, ac retribuetur ei?* nec destitui auxilio diuino possumus, si misericordiam Dei impetrauerimus. Deinde orat, ut afflictio-

nem suam uideat. Vide, inquit, afflictionē meam. Non dicit, Vide iusticiam meam, uide regiam dignitatem meam: sed, Vide afflictionem meam. Non erat illa Deo abscondita, cuius oculis cuncta sunt manifesta: ideoq; non orat Deum, ut simpliciter afflictionem suam uideat, sicut omnia uidet, sed ut illam oculis misericordiae suae aspiciat. Hic respectus parens est auxilij diuini. Potest haec uox esse cuiuscūq; afflicti, ut dicat, Vide Domine afflictionem meam, siue illa merito, siue immerito inferatur. Plus tamen ad commouendam misericordiam ualet, si praeter meritum ex sola reprobatorum malicia, inferatur, sicut hic factum uidemus. Vnde & addit, Ab his qui oderunt me. Bis miserum est, ex odio reprobatorum affligi. Primum enim miserū est, praeter meritum odio quorundam fieri obnoxium, id quod in se etiam pijs plurimum dolet. Deinde miserum est etiam affligi, & ad mortem queri. At quanto genus hoc afflictionis miserius est & grauius, tanto accommodatius etiam est ad impetrandam à Deo misericordiam. Consequenter addit, Exalta me de portis mortis. Hoc est auxilium quod petit. Generalis petitio miserorum est, ut misericordiam consequantur. Quoniam uero uaria sunt miseriarū, ideoq; & auxilij genera, recte etiam hanc particulam exprimit, quale genus auxilij petat. Exalta me, inquit, de portis mortis. Tria sunt hic notanda. Primum, quod mortem deprecatur. Quomodo id pijs conueniat, etiam supra psal. 6. annotatum est. Deinde, quod morti portas, id est regnum & potentiam tribuit. Magna est illius uis, & ineluctabilis potentia. Tertiò quod agnoscit Deum uitae ac necis esse Dominum, qui ē portis mortis eripere queat: ideoq; & firma fide opem hanc ab illo petit, ut intelligamus hanc petitionem non solum carnis infirmitatem, sed & fidei resipere sinceritatem. Simul etiam pulchrè innuitur, tum demum tempestiuum esse auxilium Dei, quando malum uidetur esse deploratum.

4 Quarto. Obseruanda est etiam ratio, quam precationi suae uersu decimo. D quarto subiicit, dicens: Ut enarrem omnes laudes tuas. Sunt hic ista notanda. Primum, potissimū uiuendi desiderium fuisse Dauidi diuini nominis glorificationem. Sic supra psal. 6. Non mortui, inquit, laudabūt te Domine, etc. Deinde, ubi potissimum enarranda sit laus Dei. In portis, inquit, filiae Sion. Laude Dei nullus locus uacuuus esse debet: uerū ibi cū primis enarrari debet, ubi conueniunt in populo Dei potentes ac iudices. At hodie ferè nulla est illius mentio, certè rarior, quàm alibi, in confessionsibus potentum. Tertiò, quod non solum dicit, Exultē in salute: sed addit, Tua. Nulla salus undecunq; acquisita, animum hominis uerè exhilarare potest, potest autem salus à Deo accepta. Pium animū magis exhilarat gratia ac fauor Dei, quàm ipsum acceptum auxilium.

15 Demersae sunt gentes in fouea quā fecerunt: in reti quod absconderunt, captus est pes eorum.

16 Innotuit Dominus, iudicium fecit: in opere manuum ipsius illaqueatus est impius. Higaion Selah.

LECTIO. Demersae sunt gentes in fouea.) Ebr. טבעו גוים בשחת. Græc. ἐν πύγαν ἵδναι τὸν σῶτα. Vulgata latina: Infixae sunt gentes in interitu. Hieron. Demersae sunt gentes in interitu. Significat autem שחת foueam.

In reti.) Ebr. ברשת. Græc. ἐν πύγαν τῶν τῶν. Vulgata latina, In laqueo isto. Hieron. In rete.

Verf. 16. Innotuit Dominus, iudicium fecit.) Ebr. נודע יהוה בשפט עשה. Græc. γνωσθε τὸν κύριον ἐν κρίματι ποιῶν. Vulg. lat. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Hieron. Agnitus est Dominus iudicium faciēs. Sanctes Pag. Notus est Dominus, iudicium fecit. Sic & Felix Prat. Chaldaeus גלי יתוה רון רעבר, quod latinus quidam interpres reddidit, Notum est Deo iudicium quod fecit. Post autem & sic reddi, Notus est Dominus iudicio quod fecit.

Illaqueatus est.) Ebr. נקט. Græc. συνελήφθη. Vulgata latina, Comprehensus est.

A est. Chald. *לחור*, Corruit. Sic legit et Hieron. Sanctes ac Felix, Illaqueatus est. Est autem Ebraea uox à uerbo *לחור* deducta, quod illaqueare significat. *Higaton Selah.*) Ebr. *היגטון סלה*, quæ uox ab *הגטון* deducta, quod meditari significat, meditationem sonat. Volui eam sic ponere, sicut in Ebraeo habetur, propter interpretationum uarietatem. Græcus interpres eam prorsus omisit, sicut & uulgata latina, & Arabs quoque, denique & Germanicus interpres. Hieron. reddidit, Meditatioe semper. Chald. *לחור עלמין*, id est, exultabunt iusti in secula. Sanctes, Meditatio in seculum est salus hæc. Felix Prat. Canticum, selah. Bucerus, Laus Selah. Aug. Iustitiam sempiterno. Aug. hoc loco: Interponitur hic, inquit, canticum diapsalmatis. Campensis paraphrastes sic reddidit, Res proculdubio digna quæ imo reponat animo.

EXPLANATIO.

Iudiciū Dei Propheta rursus hisce uersib. canit, q̄ gentes illæ maliciose & impię interierūt. Demersę sunt gētes, inquit, in fouea. Vtī parabolis foueę ac retis, quib. nō fortuitū aliqd̄ & qualecūq; sed studiose & de industria cōcinnatū exitiū significat, quale solet feris bestiis strui, q̄ capiant ac perdantur. Ideo nō simpliciter foueę meminit, sed addit, Quā fecerūt: & de reti, Quod absconderūt, inquit. Certē qui foueā alicui fodit, & rete absconditē ponit, exitiū de industria parat. Deinde nō dicit, In fouea quā fecimus: sed, Quam ipsi fecerūt: nec, In reti quod abscondimus: sed, Quod absconderunt. nec, In opere manuum nostrarum: sed, In opere manuum ipsius illaqueatus est impius, ut equitatem omnium iustissimam diuino iudicio tribuit, qua qui alijs exitiū parauerāt, illo ipso pierint ipsi. Posuit autē numerū singularē, p̄ plurali.

Ver. 15.

R.D. Kimbi dicit hanc esse laudem Dei, quā se Propheta in portis filia Siō narraturum dixit

B Innotuit Dominus, iudicium fecit.) More suo & piorū omniū interitū hūc impia rū gentiū Deo tribuit, quod is iudicio suo maliciā illarū sic puniuerit, ut suo ipsorū gladio perierint, ac populus Israel liberatus sit. Deinde, quo animo ista canat, perspicue significat, cum dicit: Innotuit Dominus. Videbat Dominus prorsus obdormiuisse, nec erat ullus nominis ipsius terror corā impijs istis gentibus, tātis per dum ad illarum maliciam connuebat, populūq; suum misere adfligi sinebat. Verū ubi uersis uelis gētes perdidit, ac populum suum liberauit, nominis illius maiestas magno cum terrore innotuit, cœpitq; gentibus illis esse formidabilis, quibus antea tanq̄ ignotus & obscurus fuerat contēptibilis. Id est de quo exultat & canit, cū dicit, Innotuit Dominus.

Ver. 16.

Adiicit, Higaiō selah, quib. dictionib. Dei populū admonet, ut diuini huius iudicij memoriā perpetuā retinere, deq; illo intētissimē meditari uelint.

Demersę sunt gentes in fouea quā fecerunt.) Principiō notandū est, quod nō dicit, In fouea quā fecimus: sed, Quam fecerūt. Admonemur hic, nō esse piorū, ut ipsi alijs, etiā impijs, foueas struāt, & retia ponāt: sed hāc magis esse illorum fortē, ut ipsis foueę ac retia struantur. Clancularia exitia moliri proximis ne eorum quidem est, qui magnanimi ac generosi uideri uolūt, nedū piorum: sed eorum, qui non solum perdere cupiūt quos odio prosequuntur, sed quoniam aperto Marte illis congregi nō audent, insidiosis molitionibus utūtur. Sunt aliquot nationes, quibus ista malicia peculiaris esse deprehenditur, ut nō solū ueloces sint ad effundendū sanguinē, sed & natura quadā insidiose, uelut uulpes ac serpētes: nō masculo & generoso animo p̄dite, sicut leones.

OBSER.

Ver. 15.

De eo, quod impij in fouea quā faciūt, demergūtur, uide supra psal. 7. uersu 15. Adiciamus hic illud, ut caueamus, ne cuiq; foueā aperiāmus, uel laqueos ponamus, ne hoc ipsum experiamur qd̄ hic Propheta canit. Satius est, ut de illis simus, quib. insidię ab impijs nō nostro, sed ipsorū malo tendūtur, q̄ de illis, qui dum alijs insidiantur, suis ipsorum consilijs & insidijs pereunt.

OBSER.

Ver. 6.

Innotuit Dominus.) Notādus est hic modus, quo Dominus impijs gentib. innotescere dicitur, non mirabilis modō, sed & reuera miserabilis, si perditionem impiorum hominū respicias. Aliter Deus suis, & aliter impijs innotescit, cum tamen omnipotentia suam per orbem uniuersum cūctorum mortalium oculis obijciat. Suis innotescit benefaciendo, saluando, liberādo, &c.

Vt internam illam reuelationem, quæ uerbi & spiritus est, taceam. Gētibus uerò impijs, quæ non nisi uisibiles, deos norūt ac uenerantur, inuisibilem & uerum Deū non norūt, ideoq; populum Dei et irrident & persequunt, tum potissimū innotescit, quando omnia illorū cōsilia & machinamēta, quibus ueritati coelesti ac pijs aduersantur & insidias ponūt, irrita: nec irrita modò, sed & ipsis perniciosa reddit. Sic innotuit Pharaoni et Aegyptijs, sic gentib. Cnaanitarum, &c. Quàm felices illi sunt quibus non tanq; iratus & terribilis Dominus, sed tanq; benignus ac fidelissimus pater innotescit. Omni- no necesse est, ut unus hic ac uerus Deus cunctis mortalibus innotescat, si non in hac præsentī, certè in futura uita: si non in gratia, utiq; in ira: si non ad uitam, planè ad perditionem.

² *Iudicium fecit.*) Notandū hic est, quòd perditionē hāc implarū gentium, nō perditionem simpliciter, sed iudiciū Dei uocat. Significat primū, esse illam à Deo: deinde, esse omniū iustissimā. Esse à Deo, inde cogitari potest, quòd astuti isti ac uersuti homines contra sua ipsorum cōsilia ibi pereunt, ubi alijs insidias struxerunt. Quis hoc facit? Certè ipsi uolentes ac prudentes in suas ipsorum foueas nunquam caderent: nec à pijs in illas trūduntur, quibus plerunq; sunt ignotæ. Liqueet ergo, diuina illos dispositione excæcari & inebriari, ut suis ipsorum cōsilijs capiantur. Esse omnium iustissimam, tam est manifestum, ut à communi mortalium sensu probetur.

³ *Hizaion Selah.*) Neq; hāc particulam trāsire debemus. Admonemur enim, huiusmodi iudicia Dei memori mēte esse recolēda, ne simus instar pecudū, quibus nullus est iudiciorū Dei intellectus. Bestiarū est, beneficijs Dei non nisi dum absunt frui: piorum uerò & cordatorū, non modò præsentīū usu delectari, sed & iugi præteritorū memoria ad fidei, spei, ac patientiæ augmen- tum institui. qua in re potissimum est beneficij accepti emolumentū. Nō lau- datur uina illa, quæ ubi bibuntur, inter bibendū dūtaxat arridēt, postea uerò nihil nec saporis nec uirtutis præstāt. Talis est usus ille beneficiorū Dei, quo rum nulla mētibus mortaliū memoria relinquit. Itaq; curandū est, ut secun- dū hāc spiritus S. admonitionē, iudicia et beneficia Dei iugiter recordemur.

¹⁷ Conuertentē impij ad inferos: omnes gētes quæ obliuiscunt Dei.

¹⁸ Quoniam nō perpetuò obliuioni dabitur inops: expectatio ad- flictorum non peribit in sempiternum.

LECTIO. Conuertentur.) Ebr. *שׁוּבוּ*. Græc. *ἀποστρέψουσιν*, id est, auertant. Vulg. lat.

Verf. 17. Conuertantur. Sic & Hieron. & Felix Prat. Deinde, & Græc. & uulgata la- tina, & Arabs, pro impijs legunt peccatores.

Ver. 18. Quæ obliuiscuntur Dei.) Ebr. *שׁוּבוּ אֱלֹהִים*. Hierō. legit, Quæ oblitæ sunt Deū. Expectatio adflictorum.) Ebr. *קוֹת עֲנִיִּים*. Græc. *ἐπιμονὴ τῶν πνήτων*. Vulg. lat.

Patiētiā pauperū. Hieron. Expectatio pauperū. Felix Prat. Spes māluecorū.

Non peribit.) Ebraicè tantū habetur *תִּהְיֶה*, id est, peribit. Verūm *לֹא*, id est, non, in priore uersus parte, repetendum est. Vnde Chldæus sic reddidit, *לֹא תִהְיֶה*, id est non peribit.

In sempiternum. Ebr. *לְעֹלָם*, id est, usq; pro, in sempiternum & perpetuò. ad quem modum et latini hac dictione, *Vsq;* præsertim in carminibus, utūtur.

EXPLANATIO.

Ver. 17. Conuertentur impij ad inferos.) Consolationis uice breuī futurū affirmat Pro- pheta, ut impij & omnes impiæ gentes, nullam Dei rationem, nullamq; reli- gionem illius habētes, morte opprimantur, & ad sepulchrum ac terram, un- de sumpti sunt, reuertantur. Sic enim intelligendum iudico, quod in Ebræo est *שׁוּבוּ אֱלֹהִים*, id est ad foueam, ad sepulchrum. Interea tamen non est exclusa conditio illa ac fors impiorum, quia mortui, corpore quidem terræ, sicut & pij, anima uerò cruciatibus debitis apud inferos puniūtur. Intelligit autem Propheta non de illis gentibus, quarum interitum hoc psalmo cecinit: sed in genere de omnibus peccatoribus & impijs gentibus, populo Dei inimi- cis.

A cis. significatq; non esse illorum conatus anxie timendos, quod fieri nequeat, ut subsistat in hac terra, sed breui reuersuri sunt ad foueam, etc. Sic alibi dicit: Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eius. Non canit hoc, tanquam pœnam impijs deputatam, cum & iustis ac pijs sit moriendum, sed quod morte illorum dissoluantur omnia consilia contra pios tentata. Psal. 146.

Quoniam non perpetuò.) Rationem reddit huius consolationis. Non dicit autem, Quoniam homines mortales sunt, quoniam impij sunt, uel quoniã terra ac puluis sunt: sed, Quoniã nō obliuiscetur inopis perpetuò, & adflictorum expectatio non peribit usq;. Causam à bonitate Dei sumptam adfert, quod illa nequeat deferere inopes & adflictos ad se clamantes. Significat igitur hoc uersu, impijs propter adflictos, ut illi liberentur, citius quam ipsi putent, esse moriendum. Ver. 8.

Conuertentur impij ad inferos.) Notandum est hoc genus consolandi adflictos, illis qui per reprobos & impios adfliguntur, uehementer accommodū. Est enim omniū manifestissimū, ac firmissimum. Quid namq; manifestius ac firmitus, q̃ eos qui pro impietate sua Dei obliuiscunt, & pro innata quadã malicia bonos adfligūt, nō esse deos, sed mortales homines, breui morituros, & ad terrã unde sumpti sunt reuersuros, atq; ita cunctã illorū maliciã uelut in momento euanituram: Poterat alijs etiam argumentis ueri ad consolandum populum Dei: sed hoc illi placuit, quod, ut dixi, & manifestum est, & certum: deinde & tale, quod quotidie innumerisq; modis fieri uidetur. Ut quid igitur timemus bullas istas, breui nuppiam comparituras?

Nec illud ociosum est, quod cum posset dicere, Moriētur impij: maluit dicere, Conuertentur: uel quod magis arridet, Reuertētur impij ad האש, id est, sepulchrum. Etenim hisce uerbis perspicue nos admonet, esse impios illos quantumuis potentes ac feroces, terram ac puluerem, ac citò ad terrã ac puluerem. unde sumpti sunt, redituros: quorum gloriam ac maiestatem si queras in sepulchro, non modò nullam, sed pro gloria ac maiestate terram, puluerem, putredinem, ac uermes inuenias.

B Omnes gentes quæ obliuiscuntur Dei.) Notandum hic est, quod gentibus tribuit obliuionem Dei. Nemo potest eius obliuisci, quem nunquam in mente habuit. Gentes illæ impiæ, idololatræ, & hostes populi Dei, Dei hic oblita dicuntur. Ergo aliquando ueri Dei cognitionem habuerunt, quam postea reliquerūt, obliuioniq; tradiderunt. Vtiq; sub Noah, reliquiæ illæ totius mundi unde cunctæ gentes originem ducunt, cognitionem ueri Dei post diluuium habuerunt, quam post diuisionem à se inuicem, cum in orbem dispergerentur, obliuioni dederūt. Notat hoc in gentibus Propheta, istiq; obliuioni cunctam illarum impietatem, qua & Deo & populo eius repugnabant, tribuit. Admonemur itaq; hoc exemplo, ut in retinenda memoria Dei non solum ipsi uigilantes simus, sed & posteros nostros in illa quàm diligentissimè exerceamus. Etenim omnis impietatis & idololatriæ, omniū scelerum, & omnis immanitatis origo est, ista obliuio Dei.

Quoniam non perpetuò obliuioni dabitur inops.) Obseruemus hic obliuionis dictionem. Obliuio in Deum non cadit, cadit uerò in homines, propter memorię imbecillitatem & imperfectionem, præsertim si floccifaciant quæ recordanda fuerāt, uel si multitudinem rerum sese inuicem succedentium adobruātur, uel si temporum prolixitate res ipsæ uelut obliterētur. Hinc fit, ut & magni domini, & qui multis negocijs occupantur, pauperum & adflictorum, etiam ad se pertinentiū, siue per contemptū, siue alijs negocijs impediti, facile obliuiscantur. Itaq; quoniã hoc animo plerūq; sunt inopes & adflicti, ut se à potentibus contēni, & si non mox iuuentur, nullā sui memoriã amplius apud illos superesse putēt: Dominus aut̃ omniū est potētissimus, & negotiosiss. ne pij in adflictiōe cōstituti, ob id se nō statim liberari existimēt, qd nulla ipsorū apud Deū sit memoria: rectē affirmat Propheta, non esse inopem

OBSER.

Vers. 18.

coram Deo obliuioni datum, nec perire afflictorum expectationē: ideoq; breui futurū, ut hostes illorū et peccatores & impij ad sepulchrū reuertatur.

² Deinde & hoc notandū, quā pulchrē duobus hisce uersibus gentib. obliuionē Dei sui tribuat, Deo autē obliuionem suorum adimat. Vnde admonemur, fieri posse ut homo obliuiscatur Dei conditoris sui, sicut & Israelitis impropertat Moses Deut. 32. dicens, Deum qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui: Deum uerō eorum quos cōdidit, obliuisci non posse. Seruiat hoc nobis primū ad hoc ut admiremur ac suspiciamus infinitam illam & inuincibilem bonitatē Dei, qua fit, ut cum toties à suis, post innumera beneficia deseratur, obliuioniq; tradatur, nihilo tamē secius ad se mortales perpetuō uocat, perpetuō beneficijs cumulat, & adhærētes sibi cōplectitur. Deinde & ad hoc nobis ista consideratio faciat, ut stulticiā eorum expendamus, qui quoniam ipsi nulla præditi sunt memoria Dei, nihil sibi à Deo metuunt, perinde quasi & ipsorum apud Deum prorsus nulla sit memoria. Sic solet auis illa struthio stultescere, ut quoniam capite aliquō abditto neminem uidet, se quoq; à nemine uideri putet.

³ Tertiō, nec illud transeundū est, quod dictionib. istis perpetuō, & in sempiternū, utitur. Sic cōsulit spiritus S. pusillanimitati afflictorū, qua modicam morulā, qua adfligūtur, caro hæc nostra sempiternæ miserię indicium habere putat ita, ut quā Deus ad modicū tempus deserere uideat, in sempiternū deserturū existimet. Rectē ergo dicit, Nō erit ppetuō obliuioni inops, nec afflictorū expectatio in sempiternū peribit, quantūuis id carni uideat. Igif omnino pollicet hic spiritus S. futurū aliquādo, ut inopi et adflicto succurratur.

⁴ Quartō, etiā illud expendamus, quod dicit, Expectatio afflictorū. Impij in adflitione uel desperant, uel ad humana, & si illa non reluceant, ad diabolica consilia confugiūt. At pij, ubi adfliguntur, nec desperant, nec ad humana, nisi more licito, multo minus ad diabolica consilia, sed ad Deum suū, cui fidunt, à cuius bonitate pendent, confugiunt, & ab illo opem expectāt. Sic tribuit hic adflitis expectationem Propheta.

In hac autem expectatione duo sunt: unum carnis, alterum spiritus & fidei. Carnis est, desiderium liberationis & auxilij. Commune hoc habent pij cum reliquis hominibus, cum quib. in ijs quæ naturā concernūt, communicant. Esurientes cibum, sitientes potū, infirmi sanitatē, captiui liberationem, nudī uestitū, tristes cōsolationem, adflicti auxilium, in mortis angustijs cōstituti uitæ cōseruationem, & si qua sunt alia huiusmodi, secundū naturæ ingenium à Deo datum, perinde atq; reliqui mortales appetunt, mallentq; ope præsenti frui, quā futuram desiderare & expectare. Spiritus uerō et fidei est, quod adflicti opē à Deo expectāt, & quæ impij quibuscūq; modis licitis uel illicitis quærūt, id ipsi à Deo uel cum primis uel solo petunt, & petentes patiēter expectant. Hic ergo diuiduntur à se inuicem pij & impij: & hæc causa est, quod cum spes impiorū pereat, piorū expectatio perire nequeat.

¹⁹ Exurge Domine, ne confortetur homo: iudicentur gentes in conspectu tuo.

²⁰ Incute Domine metū illis, cognoscant gētes homines esse, Selah.

LECTIO.

Incute Domine metum illis.) Ebr. שִׁירָה יְהוָה מִרְרָה לָהֶם. Græcus sic, κατάσει-
σόν κύριε νομὸν τῶν ἐπ' αὐτοῦ. Vulgata latīna, Cōstitue Domine legislatorem super eos. Hieron. Pone Domine terrorem eis. Sic & Chaldeus. Felix Prat. Pone Domine iugum ipsis. Varietas hæc est ex dictione מִרְרָה, quam quidam à רָרָר, quod iaculari, docere, & legem ponere: quidā à רָרָר, רָר in רָר, quod timere significat, deducunt.

EXPLANATIO.

Psalum Propheta epiphonemate satis ardētī claudit. Sentiebat insolentiam & arrogātiā gentiū, ex eo inualefcere, qd conuiuēte Domino, impune quiduis tentarent, et successū quodam in conatibus impijs potirētur. Hinc enim usq; adeo efferabantur, ut sine ullo numinis metu, quasi dij quidam essent,

A sent, populum Dei opprimerent, & contra Deum ipsum extollerentur. Et quoniam istam arrogantiam & insolentiam non tam Israel, quam diuinæ gloriæ detrimento esse sentiebat, ardenti affectu ad Deum clamat dicens, Surge Domine: hoc est, exere potentiam tuam contra impios, declara te uerum esse Deum & Dominum, uniuersis mortalibus tremendum. Deinde, ut exprimat id quod animum ipsius urgebat, addit, Ne confortetur homo. uel ut alij legunt, Ne inualecat homo. quod idem est, atque, Vt humilietur mortaliū fastus & arrogantia. Posuit autem numerum singularem pro plurali. Vnde & subiicit, ludicentur gentes in conspectu tuo. Q. d. Sic eos Domine castiga & reprime, ut cunctis pateat, te esse iudicem omnium populorum & gentium, dedisse gentes istas meritas poenas uelut in conspectu tuo.

Ad eundem scopum et sequēs uersus ultimus pertinet. Incute, inquit, metum illis: hoc est, sic in eos exurge, sic poenas de illis fume, ut posthac positominis tui contemptu, ad mentionem nominis tui pauescant. effice, ut tandem cognoscant, non Deos esse se, sed homines, discantq; humanæ infirmitatis metas non transgredi, nec contra Deum sese extollere.

Exurge Domine, ne confortetur homo.) Principio notemus, quod non dicit, Ne **OBSER.** confortentur principes, reges, ac potentes huius seculi: sed, Ne confortetur ho **Ver. 19.**

mo. quem etiam hoc loco, sicut & supra psal. 8. **וְאִישׁ**, id est miserum & calamitosum uocat. Nec dicit Homines, sed singulariter **וְאִישׁ**, homo. Vniuersas gentes, quantumuis multas ac fortes, uniuersos gentium reges ac principes, perinde atq; unum hominem, miserum & calamitosum, in conspectu Dei iudicat & intuetur. Etenim quod quisq; mortalium seorsum consideratus existit, hoc sunt singule & uniuersę gentes, ne multitudo illarū quenq; terreat.

Deinde, notanda est humani ingenij malicia, quæ tanta est, ut uires nacta, usq; adeo contra Dominum insurgat, ut tempestiuum uisum sit Propheta, **B** Dominum ipsum contra arrogantiam miserrimorum hominū excitare. Alioqui, si uniuersę gentes **וְאִישׁ** sunt, quid necesse est summam illam & infinitam maiestatem Dei contra illos excitare, cum eas omnes unico nutu perdere possit? Quid faciet homo arrogans & insolens contra hominem æquum, si uires nactus adeo redditur impius & arrogans, ut etiam contra Deum ipsum conditorem suum exurgat?

Tertio & illud notemus, qd non dicit, Puniantur gentes: sed, Iudicentur gentes in conspectu tuo. Orat quidem Propheta, ut corripiantur gentes, uerū in iudicio. Nec punit aliter Dominus, q̃ cū iudicio. Addit, In conspectu tuo. Similitudo est sumpta ab ea consuetudine, qua hostes deuicti & capti in conspectu uictoris regis iudicantur & puniuntur. Non dicit, ludicentur gentes in conspectu meo: sed, In conspectu tuo. Sic omnem gloriam uictoriæ Deo, non sibi tribuit, quem & uictorem & iudicem gentium esse nouit.

Incute Domine metum illis.) Primum notemus ex hoc uersu, hinc esse potissimum impiorum hominum insolentiam & arrogantiam, quod nullo sunt metu Dei præditi. Et hic fons est omnis tyrannidis & impietatis. **OBSER.** **Ver. ult.**

Deinde & illud obseruandum, quod non dicit, Timeant te, uel curabo, ut te timeant: sed, Incute metum illis. Non potest fieri, ut timorem Dei impijs quisquam incutiat, nisi solus Deus.

Tertio, etiam hoc expendendum est, quod dicit, Cognoscant gētes, homines esse se. Selah adiectū, admonet diligenter expēdendam esse præsentem hanc particulā. Etenim mirū uideri potest, an sit quisq; mortaliū, qui se nesciat esse non Deum, sed hominē. Verūm admonemur hoc loco, usq; adeo rerū successu & potentia extolli & efferari hominem, ut naturæ suæ miseriam, humilitatem, instabilitatem, mortalitatem & imbecillitatem non cognoscat amplius, sed ad diuinitatis gloriam adspiret. Exempla sunt in historijs. Et utinam nostri reges ac principes gentiliū tyrannorum uestigia non insequantur, sed cognoscant & se unā cum alijs esse non deos, sed homines.

Quid autem sit cognoscere quod homo sis, idq; **וְאִישׁ**, sicut hic Propheta loquitur, non est opus accurata declaratione, cum sit manifestū. Est. ut breui-

ter di-

ter dicam, humanitus esse affectum, nec mente ultra humanæ cōditionis mē-
dulos transcendere, ac de se suprā quā humana imbecillitas ferre queat, sen-
tire, nec quicquā quod humanum sit, alienum à se ducere. Magna philoso-
phiæ pars est, non obliuisci quis sis, ut cōditioni propriæ seruire possis. Qui
se seruum esse nescit, quomodo serui conditionem tenebit? Seruilis cōditio-
nis obliuio, animum serui ad fastigiū dominatus extollit. Ad eum modum,
qui se hominem esse oblitus est, facile ad diuinitatis maiestatem aspirabit. Est
autem ista humanitatis obliuio insidiosa illis qui rerum potiuntur in hoc se-
culo, non illis qui multis miseris premuntur.

Es kann in Got
auf die mensche
haut also schla-
gen, das sie ir uui-
derumb geuuar
uwerden.

Quapropter omnium commodissima ratio est. docendi tyrannos, opulen-
tos, ac magnates huius seculi, quod nō dii sint, sed homines, si potenti manu
Dei sternantur, humanisq; miseris subiiciantur, ut conditionis humanæ mi-
seriam in carne & spiritu sentiant. Fabula quædam fertur de quibusdam fa-
tuis, qui cum unā in ripa fluuii cuiusdā consedisent, ac pedes quisq; suos a-
liorum pedibus cōiunctos in fluuium demisissent, cum surgendū esset, igno-
rare cōeperint, utri utrius pedes essent: donec transeuntis cuiusdā baculo per-
cussi, suos quisq; pedes, sensu uidelicet uerberū admonitus, ad se traxissent.
Consimili modo diuini iudicii baculo ferendi sunt stulti isti tyrāni, qui se ho-
mines esse nesciunt, ut uel plagis admoniti, miseriam humanam in carne sua
experiantur ac cognoscant. sic NabuchadNezar, sic Alexander Magnus,
sic Herodes mortalitatis & humanæ miseræ conditionem experti, oculos
tandem aperuerunt, quibus se homines esse uiderunt.

PSALMVS X.

ARGVMENTVM PSALMI.

Psalms hic apud Ebræos אֲשֶׁר יִגְאֹל עַם est. Vnde eum primū græca, dein & uulgata la-
tina uersio præcedenti coniunxit, quæ res facit ut in numerandis psalmis ab Ebræis uariet Ec-
clesia. Apparet autem, Dauidem anxie ad Deum de impiorum, uel Saulis, uel eorum quos ille in au-
la sua homines impiissimos aluit & euexit, fastu, fraude, malicia, uiolentia & immanitate queri,
qua se adflictum insidiosissime ac pertinacissime ad mortem querebant: simulq; opem Dei implo-
rare, ac tandem bona fiducia non defuturum periclitanti auxiliū Dei, recreatū psalmū cōcludere.

Diuisio psalmi.

Est autem psalmus iste trimembris. Primū enim Propheta undecim prioribus uersibus graui-
ter cōtra impiorū superbiā, fraudē, & crudelitatem queritur. Deinde uer. 12. 13. 14. et 15. auxilium
Dei cōtra illos implorat. Tertiō, trib. postremis uersib. spe futuri auxilij cōcepta, psalmū cōcludit.

1 **Q**uare Domine stas à longē: absconderis in tempore an-
gustie?

2 **Q**uare Domine stas à longē: absconderis in tempore an-
gustie? Per superbiam impij exagitur adflictus: compre-
hendantur in consilijs quæ cogitant.

LECTIO. Stas à longē.) Ebr. תַּעֲמֹד בְּרֹחוֹךָ. Vulgata latina, Recelsisti longē. Hieron. no-
biscum legit, Quare Domine stas à longē?

Absconderis in tempore angustie.) Ebr. תַּעֲמֹד בְּצָרָה. Græcus sic, ὑποσώζεις
ἐν θανάτῳ ἐν ἀνάσσει. Vulg. lat. sic, Despicis in opportunitatib. in tribulatio-
ne. Hieron. Despicis in tēporib. angustie. Chald. legit תַּעֲמֹד, id est, stas. et ad-
dit, בְּמִוֶּרֶת קִרְשֶׁךָ. In habitaculo sanctitatis tuæ. Felix, Occultaberis in tēpore
in tribulatiōe. Sanctes Pag. sic: Abscōdis oculos tuos in tēporib. in angustia.

Ver. 2. Per superbiam impij.) Ebr. בְּגִאוֹת רִשָׁע. Græc. ἐν ὑπερηφανείᾳ τοῦ ἀσεβῆ.
Vulgata latina sic, Dum superbit impius. Hieron. In superbia impij. Sic
etiam Felix. Sanctes, Propter superbiam impij.

Exagitur adflictus.) Ebr. יִרְלַק עָנִי. Græc. ἐμωυγίζετο ὁ πτωχός. Vulgata lati-
na, Incēditur pauper. Hieron. Ardet pauper. Chaldeus uerbū יִרְלַק retinuit.
Sanctes, Persequutionem sustinebit pauper. Felix: Persequutionē patietur
pauper. Verbum enim יִרְלַק utrunq; & persequi & ardere significat.

Capiantur in consilijs.) Hieron. In sceleribus. Sic & Felix. Sanctes, In cogi-
tationibus. Chald. בְּנִיבְלֹתָא, id est, in fraude.

A Quare Domine stas à longè.) Exordium tentationem exprimit, quam mentes fidelium, etiam preclarorum uirorum, in tribulationib. sentiunt, dum aliquan diu impiorum malicia pressi probant & exercentur, ita ut caro se contra spem de Deo protectore concepta deferi, & abijci putet. In huiusmodi tentationibus erumpunt huiusmodi uoces, quales hic expressas uidemus. Non solum dicit, Domine, stas à longinquo: sed, Quare Domine stas à longinquo? Etenim non modò deferi se, sed contra spem quoque deferi queritur. q. d. Domine quomodo à longinquo stare potes, dum de uita periclitor, cum omnem salutis meae anchoram in te unum confecerim?

Absconderis in tempore angustiae.) Rem eandem bis, sed non ociose dicit. Videtur autem hæc particula sic legenda, ut *אמב* illud ad hunc modum repetatur, Quare absconderis in tempore angustiae? Emphasim habet illud, In tempore angustiae. Vt enim nunquam minus à longinquo stat & absconditur, qui uerè diligit, quàm in tempore angustiae, quo uel amicus, uel filius, uel alias charus periclitatur: ita uidetur nunquam minus competere Deo, suis procul abesse, quàm dum in angustijs sunt constituti.

Per superbiam impij exagitur adflictus.) Significat, quæ, cuius, & per quem sit angustia illa, cuius meminit. Per adflictum intelligit seipsum, propter exilium in quod erat à Saule coniectus. Per impium, uel Saulem ipsum, uel Dog, uel alios consimiles Sauliticæ tyrannidis satellites & administratos. Exagitationem uocat persecutionem eam, qua indefinenter, perinde atq; pascerculus undiq; profligabatur, & passim ad mortem quærebatur, ita ut nusquam tutò consistere posset. Itaq; rem omnem summam paucissimis uerbis initio psalmi complexus est, quam consequenter latius explanabit.

Comprehendantur, inquit, in consilijs quæ cogitant.) Imprecationem hanc expressit dolor, quem in animo eius incredibilis aduersariorum malicia, iniquitas & uersutia peperit. Q. d. Dignissimi sunt Domine, qui suis ipsorum consilijs, quib. mihi alias admodum adflicto necem intentat, q̃ citissime illaqueetur & capiatur. Notat autem hisce uerbis maliciosam astutiam & insidias in aduersarijs, quibus ipsi exitium indefinenter machinabantur. Non enim simpliciter consilia, sed astuta & subdola consilia *מזמורה*, hoc loco uocantur. Et uerbum *חשבה*, id est cogitat, significat hic insidiosè ac maliciosè aliquid excogitare ac meditari.

Quare Domine stas à longinquo?) Principiò expendendum est, quanta sit in animis piorum tentationis huius grauitas, dum imminentibus impijs Deus, in quem illi omnem fiduciam collocant, à longinquo stare uidetur. Cogita quãtus dolor pectus filij occupet, si dum uel in aquis, uel in igne periclitatur, cum succurrere posset, à longinquo stare, & ociose interitum suum cernere uideatur. Tale quid, imò grauius etiam, sensit animus Davidis, cuius dolorem hic exprimit. Non dicit, Quare Domine imminet mihi impij: nec, Quare, Domine deferor ab amicis: sed, Quare Domine stas à longinquo? Hoc erat omnium grauissimū, quod Deus à longinquo stare uidebatur, quem sperauerat futurum in omnibus aduersis quam proximum, in quo uno spem omnem repositam habebat. Interea tamen non debemus putare, Dauidi Deum uerè talē fuisse, qualis illi uisus est in angustia. Non enim est Deus à longinquo, sed à propinquo: deinde pollicitus est, non deserturum se suos. Mentiri non potest. Et re ipsa declaratum est, quàm illi non defuerit.

Deinde & illud nota, quod dicit, Absconderis in tempore angustiae. Obseruandus est hic gradus ac progressus tentationis. Primum Deus menti angustiatæ, quæ ad ipsum irremissè suspicit & suspirat, uelut non subuenturus, procul stare: deinde inualecente tentatione, prorsus etiam abscondi uidetur, ita ut nusquā ullus Deus appareat. Sic uesperī imminente nocte, Sol procul dissiatus: postquam uerò nox planè obtinere cœpit, totus abscondi, nec unquam rediturus, ac terram splendore suo illustraturus uidetur.

Ter.

3 Tertiò, nec illud transeamus. In angustia constitutus Deum procul stare, deinde & prorsus abscondi putat: & tamen nihilo secius ad illum clamat, & benedictionem eius sollicitat. Vnde hoc, nisi ex insuperabili fidei uirtute, quæ tantis tentationibus adobruta superat & uincit?

OBSER.

Per superbiam impij exagitur ad afflictus. Vide quàm aptè Propheta impietati superbiam & crudelitatem coniunxerit, dum aduersarios suos non impios modo, sed & superbos, & afflictorum exagitatores ac persecutores esse queritur. Impietas gignit utramque, & superbiam & crudelitatem: sicut pietas contra, animi modestiam, & benignitatem erga proximum parit.

2 Deinde & illud notandum est, quod non dicit, Per superbiam impij ego exagitor: sed, Exagitur ad afflictus. Facit hæc particula ad mouendam commiserationem. Est enim, in fontem non solum patria terra eijcere, sed ciecum etiam ad mortem pertinaciter querere, omnium miserrimum. Verum ubi impietas cum agnata superbia regnat, nulla tam immanis est crudelitas, quam non locum habeat.

3 Tertiò, de eo quod dicit, Comprehendantur in consilijs quæ cogitant, supra psal. 7. uers. 14. 15. & 16. deinde & psalmo præcedenti, uers. 15. & 16. quædam sunt annotata huc facientia.

1 Quoniam laudat impius iuxta desiderium animæ suæ: & avarus benedicit blasphemans Dominum.

2 Impius elato uultu nihil curat: non est Deus in omnibus cogitationibus ipsius.

LECTIO.

Quoniam laudat impius. Versum hunc Græcus interpret sic legit, ἐπιποινα. Ver. 3. τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὅτι ταῖς ἀποθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄδικος ὁ λόγος τοῦ. deinde postremam uersus huius particulam abscissam facit initium tequentis uersus ad hunc modum, Παρώξυνε τὸν κύριον ὁ ἁμαρτωλός. Sic legit & uulgata latina: Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. Exacerbauit Dominum peccator. Hieron. sic, Quia laudauit impius desiderium animæ suæ: & avarus applaudens sibi blasphemauit Dominum. Chaldaeus sic: Quare iactatur impius super concupiscentia animæ suæ? Et qui benedicit uirum raptorem, reijcit Dominum. Felix Prat. Quoniam laudatur impius iuxta desiderium animæ suæ, & iniquus benedicit blasphemanti Dominum. Sanctes Pag. Quoniam laudauit se impius super desiderium animæ suæ: & auaro benedixit, irasci fecit Dominum. Recetiorum alius: Gloriatur impius, cum animi sui cupiditates impleuit: laudatur prædo, quiq; Dominum blasphemat. Alius sic: Nam quicquid animo eius libuerit, id laudat: lucro intendit, bene & malè loqui autophy, perinde habet. Varietatem hanc pariunt dictiones illæ ללל & בבר & נננ, quæ tamen obscuræ non sunt. ללל, laudauit, בבר benedixit, נננ blasphema uit significat. Verum quoniam phrasis Ebræa non nihil hic raritatis habet, factum est, ut alius hæc uerba actiue, alius passiuè legerit.

Ver. 4.

Impius elato uultu nihil curat. Græc. & uulgata latina sic, Secundum multitudinem iræ suæ non quæret (sic finiunt uersum quartum, & quintum subiiciunt hoc pacto) Non est Deus in conspectu eius. Hieron. Impius secundum altitudinem furoris sui non requirit: nec Deus in omnibus cogitationibus eius. Reliqui non admodum uariant. Ebræam dictionem נס alij legunt iram, alij furorem, alij spiritum. Significat autem uultum, uel nasum, & plerumq; metaphoricè pro ira & furore sumitur, quod ira uiri indicia sua habeat in naso & uultu. Quoniam uerò arrogantia impij notari uidetur hoc uersu, malui sic legere, Impius elato uultu nihil curat.

EXPLANATIO.

Ver. 3.

Quoniam laudat impius. Varietatem lectionum consequitur & uarietas expositionum. Sit cuiq; suus sensus saluus. Dicam quid mihi uideatur. Prophetæ ad ea respicit, quæ uersibus præcedentibus præmisit, Conquestus est Dominum

Aminum stare à longinquo, dum interea per superbiam impij exagitur ad flicus: iam consequenter superbix huius & arrogantix causas subiicit, dicens: Quoniam laudat impius iuxta desiderium animæ suæ, & avarus bene dicit blasphemias Dominum. Quasi dicat: Quoniam impio cuncta pro uoto succedunt, & cuncta ex animi sententia perficit, laudat, id est, iactat se, & gloriatur arroganter, uideturq; sibi quasi Deus quidam in terris: & cum aua re ad se cuncta rapit, iocundatur ac tripudiat, atq; ita Dominum blasphematur: hoc est, causas offert passim imperitis, ut male de Deo sentiant & loquantur. Quomodo & ipse de Deo male cogitet, sequens uersus memorabit. Sic duo hæc uerba **הלל** & **ברר**, posita sunt pro gloriatur, iactat se, et insolefcit, propter singularem rerum successum. Illud, Et avarus, idem est atq; Et raptor uel prædo. Intelligit autem de eodem impio, qui dum rapinarum ac depredationum successu potitur, exultat, gloriatur & insolefcit. Et hac particula innuit, quod sit illud desiderium impij, propter cuius consecutionem se se iactet, & arroganter gloriatur: nempe inexplibilis quædam auaricia & **πλεονεξία**, qua cunctis quam audissimè inhiat.

(Impius elato uultu nihil curat.) Transit iam consequenter ad describendam superbiam impij. Impius, inquit, dum tu conuiues, nimia rerum prosperitate elatus, nihil curat. Vel, ut in Ebr. est, Nō quærit, hoc est, nullius autoritate cohibetur, neminem timet, neminem obseruat. Addit: Non est Deus in omnibus cogitationibus suis. Significat illum nō solum nullo humano, sed ne diuino quidem metu à rapinis ac depredationibus restringi. Vers. 4.

(Quoniam laudat impius iuxta desiderium animæ suæ.) Notemus hic ingenium impij, si sit in rebus prosperis, ac cunctis pro desiderijs animæ suæ potiatur. Pius non extollitur rerum successu, sicuti nec aduersis frangitur: at impius, sicut aduersis rebus animo deijcitur, ita prosperis extollitur, & in arrogantiam exorbitat. Hoc est quod Salomon dicit: Prosperitas stultorum perdit eos. Reuera præclare fortitudinis est, nec eneruari tristibus, nec insolefcere in prosperis. OBSER. Vers. 3

Deinde cum dicit, Et avarus benedicit: obseruandum est, quod raptores cum fraudulentos, tum uiolentos, uocat auaros. Notat radicem mali, perinde atq; uulgo eos quos insatiabiliter quiduis ad se rapere uidemus, auaros uocare solemus. Multæ sunt huiusmodi loquutiones cum in S. scripturis, tum in populari sermone, quibus sceleratos homines uitiorū, quibus de diti sunt, nominibus appellamus & reprehendimus: ac rursus, quibus eos qui recte agunt, ipsarum uirtutum uocabulis ornamos. Sic pium uocamus, quem reipla numinis habere rationem: impium, quem uel nulla, uel superstitiosa, uel idololatrica religione teneri uidemus, &c. Sic iuste agentē, iniustum: iniuste, iniustum: fideliter, fidelem: perfide, perfidum: inuidē, inuidum &c.

Tertio & illud notemus, quod impio rapacem auariciam tribuit. Est ergo auaricia impietati coniuncta. Nequit animus impius satiari, nequit quiescere: pius uero, quoniam Deum habet omnis boni fontem, facile terrenis satiatur, quibus non utitur, nisi ad succurrendum naturæ necessitati, quæ modicis est contenta. 2

Quarto expendamus etiam hoc, quod animæ impij desideria auariciæ tribuit, quæ tamen carnis potius esse uidentur. Sed hic uidemus non solum carnem impij, sed & animam uitiosis desiderijs esse prophanatam. 4

Quinto, Blasphemans Dominum, inquit. Genus hoc blasphemix Dei summopere cauendum est. Occurrit enim quotidie illius occasio, præsertim in seculo hoc mille modis corruptissimo, quando homines impios ac sceleratissimos expeditissimo quodam omnium rerum & honorū successu haud secus potiri, & timētes Dei opprimi ac proteri uidemus, quam si nec in cœlo, nec in terris ulla sit prouidentia, res humanas dirigens, impijsq; succensens, & iustos fouens.

(Impius elato uultu.) Obseruandum hic est, quod non dicit, Impius elatus: sed, Impius elato uultu. Sic S. scriptura non modò internum illud elati cordis OBSER. Vers. 4.

uitium, sed & externum illius indicium, gestus & mores, superbae mentis testes & indices, notat & damnat, & quasi ob oculos uisendos ac detestandos obijcit. Sic uultum elatum, & oculos sublimes, & collum extensum, & uerticem erectum in superbis spiritus sanctus carpit, quos Dominus humiliaturus est absq; dubio.

2 Nihil curat.) Notabis uitiorum connexionem. Impietas, auaricia, superbia & contemptus omnium, connectuntur hoc loco. Animus humilis neminem mortalium contemnit: at superbus & arrogans, cuncta praese fastidit. Excitant animum hominis ista uitia, ut prorsus reddatur securus, nec cuiuspiam rationem habeat. Sic diuinitus constitutum est iudicio omnium iustissimo, ut impij excæcentur, impingant & corruant: pietas contra, charitas non rapiens, sed expendens, & humilitas, oculos operiunt, & cautum reddunt hominem, ne quicquam temere contemnat.

3 Non est Deus in omnibus cog. suis.) Haec est malorum omnium radix, dicere in corde, Non est Deus. Haec ut auariciam rapacem, superbiam insolescentem, & summum omnium contemptum parit: ita rerum prosperitate, & his uitiosis suis fructibus in se ipsa consolidatur & obduratur, ut quotidie magis ac magis incipiat impius omnem coelestis numinis religionem in corde ridere, ac dicere: Non est Deus, uano metu Dei terrentur mortales, &c. Sicut enim fides in Deum suis fructibus exercetur, crescit, confirmatur ac consolidatur, ut pius in cognitione ac cultu Dei quotidie crescat: sic omnino incredulitatis impietas, impijs suis fructibus & exercitijs uegetior, auctior & obstinatio redditur.

4 Postremo & illud nota, quod non dicit, In omnibus uerbis suis: sed, In omnibus cogitationibus suis. Ea est impiorum hominum hypocrisis, ut quod corde cogitant, & ipsa quoque uitae conuersatione exprimunt, uerbis egregie dissimulent, non dicentes ore, Non est Deus, sed eam impietatem in corde uoluentes. Reperias tales, qui quamuis religionem ore profiteri queant, cum in corde omnia diuina rideant.

5 Prosperantur uiae eius omni tempore, sublata sunt iudicia tua à facie eius: omnes inimicos suos despicit.

6 Dicit in corde suo, Non mouebor: à generatione in generationem (ero) sine malo.

LECTIO. Prosperantur.) Ebr. *יִצְחָקוּ*, Græc. *βελουῦται*. lat. uulg. Inquinatæ sunt. Hieronymus, Parturiunt. Felix, Prosperabuntur. Et Chald. *בִּצְלָהִי*, id est, prosperantur.

Omnes inimicos suos despicit.) Ebr. *כָּל צָרָיו יִפְחָה בָּהֶם*. Græc. *πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ κατακυριεύσει*. Vulg. latina, Omnium inimicorum suorum dominabitur.

vers. 5. Dicit in corde suo.) Græc. *ἐπε γὰρ*. Vulg. lat. Dixit enim. Hieron. Loquitur in corde suo.

Ero sine malo.) Ebr. *אֲשֶׁר לֹא בָרַע*, id est, quod non in malo. Cum Hieronymo adieci, Ero. Græcus & uulgata latina reddiderunt, Sine malo.

EXPLANATIO.

vers. 5. Nihil obscuri habent hi uersus. Adhuc de malis fructibus queritur, quos impiorum hominum prosperitas gignere solet. Prosperantur, inquit, uiae eius, impij scilicet, omni tempore. Loquitur hoc Propheta non sine tentatione quadam & admiratione, quia nam ratione fiat, quod uiae, id est, consilia & instituta impiorum, tam illis prosperè succedant. Emphasis est in eo quod dicit, Omni tempore: id est, aduerso uel prospero. Quasi dicat: Quicquid reliquis mortalibus accadat, illis perpetuo bene est.

Sunt qui particulam hanc sic exponant, Parturiunt uiae eius omni tempore: hoc est, perinde atq; fecunda animantia foetum post foetum felici successu

A cessu parturitionum colligunt, ac se ipsa multiplicant, ita ut foetus ex foetu, sicuti foenus ex foenore, suscipiatur: sic impiorum consilia & studia indefessa foecunditate promouent & augentur.

Sublata sunt iudicia tua à facie eius.) Subijcit iterum fructus huius prosperitatis impiorum. Primùm dicit, impiùm continua rerum prosperitate sic excæcari, ut iudicia Dei antea sæpenumero declarata, quibus impiorum studia & prosperitas ipsissimo exitio terminantur, haudquaquam uideat uel recogitet, atq; ita nullo timore Dei à malis studijs cohibeatur.

Omnes inimicos suos despicit.) Deinde dicit, etiam contemptū aduersariorum illis ex hac prosperitate nasci. Q. d. In tantam insolentiam exorbitant impij, dum eis omnia pro animi sententiā cedunt, ut etiam hostes et inimicos suos subsannent & exufflent. Hoc enim est quod in Ebreo legitur, יפיה בהם, id est, Exufflat in eos.

Dicit in corde suo, Non mouebor.) Tertiò imputat huic impiorum prosperitati etiam securitatem præposteram, qua sibi perpetuitatem prosperitatis promittere solent. Etenim sic se confirmatos esse, ac radices egisse putant, ut nullo unquam pacto periclitari queant. Et ut hanc persuasionem significet illis esse intimam, In corde suo, inquit, dicit impius, Non mouebor, &c. Et quod ad huc maioris est insanix, addit, Ero sine malo à generatione in generationem. Multi malis tentantur, qui tamen non subuertuntur. Impius uerò non solum subuersionem non timet, sed nec alicuius mali inflexionem ueretur.

Prosperantur uia eius omni tempore.) De hac impiorum prosperitate uide infra **OBSER.**
psalmo 37. 73. Hier. 12. **I.**

Sublata sunt iudicia tua à facie eius.) Primùm hoc loco notandum est, quòd excidia & exterminationes impiorum, qualibus deletus fuit prior mūdus, deinde & Sodomitæ, tertiò percussi Aegyptij, uocat hic iudicia Dei, ut admo-
B neat populum Dei, quoties talia uidet, ut cogitet Deum esse iudicem mundi, qui iudicijs suis poenasumat de reprobis. **OBSER.**
II.

Deinde cogitandum est, quanta sit hæc iræ Dei plaga, qua oculi impiorum ita excæcantur, ut exitium siue quo alij antea perierunt, siue quod ipsis præforibus est, non uideant. Ista obcæcatio certissimum indicium est mox adfuturi exitij. Sic enim solet Deus oculos eorū quos punire cōstituit, præstringere & excæcare, ut foueam ante pedes ipsorum effossum nō uideant.

Omnes inimicos suos despicit.) Notandus est insignis hic contemptus. Sapien-
OBSER.
tis hominis non est quenquam contemnere, quantumuis abiectum & imbecillem. At arrogantiā impiorum adeò redditur insana, ut etiam inimicos despiciat. Putant se Deos quosdam esse, qui à nemine lædi queant. Sic rex Babylonis Balthasar ea nocte qua Babylon per Medos erat capienda, edebat & bibebat, summisq; delicijs per contemptum uacabat, Dan. 5. Et Goliath Dauidem contra se uenientem contemnebat, 1. Sam. 17. Quis finis sit huiusmodi contemptorum, experientiā sic reddidit manifestum, ut uulgari prouerbio dicatur, Es soll neimands seinen feind uerachten. **III.**

Dicit in corde suo, Non mouebor.) Videmus hic securitatem illam, qua perpetua constantia rerumq; prosperitas promittitur, dari impijs: ideoq; cauendum nobis est, ne quam nobis ampliorē felicitatē polliceamur, quam quæ secundum uoluntatem Dei concedatur. Impiorum, non piorū uox est: Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. flagellum inundans cum transierit, non ueniet super nos. Babyloni datur hæc uox: In sempiternum ero domina. Verum ignorabat illud, quod tandem in parietem regalis aulae insculpebatur, מנא מנא, id est, Numerando numerauit. Dan. 5. Longanimis quidē est Dominus, sed habet illius patientiā mensurā & terminum. Et hodie Roma dicit, In sempiternum ero domina. At etiam illius palatio inscriptum est illud, מנא מנא.

Summa harum obseruationum est. Primùm, ne terrenarum rerum prosperitatē ambiamus, nec hanc in impijs admiremur. Terreāt nos multorū im-

piorum exēpla, præcipue filiorū Israel, Deut. 32. et Sodomitarū abundantia, C
Ezech. 16. Deinde, ut iudiciorū Dei nunquā obliuiscamur. Tertiò, ne quen
quam mortalium contemnamus. Quarto, ut falsam securitatem fugiamus.

7 Os eius maledictione plenum est, & fraude, & dolo: sub lingua
eius labor & iniquitas.

8 Sedet in insidijs prædiorum, in latibulis interficit innocentem:
oculi eius pauperem obseruant.

9 Insidiatur in abscondito quasi leo in lustris, insidiatur ut rapiat
adflīctum: rapit adflīctum, ubi attraxerit eum in rete suam.

10 Conterit ac prosternit: & cadunt uiribus eius pauperes.

11 Dicit in corde suo, Oblitus est Deus: auertit faciem suam, ne ui
deat in æternum.

LECTIO. Et fraude.) Ebr. *וּמְרִמָּה*. Græc. *καὶ πικρίας*. Vulg. latina, Et amaritudine,
Vers. 7. Hieron. Et dolis.

Et iniquitas.) Ebr. *וּמַעֲשֵׂה*. Græc. *καὶ πόνος*, id est, & molestia, uel ad
flīctio. Vulgata lat. Et dolor. Chald. *וּמַעֲשֵׂה*, id est, & falsitas. Hieron.
Et iniquitas. Sic & Felix Prat.

Vers. 8. Prædiorum.) Ebr. *וּמְרִמָּה*. Græc. *μετὰ πλοσίων*. Vulgata lat. Cū diuitibus.
Chald. *וּמְרִמָּה*, id est, uillarum. Hieron. iuxta uestibula. Felix, Pagorum.

Vers. 9. Adflīctum.) Ebr. *וּמַעֲשֵׂה*. Græc. *πῶχον*. Vulg. lat. Pauperem. Sic legit &
Hieron. & Felix.

In rete suam.) Hanc particulam & Græcus & Latinus initium faciunt uer
sus sequentis. Hieron. uerò & Chald. & Felix Ebraicam diuisionem ser
uantes, legunt, Dum attrahit eum in rete suam.

Vers. 10. Conterit ac prosternit.) Hūc uersum & Græcus & Latinus sic legūt: In laqueo
suo humiliabit eum, inclinabit se, & cadet cum dominatus fuerit pauperū. D
Hier. sic: Et confractū subijciēt, & irruet uirib. suis ualēter. Felix ad hūc mo
dū: Subsidebit, humiliabit, et cadet in fortitudine eius exercitus contritorū.

EXPLANATIO.

Post impiorum fastum, contemptum, securitatem & impietatem cordis,
subijcit iam consequenter de oris fraudulentia, malicia & iniquitate, qua
innoxios in mille discrimina nominis ac uitæ conijcere solent. De hac est
illud quod uer. 7. dicit, Os eius maledictione plenum est, &c. Maledictio
est hoc loco, qua famæ ac nomini insontis detrahatur. Sicut enim benedic
re laudare, ita maledicere uituperare ac detrahere est. Adijcit maledictioni
fraudem ac dolum, dicitq; non simpliciter, Ore suo maledicit ac fraudulenter
agit: sed, Os eius maledictione, fraude ac dolo plenum est: ut significet, nihil
ab illo dici, quod sit sincerū ac cādidē dictū, sed omnia dici fraude ac dolo.
Nec dicit, Lingua sua laborem & iniquitatem cōcinnat: sed Labor, id est e
rumna et molestia, & iniquitas, id est mendaciū & iniusticia sub lingua eius
sunt. Quasi dicat: Sedem suam labor & iniquitas sub lingua illius fixerunt.

Vers. 8, 9, 10. Sedet in insidijs.) Tribus istis uer. 8, 9, et 10. depredationē ac spoliatiōē pau
perū, quam impij clanculū & insidiosē moliant, describit. Utitur autē colla
tionib. primū latronis, qui in latebris desertorū prædiorū latitās, uiatorū
transitus obseruat: & si cōmodum sit, prætereūtes ex insidijs inuadit ac spo
liat. Hac latronis similitudine utit uer. 8. Deinde & leonis, qui ad capturā
bestiarū lustris sese occultit, & de improviso incautas adobruit ac discerpit.
Hanc similitudinē ponit uers. 9. Tertiò, uenatoris, qui & laqueos & plagas
extendit, quib. bestias irretiat & capiat. Hoc simili uers. itē 9. utitur. uers. 10.
Cōterit, inquit, ac prosternit, & cadūt uirib. eius pauperes. Q. d. Quos insi
diosē, dolo, fraude, ac nequicia sua circūuenit, hos statim cōterit ac p
sternit: id est, prorsus p
dit ac miseros reddit, hucq; oēs uires suas impēdit, ut passim
spoliet ac p
dat q̄s poterit, et inualidos prorsus pauperes et infelices reddat.

Dicit

A Dicit in corde suo, Oblitus est Deus.) Aperit iterum cordis illorum impietatem. *Verf. 11.*
 Quoties uel propria cogitatione ultrò, uel aliunde de Deo, qui iudex sit omnium, admonetur, mox ut securè peccet, sibi ipse persuadet in corde, non cogitare Deum, sed obliuisci, uel certè non uidere quæ faciat, eo quòd ad alia respiciat, & faciem suam, ne unquam ista uideat, auerterit. Hac persuasione impius stimulum sibi conscientiae obtusum reddit, atque ita sine ullo metu Dei peccando pergit.

Os eius, item, sub lingua eius.) Notetur ordo. Rectè post cordis impietatem, **OBSER.**
 oris ac linguae maliciam subiecit. Etenim ex abundantia cordis os loquitur. *Verf. 7.*
 Proinde plurimum refert, quales simus corde, bono' ne uel malo. Qui pii sunt ac boni, os plenum habent benedictione, sinceritate, ac ueritate, ac sub lingua eorum est beneficentia & æquitas. Omnino cor in ore habent. Impii uerò quoniam mali sunt, si non sint hypocritæ, maliciam cordis ore proferunt: si autem sint hypocritæ, os plenum habent fraude ac dolo, aliud ore loquētes, & aliud corde celantes, quo fallant incautos. Malum lingue hominis impii, omnium est pestilentissimū. Nota sunt exempla Doeg Idumei, 1. Sam. 22. Zipheorum, 1. Sam. 23. Seruorum Saulis, 2. Sam. 24. Ioab, 2. Sam. 3. Sibæ serui Miphiboseth, 2. Sam. 16. Aman, Ester 3. Certè sub horum lingua labor fuit & iniquitas.

Sedet in insidijs prædiorum.) Duo sunt tribus hisce uersibus notanda, quibus **OBSER.**
 impiorum hominum malicia describitur. Vnum est, quid faciant. Alterum, *Verf. 8. 9.*
 quomodo id faciant. Primum, dicit eos interficere, contere ac prosternere innocentem, adflictum & pauperem. Hac est impiorum hominum crudelitas, qua ne adflictis quidem, infontibus ac pauperibus parcunt. Non dicit, Interficit homines, conterit ac prosternit homines: sed, Interficit innocentem, conterit ac prosternit pauperes, rapit adflictum. Per se satis miserabile est, interficere, contere ac prosternere homines. Quis autem satis expenderit, quàm oporteat hoc hominū genus esse iniquum ac crudele, quod ne innocentiae quidem parcat, nec pauperum & adflictorum miseretur. At isti potissimum sunt, quos etiam hodie impiorum hominum crudelitati expositos esse uidemus. *¶ 10.*

Deinde & modū, quo crudelitas ista ab impijs perficitur, satis luculenter exprimit, cum eos & latronibus, & leonibus, & uenatoribus comparat, qui non solum uiribus suis uiolenter, sed & astu & insidijs fraudulenter rapinam exercent. Habemus hic exemplar eorum impiorum, qui non manifesta, sed dissimulata tyrannide crudelitatem suam ita perficiunt, ut haudquam tales esse uideantur. Inueniunt perpetuò quod prætexant, quo nequitiam suam obtegant, idq; efficiant, ut quos occidunt, iustè occidere putentur. Habent latibula sua, habent laqueos & retia, habent deinde subdolos pretextus, quibus imperitis fucum faciant. Huc seruire cogitur pretextus iusticiæ, pretextus potestatis legitimæ, pretextus zeli erga Deum, &c. quibus impii homines maliciam suam palliant, & iustorum hominum innocentiam opprimunt.

Dicit in corde suo, Oblitus est Deus.) Tertio loco notanda est etiam persuasio ista impiorum, qua in crudeli hac innocentum oppressione obduran- **OBSER.**
 tur, ac ueluti securè pergunt. Cordis impii uaria est & multiplex impietas. *Verf. 11.*
 Iam dicit, Non est Deus: iam, Nō uidet Deus: iam, Obliuiscitur Deus: iam, Auertit faciē suam Deus: iam, Non requireret Deus. Sic hoc loco, Dicit impius in corde suo, Oblitus est Deus, pauperū scilicet: uel, Obliuiscitur Deus, maliciæ uidelicet, quam exerceo, cuius paulo pòst non recordabitur amplius. Deinde, Auertit faciem suam, aliò intentus, nec ista uidebit unquam. Sæpenumero impia ista impiorum persuasio in scripturis traducitur, ac reprehenditur. Sed de hac infra uide psalm. 94. uersu septimo, ibi, Et dicunt, Non uidet Dominus, nec intelligit Deus Iacob.

Interea quod ad nostram professionem attinet, qui Christi nomine

censemur, cogitandum est, ingenium nobis esse declarandum diuersum ab impijs. Obseruant impij pauperes & adflictos, ut eos opprimant: obseruamus nos eos, ut in necessitatibus constitutis succurramus. Dicunt impij in corde suo, Oblitus est pauperum Deus, non recordabitur maliciæ nostræ, auertit faciem suam, ne uideat. Dicamus nos & ore & corde, nec pauperum Deus oblitus est, nec maliciæ impiorum obliuiscetur, Nec faciem suam ne uideat, auertit: sed omnia uidet, pauperum memor est, maliciam impiorum suo tempore puniet, &c. Sicut impia persuasio impios in malo reddit obstinatos, sic pius hic sensus de Deo mentes piorum summopere in studio pietatis retinet, & in omnibus adflictionibus refocillat.

12 Surge Domine Deus, extolle manum tuam: ne obliuiscaris adflictorum.

13 Propter quid blasphemat impius Deum? dicit in corde suo, Non requires.

14 Vides, quoniam tu laborem & furorem consideras, ad dandum in manus tuas: tibi derelinquitur pauper, orphano tu eris adiutor.

15 Contere brachium impij & maligni: requires impietatem illius, non inuenies.

LECTIO. Blasphemat.) Ebr. *נאץ*. Græc. *πρώγουσιν*. Vulgata latina, Irritauit. Hieron. etiam legit, Blasphemat. Chald. *קח*, id est, projicit.

Non requires.) Ebr. *לֹא יִדְרֹשׁ*. Græc. *ὁκ ἐκζητῆσαι*. Vulg. lat. Non requiret. Hieron. Quod non requirat. Arabs in secunda persona cum Ebræo legit, Tu non requires.

Verf. 14. Et furorem.) Ebr. *רעס*. Græc. *καὶ θυμὸν*. Vulgata lat. & dolorem. Hieron. & furorem. Arabs, Et tu Domine iniquitatem & molestiam uides.

Verf. 15. Impij.) Ebr. *רשע*, ἀμαρτωλός. lat. peccatoris. Sic & Arabs.

Requires impietatem illius, non inuenies.) Ebr. *בִּלְ תִּדְרֹשׁ רָשָׁע תִּמְצֹא*. Græc. *Ζητῆσαι ἢ ἀμαρτίαν αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὕρηθῃ*. uulgata latina, Queretur peccatū illius, & non inuenietur. Chaldaeus sic, *וְתִבְעֵן רָשָׁע תִּהְיוּ וְלֹא יִשְׁבְּחוּ*, id est, quærentur impietates eorum, & non inuenientur.

EXPLANATIO.

Precationem habent quatuor isti uersus uehementer ardentem. Orat autem duo Propheta. Primum, ne obliuiscatur adflictorū, sed eripiat eos e manibus impiorum. Deinde, ut brachium impiorum & malignorū conterat.

Verf. 12. Surge Domine Deus, inquit, extolle manū tuam. Consueta locutione Dominum excitat, ut abiecta patientia, miseris tandē potenti manu succurrat. Surgere, est iudicium exercere: manum extollere, potentiam suā declarare. Ne obliuiscaris adflictorum. Quoniam dicebāt impij in corde suo, Oblitus est Deus: orat iam Deum, ut declarat se non esse oblitum adflictorum.

Verf. 13. Propter quid blasphemat impius Deum.) Exprimit rationē, quare potissimū debeat Deus surgere, manum extollere & adflictos liberare: uidelicet ad reprimendū impiorū blasphemiam. Quæ illa sit, subiicit dicens: Dicit in corde suo, Non requires. Igitur blasphemia est, de Deo cogitare, quod non inquirat in eos qui pauperes, orphanos & adflictos opprimūt. Dicit itaq, Quare non uindicas Domine gloriam tuā ab impiorum blasphemia, qua tibi iusticiæ laudem adimunt: quasi talis Deus sis, qui susq; deq; impiorum hominum maliciam & innocentum oppressiōnem facias.

Verf. 14. Vides, quoniam tu laborem & furorem consideras.) Contra blasphemiam impiorum, qua dicebant, auertit faciem suam Deus, ne uideat in æternum: constantem asseuerationem de Deo subiicit, affirmans eum impiorū maliciam uidere. Vides inquit. Deinde hoc alia affirmatione confirmat, dicens: Quoniam tu laborem & furorem consideras, ad dandū in manus tuas. Verbum considerandū

A considerandi, idem hoc loco est, quod sedulo ac diligenter obseruare et animaduertere. Quoniam, inquit, tu Deus ille es, qui laborem, id est molestiam & afflictionem innocentium, & furorem, impiorum uidelicet, sic accurate ac uigilanter obseruas, ut te nihil eorum lateat, quæ improbi moluntur.

Ad dandum in manus tuas.) Hoc est, ut ulciscare. Etenim in manus dare hoc loco idem est atque in manus sumere et ulcisci: ut legi possit, Vt des in manus tuas. Quidam sic exponunt, Ad dandum in manus tuas, id est: ut afflicti causam suam dent in manus tuas, ac tibi ultionem de reprobis sumendam commendent. Verum quoniam Propheta hac particula, quare laborem & furorem Deus consideret, exprimere uoluit, malo sic legere, Vt des in manus tuas, & uindictam in reprobos exerceas.

Tibi derelinquitur pauper.) Hoc est, præter te nemo est qui pauperum rationem habeat, ac miserorum curam gerat. Orphano tu eris adiutor: idem est. Q. d. Extra te nemo est, qui orphanis succurrat. Siquidem illis succurrendum erit, oportet ut id tu facias, qui hoc solus et uis, & potes. Orphanum uocat eum, qui aliorum etiam proximorum ope destituitur.

Contere brachium impij & maligni.) Brachium hic sumitur non simpliciter pro potentia, sed pro uiolenta & iniqua potentia, qua non defendebantur, sed opprimebantur miseri & innocentes. Recte igitur orat, ut conteratur brachium impij & maligni. Vers. 15.

Requies impietatem illius, non inuenies.) Particula hæc propter reticentiam non nihil obscuritatis habet, ut nescias, utrum impium, Deus uel impietatem illius non sit inuenturus, si in hac inquirere uelit. Rabi Shlomoh sic exponit, מישעי ישראל בשוראין את הרשעים מצליחין לבם נשאים להרשוע אבל משהשבר את זרוע הרשעים אם באה ליורש רשעים של רשעי ישראל לא תמצאנו. Hoc est: Transgressores Israelitæ ubi uiderint impios prospere agere, corde ad impietatem agendum feruntur: uerum ubi brachium impiorum conregeris, si ueneris ad querendum impietatem impiorum Israelis, non inuenies eam. Alij sic: Queres impietatem illius, donec nihil illius inuenias amplius. Alij de ipsis improbis intelligunt, quos non sit inuenturus Dominus, si requisitus sit illorum impietatem. Hoc sensu dictum puto, Non inuenies: pro, nusquam comparebunt. q. d. qui iam omnia occupant, & passim regnant, si poenas de illis sumere coeperis, nusquam apparebunt amplius.

Surge Domine, exalta manum tuam.) Notemus hanc loquutionem. Cum regnant impij, manus illorum exaltata, Dei uero inualida & deiecta: rursus dum opprimuntur ac puniuntur impij, asseruntur iusti & innocentes, ac regnat Deus, manus impiorum deiecta, contra Dei exaltata uidetur. Nequit ergo fieri, ut simul Dei & impiorum manus exaltentur. Oportet, ut hac exaltata, illa sit deiecta: hac demissa, illa exaltata. Non simul possunt Deus & impij, iusticia & iniquitas, regnare uideri. Rursus fieri non potest, ut perpetuo sit impiorum manus exaltata: quia fieri nequit, ut manus iusticie ac potentie Dei perpetuo sit remissa. Itaque sicubi manum impiorum exaltatam uiderimus, magno & ardenti affectu & ipsi cum Propheta oremus ac dicamus, Surge Domine, exalta manum tuam: certi, futurum ut manu Dei exaltata, manus impiorum prorsus reprimatur ac deiciatur.

Ne obliuiscaris afflictorum.) Primum notemus, quomodo Propheta Deum oret, ne id faciat, quod impij eum in corde suo facere dicunt, & alias etiam in oculis carnis facere uidetur. Quanquam sciebat non obliuisci Deum miserorum & afflictorum, orat tamen, ne hoc faciat. Est hæc oratio animi non dubitantis, sed id petentis quod & facere Deum, & glorie nominis eius conducere nouit. Hoc ipsum orat, glorie ipsius desiderio, & ad confundendam impiorum de Deo sententiam.

Deinde & hoc nota: Ne obliuiscaris, inquit, afflictorum. Quid igitur fiet, etiam si afflictorum & miserorum recorder Deus? Quæ hinc erit utilitas afflictis, & quæ incommoditas impijs? Impij magni sunt & potentes in hoc seculo: contra affli-

cti, pauperes, infirmi ac miseri. Quis nā poterit esse miserorū corā Deo respice-
ctus, etiā si q̄ maximè illorū recordeat. Diceret saltē, Ne obliuiscaris iustorū
ac perfectorū. Certè non frustra est qd Propheta dicit, Ne obliuiscaris affli-
ctorū. Si afflicti p̄inde despiciati corā Deo essent atq; contēpti sunt in ocu-
lis magnatum huius mundi, reuera parum adferret momēti, etiā si illorū re-
cordaretur. Nouit autem Propheta, non posse Deū pro bonitatis suæ inge-
nio contemnere miseriam afflictorum: ideo certus quoq; est, plurimum ha-
bere momenti ad succurrendū, si illorum non obliuiscatur. Itaq; ex eo quod
dicit, Ne obliuiscaris afflictorum, colligamus hāc omnium certissimam sen-
tentiam & consolationem, nō posse Deum miseriam afflictorū contēnere.

OBSER.

Vers. 13.

Propter quid blasphemat impius Deum.) Obseruandum hic est quid Prophetā u-
rat accruciet, & unde ad orationē istam permoueat. Plurimum refert non
1 modò quid, sed & quib. de causis à Deo petamus. Orat Deum ut surgat, &
manum suam exaltet, deinde ne afflictorum obliuiscatur. Bona est petitio.
Verū si proprii commodi respectu ista petas, probari non potest. Signifi-
cat igitur Propheta, ista se non suo ipsius comodo, sed gloriæ Dei deside-
rio motū petere, qd blasphemā Dei ferre nequeat. Non dicit, Propter quid
adfligit nos impius: nec, Propter quid blasphemat nos impius: sed, Pro-
pter quid blasphemat impius Deum. Expendamus igitur mentes nostras,
quid, qua ratione petamus, et quo animo blasphemias Dei feramus.

2 Dicit in corde suo.) Expendamus etiā hoc, quod iā tertio cogitationes, quas
impij in cordibus suis uoluūt, quibus etiam seipsos in malo animant & con-
firmant, hoc psalmo profert et inculcat. Tertio iam illud, Dicit in corde suo,
repetit. Admonemur omnino, unde malorū impietas corroboretur, quan-
tum q̄ referat, quæ sint cordium nostrorum cogitata.

3 Non requires.) Vide hic, quæ sit ista blasphemā, qua Deū ab impio blasphe-
mari dixit. Nempe de Deo cogitare, nedum dicere, quod nō sit impiorū ma-
licia aliquando requisiturus. At hec cogitatio, nolis uelis, carni nostræ non-
nunquā sese insinuat. Nō dicit, Dicit impius ore suo: sed, Dicit in corde suo.
In corde dicere, est cogitare. Ergo uel cogitare hoc de Deo, quod non sit im-
piorū maliciā in iudicium uocaturus, blasphemā est. Verū licet hec cogi-
tatio nonnunquam mentibus nostris surrepat, non tamen heret, sicut in cor-
dibus impiorum, sed fide iusticiæ Dei uincitur.

4 Nec hoc pretereundū censeo, quod nō dicit, Propter quid blasphemat im-
pius te: sed, mutata persona, Propter quid blasphemat impius Deum, dicēs
in corde suo, Non requires. Expendit Propheta nō posse hoc Deo, ut Deo
cōpetere: sed esse illi uehemēter ingloriū & ignominiosum, nō requirere im-
piorū maliciam. Nolūt ne impij quidē Deū blasphemare, de q̄ subinde mul-
ta iactant. At interim Deū in Deo blasphemant, dū de illo diuinitati & iusti-
ciæ illius incōuenientia cogitāt. Est igitur duplex blasphemiarū Dei genus:
manifestū unū, occultū alterū. Manifestē Deū blasphemat, qui illi ex profes-
so maledicit: sicuti gentes uni ac uero Deo maledixerūt: et sicut de Italis au-
dio, quod leuata manu palām Deo maledicant. Occultē ac dissimulanter,
qui quantumuis ore Deum sonant, de illo tamen talia cogitant, sentiunt, &
subinde etiam loquuntur quæ maiestati, diuinitati, bonitati, potentiæ, iusti-
ciæ, uerbo ac ueritati illius haudquaquam conueniunt.

OBSER.

Vers. 14.

Vides, quoniam tu laborem & furorem consideras.) Nota hic quā diuersum sit im-
piorum ac piorū ingeniū. Impij dicunt in corde suo, Nō uidet Deus. Pij cō-
trā, Videt Deus, inquiunt, & laborem ac furorē considerat. Itaq; sicut impij
ex eo quod in corde dicunt, Non uidet Deus, & Deum blasphemant, & in
malicia sua pergunt, & innocētes opprimūt: sic pij ex eo quod credunt, per-
suasiq; sunt, uidere Deū & obseruare consilia & facta mortalium, et glorificāt
Deū, & seipsos in studio pietatis confirmāt, & in afflictionibus quas ab im-
pijs illatas perferunt, admodū recreātur. Et obserua uerbum considerandū.
Non erat Prophete satis dixisse, Vides: ideoq; adiecit, Quoniam tu laborem
& furorem

A & furorem consideras. Ut significaret, nō simpliciter uidere Deū, quid hic geratur in terris, sicuti multa casu & obiter uidentur: sed studio cuncta obseruare & considerare.

Deinde & hoc nota, quod non simpliciter dicit, Quoniam consideras: sed, Quoniam tu consideras laborem et furorem. Emphasis in pronomine Tu, significat Deum esse solum, qui studiose consideret, quomodo impij innocentes opprimāt Et hinc consolationem Propheta petit, qua mentes afflictorum, ubi uiderint neminē esse ex magistratibus qui maliciā impiorū obseruet & retundat, afflictosq; tueatur & asserat, in Deo iusto iudice & uigilantissimo omnium obseruatore refocillentur & erigantur.

Denique etiam illud obseruandum est, quod labori, id est afflictioni et molestiæ, qua premuntur innocentes ab impijs, furorem coniungit. Furor impetus est hominis mente moti. Ergo insani sunt impij, dum innocentes affligunt, & in corde dicunt, Non uidet Deus. Discamus hic, quid sentire debeamus de impiorum hominum uiolentia & tyrannide, qua se rebus ac gloriæ suæ apprimē consulere putant, nempe esse insaniam furorem, quod ipsi putant esse summam prudentiam. Quis autem cordatus non intelligit durare ac constanter progredi non posse, quod per furorem geritur?

B Ad dandum in manus tuas.) Admonemur hic, non esse considerationem Dei, qua laborem & furorem obseruat, ociosam, sed subsequentem habere iusticiæ executionem. Est autem loquutio ista emphatica in eo, quod non simpliciter dicit, Ad ulciscendum: sed, Ad dandum in manus tuas: quid? non laborem ac furorem, sed ultionem impiorum, ac defensionem oppressorum. utramq; commisit iudicibus et magistratibus, quibus gladium ultorē dedit. unde & pingi solent reges & imperatores, gladium euaginatū manu gestantes, symbolum exercendæ iusticiæ, & ultionis reproborum. Quoniam uero illi uel in furorē uersi, quos defendere debebant, percutiūt: quos percutere, defendunt: uel caci, laborem & furorem impiorum non considerant, pulcherrimē Deum nobis hic ob oculos talem exponit, qui huiusmodi magistratibus gladium ē manibus auferat, & ipse uindictam exerceat. Itaq; nō dubitemus futurum, ut gladius ille tyrannorum nostri temporis, manibus illorū ereptus, ueniat in manus Dei, qui illo utatur legitimē. Et quod de gladio hic magistratus impij tradit, cogitandū etiā est de munere docendi, quo ecclesiastici non doctores, sed seductores iam seculis aliquot abutūtur. Et illorū peruersitatem, laborem, seductionem, & insaniam considerat Dominus, ut det in manus suas: hoc est, ipse spiritu suo populum instruat, librū S. scripturarum manibus illorum eripiat, & alijs commendet. Sic Iudæis incredulis dicebat Dominus, Auferetur à uobis regnum Dei, dabiturq; genti facienti fructum, &c.

Tibi derelinquitur pauper, orphano tu eris adiutor.) Non solum hoc notabis, habere Deum rationem abiectorū ac derelictorū, pauperū & orphanorū, qua de re infra uide psalmo sexagesimo octauo, uersu 5: sed & hoc, quod hic cum primis agitur, esse Deum solum, qui uerē curam gerat pauperum, orphanorum, uiduarum, & omnium derelictorum & abiectorum, qui pauperum, orphanorum, ac uiduarum nomine comprehenduntur: ut emphasis sit in uocibus Tibi, & Tu. Notatur igitur magistratum peruersitatem, qua pauperes & orphanos, quos defendere debebant, sicut infra psal. 82. legimus, iudicate pauperem & orphanum, inopem & egenum iustificate. Eripite pauperem, & mendicum de manu impiorum liberate, &c. uel opprimunt ipsi, uel sinunt ut à reprobis opprimantur.

Deinde significatur, Deo relinqui, qui hic à magistratibus, nō defendūtur: Deum esse adiutorem eorum qui hic opprimuntur iniquē, ac deseruntur. Hinc ille dicebat: Necesse est apparere diuinum auxilium, ubi cessat humanum. Vides hic quò deuoluatur neglecta iusticiæ executio? Ad eum scili-

Expende et illud, quod primū Deus laborem & furorem cōsiderat, ac postea uindictā exercet: quam in manus nō sumit, nisi post iusticiam & sufficientem cōsiderationē. Vide historiā subuersionis Sodomorū. Gen. 18. Descendit inquit, & uidebo. Exemplū quod sequitur magistratū.

cet, à quo illa mortalibus est commendata, sicut ad principem redit, si à præ c
fectis illius negligatur.

Tertiò innuitur, sicuti suprà dixi, hanc esse sortē pauperū & orphanorū, ut
solū Deum habeant defensorē & adiutorem. Also uuir es auch bleiben.

OBSER.
Vers. 15.

Contere brachium impij & maligni.) Principiò notandū est, quod non dicit, Tol
le ex usu hominū gladiū quē dedisti. Ad quid enim ualet aliud, nisi ad uiolē
tiā tyrannidēq; malorū uel exercendā, uel defendendā, & oppressiōnē pau
perum, egenorū, &c. sed, Contere brachium impij et maligni. Non petit ut
magistratus functio, omnib. modis necessaria & utilis, ē medio tollat. Cul
pa quippe tyrānidis et uiolentiæ iniustæ, non est gladij in se, sed impiorum
& malignorū, qui re bona ad maliciā exercendā abutunt. Orandū igitur est
hoc exēplo & nobis, nō ut magistratus aboleant, sed ut uis tyrānica cōterat.

Huc & illud pertinet, quod nō dicit, Cōtere impios et malignos: sed, Cō
tere brachium impij & maligni. Non orat ut ipsæ personæ magistratuum
perdantur: sed, ut brachium, id est iniusta illorum potētia conteratur. Sic &
nobis contra maliciā impiorum hætenus est orandum, ut interim salutē
personarum parcamus. Ad hūc modum monet & Augustinus, ut contra er
rores dimicantes, personis errantium parcamus.

Augustin.
Lib. 1. Con.
litteras Petili
ani, cap. 29.
Diligite (in
quit) homi
nes, interfici
te errores,
sine sauitia
pro ueritate
certate. Et
cōtra Cresc.
gram. lib. 3.
cap. 50. Nul
lus bonis hoc
placet in cas
tholica, si us
que ad mor
tem in quenz
quā, licet hæ
reticum, sa
uiatur.

Tertiò, expende etiā uerbū conterendi. Quis potest esse usus brachij cō
triti? Certē neminē percutiet amplius, nec tenere quidem poterit gladium,
nedū percutere. Deinde non poterit etiā curari amplius brachium non sim
pliciter percussū, uel leuiter uulneratū, sed prorsus contritū. Vide Ezech.
cap. 30. Fili hominis, inquit, brachium Pharaonis regis Aegypti cōfregi, &
ecce non est obuolutum, ut restitueretur ei sanitas, & ligaretur pannis, & re
cepto robore possit tenere gladium. Sic fregit brachium regis Israel, per Af
syrium. Assyrij simul & Pharaonis, per Babylonium, sicut eodem capite le
gimus: Ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, et cōminuam brachium e
ius, et deiiciam gladium ē manu eius, & dispergam Aegyptū in gentibus, et
uentilabo eos in terris, & confortabo brachia regis Babylonis, daboq; gla
dium meum in manum eius, & confringā brachia Pharaonis, & gement ge
mitibus interfecti, &c. Babylonis brachiū per Cyrum Persicum, Persarum
per Græcos, Græcorum per Romanos, Romanorum per Gothos & Tur
cos confregit, Turcorum etiā conteret suo tempore.

Expende et illud, qđ digna res sit, ut brachiū illud impiorū, quo conterunt
innocentes, conterat & ipsum: Pronū est ad cōterendū, omniū impiorū ho
minū brachiū. Est itaq; omniū æquissima petitio, ut et ipsum conteratur, pa
tiaturq; in seipso quod alijs intulit. Sic cōtra Babylonem, Romanam illam
sedem, legimus Apoc. 18. Reddite illi, sicut & ipsa reddidit uobis.

Quartò nec illud transeundum, quod non dicit, Conteramus brachium
impij: sed orando & precando ad Deum, Contere, inquit, brachium impij.
Nostrū non est contere brachia impiorum tyrannorum. Dei est hæc & po
testas & potentia. Nostrum est orare, ut ipse brachia impiorum conterat. In
feliciter tentatur hoc à subditis, quoties sine ductu & impulsu Dei tentatur.
Dominus regnare facit hominem hypocritam & impiū propter peccata
populi. Huius etiā est brachium impij contere.

Quintò. Notabis & hoc, quod cum dixit, Contere brachium impij: ad
iecit, Et maligni. Malicię radix est impietas. Si gladius uenerit in manus im
pij, non poterit non malignē exerceri. Sicut enim pietas bonum, ita impie
tas malignum reddit magistratum.

Quæres impietate illius, non inuenies.) Primò observa quod nō dicit, Quæres illū:
sed, Quæres impietate illius. Videmus hic, quid ultio diuina quærat in repro
bis. Poterat dicere, Quæres tyrānidē illius: uerū ut significet impietatem
à Deo tanq; malorū omniū radicē, cū primis quæri ad ulciscendū, dicit, Quæ
res impietate illius. Sic in bonis ac pijs qđ aliud spectat Deus, qđ pietatem.

Deinde & illud notandum, quod dicit, Non inuenies. Intelligendum hic
est, om

A est, omnimodam futuram esse impiorū, talium scilicet quales sunt dum dominantur, & tyrannidem exercent, extinctionem, quam primum cæperint diuino uisitari iudicio. Vide psalm. 37. Vidi impium exaltatum & eleuatum sicut cedrum libani: transiui, & ecce non erat. Sic dilabuntur impij diuino flagello correpti, qui aliàs in hoc seculo immoti, ac sempiterno robore confirmati uidentur.

Dominus rex est in seculum, & in æternum: peribunt gentes de 16 terra illius.

Desiderium adflictorum exaudis Domine: præparas cor eorū, 17 audit auris tua.

Ad iudicandum pupillo & oppresso: ut non addat ultrà terrere 18 homo de terra.

Dominus rex est.) Hunc uersum Græci sic legunt: κύριος βασιλεύς εἰς τὸν αἰῶνα. **LECTIO.** καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ἀρχὴ δὲ ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ. Vulgata latina sic: Dominus regnabit in æternum, & in seculum seculi, peribitis gentes de terra illius. Hieron. Dominus rex seculi & æternitatis, perierunt gentes de terra illius. Et Arabs legit, Regnabit: deinde &, In seculum & in seculum seculi. Illud, Peribitis gentes de terra illius, in singulari sic legit Arabs, Peribit populus de terra eius. Chald. Peribunt populi de terra eius.

Desiderium adflictorum.) Græcus legit, Desiderium enim pauperum exaudi **Verf. 17.** sti Domine, præparationi cordis eorum attendit auris tua. Vulgata latina sic: Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationē cordis eorū audiuit auris tua. Hieron. sic: Desiderium pauperum audisti Domine, præparasti cor eorum, audiat auris tua.

B Ut non addat ultrà terrere homo de terra.) Græcus & uulgata latina sic, Ut nō ap **Verf. 18.** ponat ultrà magnificare se homo super terram. Hieron. Et nequaquam ultrà superbiat homo de terra. Et Felix, Ne pergat amplius conterere hominem ex terra. Verbum **וַיַּיָּבִל** aliquando terrere significat, unde **וַיַּיָּבִל אֱלֹהִים**, id est Deus terribilis dicitur: aliquando sonat conterere & confringere: quandoq; & superbire & insolescere significat, sicut solent tyranni.

EXPLANATIO.

Postrema hac psalmi parte Propheta certā quandā & alacrem fiduciā in **Verf. 16.** Deū ex fide iusticiæ illius conceptā exprimit. Dominus, inquit, rex est, ipse moderat & regit omnia, potentiāq; habet inuictā ac supremā: qualis inter homines solet esse regia) nec est quisquā qui uoluntati & imperio illius unquam resistere queat. Habet enim regnum prorsus æternum. Vnde persuasissimum est, perituras esse gentes de terra illius. Vocat autem gentes impios illos homines, qui in terra Israelis, quam hic terram Dei uocat, tyrannidem in populum Dei exercebant, ac pauperes & adflictos opprimebant.

Desiderium adflictorum.) Hoc uersu ueluti rationē subiicit quare fuerint gentes de terra Dei periturae. Ob eā uidelicet causam, quod nequeat Dominus **Verf. 17.** non audire desiderium adflictorum: imò quod corda eorum ipse dirigat, & ad hoc impellat, ut ad se suspirent, & ipse uicissim aures suas ad illorum suspiria arrigat & admoueat. Hinc futurū colligit, ut omnes impij, pauperum oppressores de terra Dei sint perituri.

Ad iudicandum pupillo, & oppresso.) Hoc est, ut causam pupillorū, id est, omni **Verf. 18.** ope humana destitutorū, & oppressorū, iudicando expediat. Subiicit, Ut non addat ultrà terrere homo de terra. per tapinosim uocat impios tyrannos, homines de terra: id est terreos, ē terra procreatos. Illos iudicio Dei sic humiliādos & frāgendos dicit, ut posthac nō sint amplius terribiles futuri pauperib. & infontibus in populo Dei. Potest hæc particula etiā sic intelligi, ut de posteris exponat, qui excidio tyrannorū moti, mitius et humanius cum subditis agant, ne in eandem perditionem aliquando ipsi cadant.

Dominus rex est in seculum & in æternum.) Habet hæc paticula magnam cōsolationem, **OBSER.** **Verf. 16.**

tionem, qua mentes afflictorum contra tyrannorum uolentiam duplici no- mine eriguntur. Primum ex eo, quod regnum non tyrannorum, sed Dei est. Sic & in oratione Dominica dicimus: Quia tuum est regnum, & potentia & gloria. Comprehenditur autem regni dictione suprema omnium potestas, gloria, potentia, rerumque omnium moderatio irrefragabilis & inuicta. Deinde ex eo, quod Dominus non sicut terreni reges moritur, sed in sempiternum uiuit ac regnat. Ideo dicit hic, Dominus rex est in seculum, et in eternum. De terrenis principibus dictum est: Exhibet spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eius. de Domino uero ac sempiterno rege, nihil tale dici potest.

Deinde obseruandum est, quod impios Israelitas uocat gentes, cum tamen fuerint de semine Abrahe prognati. Notat ergo tales spiritus sanctus, tanquam degeneres: significatque Israelitas non carne, sed fide & pietate Abrahe ceteri. Hoc & Christus Iudaeis Ioannis 8. obijcit. Et Ezechiel cap. 16. impijs Israelitis originem & generationem tribuit, quae sit ex Cnaanitis, Amorreis & Cetheis. Itaque & de Christianis pariformiter iudicandum est, non esse inter ueros Christianos censendos, sed pro gentibus habendos, eos qui uim faciunt pauperibus, infantibus, & ecclesiae Dei.

Tertio & hoc notandum est, quod terram Israelitarum, uocat terram Dei. Principio admonet eos diuinae beneuolentiae, qua terram hanc acquisierunt. Alioqui non modo Cnaan, sed uniuersa terra & totus orbis Dei est. Deinde et impiam illam temeritatem notat, qua obliti uiuere se in terra Dei tyrannidem perinde exercebant in populum Dei, ac si rerum omnium domini essent: nec unquam ad Dominum suspiciebant, in cuius terra impie agebant.

Quarto expendendum est & hoc quod dicit, Peribunt gentes de terra illius. Fuera hoc illis Moses comminatus Deut. 4. dicens, Testes inuoco hodie coelum & terram, cito perituros uos esse de terra, quam transito Iordane possesuri estis. Et infra psalm. 37. multis inculcat, impios fore exterminandos de terra, iustos uero & humiles illam possessuros. Et est iudicium hoc Dei omnium aequissimum. Quis enim princeps eos ferat, qui in terra sua improbe contra se agant? Quis paterfamilias non eijcit eum seruum, qui in domo sua uim inferat reliquae familiae?

Cogitemus & hoc: Si in terra hac non sunt tolerandi impij, propterea quod illa Dei est: quanto minus locum habebunt in coelesti illa patria, inter sanctos & electos Dei, quantumuis dum hic uiuunt, ab omnibus propere adorantur, & nescio quibus splendidis titulis & fictis nominibus ornantur.

OBSER. Desiderium afflictorum exaudis Domine. Primò notandum est quod dicit, Desiderium afflictorum exaudis Domine. Exprimatur hic natura afflictorum

1 in tribulatione. corda illorum sunt צַרָּה, id est desiderantia & suspirantia, nisi mirum pro auxilio. Sentiant enim infirmitatem suam una cum periculo. Et hac ratione fit, ut plerumque satius sit affligi in hoc seculo, quam rebus prosperis uti.

2 Deinde et piorum ingenium hic considerandum proponitur. Suspirant ac desiderant & ipsi in afflictionibus: uerum hoc discrimina sepeantur ab alijs, quod corda eorum ad Dominum suspirant, quod reliquorum uota non ascendunt. Carent enim fide diuinae bonitatis.

3 Tertio, notemus etiam hic diuinae bonitatis ingenium, quo fit ut desideria afflictorum exaudiat. Non dicit, Diuturnos clamores & eiulatus: sed, Desiderium afflictorum exaudis Domine. Quid hoc est aliud, quam adeo paratum esse ad audiendum afflictos, ut non expectet clamores illorum, sed ante quam clament, exaudiat, sicut Esa. 65. legimus. Sic desideria afflictorum uice clamoris sunt in auribus Domini, sicut de Mose legimus Exo. 14. Quid clamas, inquit, ad me? cum tamen nihil clamoris eo loci legamus.

4 Quarto. obseruemus & illud, quod dicit, Praeparas cor eorum, audit auris tua. Stupenda sunt haec, siue admirabile genus audiendi, siue immensam diuinam

A uinæ naturæ bonitatem expendas. Mirabilis auditus, quo cordium desideria audiuntur. Mirabilior bonitas Dei, qua non expectantur desideria afflictorum, sed corda ad desiderandum præparantur: & ad id præparantur, ut audiantur. Sit nobis bonitas ista Dei hæcenus exemplo, ut & ipsi sic pro-
Exemplum
Abrahæ,
Loth, et Sa-
maritani, et
matris erga
filium ægro-
tum.
 pensi simus ad succurrendum miseris, ut non expectemus donec precibus id à nobis extorqueant: sed si fieri queat, uota illorum præueniamus etiam. Satis sit homini Christiano, scire fratrum afflictionem, ad hoc ut misericordia motus, succurrat. Sic Ioannes dicit: Qui habuerit substantiā huius mundi, & uiderit fratrē suum necesse habere, & clauferit uiscera sua ab illo, quomodo in hoc manet charitas Dei?

Quintò. Notemus etiam hic, quod orationis genus Deo placeat, & ab illo exaudiat. Oratio oris, in qua non est desiderium cordis, ut irrisio Dei magis quam oratio est, ita Deum magis exacerbat, quam ad succurrendum inuitat: quales sunt omnes ille uerbosæ ociosorum & pinguium hominum orationes, qui cum hominibus non flagellantur.

Sextò. Quod ad inuocationem nominis Dei pertinet, uidemus hic illam esse opus Dei in cordibus piorum. Desiderium, inquit, afflictorum exaudis Domine: præparas cor eorum. Aliàs ipsa tribulatio per se uel impatientiam potius, uel desperationem animis afflictorum generat, quam inuocationem Dei, nisi Deus spiritu suo corda afflictorum ad se conuertat, & fiducia bonitatis eius donet.

Septimò. Expendamus etiam hoc loco quando Deus corda afflictorum ad se pertrahat, ut se inuocent. Quando uidelicet adhibiturus est aures suas, id est, quando iuuare statuit. Sic cum dixisset, Præparas cor eorum: adiecit, Audit auris tua. Sic corda filiorum Israel in Aegypto suspirijs ac desiderijs ad se tendentibus tum impleuit & accedit, cum esset eos liberaturus. Sit igitur certissimum signum, nondum esse tempus liberationis, quando corda nostra ad Deum non suspirant.

Octauò. Et illud obiter expendendum fuerit, qua ratione Deus afflictorum corda primum suspirijs & desiderijs ad se tendentibus preparare, et aures suas illis accommodare uelit, cum iam aliàs eos liberare statuerit. Posset eos utiq; liberare, etiamsi ad se non suspirarent. Posset planè. uerum nō hoc solum agit, ut eos eripiat & seruet: sed & hoc, idq; potissimum, ut corda eorum fide & cognitione sui magis atq; magis imbuat, & confirmet. Saluator est non solum hominum, sed et fumentorum: at aliter homines, quam iumentum seruat: quia illos non sicut ista corporaliter tantum, sed & spiritualiter seruare destinauit. Ideo corda illorū ad se trahit, & cognitione bonitatis suæ & ardenti inuocatione & fiducia erga se imbuit & dirigit.

Ad iudicandum pupillo & oppresso. Admonentur hic omnes, ne quē egenum, pupillum & oppressum adfligant. Exaudit enim Deus illorum suspiria, & causam eorum iudicando exequitur. Sic etiam Exo. 22. legimus: Viduæ & pupillo nō nocebitis: si læseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamq; uos gladio, & erunt uxores uestre uiduæ, & filij uestri pupilli.

Deinde discant hic afflicti, pupilli, & uiduæ, quibus in hoc seculo iudicium & iusticia denegantur, quem iudicem implorare debeant, qui desideria afflictorum exaudiat, & pupillis ac oppressis iudicet. Vide Lucæ 18. parabolam uiduæ huc facientem.

Tertiò. Notemus & illud quod dicit, Vt non addat ultra terrere homo de terra. Videmus in his uerbis quibus circumstantijs tyrānis impiorum Deo et cunctis bonis uehementer sit exosa ac detestabilis. Non dicit, Vt non addat ultra principes ac potentes, mortalibus esse terribiles: sed, Vt non addat ultra terrere homo de terra. Quibus nominibus plebei appellandi uident, illis nominat principes ac potentes, uocans eos *אֲדָמִים*, id est miseros & calamitosos homines, & *אֲדָמִים מִן הָאָרֶץ* de terra, id est terrenos. Deinde improp-

rat illis terribilem uiolentiam, qua sic se gesserint, ut facti fuerint miseris terribiles, quam iniquitatem Deus iudicio suo sit terminaturus. Vtinam tales esse se cogitent & agnoscant uniuersi potentes in hoc seculo. Terribilem esse conuenit etiam magistratui, fateor: sed ipsi qui male faciunt, non insontibus & miseris. Deinde non animo tyrannidem spirante, sed uindictam malorum exercente. Detestabilis est tyrannis, etiam si angeli hanc exerceant. at multo est detestabilior, si exerceat illam homines de terra, ipsi quoque miseri & calamitosi, quos ipsa mortalitas & originis humilitas modeste debebat et humanitatis admonere. perinde ac si superbiam execrabilem quidem in se esse dicas: at multo execrabiliorem, si uideantur pauperes & egeni superbi- re & insolescere, uel ferocire, & bellicis motibus gaudere, rem esse culpabilem & alienam a mente humana: praesertim uero, si hoc animo praediti sunt mulierculae. Omne uitium hoc est detestabilius, quo minus habet occasio- nis uel a natura, uel a conditione hominis.

- 4 Quarto. Obseruemus etiam, quod non simpliciter dicit, Ad iudicandum pupillo & oppresso, ne terreat homo de terra: sed, Vt non terreat ultra homo de terra. Si confestim exerceret iudicia sua Deus, non esset locus homini mor- tali aliquandiu tyrannidem exercendi. Verum quoniam iudicia sua plerum- que differt, fit ut ad tempus aliquod reprobis uim inferant insontibus. Vbi uero tempus aduenerit iudicii, simul aduenit & finis improbae tyrannidis, ultra quem non permittatur reprobis pro libidine saeuire in innoxios. Co- gitas, quando tandem finis erit maliciae reproborum? Habes hic respon- sum: Vbi ad iudicandum sederit Dominus, non addent ultra terreni homi- nes terrorem incutere mortalibus. Interea patienter ferenda est reprobo- rum uiolentia.

P S A L M V S XI.

D

A D P R A E C I N E N D V M, D A U I D I S.

1 **I**N Domino confido, quomodo dicitis animae meae, ut
fugiat a montibus uestris uelut auicula?

2 Quoniam ecce impij intendunt arcum, parant sagit-
tas suas ad neruum, ut sagittent in obscuro rectos corde.

3 Et si fundamenta destruantur, iustus quid faciet?

4 Dominus in templo sancto suo, Dominus in caelo sedes eius: o-
culi eius despiciunt, palpebrae eius probant filios hominum.

5 Dominus iustum probat: impium autem, & qui diligit iniquita-
tem, odit anima eius.

6 Pluit super impios laqueos ignis sulphuris ac spiritus tempesta-
tum: quae pars fuit calicis eorum.

7 Quoniam iustus Dominus, iusticias diligit: rectum uidet uultus
eius.

A R G V M E N T V M P S A L M I.

Apparet hunc psalmum a Dauide contra eos factum, a quibus Sauli prodebat, cum in montibus latibula quaereret, id quod a Zipheis factum. 1. Sam. 23. & 26. legimus. Oppo- nit autem fiduciam suam, quam in Dominum habet nequiciae proditorum, quibus eam iniquita- tem exprobat, quod se ne in montibus quidem quiescere sinant, sed instar auiculae abigant, cum in necem suam parati sint impij. Deinde de Deo gloriatur, qui caelitus filios hominum despiciat. Et quoniam iustos diligit, impios odit, puniat etiam impios: ideoque huic se omnia committere, atque etiam si ipsa fundamenta diruantur, securum fore significat.

LECTIO. Ut fugiat a montibus uestris. Ebr. **וַיִּמְחֶה**. Graece, **μετακινῶν ὑμῶν τὰ ὄρη**. Vul-
gata lat. Transmiga in montem. Hieron. Transuola in montem. Felix: Trāf-
miga